

BOŞ SAYFA

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ SİYASET VE KÜLTÜR DERGİSİ

Yıl: 1 | Sayı: 5 | Eylül-Ekim 2010 | ISSN 1309-601X
İki ayda bir yayımlanır.

Sahibi

GÜNTÜLÜ EĞİTİM YAYINCILIK VE TİC. LTD. ŞTİ.

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Mustafa Yücel

Editörler

Prof. Dr. E. Semih Yalçın - Prof. Dr. Zuhul Cafoğlu

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Hasan Tunç

Prof. Dr. Mustafa Erdem

Prof. Dr. Mevlüt Karakaya

Prof. Dr. Necdet Hayta

Prof. Dr. Cemalettin Taşkiran

Doç. Dr. Ali Yakıcı

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Özbay

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Doğan

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Maraş

Kapak ve Sayfa Tasarım: Mehmet Fidancı

Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın - Hakemli Dergi

Yazışma ve Haberleşme

Serkan Koşar

Büro İç Hizmetler

Atakan Türkyılmaz

Adres: 1.Cad. Nu. :43/4

06520 Balgat-Ankara

Te.: +90 (312) 287 88 99

Faks: +90 (312) 285 44 99

Web: www.turkizdergisi.com.tr

e-posta: bilgi@turkizdergisi.com.tr

Fiyatı: 5 TL

Basım Yeri

Net Ofset Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Necatibey Cad. Lale Sok. Nu.: 21/27 Yenışehir/Ankara

Tel-Faks: 0.312 230 07 23

Basım Tarihi: Ekim 2010 - Ankara

Abonelik İçin: 0.312 287 88 99 nolu telefondan

Atakan TÜRKİYILMAZ

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Abdurrahman Küçük Ankara Ü	Prof. Dr. Sadettin Gömeç Ankara Ü
Prof. Dr. Abdullah Gündoğdu Ankara Ü	Prof. Dr. Temel Çalık Gazi Ü
Prof. Dr. A. Faik İmamoğlu Gazi Ü	Prof. Dr. Vahit Doğan Gazi Ü
Prof. Dr. Ahmet Aksoy Gazi Ü	Prof. Dr. Vedat Bilgin Gazi Ü
Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu Ankara Ü	Prof. Dr. Yaşar Özbay Gazi Ü
Prof. Dr. Ahmet Taşağıl Mimar Sinan Ü	Doç. Dr. Bülent Yavuz Gazi Ü
Prof. Dr. A.Kadir Yuvalı Erciyes Ü	Doç. Dr. Celalettin Yavuz Türksam
Prof. Dr. Azmi Yetim Gazi Ü	Doç. Dr. Doğan Cansızlar Bilgi Ü
Prof. Dr. Beğlü Eke Erciyes Ü	Doç. Dr. Faruk Bilir Selçuk Ü
Prof. Dr. Çetin Elmas Gazi Ü	Doç. Dr. Hanife Güz Gazi Ü
Prof. Dr. E.Ethem Atay Gazi Ü	Doç. Dr. Hasan Ali Karasar Bilkent Ü
Prof. Dr. Enver Bozkurt Kırıkkale Ü	Doç. Dr. Hüsnüye Canbay İnönü Ü
Prof. Dr. Esmâ Şimşek Fırat Ü	Doç. Dr. Kemalettin Kuzucu Trakya Ü
Prof. Dr. Hacı Duran Adıyaman Ü	Doç. Dr. Kemal Üçüncü KTÜ
Prof. Dr. Hasan Onat Ankara Ü	Doç. Dr. Mehmet Akif Okur Gazi Ü
Prof. Dr. Hayrani Altıntaş Ankara Ü	Doç. Dr. Mukadder Boydak Fırat Ü
Prof. Dr. H.İbrahim Yalın Gazi Ü	Doç. Dr. Nurcan Toksoy Erzincan Ü
Prof. Dr. Hikmet Öksüz KTÜ	Doç. Dr. Selçuk Duman Gazi Osman Paşa Ü
Prof. Dr. Kadir Arıcı Gazi Ü	Doç. Dr. Şener Büyüköztürk Başkent Ü
Prof. Dr. Kamil Aydın Atatürk Ü	Doç. Dr. Şeref İba Çankaya Ü
Prof. Dr. Mehmet Saray Yeditepe Ü	Doç. Dr. Taner Tatar İnönü Ü
Prof. Dr. Mehmet Şahingöz Gazi Ü	Doç. Dr. Tevfik Gülsoy Atatürk Ü
Prof. Dr. Meral Töreyn Gazi Ü	Doç. Dr. Timuçin Kodaman S.Demirel Ü
Prof. Dr. Murat Sezginer Gazi Ü	Doç. Dr. Ümit Kocasakal Galatasaray Ü
Prof. Dr. Musa Şaşmaz Niğde Ü	Doç. Dr. Suna Başak Gazi Ü
Prof. Dr. Musa Taşdelen Sakarya Ü	Yrd. Doç.Dr. Ahmet Turgut Niğde Ü
Prof. Dr. Mustafa İlbaş Gazi Ü	Yrd. Doç.Dr. Erkan Göksu Gazi Osman Paşa Ü
Prof. Dr. Nadim Macit Ege Ü	Yrd. Doç.Dr. Hatice Mumyalmaz Cumhuriyet Ü
Prof. Dr. O.Üçler Bulduk Ankara Ü	Yrd. Doç.Dr. Murat Taşdemir Osmangazi Ü
Prof. Dr. O. Kürşat Ünal Gazi Ü	Yrd. Doç.Dr. Türkan Erdoğan Pamukkale Ü
Prof. Dr. Recai Coşkun Sakarya Ü	Yrd. Doç.Dr. Yalçın Sarıkaya Giresun Ü
Prof. Dr. Recep Kılıç Ankara Ü	Yrd. Doç.Dr. Yaşar Kaya İnönü Ü
Prof. Dr. Sabahat Deniz Marmara Ü	Yrd. Doç.Dr. Yüksel Topaloğlu Trakya Ü

İÇİNDEKİLER

Editör / Sunuş	7
Biz Kimiz? Türk Toplumunda Kültürel Kimlik Prof. Dr. Orhan TÜRKDOĞAN	9
Amerikalıları Birleştirirken Türkleri Ayrıştırmak Doç. Dr. Mustafa ÖZCAN	23
Ayrılkçılık Sorununa Federasyon ve Çok Kültürlülük Politikaları Çözüm Olabilir mi? Quebec-Kanada Örneği Ömer Çağrı ÖZDEMİR	43
Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye’de “İrtica Anlayışı”na Genel Bir Bakış Prof. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK	61
Millî Bütünlük ve Kimlik Tartışmaları Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN	79
İstiklal Harbi ve Cumhuriyetin Temel Dinamiği: Millî Hâkimiyet Doç. Dr. Celalettin YAVUZ	93
Etnik Kimlik, Ulus ve Vatandaşlık: Teori, Tarih ve Bugünün Türkiye’sine Dair Bir Değerlendirme Yrd. Doç. Dr. Hatice MUMYAKMAZ	105
Etnik Kimlik ve Millîlik Meselesi Prof. Dr. Abdülkadir YUVALI	121
Cumhuriyetin 87. Yılında Nutuk’u Anlamak Dr. Yağmur ÇAVUŞOĞLU	127
Türklerde Demokrasi Anlayışı Dr. İlhan AKSOY	143
Cumhuriyetin Millî Kimlik Tanımı ve Etniklik Meselesi Prof. Dr. E. Semih YALÇIN Dr. Şarika Gedikli BERBER	151
Düşünce Dünyasında Türkiz Dergisi Yayın İlkeleri	163

BOŞ SAYFA

EGEMENLİK, KAYITSIZ ŞARTSIZ KİMİN?

Düşünce Dünyasında Türkiz'in bu sayısında *Millî Egemenlik ve Cumhuriyet* dosya konusu olarak işlendi. Üstün iktidar anlamında "egemenlik", devlet kavramının doğduğu 16. yüzyıldan itibaren önem kazanmaya başlamıştır. Tarihî süreçte, feodal düzenden merkezîyetçi yönetime geçişte önemli katkılar sağlayan egemenlik anlayışı, bir anlamda merkezîyetçi devlet yönetiminin kaynağı olmuştur. Bu yönüyle, modern devletin teorik temellerini egemenlik kavramında bulmak mümkündür. Dağınık ve parçalanmış olan iktidarı bütünleştirmek suretiyle, "iktidarın rasyonelleşmesi"ne katkılar sağlayan klasik egemenlik teorisini, Huntington'un deyişiyle, devlet ve siyasetin modernleşmesinde önemli bir adım olarak kabul edebiliriz.

Fransız hukukçusu Jean Bodin (1530–1596) egemenlik kavramını, 16. yüzyılın sonlarında yayımladığı eserinde; "Bütün vatandaşlar ve tebaa üzerinde kanunla kısıtlanmayan en üstün iktidar." olarak tanımlamıştır. Düşünürü göre sınırsız ve mutlak bir iktidar olan egemenlik, aynı zamanda bölünemez ve devredilemez bir bütündür. Bu nedenle de belli bir ülke (devlet) üzerinde tek bir egemen kudret vardır ve bu gücün bölünmesi veya başkasına devri mümkün değildir. Bodin'e göre egemenliğin mutlak olması, yasalarla sınırlı olmaması anlamına gelmektedir. Egemen güç (mutlak iktidar) yasalarla bağlı değildir; zaten yasaların kaynağı bizzat kendisidir.

18. yüzyılın sonlarından itibaren, klasik egemenlik teorisi yerini millî egemenlik teorisine terk etmeye başlamıştır. Millî egemenlik teorisinin fikir babası Jean Jacques Rousseau'dur. Rousseau'nun genel irade ve egemenlik üzerindeki düşünceleri, mutlak iktidarlara son vermiş ve "millet" kavramını egemenliğin meşru kaynağı hâline getirmiştir. Yine Rousseau'nun düşünceleri egemenliğin öznesinde bir yenilik getirmiştir. "Klâsik Egemenlik Teorisinde"nde krala ait olan egemenlik tacı, artık onun başından alınarak günümüzde de olduğu gibi, "millet" in başına oturtulmuştur. Millet in kendine ait olan bu gücü doğrudan veya temsilcileri vasıtasıyla kullanabileceğinin kabulü de doğrudan veya temsili demokrasi uygulamalarının doğumunu hazırlamıştır.

"Egemenlik", "modern devlet"le birlikte, belirli tarihî koşullarda, bu koşulların bir ürünü olarak doğmuştur. Bu anlamda egemenlik, siyasi güce belirli koşullarda verilmiş bir niteliktir. Egemenlik ve devlet kavramlarına yüklenen anlam, toplumsal gelişim ve değişimlerin ışığında değişerek bugünkü biçimini almıştır.

Günümüzde egemenlik, mutlak ve sınırlandırılmaz bir yetki olmaktan sıyrılmış, artık hukuka dayanan ve yasalarla belirlenen bir yetki biçimine bürünmüştür. Ancak egemenlik, ister klasik mutlak ve sınırsız anlamıyla ister modern anlamıyla anlaşılсын, mutlaka hukuka dayanır. Egemenlik, hukukun devlet kudretine atfettiği bir özelliktir.

Yaşanan süreçte millî devletlerin kaynağı olan modern egemenlik anlayışı, anayasalarda belirlenen esaslar çerçevesinde kullanılan bir yetki olarak kabul edilmektedir. Özellikle üniter devletlerde, tek bir egemenlik vardır ve bu, ancak Anayasa ile yetkilendirilmiş organlar eliyle kullanılır. Bu düşünce, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği ilkesini de beraberinde getirir. Bu nedenle millî devletlerde, çok dilli, çok etnisiteli, çok bayraklı bir sosyal ve siyasal yapı veya birden fazla egemenliğin hükümranlığı gibi hâllerin kabulü mümkün değildir.

Ülkemizde son zamanlarda beliren “açılım” sürecini, egemenliğin modern görüntüsü açısından değerlendirdiğimizde, millî bütünlüğe yönelik bir taarruz olarak düşünmek mümkündür. Bu süreçte yaşananlar, iddiaların aksine, demokrasiye veya ülke barışına katkıdan çok ayrışmayı, parçalanmayı hazırlayacak adımlardır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Anayasa’sında da belirtildiği gibi, egemen bir devlettir ve ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür; aksine fiil ve beyanlar, bu ülke insanına ihanettir. Bu hassasiyetler doğrultusunda hazırladığımız *Millî Egemenlik ve Cumhuriyet* dosya konulu sayımızda, değerli akademisyenlerimiz sorunu pek çok yönden aydınlattı.

Prof. Dr. Orhan Türkdoğan, “kimlik” kavramını ülkemizin sosyoekonomik ve kültürel boyutlarıyla değerlendirdi.

Doç Dr. Mustafa Özcan, siyasetin gündemindeki gelişmeleri, millî hâkimiyet noktasından yorumlayıp medyadaki konuyla ilgili beyanların tabansızlığını vurguladı. Özcan, Amerika’daki “eritme potası” tabirinin anlamına da dikkat çekti.

Ömer Çağrı Özdemir, ulus devlet eleştirileri sürecinde dile getirilen “federasyon” ve “çokkültürlülük” söylemlerinin çözüm oluşturmada doğurduğu sorunları “Qebec-Kanada Örneği” ile belirginleştirdi.

Prof. Dr. Abdurrahman Küçük, Türkiye’deki “irtica” iddialı suçlamaların kavram boyutunu, Cumhuriyetin ilanından günümüze gelene kadarki süreçte geçirdiği değişimi yorumladı.

Prof. Dr. Cemalettin Taşkıran, ülkemizdeki kimlik tartışmalarını, “millî bütünlük” anlayışı doğrultusunda değerlendirdi. Doç. Dr. Celalettin Yavuz da yazısında, “millî hâkimiyet”in “İstiklal Harbi ve Cumhuriyet”in “temel direği” olduğunu, tarihsel süreci dikkate alarak vurguladı.

Yrd. Doç. Dr. Hatice Mumyılmaz, “etnik kimlik, ulus ve vatandaşlık” kavramlarını, farklı söylemler ve tarihsel süreç içindeki gelişmelerle tanıttı.

Prof. Dr. Abdulkadir Yuvalı, “etnik kimlik”i, “millîlik” olgusu içinde ele alıp yorumladı.

Dr. Yağmur Çavuşoğlu, Cumhuriyetin 87. yılında, Mustafa Kemal Atatürk’ün *Nutuk*’unu yazıldığı günlerdeki heyecanla yeniden okumaya çalıştı.

Dr. İlhan Aksoy, “demokrasi” fikrinin ülkemizdeki çıkış noktasını belirginleştirip bu düşüncenin süreç içinde nasıl geliştirildiğinin izini sürdü.

Prof. Dr. E. Semih Yalçın ile Dr. Şarika Gedikli Berber, “millî kimlik” kavramı etrafında geliştirilen yorumları değerlendirip kavramın doğurduğu “etniklik” meselesinin Türkiye’de ne gibi sıkıntılara yol açtığını belirginleştirdi.

Düşünce Dünyasında Türkiz’in gelecek sayısında *Milliyetçilik* konusunun dosya olarak değerlendirileceğini duyurur, aydınlanmaya ve derin düşünmeye matuf emek ve çabalarımızın takdir edildiğini görmekten duyduğumuz memnuniyetimizi değerli okuyucularımıza bildiririz.

BİZ KİMİZ? TÜRK TOPLUMUNDA KÜLTÜREL KİMLİK

PROF. DR. ORHAN TÜRKDOĞAN*

Giriş

Bu makalemizde, kimlik olgusunun sosyoekonomik ve kültürel yaşantımızla ortaya çıkan boyutlarını ele almak istiyoruz. Bu nedenle, kimliğin Orta Asya'dan başlayarak, Osmanlı ve Cumhuriyete kadar gelen toplumsal dönüşümlerine yönelik tarihsel gelişmelere yer vermeyeceğiz. Bu hususları aşağıda adı geçen yayınlarımızda ele almış bulunuyoruz. Kimlik sosyolojisi üzerinde durmayacağız. Bu nedenle, doğuştan (innated) veya kazanılmış (ascribed) kimlik tipleşirmelerine de girmeyeceğiz. Sadece, Kemalist sistemin yapı taşlarını oluşturan ulus devlet biçiminin toplumsal ilerleme süreci içindeki aşamalarına değinmek sûretiyle kimliğin günümüzdeki metamorfizmine değineceğiz.

Son günlerde, beklenmedik bir anda siyasal-kültürel boyutlarda olmak üzere, kimlik tartışması gündeme gelmiş bulunmaktadır. Şu anda derin izler bırakmak suretiyle sürüp gitmektedir. Bu oluşum, aslında toplumsal dinamiklerin bir yansımasıdır. Bu nedenle, sorunların tartışılması, siyasal çizginin ötesinde, uyumlu-sağlıklı çözüm yolları üretmek suretiyle, yeni yaklaşımlarda bulunmamızı gerektiriyor. Günümüz sosyolojisinin bir amacı da sağlıklı (sane) bir toplum modelinin inşasıdır. İlkın, kimlik sorununu gündeme taşıyan başlıca nedenleri belirlemekte yarar vardır. Neden ve niçin kimlik sorunu dinamiklik kazanmış,

* Sayın Prof. Dr. Orhan Türkođan'dan yazı talebimiz üzerine Hocamız rahatsız olduğunu ifade etmiş ve bu metnin yayımlanmasına izin vermiştir.

iletişim organları, medya ve akademik kuruluşlarda yoğun tartışmalara yol açmıştır? Bu temel hususların analizi gerektiği kanısındayız.

Tartışmalar, yorumlar ve eleştiriler niçin ortaya çıkmıştı? Ne getiriyor ne götürüyordu? Tüm bu hususlara değinmeden önce, kurulu düzeni yansıtan resmî kimliğin mahiyeti ve niteliği hakkında gerçekleri ortaya koymamız gerekmektedir. Kimlik tartışmalarına yönelik olumlu-olumsuz yaklaşımlar ancak o zaman bir anlam taşıyabilir.

Kemalist Sistem ve Ulus Devlet İnşası

Türk toplumu, Cumhuriyetin kurulması ile ulusal kimlik olgusunu ön plana almış, yasalarla, uygulamalarla ve tarihsel deneyimlerle “kurucu kültür” semsiyesi altında tüm etnik grupları bir ortak paydada buluşturmanın sistematiğini kurmuştur. Kemalist sistem, Osmanlının çok kültürlü toplum modelini “ulus devlet” inşasında dev-

Kemalist sistem, Osmanlının çok kültürlü toplum modelini “ulus devlet” inşasında devreden çıkararak üniter bir yapıya dönüştürmüştür.

rededen çıkararak üniter bir yapıya dönüştürmüştür. Böylece, Cumhuriyet çatısı altında yaşayan tüm yan grupları (sub-division) Türklük semsiyesi altında bütünleştirmeye çalışmıştır. Bunun için de Türklük-istatikselsel deyimini ile- normal bir çan eğrisi gibi, tüm yan grupları kuşatacak bir biçimde düşünülmüş ve ulus devlet bu espriye göre yeniden inşa edilmiştir. Atatürk’ün; “Ne mutlu Türk’üm diyene!” sözü bu oluşumun en kapsamlı şekilde bir ifâdesidir. Bu tür bir oluşum, Osmanlı’nın izlediği “Hanedan-i Hü-mâyün veya Patrimonial modele” bir tepkidir.

Osmanlı, “Kavm-i necip” olarak Arapları, “Kavm-i sâdıka” olarak Ermenileri ve “Kavm-i ec-nebiye” olarak da Yörük ve Tatarları kabul ediyor,

asli unsur -prima mobila konumunda bulunan- Türkleri devreden çıkarıyordu¹. Günümüz tarihçisi Halil İncalcık da “Selçuklu ve Osmanlıda Türk birliği bilincinin olmadığı” görüşündedir. İncalcık’a göre: “Millî kimlik, Türk kimliği, uzun tarihî yaşamın ve uyumun bir sonucudur. Bugün Anadolu’da yaşayan etnik grupların ortak Türk kimliği, Türk devlet idaresiyle yaşamış olmak gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü, bir toplumun karakterleri, yorumları, yapısı, uzun bir tarihî gelişimin sonucudur. Selçuklu devrinin başlangıcı 1020’lerde, Doğu Anadolu’ya ilk Türkmen-Oğuz akınları ve yerleşimleriyle başlar. 1270’lerde Marcopolo, Orta Asya’dan, Çin’e gitmek üzere bu bölgeden geçerken bölgeyi (Türkomania) olarak adlandırıyordu.”²

Gözlendiği üzere, VIII. yüzyıl Orkun Anıtları bir yana bırakılsa bile, XIII. yüzyılda Batılı seyyahlar dahi bir Türk gerçeğinden bilgi sahibidirler. Kimliğini dışlayarak, ümmet ideolojisi içinde kozmopolit bir yapılaşmaya dönüşen Osmanlı

modeline artık Cumhuriyet itibar edemezdi. Sosyolojik anlamda millet inşası şarttı. Atatürk bunun için “kurucu kültür”ü veya “asli unsur”u belirterek: “Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına Türk milleti” diyordu. Türk milleti, artık “öteki” konumunda değildi, sosyolojik bir gerçektir. Bu bir anlamda tarihsel kimliğine dönüş, kendini kendinde bulma restorasyonu idi.

Osmanlı modeli ile Kemalist sistemi birbirinden ayıran kültürel konfigürasyon, bu sosyolojik yapılaşmadır. Osmanlı, bir toplumsal olgu olarak Türklüğü devreden çıkarmış garip bir ümmet anlayışı uğruna kendine yabancılaşmıştır. Oysa, büyük tarih felsefecisi İbn Haldun, XV. yüzyılda kaleme aldığı Mukaddeme (1402) adlı eserinde, Hz. Ömer’den naklettiği şu görüşe dikkatlerimizi çekiyordu: “Soyunuzu öğrenin ve asılları sorulduğunda (şu veya bu köyden geldim) diye cevap veren Mezopotamyalı Nabatılar gibi olmayın.” Kur’an’da: “Sizi kavimlere ve Şoblara ayırdık ki birbirinizi tanıyasınız.” mesajını veriyordu. İbn Haldun’a göre, tarihi yapan ve güçlü bir varlık alanı olarak ortaya çıkan nesne de “asabbiye” (aidiyet) duygusudur. Günümüz deyimini ile aidiyet duygusu (community feeling), toplum dinamizmini meydana getiren en önemli olgudur. Bir toplum İbn Haldun’a göre, “benliğini” temsil eden aidiyet duygusunu yitirdiği zaman tarih sahnesinden silinir gider.

Kemalist sistem, günümüz bazı aydın kesimin de savunduğu “Osmanlı millet” teorisine veya çok kültürlü ümmetçi bir yapılaşmaya artık dönemezdi. Tarihsel süreç içinde İran ve Araplar güçlü asabiye bağları nedeniyle, kimliklerini korumuşlar, erimemişlerdir. Deyim yerinde ise, “Araplar İslâm’ı âdeta Araplaştırmışlardır”. Oysa, Osmanlı ne kendine dönüş yapabilmiş ne kimliğine saygılı olabilmiştir. Tarihin bir döneminde Cumhuriyet, Türklük şemsiyesi altında tüm unsurların birlikteliğini temsil eden bir ulus devlet sürecini gerçekleştirmiştir³.

Kemalist sistemin, felsefe olarak yapı taşı “Türkleştirme” değil, “Türk’e yönelme” veya “Türkleşmedir”. Tarih sahnesinde yaklaşık bin yıl kimliksiz yaşayan bir ulusa kimlik kazandırma girişimidir. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (1931) ve Türk Dili Tetkik Cemiyeti (1932) bu amaçla kurulmuştur. Bu nedenle, sistemin sosyolojik dokusu tamamen bilimsel çabaların bir yansımasıdır.

Batı’nın Rönesans, Reform ve Aydınlanma Çağı gibi üç önemli devrimsel süreçler sonucu gerçekleştirdiği ulus devlet inşası (nation building), Cumhuriyet ile ancak 20. yüzyılın ilk yarısında yeni bir kimlik kazanabilme yoluna girmiştir.

Kemalist sistemin, felsefe olarak yapı taşı “Türkleştirme” değil, “Türk’e yönelme” veya “Türkleşmedir”.

Kemalist sistemin, Batı'nın gerçekleştirdiği milletleşme sürecinin Türk toplumuna sıçraması biçiminde yorumlanması büyük tarihsel yanılıdır⁴. Sistem, sosyolojik boyutları ile kimliğini yitirmiş bir topluma kimlik kazandırma eğilimlerinin bir ürünüdür. Deyim yerinde ise kendini arama, kendini kendinde bulma girişimidir.

Batı toplumlarının ulus devlet olma süreci, Batı'ya özgü değerler, inanç sistemleri ve olayları yorum biçimlerinin oluşturduğu sarmal bir yapılaşmadır. 16. yüzyılın ilk yarısında başlayan Luther ve Calvin teorileri, Hristiyanlığa yeni bir boyut kazandırıyor, bu da Tanrı karşısında insanın özgürlüğü ve bireyciliğin ortaya çıkmasına yol açıyordu. Orta Çağın dinsel değerlere dayalı dogmatizmi, Rönesans ile yerini aklın zaferine bırakarak Aydınlanma dönemini ve Pozitivist düşünce sisteminin yükselmesini müjdeliyordu.

Atatürk'ün vefatını izleyen dönemlerden sonra, ulus devlet inşasının temel motifini oluşturan ve resmî partinin programında yer alan milliyetçilik ilkesi, metamorfizme uğramış, ırkçılık ve faşizan türü yakıştırmaların bir denklemi içine itilmiştir.

Türk ulus devlet oluşumunda Batı'dan tamamen farklı bir yol izlenmektedir. Türkçülüğün credosunu hazırlayan ve Atatürk'ün düşüncelerinin babası olarak kabul ettiği Gökalp'in "Türkçülüğün Esasları" ve Türkleşmek-İslâmlaşmak-Muasırlaşmak (Çağdaşlaşmak)" adlı eserleri, devleti oluşturan "kurucu kültür"ün yeniden kazanılması gibi ulusal değerler sistemi ile yüklüdür. Onun, "Türk Medeniyet Tarihi", insanlığa maddi ve manevi kültür alanlarında hizmet etmiş bir topluma yaratıcı kimliğini yeniden kazandırma amacının derinliğini ve boyutlarını açıklaması bakımından anlamlıdır. Bu nedenle, 1920'lerde temelleri atılan ulus devlet inşası hiçbir zaman Batı özentisi bir taklit mekanizması değildir.

Etnisite Bilincinin Yükselmesi

Atatürk'ün vefatını izleyen dönemlerden sonra, ulus devlet inşasının temel motifini oluşturan ve resmî partinin programında yer alan milliyetçilik ilkesi, metamorfizme uğramış, ırkçılık ve faşizan türü yakıştırmaların bir denklemi içine itilmiştir.

Cumhuriyeti kuran önderin, ulus devlet inşası girişimlerini sembolize eden dil ve tarih tezleri yörüngesinden çıkarılmış, milliyetçilik ideolojisi de -köy enstitüleri gibi (17 Nisan 1940)- devrim stratejileri ile saf dışı edilerek sosyalist paradigmalara gündeme gelmesine zemin hazırlamıştır⁵.

Millet inşası, tarihsel oluşumu bakımından, Batı toplumlarında en az 300-400 yıllık bir tarihsel dönemi kapsadığı hâlde, ülkemizde henüz bir çeyrek yüz-

yılı tamamlamadan yerini Batı kökenli sosyalist akımlara terk etmek durumunda kalmıştır.

Böylece, kısa süre içinde eğitim kurumları gelenekli dil ve tarih tezi esprisi içinde ulus devlet inşasını tamamlaması gerekirken sol ve sağ diyagramda bölünmelere yönelmiştir. Bu süreç, Kemalist sistemin ilk kez yörüngesinden kaymasına ve yabancı kökenli ideolojilerin hedefi hâline getirilmesine yol açmıştır. Akademik kurumlar, sivil örgütler ve iletişim organları ile bir kesim kamu kuruluşlarında gözlenen bu ideolojik saflaşmalar, giderek derin boyutlara sürüklenmiştir. 1980'lerin başında, sağ ve sol kutupta en az beş bin gencimizi, henüz yaşamın baharına doymadan, kaybetmek durumunda kalmışızdır.

Cumhuriyet sisteminin, Atatürk'ün erken vefatından sonra, sağ ve sol tayfta ortaya çıkan siyasal ve ideolojik yarılmaların oluşumları, olduğu yerde kalmamış bir üst yapı girişiminin ötesinde, toplumda etnisite bilincinin yükselmesine de zemin hazırlamıştır.

Önemli oranda, akademik kuruluşların, ulus devlet inşasına yönelik Kemalist sistem yapılaşmasına sahip çıkmamaları, koruyucu kimliklerini ülke yararına kullanmamaları, sosyalist bir ütopyanın peşinde koşman zihniyete sessiz kalmaları, bu gelenekli etnisite tablosunun 1984'den itibaren Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde kır gerillalarının ortaya çıkmasının da zeminini hazırlamıştır. Böylece, 1960'lı yıllardan itibaren tek tip (monolith) sosyalizm yerine çok merkezli (poly-lith) bir sosyalizm anlayışı ülkenin kaderine egemen olmuştur. Artık yeni solun Mekke'si Moskova değildir; Pekin, Havana, Tiran, Belgrat, Santiago ve Oslo olabiliyordu.

Böylece, belirli ithal ideolojilerle Kemalist sistemin karşı karşıya bırakılması akademik kuruluşlar ve iletişim organlarında yeni kutuplaşmalara yol açmıştır. Marksist ideolojinin üniversitelere yayılması bazı fakültelerde öğretim üye tasfiyelerine, bazı fakültelerde de kamplaşmalara zemin hazırlanmış. 1945-1950 yılları üniversitelerde sağ-sol kutuplaşmalarının nirengi noktasını oluşturur. Bu cepheleşme, 1950'ler sonrası yoğunluk kazanmak suretiyle hoşgörü, düşüncelere saygı platformunu saf dışı etmek suretiyle yeraltı örgütlemelerin biçimlenmesini hazırlamıştır.

Türk toplumunda, sosyalizmin mevcut yasal sınırlar içinde aydın muhalefetine ve gençlik kutuplaşmalarına dönüşmesi, Türkiye İşçi Partisinin parlamentoda temsiliyle daha da güçlü bir noktaya yükselmiştir. Demokrat Partinin on yıllık iktidar döneminde gelenekli devlet-fert bütünleşmesine dayalı ekonomik sistemin liberalleşme eğilimi göstermesi ve "her mahallede 15-16 milyon yaratma" girişimleri bu cepheleşmeyi büyük ölçüde pekiştirmiştir.

Kemalist sistemin, Türk toplumunu "sınıfsız", uyumlu, dayanışmacı bir kimlik içinde görmek isteyen Gökalpçi yaklaşımları, artık Marksist-Leninist strateji için bir sıçrama taşı olarak kullanılmıştır. Bu dönemde, Atatürk'ün birleştirici, millî birlik ilkesini sembolize eden Türk milliyetçiliği "halklar teorisi" adı

altında eleştiriliyor ve öfkeli gençliğe yeni sokak mitingleri için malzeme olarak sunuluyordu. Bu konu ile ilgili olarak, Siyasal Bilgiler Fakültesinden bir öğretim üyesi-günümüz yapılaşmasını da hatırlatacak tarzda-aynen şu görüşleri ileri sürüyordu: "...Cumhuriyetle birlikte halifelik kaldırıldığı zaman, onun birleştirici ve bütünleştirici görevini yapacak yeni kuruma gereklilik görülmedi. Yerine Türk ulusçuluğu kabul edildi. Fakat, bu ulusçuluk toplumsal temeller üzerine oturtulmadığı için kısa zamanda ırkçı gelişmelerin önüne de geçilemedi. İşte o zaman Kürt'ü Türk gösterme çabaları ortaya çıkmıştır ki, artık bunu bilmenin hiçbir olanağı kalmamıştır. Birden çok etnik grupların bir arada yaşadığı bir ülkede bunları bütünleştirmek oldukça zor ve zamana bağlı bir ülkü olabilmıştır."⁶

Çok Kültürlülük Tezinin Yükselişi

Kemalist sistem sonrası Türk toplum yapısında gözlenen sağ-sol fraksiyonlar giderek etnisite bölünmelerinin ve kır gerilla örgütlerinin derin boyutlar kazanmasına yol açmış ve 1984'ten sonra başlayan PKK, DHKP-C-TİKKO ve benzeri yeraltı örgütlerin eylemleri on yıl içinde ülkemizde kırk binin üstünde insan kaybına yol açmıştır.

1960'lar sonrası sosyopolitik olaylar sürekli, iç grup ve dış gruplar koalisyonu sonucu, türevini yükseltmiş ve etniklik kimliğinin derinlik kazanmasına yol açmıştır. Ulus devlet projeleri artık devre dışı bırakılmış, çok kültürlülük tablosu giderek yoğun bir biçimde ses vermeye başlamıştır.

Bu sıcak ortamda, A. Peter Andrews'un 1992 yılında dilimize çevrilen "Türkiye'de Etnik Gruplar" adlı eseri, ülkemizin 47 etnik gruptan ibaret olduğunu ileri sürüyordu. Onun bu görüşleri, ne yazık ki Cumhuriyetin gelenekli bir partisinin Kültür Bakanı tarafından resmî bir niteliği varmış gibi destekleniyordu. Resmî yaklaşımda bu tür dönüşümler, küreselleşme, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve benzeri mega projelerin de etkileri sonucu, Kemalist sistemin mono kültür kimliğinin dışlanmasına zemin hazırlıyordu.

Aynı şekilde, dünyamızın bir köye dönüşmesi tezi karşısında ABD ve Batı ülkelerinde de ulus devlet tezlerine yönelik eleştirilerin yükselmesine yol açıyordu. Peter F. Drucker bu oluşumu aşiretleşme veya transnasyonallık, bölgecilik tarzında belirtiyordu. Ona göre: "İkinci Dünya Savaşını izleyen dönemde hem çözülen imparatorlukların kalıntıları arasından yükselen ulus devletlerin sayısı arttı hem de ulus devletler bir mutasyona uğrayarak mega devletler hâline gelmeye başladılar. Ama yüzyılın 1970'ten sonraki dönemlerinde ulus devlet de çözülmeye başlamıştır. Egemenliğin tüm anlamını kaybettiği çok kritik alanlarda artık fazla sıkıştırılma ortaya çıkmıştır (...) Bu oluşumun sonucu olarak, ülkelerin kendi sınırları içinde de bölgecilik veya aşiretçilik diyebileceğimiz yapılaşmalar meydana gelmiştir."⁷

Ulus devletin artık modası geçtiği tezi ABD'li toplum bilimcilerde önemli bir varsayım olarak ortaya çıkmaktadır. Bilindiği üzere, yakın zamanlara kadar bu

ülkede etnik grupları “kurucu kültür” sistematığı içinde eritmek temel düşünceyi teşkil ediyordu. Buna göre, ABD bir eritme potası (melting-pot) idi, tüm unsurlar bu potada erimişlerdir veya erimeleri gerekirdi. Oysa, “bugün Amerika’da etnik gruplar Amerikalılaşmak istememektedirler”, toplum çok kültürlülüğe veya Drucker’in deyimi ile aşiretleşmeye yönelmiştir. Fransız düşünürü Michel Maffesoli de bu durumu “The Time of The Tribes” olarak adlandırıyordu. Küreselleşme ve kentleşme sürecinin etkisi altında kalan insanların güvenilirlikleri giderek tehlikeye düşmekte, bu nedenle kendilerine sıcak gelebilecek ve koruyabilecek ortam aramaktadırlar. Bu seçkin dostluk grupları aşiretleşme olgusunu içine itmektedir.⁸ Yeni Kabilecilik (Neo-Tribalism), Maffesoli’ye göre post-modern yaşamın sürekli kategorileri olarak kabul edilmelidir.

Aşiretleşme, gözleendiği üzere Batı sosyolojisinde “Yeni Kabilecilik” denilen ve etnik kimlikle eş değer görünen bir yolu izlemektedir. Bunun nedeni de küreselleşme, post-modern oluşumlar, dev sıçramalar (mega transition), insanlar arası yüz yüze ilişkilerin silinmesi ve toplumun giderek bir “kredi kart toplumu”na (credit card society) dönüşmesidir⁹. Yakın zamanlara kadar, toplumların kırsal alanlardan kentlere veya cemaatten cemiyete yönelmeleri ilerlemenin olumlu bir sonucu kabul ediliyordu. Ancak, günümüz sosyolojisi, mega teknolojik değişmeler, kimlik kaybına yol açmakta, insanlar âdeta anonimleşmektedir. Bu nedenle, Batı sosyolojisinde izlediğimiz aşiretleşme olgusu, günümüzde “cemiyette cemaat” yapılaşmasını davet etmektedir. Sanayi ötesi toplumlarda kimlik silinmesi cemaatleşme olgusunu veya organik dayanışmayı meydana getirirken ulus devlet niteliği de yerini etnik kültürlere yöneltmektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere, ABD ve Batı’da ulus devlet biçimlerinin çok kültürlülük içine itilmesine tepkiler günümüzde Z. Brzezinski ve Huntigton’da gözlenmektedir. Her iki düşünür de ABD sosyolojisinde “egemen toplum”u temsil eden “Beyaz-Anglosakson-Protestan” inanç kalıbını “kurucu kültür” olarak kabul etmekte, Hispanik ve Kızılderili gibi halkları, “ötekileri” devreden çıkarılmaktadırlar. Brzezinski ve Huntigton da son yıllarda “kurucu kültür”ün çok kültürlülük akımına doğru kaydığı kuşkusunu dile getirmektedirler. Hatta, Brzezinski’ye göre; “Amerikan toplumunu biçimleyen (Beyaz Anglosakson-Protestan) kültüründen küresel mozaığı yansıtan bir kültüre dönüşülmesi, kaçınılmaz olarak, değerlerinin derinden değişmesine yol açacak ve belki toplumun birliğini daha da zayıflatacaktır. Ayrılmış bir Amerika’da küresel bir kültürün ve etnik bir mozaığın oluşmasının, bu ülkenin karşılaştığı sorunların çözümünü daha da güçleştireceği inkâr edilemez. Eğer bu sorunlarla bir an önce baş edilemezse, ortaya çıkabilecek bu yeni mozaik Amerika’yı giderek yükselen bir şehir gerillası hareketiyle bile yüz yüze bırakabilecektir.”¹⁰

Benzeri görüşleri Samuel P. Huntigton da paylaşıyordu. Huntigton; “Küresellik, çok kültürlülük, kozmopolitlik ve karşıt milliyetçilik akımları ulusal bilin-

cimizi zayıflatmıştır. 1960'lı yıllarda alt milliyet kimlikleri ve çok kültürlü kimlikler ulusal kimlikle çatışmaya başlamıştır."¹¹ demektedir.

İkinci Cumhuriyet

Türkiye’de, 1950’ler sonrası yukarıda sıraladığımız toplumsal gerilimlerden ötürü sistemin tartışması da gündeme geliyordu. Çoğulcu aydınların oluşturduğu ve kendilerine “İkinci Cumhuriyetçiler” adı verilen bir grubun eleştirisi sonucu, sistemin türdeş (homogen) kimliğine veda ediliyordu. Böylece, “Yeni Cumhuriyetçilerin” veya Kemalist sistemin tekil (monolyth) yapısı, çoğulcu kimliği temsil edememesinden ötürü artık ömrünü tamamladığı, küreselleşme ve Avrupa Birliği süreci karşısında yeni oluşumlara yönelmek durumunda kaldığı mesajı veriliyordu. Belirli akademik kuruluşlarda okutulan ders kitaplarında:

Türkiye’de, 1950’ler sonrası yukarıda sıraladığımız toplumsal gerilimlerden ötürü sistemin tartışması da gündeme geliyordu. Çoğulcu aydınların oluşturduğu ve kendilerine “İkinci Cumhuriyetçiler” adı verilen bir grubun eleştirisi sonucu, sistemin türdeş (homogen) kimliğine veda ediliyordu.

“Mustafa Kemal’ in 1933’te dile getirdiği “Ne mutlu Türk’üm diyene!” sözü artık çağın gerisinde kalıyor, onun yerini “Ne mutlu Türkiyeliyim diyene!” dövizini alıyordu.”¹²

Sistemin, akılcı ve toplum yapısı dinamiklerine dayalı görüşleri, iç grup ve dış grup etkileşimleri sonucu, yaklaşık bir çeyrek yüzyıl sonra karşıt savunma mekanizmalarını yitiriyordu. Devletin tarihsel çok kimlikli yapısı, heterojenliği “Yeni Osmanlılık” yaftası altında raylarına oturuyordu.

Osmanlı geleneğini sürdüren yabancı soylu aydınlar ve teknokratların da “Tehcirle, öldürmeyle ve nüfus mübadelesi nedeniyle yeni Cumhuriyetin dışında kalmaları, sistemi büsbütün yalnızlığa itmiş oluyordu.” iddiası da güncelliğini koruyordu¹³. Temel ilkeleri Gökalg tarafından yönlendirilen Halk Fırkasının günümüze yansımaları ise, sistemi büsbütün yalnız bırakmakta Batılı sosyalist kuruluşlarla ittifakı yeğlemektedir.

Yeni Tanzimat ya da Batıcılışma

Resmî teorinin tek savunma birimi yönetici kadro geleneğidir. Bu da ne yazık ki, Turgut Özal’dan itibaren yerini “Osmanlı millet” veya “Yeni Osmanlı” modeline terk ediyordu. Bu olay, Cumhuriyet sonrası sistemin yapısında gözlenen ilk kimlik başkalaşmasıdır. Cumhuriyetin, Gökalg ve Mustafa Kemal birliğine dayalı ulus devlet modeli, hem aydın sınıfı (entelijansia) hem de yönetici kadro tarafından çok kültürlülük doğrultusunda yeni kalıplara dökülüyordu.

Böylece, kökenleri 1950’li yıllara dayanan gençlik kamplaşmaları ve ideolojik fraksiyonlar, resmî olmayan (informal) gruplardan resmî (formal) gruplara

sıçramak suretiyle yörüngesinden sapmış oluyordu. Bir başka deyimle, sivil toplum ve yönetici grup diyaloguna Türk insanı yabancı kalmıyordu. Her iki grup da Batılılaşmayı bir uygarlık ve toplumsal değişme biçimi yaklaşımın ötesinde, bir benzeşime doğru kaydırıyordu. Türk toplumunun Tanzimat (1839) ile başlayan Batılılaşma süreci, 1990'lar sonrası bir başkalaşmaya veya deyim yerinde ise Batıcılılaşmaya dönüşüyordu.

"Tepedekiler" in bakış açıları (frame of referance), resmî teorinin sosyolojik ve tarihsel köklerini dışlayarak -dilleri, kültürleri ve etnik yapıları ne olursa olsun- sivil toplumla bütünleşmeyi inanç sistemlerinin bir parçası hâline getiriyorlardı. Bu olgu, yakın tarihimizde -en az resmî teori kadar- radikal bir kimlik değişimidir. Bu sürece, Kemalist sistemin dönüşümü de denilebilir. Artık, Türkiye Peter Andrews'tan sonra otuz etnik grubun yaşadığı bir halklar topluluğudur. Anayasa yorumunca alt ve üst kimlikler vardır, "Türkçe konuşan, kendini Türk olarak algılayan, hatta tarihsel bir olgu olarak devleti kendisinin kurduğu tezini savunan Türk insanı da" bu alt kimlikte yer almakta ve "öteki" konumuna getirilmektedir. Bu hususu, ayrıntıları ile bir yazımızda açıklamış bulunuyoruz, konuya tekrar dönmek istemiyoruz¹⁴.

Cemaatleşme

"Osmanlı ümmet" modeli veya "çok kültürlülük" akımı, sadece tabandan gelen etnik blokların beklentileri değildir, kendilerine "cemaatler" terminolojisini kullanan ve "İslam"ı kendilerine göre yorumlayan grupların da dünya görüşü ve yaşam biçimini ortaya koymaktadır.

Cemaatleşme temel felsefe olarak Nakşibendi tarikatına dayanmaktadır. Ancak, bu tarikatın günümüzde bir kesimi İskender Paşa kolunu temsil eden Erenköy Cemaati, öteki kolu da Süleymancılar olarak adlandırılmaktadır. Cemaatleşmenin bir diğer grubu da Nurculardır.

Cemaatleşme olgusu, sosyolojik boyutu ile Türk laiklik tezinin karşıtı veya İslam'ı dışlayan, nötralize eden zihniyetine yönelik bir tepkidir. Bir inanç sistemi olarak din, toplumların alın yazısıdır. Ünlü İngiliz antropolog B. Malinowski ve arkadaşlarının ortaklaşa yürüttükleri bir araştırmaya göre, yüze yakın ilkel toplumlarda bile inançsız hiçbir gruba rastlanmamıştır. İnanç sistemi, yeryüzünde tüm toplumların bir alın yazısıdır, vazgeçilemez. Bunun en yakın ve hazin deneyimi komşumuz Sovyetlerde yaşanmıştır. Tüm Marksist Doğu Avrupa ülkeleri, resmî teori tarihin çöplüğüne atıldıktan sonra, yeniden Hristiyan kimliklerini kazanabilmişlerdir.

Türk laiklik sistemi ne yazık ki İslam'ı dışlamıştır. Bunun en canlı örneği Tevhidi Tedrisat (1924) oluşumundan 1947 yılına (Ankara İlahiyat Fakültesi kuruluncaya) kadar İslam'ın tüm eğitim kurumlarından dışlanmış olmasıdır. Türk toplumu inançsız yaşayamazdı. Bu nedenle, cemaatleşme sosyolojik anlamda bir boşluğu doldurma sürecinin bir yansıması olarak kabul edilmelidir.

Ancak, 1950'li yıllardan itibaren cemaatleşme olgusu yön değiştirerek, özellikle, 1980'lerden itibaren açık toplum modelini dışlayarak kendine özgü ve kendinden olmayana statü hakkı tanımayan kapalı bir doktrinleşmeye yönelmiş, açık toplum niteliğini yitirmiştir.

İslam'ın evrenselliği "toplumsal bloklaşma" diye bileceğimiz bu tür bir yapılaşmanın içine çekilmek sûretiyle yabancılaştırılmaktadır.

Cemaatleşme, kendine özgü bir dünya görüşünü, Cumhuriyetin ulus devlet sistemine farklı bir bakış açısını izleyen, Batı norm ve değerleri ile yüklü eğilimlere açık bir oluşum içindedir. Bu nedenle, Türk toplumu önemli kimlik başkalaşmasının içindedir. Bu nedenle siyasal İslam, siyasal milliyetçilik kırmızı çizgileridir. Resmî teorinin ulus devlet modeline dayalı üniter yapısına da karşıdırlar¹⁵. Dinler arası diyalog yolu ile evrim teorisi ve sosyolojik önermelere dayalı bir bakış yöntemi izleyerek hoşgörü epistemolojisi içinde, İslam'ın varlık alanını dışlamaktadırlar. Böylece, Allah'ın en son ve evrensel mesajını tebliğ buyuran bir din sisteminin karşısına, bizzat yaratıcısı tarafından saf dışı kılınan kitabi istemleri getirerek onlara yeniden varlık alanları tanınması, Batıcılışmanın bir fetişizminden öte ne anlam taşıyabilir?

Böylece, Osmanlıdan kaynaklanan merkez çevre diye bilinen ikili yapılaşma biçimi cemaatleşme olgusu ile artık biçim değiştiriyordu¹⁶. Gelenekli Osmanlı ve Cumhuriyet modelinde Batıcılışma merkezden çevreye yönelirken bu defa çevreden merkeze bir yol izliyordu. Deyim yerinde ise: "AKP Batılıdır, Batıcılığı aşağıdan (çevre) yukarıya (merkez), toplumdaki devlete taşıyor, modernleşmeyi, halk iradesine saygıyı vurgulamakta ve devletin özerk sivil toplumu tanıması bakımından Kemalist Batıcılıktan ayrılıyordu."¹⁷ Artık, sistemin "laik, dilsel, etnik (ulusalcılık) ve merkezi kimliği yerine bu defa dinsel, etnik (çok kültürlü) ve toplum merkezli bir yapılaşma geçiyordu." Bu radikal değişim, Cumhuriyet rejiminin kimlik sürecine, kalıcılığına ve etkinliğine indirilmiş önemli bir darbedir.

Etniklik ve Azınlık

Günümüz Türkiye'si hızlı bir değişme süreci içindedir, toplumu yönlendirecek kalıcı bir kimlik artık yoktur, âdeta kimlikler arası yarışmaya sahne olmaktadır. Bu oluşum, Avrupa Birliği standartlarına da uymaktadır: "Böl parçala ve yok et!" taktiği gündemedir. Bu defa, "Aleviler ve Kürtler de Hristiyanlar, Yahudiler gibi azınlık kategorisinde" düşünülmekte ve etnisite tablosu, hem iç gruplar hem de dış gruplar tarafından gündeme taşınmaktadır. Tam bu noktada PKK'nın mesajı da ses vermektedir: "Biz de Türkler gibi devletin asli unsuru konumundayız."

Türkiye Cumhuriyeti şu anda, resmî kuruluş sistemi içinde, Marksist kökenli, etnikçi ve terörist bir gerilla örgütüne sahip çıkan, savunan ve onunla özdeşleşen, hem de yasal kimliği olan bir siyasal parti (DTP) ile karşı karşıyadır. Temsilcileri örgüte bağlı Roj TV'ye sahip çıkmakta; bunun için heyetler hâlinde Avrupa ziyaretleri yaparak Danimarka Başbakanı ve Avrupa Birliği temsilcileri ile

görüşmekte; kullandıkları tebrik kartlarında, Anayasa'nın kurallarını da dışlayarak "Kürtçe-İngilizce ve Türkçe" deyimler yazmak suretiyle âdeta "devlet içinde devletmiş" gibi hareket etmektedirler. Birtakım yasal işlemlere girilse bile, mekanizma ayırmacılık, bölücülük doğrultusunda işlemektedir. Aksi hareket örgütsel güçlerle sindirilmektedir. Böyle bir kritik noktada Türkiye, "Kürt sorunu"ndan "Kürt bağımsızlığı"na doğru hızla itilmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da sorunlar yumak hâlinindedir. Bu oluşumların, halklar arasında etnisite kimliğinin yerleşmesine, bilinçleşmesine, ayırıcı ve bağımsızlık dokusunun giderek kalıplaşmasına yol açacağı aşikârdır.

Avrupa Birliği süreci, ülkemizi birlikteliğe, ortak evrensel bir paydada insanlarımız arası içten ilişkiler sistemine yönlendirmesi gerekirken mezhep ve etnik kimliğimizi kaşımak suretiyle propagandist eğilimlerini sürdürmesi karşısında, yönetici kadroların, kamuoyu kuruluşlarının, medyanın ve siyasal partilerin sessizliği ürkütücü olsa gerek.

Azınlık ve etnisite tartışmalarına yazarlar ve aydınlarımızın çoğunlukla AB'yi destekleyici çizgide hareket etmeleri karşısında konuya yeniden eğilmenin yararlı olacağı kanısındayız. Batı, özellikle ABD sosyolojisinde azınlık kavramı, çoğunluk karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle, Lozan'da ittifak edilen din ölçeği devreden çıkarılmaktadır. Türk sosyoloji kültüründe "azınlıklar" kavramı İslam dışı din mensubu olanlar için kullanılmaktadır.

AB'nin azınlık yaklaşımı, ülkenin otokton halkını tedirgin etmekte ve bölücü grupların duygu ve düşüncelerine impetus kazandırmaktadır. Batılı sosyoloji azınlık kavramını "egemen grup"la karşılaştırarak azınlık kavramına içerik kazandırır. Azınlıklar sosyolojisi alanında ünlü toplumbilimci Charles F. Marden'e göre: Azınlık, daha geniş bir grup içinde kendine özgü özel bağlarla (ırk, milliyet, din ve kültürel unsurlar) bütünleşmiş bir alt gruptur.¹⁸

Marden açısından azınlık, "egemen toplum"dan soy, dil, din ve kültürel açıdan farklılaşan gruptur. ABD'nin Zenci-Beyaz, Çekoslovakya'nın Slovakları ve Belçika'nın Walonları konumunda gözlendiği gibi. Benzeri tanımı Schermerhon da ileri sürmektedir¹⁹. Ona göre azınlık: "Bir kültür içinde fizyonomi, dil, örf ve gelenekler veya kültürel kalıplar açısından farklılaşma nedeniyle "egemen grup"tan ayırt edilen alt gruplardır."²⁰ Marden, azınlıkları aynı zamanda etnik gruplar olarak da kabul etmektedir.

Gözlendiği üzere, Charles Marden ve ötekiler, azınlık deyimini etniklikle özdeş kabul edince, birim olarak ırk (soy) kavramı da etnisite veya azınlık kategorisinde yer almaktadır. Buna karşılık, bazı sosyologlar, özellikle Mac İver ise soy (ırk) kavramını etniklik kategorisinden dışlamaktadır. Çünkü, ırk kalıtsal bir niteliğe sahip biyolojik bir kavramdır. Bu nitelikler göz önüne alındığı takdirde, Mac İver da Marden gibi etnik grupları azınlık grupları ile özdeşleştirmektedir²¹. Bu yaklaşım, Amerikan sosyolojisinin bir özelliğidir. Türk sosyoloji geleneğinde etnisite unsuru "azınlık"tan ayrılmaktadır. Azınlık olgusu, din ve ırk (soy) unsurları ile bağlantılı olarak düşünülmektedir.

Azınlık ve etniklik, nitelikleri ne olursa olsun, sosyolojik anlamda egemen toplum iç-grup, etnik ve azınlıklar ise dış grup kategorisinde algılanırlar.

Böylece, Amerikan toplumu bir yanda iç grup, öte yanda dış grupların oluşturduğu kültürel mimariyi meydana getirirler.

1950'ler sosyolojisi, Amerikan toplumunu bir eritme potası kabul ediyor ve etniklik-azınlık kavram çiftini eş değer olarak yorumluyorlardı. Günümüzde artık etniklik-azınlık olgusu dinamikliğini yitirmiştir. Durum bugün olursa olsun, Mac İver, Marden ve Young gibi klasik sosyologların açtığı çığır, bu ülke sosyolojisinde Püritan niteliği ile sürüp gitmektedir. Etnik, azınlıklarla aynı anlamda yorumlanmaktadır. Nitekim, İver ve Page aynen şu görüşleri ileri sürüyorlardı: "Bizden ayrı olanlara biz genellikle (azınlıklar) deriz; bunun nedeni üye sayılarının azlığı değil, onların farklı fiziksel ve kültürel özellikleridir. Bunlar, yaşadıkları toplumda, farklı ve eşit olmayan işlemler yüzünden diğerlerinden ayrılmış ve kendilerini toplu zulümlere mâruz kişiler olarak görmüşlerdir."

Kemalist sistemin ulus devlet modelinin temel felsefesi, Türkiye Cumhuriyeti'ni oluşturan insanların dil, kültür ve duygudan oluşan bir ortak paydada birleşmeleridir.

ABD sosyolojisi için temel unsur, (iç grup) veya (egemen toplum) Beyaz, Anglosakson, Protestan niteliğidir. Bu tür bir yaklaşım Amerikan toplumunun idiosyncrancy bir yansımasıdır. Batı sosyolojisi ve AB'de aynı geleneği izleyen düşünce sistematiğini izlemektedir. Bu nedenle, Alevi ve Kürtleri azınlık kategorilerinde görmeleri kültürleri, bakış açıları ve tarihsel geleneklerinin bütüncül (holistic) bir yaklaşımıdır.

Aleviler ve Kürtler, Türk toplum geleneğinde, ABD ve Avrupa'da gözlediğimiz gibi, ne zenci-beyaz ne de Hristiyan-Müslüman ikilemine ve ayrımcılığına maruz kalmışlardır. En az bin yıldan beri birlikteliklerini sürdürmektedirler. Onları, Batılı norm ve değerlere göre oluşturulmuş kalıplara dökmek sûretiyle ayrımcılığa gitmek, azınlık kategorisinde görmek tarihsel gerçekleri, kültür değerlerimizi

inkâr etmek anlamını taşır. Buna da hiçbirimizin hakkı yoktur.

Günümüz ABD sosyolojisi de artık tüm ayrımcı unsurların -azınlık grupların- egemen toplumla bütünleşmeleri gerekliliği çabası içindedirler. 1950'lerden beri bu yaklaşımlar sürüp gitmektedir. Nitekim, bir toplum bilimci olarak Kimball Young, etniklik-azınlık olgusunun giderilmesi için dörtlü bir yaklaşımı öneriyordu. Bunlar da uyarılama (hasmane iş birliği), kültür kaynaşması, asimilasyon ve alt ırksal grupların biyolojik temele dayalı birliğidir²². Çünkü ABD sosyolojisi, 250 kadar etnik grubu bir eritme potasında (melting-pot) kaynaştırmak isteyen bir oluşumu izler.²³

Sonuç

Türk sosyoloji geleneğinde, özellikle Osmanlı sisteminde Patrimonial yönetim (Hanedan-ı Osmanî), kendi halkını dışlamış ve askerî-sivil yönetimi yabancı soylulara bırakmıştır. Osmanlının elitist sınıfı, kendi halkından, kendi kültür, inanç ve değerler sisteminden olmayan bir burjuvazi sınıfının patronajı altında egemenliğini sürdürmüştür. Kemalist sistemin ulus devlet modelinin temel felsefesi, Türkiye Cumhuriyeti'ni oluşturan insanların dil, kültür ve duygudan oluşan bir ortak paydada birleşmeleridir. Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumunun amaçları da budur.

Kemalist sistem, bilimsel verilere dayanarak, Türk halkını -Batı ve ABD toplumlarında gözlediğimiz üzere- hiçbir alt grup ayırımına gitmeden, bir şemsiye altında toplayan kuşatıcı bir felsefeye sahiptir. Ulus devlet tamamen sosyolojik bir inşadır. Süresi de geçmiş değildir. Hâlâ Doğu ve Güneydoğusu aşiret-kabile niteliği içinde yaşayan bir ülkede, hatta ayrı bayrak, ayrı dil, ayrı coğrafya ve ayrı ulus olmanın mesajları verilen bir ortamda, birlikteliğimizi temsil eden Türklük şemsiyesini "öteki" konumuna getirerek, AB'ye ve dış güçlere şirin görünmek ülkemizi bölünmeye kadar götürebilir. Ülkemiz bugün bu çizgidedir. "Millî bir devletin hedefi veya demokratik felsefe, farklılık olana saygı gösterir, ama farkı artırmaya çalışmaz. Farkı artırmak, kalıcılaştırmak demokrasinin görevi değildir." Ünlü ABD'li düşünür, Regan'ın başdanışmanı Zbigniew Brzezinski de şöyle diyordu: "Amerikan toplumunu biçimleyen Beyaz-Anglosakson-Protestan kültürüdür. Bu niteliğinden küresel mozaiği yansıtan bir kültüre dönüşmesi, kaçınılmaz olarak değerlerinin de derinden değişmesine yol açacak ve belki de toplumsal birlikteliği daha da zayıflayacaktır. Ortak bir dil ve paylaşılmış anayasal değerler toplumsal uzlaşmanın dayandığı kaynakları oluştururlar ve bu değerlerin yokluğu hâlinde ise, kültürel farklılıkların toplumsal hoşgörülükten yararlanması mümkün olamaz.. İşte böyle bir durumda da Amerikan toplumunun parçalanma süreci başlar. ABD buna izin veremez."²⁴ ■

¹ Tayip Gökbilgin; **Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihân**, 1957, s.37.

² Halil İnalçık; **Sosyal Bilimler Kavşağında Doğu Anadolu Meseleleri**, 4-6 Haziran 1992.

³ Orhan Türkdoğan; **Kemalist Sistem ve Sosyolojik Yapısı**, I.Q. Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2005. – Orhan Türkdoğan; **Türk Ulus-Devlet Kimliği**, I.Q. Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2005.

⁴ Bilindiği üzere, "ulus devlet" sözcüğü ilk kez Fransız hukukçu-politikacı Jean Bodin'in 1576'da yazdığı "Cumhuriyetin Altı Kitabı" adlı eserinde ileri sürülmüştür. (bk. Peter F. Drucker, **Kapitalist Ötesi Toplum**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1994, s.21.)

⁵ Enstitülerin teorisyeni İsmail Hakkı Tonguç, enstitülerin amacını eserinde şu sözlerle açıklıyordu: "Kentin kokuşmuşluğu karşı sağlam direnci olan, geleneksel ahlaki değerlerine bağlı bu insanları, kendi pratik etkinliği ile yeni iç evreni arasında tam bir uyum kurabilmektir. Öğretmen, (böylece) devrinin bütün dinamizmasını yüklenmiş oluyor, sarıklı köy hocasının yerini almaya çalışıyordu." (**Canlandırılacak Köy**, 1947, s.419.) Engin Tonguç ise babasının alt bilincine dayalı görüşlerini şu sözlerle dışa yansıtıyordu: "Enstitülerin gerçek amacı alt yapı değişikliklerini en fazla etkileyebilecek bir üst yapı kurumu olan eğitimi devrimci süreci hızlandırmak için kullanmaktır. Bunun için de ülkenin toplumsal yapısı gereği ola-

rak en geri ve en çok ezilen emekçi kitlesi, köylü kitlesi üzerinde çalışmalar yoğunlaştırılacaktır.” (E.Ton-
guç, Köy Enstitülerinin 30.Yıldönümü, **Cumhuriyet**, 8 Nisan 1970). Gözlendiği üzere, köy enstitüleri,
Marksist bir jargonla belirtilerek, altyapı devrimi için bir aşama olarak kabul ediliyordu.

⁶ Orhan Türkdoğan; **Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği**, Timaş Yayınları, 1996, s.113-114.

⁷ Peter F. Drucker; **Kapitalsiz Ötesi Toplum**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1994, s.201-202.

⁸ Michel Maffesoli; **The Time of Tribes**, Sage Publication, 1996, s.ix.

⁹ Franklin Giddiks de aşiretleşme olgusuna yeni bir kavramla yaklaşıyordu. Bu da kan bağlarına ve akraba-
lık ilişkilerine dayalı, her türlü çıkarın ötesinde etnik cemiyet biçimidir. Demotik cemiyet ise Giddiks’e
göre günümüz çıkarıcı kapitalist yapılaşmadır.

¹⁰ Zbigniew Brzezinski, **Kontrolöden Çıkmış Dünya**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1996, s.127.

¹¹ Samuel P. Huntington; **Biz Kimiz? Amerika’nın Ulusal Kimlik Arayışı**, CSA Yayınları, 2004, s.4.

¹² Baskın Oran; **Türkiye’de Azınlıklar, Kavramlar, Lozan, İç Mevzular, İctihat, Uygulama**, TESEV
Yayınları, İstanbul, 2004, s.116-134.

¹³ Çağlar Keydar; **“Kimlik Bunalımı, Aydınlar ve Devlet”**, drl.: Sabahattin Şen, **Türk Aydın ve Kim-
lik Sorunu**, Bağlam Yayınları, 1995, s.153. Benzeri görüşleri on yıl sonra bir yazarımız da (Orhan Pamuk)
ileri sürecek ve “Bir milyon Ermeni ile otuz bin Kürt’ün öldürüldüğü” görüşüne destek verecektir.

¹⁴ Orhan Türkdoğan; “Kimlik Sorunu mu?”, **2003** dergisi, 15. Aralık 2005, Ankara, Sayı: 56, s.60-69.

¹⁵ Türkiye’de cemaatleşmenin siyasal ve kültürel kimliği ile ilgili olarak, Oxford Üniversitesi tarafından
yayımlanan bir eserde “İslâmîc Political Entity” (2003) aynen şu görüşler yer alıyordu: “AKP Hükûme-
ti’nden demokrasiyi sağlamlaştırması, Kürtlerin ve Alevilerin tanınmasına dönük talepleri ele alması ve
ekonomiyi iyileştirmesi beklenmektedir. Hükûmet, asker-sivil ilişkilerini, Kemalist ulus ve laiklik kav-
ramlarının yeniden tanınmasını doğrudan ilgilendiren ilk iki meseleyi Kopenhag Kriterleri ışığında ele
almak istemektedir(...) Eğer Kemalist egemen kesim (asker-sivil-bürokrasi) AKP Hükûmeti’nin meşru-
luğunu sorgulamaya devam ederse, AKP devlet karşısında bir (Amerika ve Avrupa koruyucu şemsiyesi)
ne başvurabilir”(Hakan Yavuz; **Modernleşen Müslümanlar: Nurcular, Nakşiler, Millî Görüş ve AK
Parti**, Kitap Yayınevi, 2005, s.354.

¹⁶ Burada zikredilen “Cemaatleşme” deyiminin, Ferdinand Tönnies’in **Gemeinschaft und Gessellschaft**
(Cemaat ve Cemiyet) adlı eserinde zikredilen anlamda sosyolojik bir içeriği yoktur, sadece İslam’ı kendi
dünya görüşleri açısından yorumlama ve yönlendirme çabası esastır.

¹⁷ Hakan Yavuz; age., s.353.

¹⁸ Charles F.Marden, **Minorities in American Society**, 1952, s.26-44.

¹⁹ Robert S. Schermerhorn; **These Our People**, 1949, s.5-6.

²⁰ Amerikan sosyolojisinde “egemen grup”, Osmanlı deyimini ile “asli unsur” veya Samuel P. Huntington’a
göre kurucu kültür veya kurucu kabadır. Bazen, antropolojik anlamda büyük toplum veya standart kültür
gibi deyimler de kullanılmaktadır. Amerikan sosyolojisine göre, Birleşik Devletler’de “egemen grup”,
“Beyaz-Anglosakson ve Protestan” unsurdur. Hispanikler, Kızılderililer, zenciler ve ötekiler tümü ile alt
gruplardır.

²¹ R. M. Mac İver and Ch. H. Page; **Society**, 1955, s.384-393.

²² Kimball Young; **Sociology :A Study of Society and Culture**, 1949, s.615.

²³ Orhan Türkdoğan; **Etnik Sosyoloji**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2002, s.11-115.

²⁴ Zbigniew Brzezinski; age., s.127-128.

AMERİKALILARI BİRLEŞTİRİRKEN TÜRKLERİ AYRIŞTIRMAK¹

DOÇ. DR. MUSTAFA ÖZCAN*

Türkiye'nin Kafası Karışık

Türkiye'nin kafası karışık. Haksızlık etmemek için bu hükmü bir şarta bağlayalım. Eğer medya milletin aynası ise, eğer medyanın rağbet ettiği gazeteciler, yazarlar, uzmanlar ve özellikle de politikacılar halkın duygu ve düşüncelerini yansıtıyorsa manzara budur. İster dışarıdan bakalım ister içeriden, görüntü böyledir ve ürperticidir. Kafalardaki karışıklık, yapılacak yanlışların ve gelecek kara günlerin habercisidir. Kendimize gelebilmek ve yeniden dirilebilmek için yine büyük acılar çekeceğiz demektir. Dileğim odur ki, medyada sık sık görüşlerine başvuru alanlar milletin zihnini yansıtmamakta, yansıtmamakta ve millet ne zaman, nerede, ne yapılacağını bilmektedir. Yaşayıp göreceğiz.

Karışık kafalardan birkaç örnek: Diyarbakır belediye başkanı konuşuyor. "Demokratik müreffeh bir Türkiye nasıl olacak? Özerk Doğu Karadeniz olacak, Özerk Orta Karadeniz olacak, aynı zamanda Özerk Kürdistan olacak. Her bölgede birer bölgesel parlamento olacak. Bu bölgesel parlamentolardan birisi de Kürdistan özerk parlamentosu olacak....Türk bayrağının yanında Kürt bayrağı da dalgalansa ne olur?"² Konuşma bu minval üzere devam ediyor. Kim söylüyor bunları? Bir Türk vatandaşı. Nerede? Türkiye'de.

Bir televizyon kanalında "Ne Oluyor" adlı bir program sunuluyor.³ Tartışma konusu Diyarbakır belediye başkanının ortaya attığı "Demokratik Özerklik." Ko-

* Dr. Özcan Amerika'da öğretim üyesidir. Kendisine ulaşmak için: mozcan@ric.edu. e-posta adresine yazabilirsiniz.

nuşmacılardan biri Barış ve Demokrasi Partisi Milletvekili Osman Özçelik. Kendisine partisinin niçin PKK'nın yaptığı terörü kınamadığı sorulunca Milletvekili Özçelik özetle şöyle diyor: "Biz PPK'lulara terörist demiyoruz. Gerilla diyoruz. Onlar gerilladır." Ondan sonra da gerillanın ne demek olduğunu anlatmaya başlıyor. Toplumun her kesiminden binlerce Türk vatandaşını öldüren bir teşkilata terörist diyemiyen insan Türkiye'nin Meclisinde milletvekilidir. Hatırlanacağı gibi PKK sadece Türkiye tarafından değil, birçok devlet ve mahkeme tarafından da terörist bir örgüt olarak kabul edilmektedir.⁴

Günlerden 23 Ağustos. Bir televizyon kanalında açık oturum var.⁵ Konu referandumuna sunulan Anayasa değişikliği. Barış ve Demokrasi Partisinden oraya çağrılan kişiye programın sunucusu olan Ahmet Hakan, "Size, Öcalan oyunuzu değiştirin ve evet deyin dese yine de Anayasa referandumunu boykot eder misiniz?" diye soruyor. Israrlara rağmen konuşmacı "Biz Öcalan'ı dinlemeyiz." diyemiyor. Türkçesi, ömür boyu hapse mahkûm edilmiş bir katil Türk parlamentosundaki bir partiyi yönetiyor. Yine aynı konuşmacı bir süre sonra, Mehmet Ali Birand'ın programına konuk olan emekli bir askerın dediklerine gönderme yaparak⁶, özetle, "Kandil'e bütün ordu gitse yine PKK'yı temizleyemez." diyor.

Yine bir televizyon programı.⁷ Konu, demokratik özerklik ve hükûmetin PKK ile pazarlık yaptığı iddiası. Beş yazar ve gazeteci çağrılmış: Ece Temelkuran, Oktay Gönensin, Mehmet Tezkan, Mustafa Karaalioğlu ve Ümit Fırat. Sorulara cevap veriyorlar. Bir ara Ece Temelkuran PKK ile yapılan mücadeleyi kastederek, özetle, "Bu işin silahla olmayacağı biliniyordu. Askerler konuşuyordu, ama açıkça değil. Şimdi açıkça konuşuluyor. Şaşırarak bir şey yok." diyor. Oradakilerden birkaçı onu onaylıyor. Düşünüyorum, ne demek bu şimdi? Yani bu mücadele kaybedildi, zaten asker de PKK'yı silahla alt edemeyeceğini biliyor muydu demek istiyorlar. Böyle bir şey doğru olabilir mi? Ondan sonra Ümit Fırat söz alıyor ve referandumda evet denmesi gerektiğini savunuyor. Gereğesini açıklarken de önce askerın doğudaki vatandaşa zulüm ettiğini söylüyor. Aslında araştırmalar bu iddianın doğru olmadığını gösteriyor.⁸ Ondan sonra da sözü mevcut Anayasa'ya getiriyor ve özetle şöyle konuşuyor: "Bir dikta Anayasa'sı yapmışlar. Baş kısmına da faşizm kokan üç beş madde koymuşlar. Bir de bunlar değiştirilemez diye yazmışlar. Bunu değiştirmeliyiz." Değiştirilmek istenenler Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini belirleyen maddeler. Mesela, Anayasa'nın ilk dört maddesinde özetle şöyle deniyor: Madde 1: "Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir." Madde 2: "Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilişkilere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir." Madde 3: "Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir. Bayrağı, şekli kanunda belirtilen, beyaz, ay yıldızlı, al bayraktır." Madde 4: "Anayasa'nın 1'inci, 2'inci ve 3'üncü madde hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez."⁹ Bir Türk vatandaşı, Türkiye'de,

bir Türk televizyonunda ve bir grup Türk aydınının huzurunda böyle konuşuyor. Aynı ifadeyi birkaç kez vurgulayarak tekrarlıyor. Demokratik bir ülke. Düşünce hürriyeti var. Bunları söyleyenin düşünce hürriyeti var da onu dinleyenlerin düşünce hürriyetlerine ne oldu? İçlerinden biri, "Beyefendi öyle şey olur mu, o zaman Türkiye diye bir şey kalmaz." demiyor.

Son aylarda medyada dikkatimi çeken haberlerden biri de "Operasyonlar dursun!" diye başlayanlar. Bir bakıyorsunuz, bir grup dernek başkanı, gazeteci, sanatçı veya benzeri insan bir araya gelmiş ve "Ordu operasyonları durdursun!" veya "İki taraf da operasyonları durdursun!" diye başlayan bir demeç veriyor. Şaşırıp kalıyorsunuz. Ortada PKK denilen bir örgüt var. Kandil Dağı'na yerleşmiş ve üyelerini yıllarca eğiterek birer suç makinesine dönüştürmüş.¹⁰ Her türlü suçu işleyen bir örgüt. Adam öldürüyor. Asker, polis, mühendis, öğretmen, korucu, sade vatandaş. Artık önlerine kim çıkmışsa, gözlerine kimi kestirmişlerse. Başka ne yapıyor? Haraç alıyor, yol kesiyor, uyuşturucu satıyor, yollara mayın döşüyor. Ha bir de bu örgüt Türkiye'yi bölmek ve bağımsız bir Kürt devleti kurmak istiyor. Onlar eylem yapıp suç işledikçe güvenlik güçleri de operasyona çıkıyor. Her zaman başarılı olamasalar da görevleri bu. Ortada bir suç varsa onların görevi suçluyu yakalamak. Aksi hâlde kendileri suç işlemiş olacak. Peki bunların operasyonları durdurmasını istemek ne demek oluyor? Bu en azından suçluyu korumaktır. Ortada bir suç varsa polisin ve askerinin görevi suç işleyenleri yakalamaktır. Bir örgüte mensup olmak veya bir ideolojiye sahip olmak suç işlemeyi meşru kılmaz. Suçlunun "adi"si, PKKlısı veya "Kürtçü"sü fark etmez. Operasyonun durdurulmasını istemek katillere, "Öldürmeye devam edin." demektir. Bunu kimler istiyor? Bir kısım Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları.

Türk televizyonlarında sık sık duyulan sözlerden biri de "Dünyada böyle şey yok."tur. Böyle bir söze herhangi bir televizyon programında her zaman rastlamak mümkündür. Tartışılan konunun ne olduğu pek fark etmez. Birçok konuşmacı, kendilerine sorulan herhangi bir soruyu, Türkiye'deki uygulamaları tenkit ettikten sonra "Dünyada böyle bir şey yok, kardeşim." diye bitirebilir. Yine birkaç gün önce Kürtlerle ilgili sorunların tartışıldığı bir televizyon programında konuşmacılardan biri Türkiye'de Kürtlerin çok ezildiğini, dillerini konuşamadıklarını, eşit olmadıklarını ve benzeri daha birçok şeyi söyledikten sonra dünyada böyle şey yok diye noktayı koydu. Ancak çok heyecanlanmıştı, duramayıp devam etti ve özetle şöyle dedi: "Amerika'ya bakın, Fransa'ya, İspanya'ya bakın, Çin'e bakın, Güney Amerika'ya bakın böyle bir şey yok." Yanlışın bu kadarı nasıl yapılır, bir aydın nasıl bu kadar körleşir anlamak zor. Neyse ki diğer konuşmacılardan biri müdahale etti ve yanlış kısmen düzeltilti.¹¹

Türk medyasında dikkat çeken hususlardan biri de Amerika'yla ilgili yorumların çokluğu ve yanlışlığı. Bir kısım medya öyle bir Amerika tasviri yapıyor ki şaşırıp kalıyorsunuz, eliniz ayağınız bağlanıyor. Amerika sanki tanrısal bir güç. Her şeye kadir, her şeyi bilen, ihtilaller yaptıran, hükümetler kurduran, orduları satın alan, herkesi izleyebilen ve dinleyebilen karşı konulamaz bir güç. İnsanları

zeki, okulları mükemmel, demokrasisi dört dörtlük bir ülke. Tabii ki böyle bir şey yok. Böyle bir Amerika yok. Bir kısım aydınların zihnindeki bu resim gerçeği yansıtmıyor. Daha dün¹² Başkan Obama'nın danışmanının katıldığı bir televizyon programında 2011 yılında üç milyon insanın banka taksitlerini (Mortgage) ödeyemeyeceği için icra yoluyla evini kaybedeceğinin beklendiği açıklandı. Yaklaşık üç bin Amerikalının hayatına mal olan 11 Eylül saldırısını yapanların liderini yedi yıldır yakalamayan bir ordu mu başarılı? İşte Irak, işte Afganistan. Oralarda yaptıklarıyla kendisini dünyaya rezil eden, yerkürenin hemen her köşesinde kendisinden nefret eden grupların ortaya çıkmasına yol açan bir ülke mi başarılı? Ya içerideki sorunlar? FBI raporlarıyla belgelenen ayrımcılık ve ırkçılık (hate crimes), insan hakları ve demokrasi ihlalleri...

Amerika, geniş bir toprağa sahip, tabii kaynakları çok fazla, zengin bir devlettir, ama tanrısal bir güç değildir. Tam tersine çok sorunlu bir ülkedir. Toplumsal sorunların nasıl ortaya çıktığını ve nasıl çözüldüğünü anlamak isteyenler için ders alınacak bir sosyal laboratuvarıdır. Son beş yüz yıldır dünyanın her tarafından sürekli göç alan, göçmen kabul eden bir ülkedir. Hâlen her yıl ortalama bir milyon civarında insan bu ülkeye göçmen olarak gelmektedir.¹³ Azınlıkların asimilasyonu en açık, en gözlenebilir hâliyle, "eritme potası" (melting pot) politikalarıyla bu ülkede uygulanmıştır. Siyah derili insan soyu bu ülkede 250 yıl köle olarak çalıştırılmıştır. Bizim bu makalede cevabını aradığımız soru, nasıl oldu da dünyanın dört bir tarafından gelen "72 millete mensup" göçmenler birleştiler, benzeştiler, ortak bir kültür ve yeni bir millet yarattılar? Aşağıdaki alt bölümlerde bu sorunun cevabı verilecektir.

Amerika, geniş bir toprağa sahip, tabii kaynakları çok fazla, zengin bir devlettir, ama tanrısal bir güç değildir. Tam tersine çok sorunlu bir ülkedir.

Birleşerek Doğan Amerika

Amerika'nın doğum tarihi 1776'dır. Bu tarihten önce ne "Amerika" diye bir devlet ne de "Amerikan" diye bilinen bir millet vardı. Tarihî olarak bu isimle anılan bir ırk, etnik grup veya kültür yoktur. Amerika kıtası 1492 yılında keşfedildikten¹⁴ sonra dünyanın her tarafından buraya göçmen gelmeye başlamıştır. İlk yüzyıllarda göçmenlerin çoğu Avrupa ülkelerinden gelmiş ve Amerika kıtasının doğu kıyısında yerleşerek Avrupa'nın kolonisi olan eyaletler hâlinde teşkilatlanmışlardır. Mesela, ilk yerleşim birimi 1565'te bugünkü Florida eyaletinde, ikincisi de 1607'de bugünkü Virginia eyaletinde kurulmuştur. Amerika Birleşik Devletleri bu ilk göçmenler tarafından kurulan 13 eyaletin 1776'da Amerika Birleşik Devletleri adı altında birleşerek bağımsızlığını ilan etmesiyle kurulmuştur.

Amerikalılar bu bağlamda sık sık “Biz göçmenlerden oluşan bir milletiz.”¹⁵ ifadesini kullanırlar. Zamanla kıtanın geri kalan kısmı da fethedilmiş, yeni eyaletler kurulmuş ve devlet 50 eyaletten oluşan bir birlik hâline gelmiştir. Daha 234 yıl önce her soydan, etnik guruptan, dilden, dinden ve mezhepten insanlar tarafından kurulan bu devlet uyguladığı politikalarla Amerikan milletini “yaratmış” ve güçlü bir millî devlet olmuştur.¹⁶

Göçmenler Nasıl Amerikan Oldu?

Bu makale için cevabını aradığımız soru her soydan, dilden, dinden ve mezhepten göçmenin nasıl birkaç nesil içinde Amerikanlaştığıdır. Bu insanlar Amerika’ya gelmeden önce belli bir soya, etnik gruba, dine ve mezhebe mensuptular. Bir milletin vatandaşı idiler. Amerika’ya gelirken de kendilerini her ne iseler o yapan, bir başka deyişle Fransız, Alman, İspanyol ve benzeri yapan değerleri bırakmak gibi bir niyetleri yoktu. Hayalleri para kazanmak, zengin olmak, özellikle de bazı guruplar için daha fazla din özgürlüğüne sahip olmak ve genel olarak daha iyi bir hayat yaşamaktı. Göçmenlerin Amerikanlaşma sebeplerini ve bunun nasıl olduğunu inceleyen birçok çalışma vardır. Bu konuda hem sokaktaki vatandaşın hem de bilim adamlarının ortak görüşü göçmenlerin “eritme potası”¹⁷ yoluyla asimile edildiğidir. Bu bağlamda, Amerika’da çok sık duyulan sözlerden biri “Amerika bir eritme potasıdır.”¹⁸ ifadesidir. Amerika’daki toplumsal ve kültürel değişimi ve milletleşme hadisesini anlatmak için kullanılan “eritme potası” tabiri bu karmaşık süreci basitletirerek ifade etmeye yarayan bir benzetmedir (mecazdır). Bu süreci anlatmak için kullanılan başka terimler de vardır, ama en çok tutulana, âdeta Amerika’nın sembolü olanı “eritme potası” olmuştur. Aşağıda bu kavrama biraz daha yakından bakacağız. Ancak bundan önce bu potada eritilen göçmenlerin kimler olduğuna da kısaca bir göz atmamız gerekmektedir.

Amerikan Nüfus Bürosu tarafından toplanan verilerden biri, Amerikan vatandaşlarının atalarına, daha doğrusu atalarının hangi ülkelerden geldiğine dairdir. En son verilere göre Amerikan nüfusu 75 kadar ülkeden gelen göçmenlerden oluşmaktadır.¹⁹ Amerikan vatandaşlarının atalarına göre gruplandırılmasıyla oluşturulan bu listede bir milyon veya daha fazla nüfusa sahip olan guruplar şunlardır: Alman (50 milyon), İrlandalı (36 milyon), İngiliz (28 milyon), İtalyan (17 milyon), Fransız (12 milyon), İskoç (11 milyon), Polonyalı (10 milyon), Danimarkalı (6 milyon), Afrikalı (5 milyon), Norveçli (4,5 milyon), İsveçli (4 milyon), Rus (3 milyon), Portekiz (1.5 milyon), Macaristanlı (1.5 milyon), Yunanlı (1.3

2008’de ilişkileri normalleştirmek adına yeni bir sürece girilmiş ve bunlar “peynir diplomasisi” ve “futbol diplomasisi” olarak adlandırılmıştır.

milyon) ve ataları için “Amerikan” diyenler (19 milyon). Liste böyle uzayıp gidiyor. Listede Ermeniler (446 bin) ve Türkler (171 bin) de vardır.

Amerikan Eritme Potası Nedir?

Eritme potası, dünyadaki hemen her ırk, etnik grup, dil, din ve mezhepten insanın göç ettiği bir ülkenin millî birliğini sağlamak için uyguladığı asimilasyon politikasının adıdır. Bu kavramın Amerikan kültüründe ortaya çıkmasının otantik bir yönü vardır. Ana vatanlarından çok uzak bir coğrafyada var olma mücadelesi veren göçmenlerin topluma uyum sağlama ihtiyacı, onları toplumun kültürünü öğrenmesini bir zorunluluk olarak dayatmıştır. Amerika’da “eritme potası” tabiri ve uygulamaları tarihin belli bir döneminde Amerikan toplumunun ihtiyacına cevap vermek üzere âdeta kendiliğinden ortaya çıkmış ve hemen herkes tarafından benimsenmiştir.

Eritme potası, ifadesi ilk defa 1782 yılında Fransız asıllı bir Amerikalı tarafından yazılan “Bir Amerikan Çiftçisinden Mektuplar” adlı kitapta kullanılmıştır.²⁰ Amaç Amerika’da yeni bir milletin nasıl “yaratıldığı”nı açıklamaktır. Yazar kitabında, “Kim bu Amerikalı, bu yeni adam?” diye sormakta ve sorusunu şöyle cevaplamaktadır: “Çeşitli milletlere mensup bireyler burada eriyerek yeni bir insan ırkı oluşturmaktadır.” Bunu takip eden yıllarda başkalarının da aynı kavramı göçmenlerin Amerikanlaşmasını anlatmak amacıyla kullandığı görülmektedir. Mesela, 1840’ta bir Amerikalı parlamenter, göçmenlerin kendi kimliklerini korumak yerine Amerikan toplumu içinde eriyerek Amerikanlaştıklarını söylemektedir.²¹

Eritme potası kavramının meşhur olması ve Amerikalıların milletleşme sürecini anlatmak için yaygın olarak kullanılması 20. yüzyılın ilk yıllarında bir tiyatro oyunuyla başlamıştır. Yahudi asıllı bir Amerikalı olan Israel Zangwill’in yazdığı “Melting Pot” (Eritme Potası) isimli oyun ilk defa “Washington”da 5 Ekim 1908’de sahneye konmuştur. Oyunun sahnelendiği ilk gün, o zamanki Amerika Başkanı Theodore Roosevelt ile Çalışma ve Ticaret Bakanı Oscar Straus da seyretmeye gelmiştir. Bir sanat eleştirmeni bu oyunu “demokrasi ateşiyle yanan ve millî vizyonu yücelten” bir eser olarak yorumlamıştır. Ona göre, bu oyun Amerikan ruhunu yakalamış ve millete kendisini ifade edecek bir sembol vermiştir.²² Oyunun yazarı Israel Zangwill’e göre, Amerika “Tanrı’nın metal kazanı, büyük bir eritme potası”dır.²³ Bu kazan içinde Avrupa’nın bütün ırkları erimekte ve tek bir ırk hâline dönüşmektedir. Ona göre, yeni Amerikan, gelmekte olan süper insan, bütün ırkların karışımıyla oluşacaktır.²⁴ Bu oyunun sahnelendiği yıllardan beri “eritme potası” tabiri Amerika içinde ve dışında Amerika’yı anlatmak için yaygın olarak kullanılmaktadır. Amerika’nın milletleşme tecrübesini anlatmak için “eritme potası”na alternatif olarak başka kavramlar da teklif edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: Salata çanağı, düdüklü tencere, çorba, mozaik, ebem kuşağı, orkestra, dokuma tezgâhı, yamalı yorgan ve çok kültürlülük.²⁵

Eritme potası kavramı sanatçılar tarafından resmedilmiş, bu tasvirler dergi ve gazetelerde yayımlanmıştır. Bu tasvirler genellikle şöyledir: Alev alev yanan koca bir ocak, onun üstünde koskocaman, fokur fokur kaynayan bir kazan. Bir ucu kazana ulaşmış, diğer ucu ise kıvrılarak uzayan ve ufukta kaybolan, kıyafetlerinin farklılığından değişik milletlere mensup oldukları anlaşılan uzun, ama çok uzun bir insan kuyruğu. Kazana ulaşmış olanlar hemen kazanın içine atılıyor ve kazandan bir Amerikan vatandaşı olarak çıkıyor. Kültürel değişim ve asimilasyon gibi çok karmaşık bir süreç nasıl böyle basitçe resmedilir ve nasıl olur da bu kadar çok benimsenir! Anlamak da açıklamak da zor, ama gerçek budur. Muhtemeldir ki, kaynayan kazanda eritilen insanların Amerikan vatandaşı olarak yeniden yaratılmasını tasvir eden bu imaj, Amerikalıların millî birlik ve bütünlüğe duyduğu özlemi veya kurdukları millî devletin yıkılmasından duydukları korkuyu yansıtmaktadır. Aslında, “eritme potası” kavramını bir okul veya dershaneye resmetmek çok daha gerçekçi olurdu. Gerçek hayatta asimilasyonun vuku bulduğu en önemli yer dershanedir. Dershaneye ilaveten dinî kurumları ve asimile olunan toplum içindeki gönlük hayatı da saymak gerekir. Amerika’nın kurulduğu yıllarda pek etkili olmasa da zamanla etkinleşen ve bugün güçlü bir eğitici konumuna yükselen medyayı da burada zikretmek uygun olacaktır.

Eritme Potası Amerikada Ne Kadar Başarılı Oldu?

Amerika’nın kurucuları ve entelektüel liderleri, yeni kurulan devletin bekası ve millî birliğin sağlanması için “eritme potası” simgesiyle ifade edilen asimilasyon politikalarına güçlü destek vermişlerdir. “Kurucu atalar” olarak bilinen ilk Amerikan liderlerinin hepsi beyaz ırka mensup Kuzey Avrupa kökenli Hristiyan göçmenlerdi. İmparatorlukların yıkıldığı, millî devletlerin ortaya çıkmaya başladığı, millî kültür, homojen toplum ve demokrasi kavramlarının zihinlere hükmetmeye başladığı bir dönemde Amerika’yı kuruyorlardı. Hemen her ülkeden gelen, farklı ırk, etnik grup, dil ve dinden olan göçmenlerin oluşturduğu “yamalı bohça” görünümlü toplum yapısı onları endişelendiriyordu. Amerika’nın bekası için ortak değerlere sahip homojen bir topluma duyulan ihtiyaç asimilasyon politikalarına meşruiyet kazandırmaktaydı. Hatırlanması gereken husus bu uygulamaların 18. yüzyılda olduğudur. Bugün, 21. yüzyılda birçok Amerikan aydını asimilasyonun kabul edilemez olduğunu savunmaktadır.²⁶ Ancak, Amerika’nın kurulduğu yıllarda kimse böyle bir şey söylememiştir. Tam tersine o yıllarda, “eritme potası” kavramı yükselen bir değer olarak görülmüş, Amerikan başkanları tarafından övülmüş²⁷ ve bu fikri uygulamaya dönüştüren politikalara destek verilmiştir.

Teorik olarak “eritme potası” bütün ırkları ve etnik grupları birlikte eritecek ve ortaya çıkan üretim olan Amerikan milleti bütün ırklardan ve kültürlerden izler taşıyacaktı. Uygulamada ise böyle olmamış, İngiltere ve Kuzey Avrupa kökenli kültür, dil ve din anlayış ülkeye hâkim olmuştur. Amerika’yı kuranlar ara-

sında etkili olan gruplardan biri "Püritanlar"dır. Kalvinist öğretiyi veya Hristiyanlığın Kalvin tarafından yapılan yorumunu benimseyen bu grup, insanın hem bu dünyadaki hem de ahiretteki hayatının nasıl olacağını Allah tarafından önceden belirlendiğine inanmaktaydı. Ayrıca bu grubun inancına göre, insan ahirette nasıl bir hayat süreceğini bu dünyada iken anlayabilirdi. Onlara göre, eğer bir insan bu dünyada mal mülk, güç ve itibar sahibi ise, bu Allah'ın o insanı ahirette de mükâfatlandıracağı ve ona böyle bir hayat bahşedeceği anlamına gelmekteydi. Bu inanca sahip olan "Püritanlar" çok çalışmakta, mazbut bir hayat yaşamakta, tasarruf edip mal mülk edinmekte, sahip oldukları servet, güç ve itibarı artırmak için çalışmaktaydılar.²⁸ Servet, güç ve itibar sahibi bu grubun üye-

Amerika'nın bugünkü toplum yapısı göstermektedir ki, "eritme potası" politikası farklı ırk, etnik ve kültür kökeninden gelen bütün gruplar üzerinde etkili olmuş, onları birbirine benzetmiş ve onların hepsine bazı ortak değerleri kazandırmıştır.

leri zamanla Allah'ın bize bu dünyada verdiği servet, güç ve itibar; onun bizi sevdiğini ve bizim doğru yolda olduğumuzu göstermektedir, diye düşünmeye başladılar. Madem doğru yolda olan biziz, en iyi olan biziz²⁹ inancı, o hâlde herkes bizim gibi olmalıdır, düşüncesinin doğmasına yol açtı. Bu düşünce Amerikalı yöneticileri, fikir ve din adamlarını etkiledi. Konumuz açısından daha da önemlisi bu anlayışın, ülkeye yeni gelen göçmenlerin nasıl bir asimilasyon politikasına tabi tutulacaklarını da belirlemiş olmasıdır. "Eritme potası"ndan çıkan yeni Amerikalı, potaya atılan her ırk, etnik grup ve kültürden izler taşıyacak sözü bir anlamda "rüşvet-i kelim"di ve gerçekte hayatta karşılığı yoktu. Amerika'nın kurucuları ve "Püritanlar" kendilerini o kadar çok beğeniyorlar ve kendilerine o kadar çok güveniyorlardı ki, Amerika'da "Tanrı'nın krallığını" kuracaklarını ve Amerika'nın insanlığın "en son ama en iyi ümidi" olduğunu söylüyorlardı. Bu an-

layış, her türlü kültürel farklılığın asimile edilerek Amerika'da beyaz ırka mensup Kuzey Avrupalı Protestanların³⁰ kültürünü "72 millete" dayatan asimilasyon politikalarının uygulanmasına yol açmıştır.

"Eritme potası politika ve uygulamaları Amerika'da başarılı olmuş mudur?" sorusunun cevabı genel olarak "Evet."tir. Eğer bu politika başarılı olmasaydı, o zaman zaten Amerikan diye bir millet olmayacaktı. Amerika'nın bugünkü toplum yapısı göstermektedir ki, "eritme potası" politikası farklı ırk, etnik ve kültür kökeninden gelen bütün gruplar üzerinde etkili olmuş, onları birbirine benzetmiş ve onların hepsine bazı ortak değerleri kazandırmıştır. Ancak, bu politika süreç olarak farklı gruplar üzerinde farklı şekillerde uygulanmıştır ve onları farklı şekillerde etkilemiştir. Özellikle bu politikanın beyaz ırka mensup Avrupa kökenli göçmenler ile beyaz ırktan olmayan Zenci, Kızılderili ve Asyalı kökenli azınlıkları farklı şekilde etkilediği görülmektedir.³¹

Avrupalı Etnik Grupların Asimilasyonu

Eritme potası politikaları Avrupa'dan gelen beyaz ırka mensup Hıristiyan göçmenler üzerinde tam olarak etkili olmuş ve bunların hepsi Amerikanlaşmıştır. Bilindiği gibi Avrupa'da din ve ırk birliğine rağmen birçok ayrı millet yaşamaktadır. Her birinin kendine has bir kültürü vardır. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa'daki hemen her milletten Amerika'ya kitleler hâlinde göçmen gelmiştir. Yukarıda bahsi geçtiği üzere bugün Amerikan toplumunu atalarına veya geldikleri yerlere göre sınıflandırınca 75 kadar farklı grup ortaya çıkmaktadır. Bu grupların yaklaşık 50'si Avrupa kökenli veya Avrupalı değilse bile beyaz ırka mensuptur. Aralarında Alman, İngiliz, Fransız, Yunan, İtalyan ve Rus gibi tarihî millet ve kültürler vardır. Bu ve benzeri milletlerden gelen göçmenler birkaç nesil içinde kaynaşarak Amerikanlaşmıştır.

Bugün Amerika'da herhangi bir beyaz Amerikalıya etnik kökeni sorulduğu zaman alınabilecek ortalama cevaplar şunlardan biri gibi olacaktır: "% 50 Alman, % 50 İngiliz'im." veya "% 25 İtalyan, % 25 Alman, % 50 Norveçliyim." yahut "% 40 İrlandalı, % 10 Kızılderili, % 25 Yunan ve % 25 Fransız'ım." Eğer aynı kişi hangi dilleri bildiği de sorulursa alınabilecek cevaplar şöyle olabilir: "Sadece İngilizce biliyorum, dedem ve ninem aralarında çoğunlukla Almanca konuşurdu, babam biraz Almanca anlar, ama konuşamaz, ben de sadece birkaç kelime biliyorum." veya "İtalyancayı birazcık anlarım, ama çok değil, sadece İngilizce biliyorum." yahut "Dedem hep Yunanca konuşurdu, annem biraz anlar, ama konuşamaz, ne yazık ki ben sadece İngilizce biliyorum." Bazı gruplar kısmen farklıdır. Mesela, Portekiz asıllılar arasında dil ve geleneklerini koruyan çoktur, ama onlar da belli bölgelerde yoğunlaşmıştır ve genel nüfus içindeki oranları küçüktür. Genel olarak Avrupa'dan gelen beyaz Amerikalılar etnik kökenlerini yani Alman mı, Fransız mı veya Yunan mı olduğunu bilir, ama o millete ait dili, gelenekleri, musikiyi ve benzeri kültür unsurlarını bilmez. Tamamen asimilşe olmuşlardır.

Eritme potası politikaları, Avrupa kökenli göçmenleri tamamen asimile etmiştir, ancak bu asimilasyon sürecinin bütün gruplar için kısa sürede ve sorunsuz bir şekilde tamamlandığı düşünülmemelidir. Kuzey Avrupa ülkelerinden gelen, kalabalık ve güçlü olan ilk göçmenler, Avrupa'nın güney ve doğusundaki ülkelerden gelen göçmenlere etnik ve dinî sebeplerle uzun süre karşı çıkmış ve onları, Amerika'nın asıl sahibi olan kendi beyaz ırk grubundan saymamıştır.³² Mesela, onlara göre, Güneyli olan İtalyanlar ırk olarak karışmıştır. "İtalyanlar, Afrika-Kartaca'dan İtalya'ya gelen siyahlarla karışarak kısmen zencileşmişlerdir."

Eritme potası politikaları, Avrupa kökenli göçmenleri tamamen asimile etmiştir, ancak bu asimilasyon sürecinin bütün gruplar için kısa sürede ve sorunsuz bir şekilde tamamlandığı düşünülmemelidir.

“Çağdaş Yunanlılar ne ırk ne de mizaç olarak hiçbir şekilde Pericles zamanındaki Yunanlılar değillerdir.” Yahudiler ise “Asyalı bir ırktır”.³³ Kuzey Avrupalı Amerikalılar 20. yüzyılın başlarına kadar Güney ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelenleri ırktaş bile saymamıştır. Ancak zaman içinde “beyaz ırk” a mensup olanların kimler olduğuna dair anlayış değişmiş, önceleri dışlanan İtalyan, Yunanlı, Yahudi, İrlandalı ve Rus gibi etnik gruplar da “beyaz ırk” a mensup kabul edilmeye başlanmıştır.³⁴ Özetle, beyaz ırktan ve Hristiyan dininden olmasına rağmen aralarında büyük çapta kültür, din ve dil farklılıkları olan Avrupalı etnik gruplar tarihî süreç içinde birbirine benzemiş, her biri ayrı bir baş çekmemiş, birleşmeyi tercih etmiş ve bugünkü Amerikan toplumunun üçte ikisini oluşturan ve Amerika’daki hâkim kültürün sahibi olan “beyaz Amerika” yı meydana getirmiştir.

Avrupalı Olmayan Grupların Asimilasyonu

Amerika’da 75 kadar ülke ve etnik guruptan göçmen ve azınlık olduğu daha önce belirtilmişti.³⁵ Bu etnik grupların çoğu Avrupa dışındaki ülkelere gelmiştir ve beyaz ırka da mensup değildir. Bu grupların çoğu küçük olduğundan hepsinin toplamı Avrupa kökenli beyaz Amerikalılardan azdır ve 2010 yılı itibarıyla toplam nüfusun üçte birini oluşturmaktadır. Her ne kadar Amerika’da 75 civarında etnik kökenden gelen grup yaşıyorsa da Amerikan Hükûmeti grupları birleştirmekte ve hepsini yedi başlık altında gruplandırmaktadır. Geçmişte bu gruplandırmaların sayısı ve adları birçok kez değişmiştir. İki binli yıllarda son yapılan değişikliklerle “iki veya daha fazla ırktan atası olanlar” ve “Hawaii ve Pasifik Adaları yerlileri” için iki kategori daha oluşturularak grup sayısı yediye çıkarılmıştır. Son sayımlara göre 310 milyon civarında olan Amerikan toplumu, Amerikan Nüfus Bürosu tarafından şu şekilde gruplandırılmaktadır:³⁶

Beyaz (White):	200.853.000
Hispanik (Hispanic):	49.726.000
Siyah (Black):	39.909.000
Asyalı (Asian):	14.415.000

Kızılderililer ve Alaska yerlileri (American Indian and Alaska Native):
3,188,000

İki veya daha fazla ırktan olanlar (Two or more Races): 5,499, 000

Hawaii ve Pasifik Adaları yerlileri (Native Hawaiian and other Pacific Islander): 592,000

Amerikan Nüfus Bürosu tarafından yapılan geleceğe dair tahminlere göre Amerika’nın toplam nüfusu 2050 yılında 439 milyon olacaktır.³⁷ Bugün beyaz Amerikalılar toplam nüfusun üçte ikisini oluşturmaktadır. Bir başka deyişle 310 milyonun 200 milyonu beyazdır. 2050 yılında ise “beyazlar”ın ve “beyaz olmayanlar”ın toplam nüfus içinde oranı aynı civarda, % 50 dolayında olacaktır. Yine

2050'de toplam nüfusun % 25 kadarı, bir başka deyişle 100 milyonu Hispanik Amerikalılardan oluşacaktır.

Vatandaşların Irklarına Göre Sınıflandırılması

Amerika'da vatandaşlar ırklarına ve etnik kimliklerine göre sınıflandırılır. Geleneksel olarak ırkları temsil eden renkler "beyaz", "siyah", "sarı" ve "kahverengi"dir. "Beyaz"lar genel olarak Avrupa, Orta Doğu, Kuzey Afrika, Anadolu kökenli toplumlardan oluşmaktadır.³⁸ "Siyah"lar Afrika kökenli zencilerdir.³⁹ "Sarı ırk," Çinliler, Japonlar, Koreliler, Hindistanlılar ve diğerleri gibi Doğu Asyalıları kapsamaktadır. "Kahvereng" ise İspanyolca konuşan beyazların Amerika kıtasındaki yerli halka karışmasından oluşan melezler için kullanılır. İspanyolca konuşan Güney Amerikalıların hemen tamamı bu grup altında toplanmaktadır. Bunlar arasında Amerika'da bulunan en kalabalık grup Meksika asıllıdır. Amerikan Nüfus Bürosunun istatistiklerinde Hispanikler genellikle "beyaz"ların içinde gruplandırılır. Ancak alt gruplarla ilgili bilgi verileceği zaman "Hispanik olmayan beyazlar" (Non-Hispanic white) ve "Hispanikler" olarak iki alt gruba ayrılırlar.

Yukarıda verilen istatistiklerde de görüldüğü gibi ırkların veya etnik grupların renklere göre ayrıldığı bu geleneksel anlayış kısmen devam etmektedir. Sadece "kahverengi" (Brown) yerine Hispanik, "sarı ırk" yerine de Asyalı (Asian) terimi benimsenmiştir. Çağdaş dünyada insanları ırklarına göre gruplandırmak ne kadar bilimseldir ve ne kadar insandır sorularının tartışılması gerekir. Amerika'da yapılan gruplandırmanın bilimsel olmadığını söylemek için bilim adamı veya bilim kadını olmaya gerek yoktur. Peki bu sınıflandıma gerçekçi midir? Kesinlikle hayır. Mesela Asyalılara bakalım. Hindistanlıları, Japonları ve Vietnamlıları aynı gruba koymanın hiçbir mantıki izahı olamaz. Bunlar homojen bir grup oluşturmazlar ve böyle bir sınıflandırma gerçeği yansıtmaz. Peki insani midir? Kesinlikle hayır. İnsanları biyolojik özelliklerine, yüz şekillerine veya deri renklerine göre sınıflandırmanın ve onlara doğuştan getirdikleri özelliklere göre olumlu veya olumsuz nitelikler yüklemenin bilimsel düşünceyle bağdaşır hiçbir yanı yoktur; ama Amerika'da işler böyle yürümektedir.

İnsanları biyolojik özelliklerine, yüz şekillerine veya deri renklerine göre sınıflandırmanın ve onlara doğuştan getirdikleri özelliklere göre olumlu veya olumsuz nitelikler yüklemenin bilimsel düşünceyle bağdaşır hiçbir yanı yoktur; ama Amerika'da işler böyle yürümektedir.

Azınlıkların Soyunu ve Kültürünü Aşağılamak

Avrupa kökenli, “beyaz ırk”tan Amerikalılar, farklı ırklardan ve etnik gruplardan gelen, deri renkleri, yüz şekilleri veya diğer fiziki özellikleri farklı olan “beyaz olmayan” Amerikalıları hiçbir zaman kendilerine yani “beyaz”lara eşit görmemiştir. Bu ayrımcı tavrı desteklemek için geliştirilen teoriler iki grupta toplanabilir: Birinci grupta “aşağı ırklar” a (racial inferiority), ikinci grupta ise “aşağı kültürler” e (cultural inferiority) ilişkin teoriler bulunmaktadır. Bazı bilim adamlarına göre bu teorilerin sayısında ve bunlara ilişkin yayınlarda 19. yüzyılın ortalarında köleliğin kaldırılması gündeme gelince artış olmuştur.⁴⁰ Mesela tarihî olarak beyaz Amerikalılar arasında yaygın olan bir inanca göre zenciler ırk olarak beyazlardan aşağıdır. Afrika kökenli siyah derili

Çoğunluğu oluşturan beyaz Amerikalılar, beyaz olmayan azınlıkları hem aşağı görmüşler hem de kültürlerini yok ederek asimile etmişlerdir.

insanlar Amerika’da yaklaşık 250 yıl kadar köle olarak kullanılmış, bir mal gibi alınıp satılmıştır. Bu davranışlarına meşruiyet kazandırmak için de onların aşağı bir ırk olduğunu savunan teoriler geliştirmişlerdir. Benzer şekilde, tarihî olarak beyaz Amerikalılar arasında yaygın olan bir görüş de Kızılderililerin kültür olarak geri olduğudur. Yerlilerin vahşi (savage) olduğuna ve gelişmiş bir kültürleri olmadığına inanan beyazlar onları medenileştirmek için her yolu denemişler, dillerinden dinlerine kadar her şeylerini değiştirmek için çalışmışlardır.⁴¹

Beyaz ırktan olmayan azınlık Amerikalılara beyazlarla eşit haklar sağlamada önemli bir adım olarak 1865’te kölelik kaldırılmıştır. Ancak zencilerin biyolojik olarak beyazlardan aşağı olduğuna dair inanç beyazlar arasında yaşamaya devam etmiştir. Bunu belgeleyen çok fazla araştırma vardır. Mesela,

1939’da yapılan bir araştırmada ülkedeki beyazları temsil edecek şekilde seçilen beş bin beyaz Amerikalıya şöyle bir soru soruluyor: “Size göre zenciler zekâ bakımından beyazlara eşit midir, beyazlardan aşağı mıdır, yoksa beyazlardan üstün müdür?” Deneklerin %71’i zencilerin daha az zeki olduğunu, % 22’si hemen hemen aynı olduklarını, % 1’den azı zencilerin daha zeki olduğunu, ve % 6’sı da bilmediklerini söylüyor. Araştırmacılar siyahların daha az zeki olduğunu söyleyenlere ikinci soru olarak şunu soruyor: “Size göre zenciler (1) çevre şartlarından dolayı mı daha az zeki yoksa (2) doğuştan, biyolojik olarak mı daha az zeki?” Bu alt denek grubunun % 44’ü zencilerin doğuştan, % 22’si hem doğuştan hem de çevre sebebiyle, % 32’si sadece çevre yani kaynakların kıtlığından dolayı zencilerin daha az zeki olduğunu söylüyor. % 3’ü ise bir fikri olmadığını belirtiyor.⁴² Beyazların zencilerden biyolojik olarak daha zeki olduğuna inananların oranı artık 1939’da olduğu gibi yüksek değildir, ama hâlâ böyle düşünen Amerikalılar var-

dır. Son araştırmalar böyle düşünen Amerikalıların oranını % 15-20 civarında vermektedir.⁴³ Amerika deyince, Yunus Emre'nin dediği gibi "72 milletin" yaşadığı bir ülkeden bahsediyoruz, ama "72 millete" bir göz ile bakılan bir ülkeden bahsedemiyoruz. Amerika'da beyaz olmayanlara karşı yapılan ayrımcılık yasalarına da yansımıştır. Mesela 1865 yılında köleliğin Anayasa'dan çıkarılması eşitliği sağlamaya yetmemiş ve yasal olarak eşit olmama durumu 1964 yılında kabul edilen Sivil Haklar Yasası'na kadar 100 yıl daha devam etmiştir.⁴⁴ Tarihî olarak Amerikalı beyazlar arasında, Avrupalı olmayan ırkların Kuzey Avrupa ve Amerika medeniyetinden çok uzak olduğuna dair yaygın bir inanç vardır.⁴⁵

Azınlıkları Aşağı Görmek ve Asimile Etmek

Amerika'da beyazlarla, beyaz ırktan olmayan azınlıklar arasındaki beş asırlık ilişkiyi bir cümleyle özetlemek gerekirse şöyle denebilir: Çoğunluğu oluşturan beyaz Amerikalılar, beyaz olmayan azınlıkları hem aşağı görmüşler hem de kültürlerini yok ederek asimile etmişlerdir. Mesela, bugün Amerika'da zencilerin oranı % 13'tür; bu da yaklaşık 40 milyon etmektedir. Zencilerin Amerika'da 16. yüzyıldan itibaren var olduğu ve ilk gelenlerin köle olmadığı bilinmektedir. Zencileri ve doğacak çocuklarını köle olarak kabul eden ilk kanun 1664'te Maryland eyaletinde kabul edilmiştir. Aslında bundan önce de Amerikan kolonilerinde kölelik başlamıştı.⁴⁶ Daha sonraki yıllarda Afrika'da zorla yakalanarak esir edilen ve Amerika'da köle olarak satılan zencilerin sayısı çok arttı. Kölelik ülke çapında yasal bir kurum oldu. Tarlalarda ve fabrikalarda hiçbir ücret ödenmeden ölümlüne çalıştırılan, alınan, satılan ve her türlü işte kullanılan zenci köleler Amerikan kapitalizmine önemli katkı sağladılar. Amerika'yı kuranların birçoğu da köle sahibi olan zenginlerdi.

Köleliğin kaldırıldığı 1865 yılından 1964'e kadar geçen dönemde zencilerin ne kadar çok aşağılandığını gösteren önemli birçok olay vardır. Bu olayların hepsini bir makalede vermek mümkün değildir. Burada belirtmek istediğim husus, zencilerin Afrika'da iken sahip oldukları kültürün tamamen yok edildiğidir. Zenciler Afrika'da iken belirli bir kültürün sahibi idiler. Kendilerine has dilleri, dinleri, yemekleri, musikileri, aile yapıları, kıyafetleri, gelenekleri, bayramları vb. birçok değerleri, kısaca bir millî kültürleri vardı. Farklı etnik gruplardan gelenler farklı kültürlerin sahibi idiler. Beyaz Amerikalılar, zencilerin Afrika'da iken sahip olduğu her şeyi, ama her şeyi yok ettiler. Geriye sadece derilerinin rengi kaldı. Zenciler hem aşağılandılar, kullanıldılar ve sömürüldüler hem de kültürleri yok edilerek asimile edildiler. Türkiye'deki Kürtleri zencilerle kıyaslayarak "Kürtler bizim zencilerimiz." diyen aydınların böyle bir benzetme yapmadan önce Amerika'daki zencilerin hayatını biraz olsun incelemesi gerekir.

Amerikan tarihini anlamadan bugünkü Amerika'yı anlamak mümkün değildir. Çağdaş Amerikalının dünya görüşünü ve olayları nasıl yorumladığını an-

lamak, bir başka deyişle Amerikalı gibi düşünebilmek ve Amerikan zihnini okuyabilmek için, Amerika'nın tarihî tecrübesini bilmek gerekir. Aynı kural Türk toplumu için de geçerlidir. Türk milletinin tarihî tecrübesini bilmeden Türk gibi düşünebilmek mümkün olamaz. Amerika'daki beyaz çoğunluk ile belli başlı azınlık⁴⁷ grupları arasındaki tarihî ilişkiye dair bir iki örnek daha vermek için birkaç cümle de Hispanikler hakkında yazmak uygun olacaktır.

"Hispanik Amerikan", Amerika'daki İspanyolca konuşan azınlık grubunu tanımlamak için kullanılan genel bir isimdir. Şu anda Amerika'daki en büyük azınlık grubudur ve nüfusu 50 milyon civarındadır. Ülkede nüfus artışının en fazla olduğu gruptur. Hispanikler arasında nüfus artışı toplumun geri kalan kısmından beş kat daha hızlıdır ve 40 yıl sonra Amerika'daki nüfuslarının 100 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Hepsi İspanyolca konuşmaktadır, ama Amerikan Nüfus Bürosu onları kendi içinde Meksikalılar, Kübalılar, "Puerto Rican"lar, Kolombiyalılar gibi bazı alt gruplara ayırmaktadır. Gerçek hayatta hepsi birbiriyle karışmış vaziyettedir. Meksikalılar bu grup içindeki en kalabalık gruptur ve grup içindeki oranları % 65 civarındadır. Ancak bu grup içinde gelir ve eğitim seviyesi en düşük olan da Meksikalılardır. Mesela, Amerikan toplumunun tamamında lise ve daha fazla eğitimi olanların oranı yaklaşık % 88'dir. Bu oran Meksikalılarda % 50 civarındadır.⁴⁸

Bugün Hispanik olarak adlandırılan halkların ataları Amerika'ya "beyaz" olarak sınıflandırılan Amerikalılardan daha önce yerleşmişlerdir. Esas olarak İspanya'dan gelen veya İspanyolca konuşan göçmenlerin yerli halk ile karışmasıyla ortaya çıkmış melez bir gruptur. "Mestizos" olarak da isimlendirilmektedir. Yoğun olarak ülkenin batısında ve güneyinde yaşamaktadırlar. Azınlık statüsüne düşmeleri 1845'te Amerika'nın Teksas Cumhuriyeti'ni ilhak etmesiyle başlamıştır. Bu ilhaktan sonra Amerika, topraklarını Hispanik nüfusun yaşadığı bölgelere doğru genişletmiş ve bu halk kendi ana vatanında ikinci sınıf vatandaş konumuna düşmüştür. Hispanik Amerikalıların kültürel, ekonomik ve siyasi bakımdan ikinci sınıf olma hâli 21. yüzyılda da devam etmektedir.⁴⁹ Şu anda Amerika'nın en kalabalık 25 şehrinin 15'inde nüfusun yaklaşık % 50'si İspanyolca konuşmaktadır. Bu oran, "El Paso," "Los Angeles," "San Jose" ve "New York" şehirlerinde % 50'nin çok üstündedir.⁵⁰ Hispaniklerin Amerikan siyasetinde temsil oranları genel nüfustaki oranlarından çok düşüktür. Hem federal parlamentoda hem de eyalet meclislerinde temsil oranları nüfuslarına göre çok azdır. Hispaniklerin en yoğun olarak yaşadıkları yerleşim birimleri de dâhil olmak üzere Amerika'daki hiçbir devlet okulunda öğretim dili İspanyolca değildir, böyle bir talep yoktur, olsa bile kabulü mümkün değildir.⁵¹ Hispanik Amerikalıların, zenciler ve Kızılderililerde de olduğu gibi, hem eğitim seviyeleri hem de gelir seviyeleri beyaz Amerikalılardan çok düşüktür ve yakın gelecekte de bir iyileşmenin olması mümkün gözükmemektedir.

1664-1964: 300 Yıllık Zoraki Asimilasyon

Amerika'ya gelen göçmenlerin birbirine benzer hâle gelmesi, ortak değerlere sahip olması ve dolayısıyla millî birliğin sağlanması için uygulanan politikaların ne zaman başladığını bir tarih vererek belirlemek mümkün gözükmemektedir. İlk Amerikan kolonisi İngilizler tarafından "Virginia" eyaletinin "Jamestown" kasabasında 1607 yılında kurulmuştu. Beyazlar tarafından kurulan ikinci yerleşim merkezi de bugünkü "Massachusetts" eyaletinin "Plymouth" kasabasında yine İngiltere'den gelen göçmenler tarafından kurulmuştur. Koloninin kurucusu İngilizler olduğu için daha en başta onların dil ve kültürü toplum hayatında hâkim

Beyaz olmayan azınlıkların eritilerek asimile edilmesinde bir "gönüllülük" boyutu yoktur. Tam tersine zor kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

olmaya başlamıştır. İlk gelenler çoğunlukla Avrupa kökenli etnik gruplar olduğu için, bugünkü beyaz Amerikalıların ataları olan ilk göçmenlerin İngiliz kültürü içinde eriyerek asimile olmaya 17. yüzyılda başladığını söylemek mümkündür. Avrupa kökenli etnik grupların asimile olarak yeni bir millet ve kültür yaratması sürecinde yaşanan ve yukarıda zikredilen bazı gerginlikler olmuştur ama bu süreç genel olarak başarıyla sonuçlanmıştır. Aynı ırktan aynı dinden ve aynı kıtadan göç eden insanların aralarında dil, musiki, mutfak ve benzeri gibi bazı kültürel farklılıklar olsa da yeni bir kıtada ve aynı coğrafyada birlikte yaşamak zorunda olduklarını fark ederek birleşmeleri akli ve anlaşılabilir bir tutumdur. Burada hatırlanması gereken bir husus da Avrupa ülkelerinden Amerika'ya gelenlerin tamamının gönüllü göçmen olduğudur. Dolayısıyla onların asimilasyon sürecinde, bir "gönüllülük" boyutu da vardır.

Çoğunluğu oluşturan beyaz Amerikalıların, Avrupa dışından gelen ve beyaz olmayan azınlıkları kendi kültürleri içinde eriterek asimile etmeye de yine aynı dönemde başladıkları söylenebilir. İlk Afrikalı köleler Amerika'ya 17. yüzyılın ilk yarısında getirilmeye başlanmıştı. Bu konuda biraz daha kesin konuşularak "Maryland" eyaletinde köleliği kabul eden ilk kanunun kabul edildiği 1664 yılı,⁵² Amerika'da beyaz olmayan azınlık kültürlerini yok etme sürecinin başlangıç tarihi olarak kabul edilebilir. Bu süreç en az 300 yıl devam ederek 1960'larda sona ermiştir.⁵³

Beyaz olmayan azınlıkların eritilerek asimile edilmesinde bir "gönüllülük" boyutu yoktur. Tam tersine zor kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Zenciler Afrika'dan zorla ve köle olarak getirilmişlerdir. Kızılderililer orantısız güçler seferber edilerek savaş meydanlarında yenilmiş, zorla azınlık yapılmış ve asimile

olmaları için şiddetli baskılara maruz kalmışlardır.⁵⁴ Hispanikler, özellikle 20. yüzyıla kadar savaş meydanlarında yenilerek veya yaşadıkları topraklar satın alınarak azınlık yapılmış ve daha önce sahip oldukları eğitim, kültür ve hükümler hakları ellerinden alınmıştır. Gönüllülük açısından, Amerika'daki beyaz olmayan azınlıklar arasında tek istisna Asya kökenli göçmenlerdir. Bu göçmenler, hangi millete mensup olursa olsun Amerika'ya kendi istekleriyle gelip azınlık statüsünü kabul etmiştir. Onlar da bugün Amerika'daki en başarılı azınlık grubudur.⁵⁵

Beyaz olmayan azınlıkların 1950'lerde başlayan ve 1960'larda devam eden eşit haklar elde etme mücadelesine "Sivil Haklar Hareketi" (Civil Rights Movement) denmektedir. Bu dönemde kabul edilen yasalarla beyaz olmayan azınlıkların toplum hayatına beyaz Amerikalılar gibi katılmasını sağlayacak ve onlara karşı ayrımcılığı önleyecek düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemde meydana gelen toplumsal olaylar ve entelektüel gelişmeler, azınlıkların asimile edilmesi için uygulanan "eritme potası" politikalarının sorgulanmasına ve onun yerine daha insani olduğu düşünülen kavram ve politikaların önerilmesine yol açmıştır.⁵⁶

Salata Çanağı: Eritme Potasına Alternatif Kavram

Dünyada ve Amerika'da 1950'lerde başlayan ve 1960'larda devam eden yürüyüşler, protestolar, boykotlar ve benzeri gibi toplumsal olaylar geleneksel anlayış ve uygulamaların sorgulanmasına yol açtı. Amerika'daki toplumsal olaylar ve onlara ilişkin gelişmeler, genel olarak beyaz Amerikalılarla, beyaz ırktan olmayan azınlıklar arasındaki ilişkiler üzerinde yoğunlaştı. Belli başlı azınlık grupları olan zenciler, Hispanikler ve Kızılderililer kendilerine karşı yapılan ayrımcılığın sona ermesi ve kültürel haklar verilmesi için yönetimi protesto gösterileri yaptılar ve yasal yollardan haklarını aradılar. Mesela, 1954 yılında çocuklarını beyazlara ait okullara gönderemeyen zenci ailelerin açtığı davaya bakan Amerikan Yüksek Mahkemesi, zencilerin beyazlarla aynı okullara gidebileceğine karar verdi. 1955 yılında, şehir içi otobüslere ön kapıdan binmelerine izin verilmeyen ve otobüse bir beyaz yolcu bindiğinde ayağa kalkarak ona oturdukları koltuğu vermek zorunda olan zenciler "Alabama"nın "Montgomery" şehrinde otobüs boykotu başlattılar. Rosa Parks adlı zenci bir kadının koltuğunu bir "beyaz"a vermemesi sonucu tutuklanmasıyla başlayan olaylar ve boykot bir seneden fazla sürdü ve sonunda Yüksek Mahkeme zencilere de diğer yolcuların sahip olduğu hakları verdi.⁵⁷ Bu dönemde, Zenci Sivil Haklar Hareketinin lideri olan Martin Luther King'in faaliyetleri siyahlara eşit haklar verilmesinde etkili oldu.

Amerika'da çoğunluk-azınlık ilişkilerinin sorgulandığı 1960'lı yıllarda, bu ilişkileri yeniden yapılandırmak için ortaya birçok görüş atılıyordu. Bunlardan

biri de “salata çanağı” (salad bowl) kavramıdır. Bu kavramı savunanlara göre, “eritme potası” (melting pot) politikaları teoride olduğu gibi çalışmamıştır, çünkü bütün grupların eritilmesiyle ortaya çıkan Amerikan toplumu her gruptan çizgiler taşıyan bir toplum olmamıştır. Azınlık kültürlerinin bu şekilde asimile edilerek yok edilmesi adil bir uygulama değildir. Üstelik “eritme potası” politikaları sebebiyle Amerika kültürel çeşitliliğini ve zenginliğini kaybetmektedir. “Eritme potası” politikaları terk edilmeli ve etnik gruplar arası ilişkiler “salata çanağı” modeline göre yeniden tanzim edilmelidir. Bu modele göre, salata yapmak için çanağa doğranan sebzeler hem birbirleriyle etkileşerek kendi tatlarını geliştirirler hem de salatanın toplam lezzetine katkı sağlarlar. Salatayı yiyenler, hem her sebzenin tadına varırlar, çünkü sebzeler kendi bireysel kimliklerini kaybetmemiştir hem de bütün sebzelerin birlikte yarattığı salata lezzetinden zevk alırlar. Toplum da böyle olmalıdır. Azınlık kültürleri veya alt kültürler kendi kimliklerini koruyabilmeli, ama aynı zamanda da onların katkılarıyla yaratılacak ortak bir kültür, salatadaki maddelerin katkılarıyla yaratılan ortak lezzet gibi, toplumun bütün bireyleri tarafından benimsenmeli ve toplumsal bütünlüğü sağlamalıdır.

Amerikan aydınlarının bir kısmı, daha çok da liberal ve demokrat aydınlar, Amerika’nın bir “salata çanağı” gibi olmasını savunmaktadır. Çoğunluk-azınlık ilişkileri konusunda bu veya benzeri görüşü benimseyenler arasında, “salata çanağı” yerine, “kültürel çoğulculuk” veya “mozaik” gibi terimleri kullananlara da rastlanmaktadır. “Eritme potası” anlayışı ve uygulamalarına karşı çıkanların ortak noktası kültürlerin asimile edilerek yok edilmemesi, ama birlikte var olması, bunun sağlanabilmesi için de ortak değerlerin yaratılması, çokluk içindeki birliğin bulunması veya yaratılmasıdır. Bu görüş 1970’lerden itibaren kısmi bir yaygınlık kazanmış ve 1980’lerden itibaren eğitime yansımaya başlamıştır. Mesela, ilk defa 1977’de kısaca NCATE olarak bilinen ve öğretmen yetiştiren kurumları akredite eden bir kuruluş, eğitim fakültelerinin müfredatlarına öğretmenleri farklı kültürlerden gelen çocukları eğitmek için hazırlayacak dersler koymasını istemiştir. Bugün hemen bütün eğitim fakültelerinde çok kültürlü toplumda eğitimle ilgili dersler vardır. Benzer bir gelişme üniversitelerin genel eğitim müfredatlarında da olmuş ve farklı kültür ve medeniyetlerle ilgili dersler müfredatlarda yer aşmaya başlamıştır. Aydınların bir kesimi içinde Amerika’nın bir “salata çanağı” olmasını isteyenlerin sayısı artsa da ortalama Amerikalının zihninde Amerika hâlâ bir eritme potasıdır.

“Eritme potası” (melting pot) politikaları teoride olduğu gibi çalışmamıştır, çünkü bütün grupların eritilmesiyle ortaya çıkan Amerikan toplumu her gruptan çizgiler taşıyan bir toplum olmamıştır.

Alınacak Dersler

Amerika'nın bugünkü durumu göstermektedir ki "eritme potası" politika-sıyla "72 millet" ten bir millet yaratmak ideali Amerika'da başarıya ulaşmıştır. Bazı etnik grupların çoğunluk içinde erime süreçleri diğerlerinden farklı olsa da sonuç bütün gruplar için aynıdır. Avrupa kökenli, beyaz ırktan ve Hristiyan olan göçmenlerin benzeşmesi ve Amerikanlaşması beyaz ırktan ve Avrupa ülkelerinden olmayan göçmenlerin Amerikanlaşmasından daha kolay olmuştur. Avrupa dışından gelen göçmenlerin asimilasyonunda yaşanan zorlukların sebeplerinden biri de Avrupa kökenli "beyaz"ların onları kendi içlerine almada gösterdikleri gönülsüzlük, hatta onları reddetmiş olmalarıdır. Mesela, 20. yüzyılın başına kadar yapılan konuyla ilgili yayınlarda beyaz ırktan ve Avrupa ülkelerinden olmayan gruplar "eritme potası"nın muhtevasını oluşturan gruplar içinde sayılmazlar. Zencilerin, Asyalıların ve Kızılderililerin de "eritme potası"na giren gruplar arasında sayılmaya başlanması esas olarak 20. yüzyılda başlamıştır.⁵⁸

Amerika'daki ırki ve etnik grupların Amerikan milletiyle ne kadar özdeşleştiğini ve vatanseverliklerinin ne kadar güçlü olduğunu araştırmak için yapılan bir çalışmanın sonuçları,⁵⁹ "eritme potası" politikalarının başarılı olduğu görüşünü desteklemektedir. Bu araştırmanın bulguları gösteriyor ki, aralarında bazı faklar olmakla birlikte Amerika'daki bütün gruplar Amerikan milletiyle özdeşleşmiştir ve vatanseverdir. Avrupa kökenli beyaz Amerikalıların vatanseverlikleri çok güçlü bulunmuştur. Avrupa kökenli olmayan Amerikalılar ise tarih boyunca uğradıkları bütün haksızlıklara ve çektikleri bütün acılara rağmen Amerikan olmaktan gurur duyan vatansever Amerikalılar olmuşlardır. Aralarında ne Amerika'yı bölmek isteyen vardır ne de Amerikan bayrağının yanına ikinci bir bayrak çekmek isteyen. ■

¹ Bu makaledeki bilgi ve görüşlerin bir kısmı daha önce "The Turkish melting pot, salad bowl or marbled paper (ebru): Lessons from the American Experience" adlı bildiriye ortaya konmuştur. Bu bildiri, 29-30 Temmuz günlerinde "Central Eurasian Studies Society" tarafından hazırlanan ve ODTÜ'de toplanan bir konferansta sunulmuştur.

² **Milliyet**, 1 Ağustos 2010.

³ CNN TURK. 14 Ağustos, 2010 akşamı sunulan "Ne Oluyor" adlı program.

⁴ American Yüksek Mahkemesi de 21 Haziran 2010'da bu yönde bir karar almış bulunmaktadır.

⁵ CNN TURK. 23 Ağustos, 2010, "Tarafsız Bölge" programı.

⁶ CNN TURK, **32. Gün**. 7 Mayıs 2009.

⁷ NTV, 24 Ağustos 2010. **NTV Soruyor Programı**. Saat 23:00.

⁸ Bahçeşehir Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Yapı Araştırması: Sorunlar, Beklentiler ve Çözüm Önerileri**, Aralık 2009.

⁹ Mehmed Akad ve Abdullah Dinçkol, **1982 Anayasası: Madde Gereksinimleri ve Maddelerle İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları**, İstanbul: Alkım Yay., 1998, s. 5-15.

¹⁰ Kadri Gürsel, **Dağdakiler: Bagok'tan Gabar'a 26 Gün**, 5. Basım, İstanbul: Mayıs 2004. Metis Yay.

¹¹ CNN TURK, **Tarafsız Bölge**, 3 Eylül, 2010.

- ¹² NBC, **Face the Press**, 5 Eylül 2010. Başkan Obama'nın danışmanının konuk olduğu program.
- ¹³ **Statistical Abstracts of the US**. 2010.
- ¹⁴ Son yıllarda Amerika'nın 1492'den önce Çinliler tarafından keşfedildiğine dair ciddi yayınlar yapılmaktadır. Kızılderililer de kendilerinin Amerika'da binlerce yıldır yaşadığını, Amerika'nın yerlilerinin veya Amerika'yı keşfedenlerin kendileri olduğunu söyleyerek, bu kıtanın 1492'de keşfedildiği fikrine karşı çıkmaktadırlar.
- ¹⁵ Amerikan kültüründe "We are a nation of immigrants." veya "Americans are a nation of immigrants." ifadeleri klişeleşmiştir.
- ¹⁶ **Statistical Abstracts of the United States**, 2010.
- ¹⁷ "Melting Pot"
- ¹⁸ "America is a Melting Pot."
- ¹⁹ **Statistical Abstracts of the United States 2010**. Tablo 52.
- ²⁰ Eritme Potası (Melting Pot) fikrini ilk ortaya atan J. Hector St. John de Crevecoeur'dur. Bu görüşleri **Bir Amerikan Çiftçisinden Mektuplar** (Letters from an American Farmer) adlı kitapta yayımlanmıştır. New York, 1957.
- ²¹ P. Gleason (1964), The Melting Pot: Symbol of fusion of confusion?, **American Quarterly**, Vol. 16, No. 1, s. 20-46.
- ²² Aynı makale.
- ²³ Israel Zangwill'e göre, Amerika "God's Crucible, the great Melting Pot"dır.
- ²⁴ Gleason, adı geçen makale (1964).
- ²⁵ James Banks (1997), **Teaching Strategies for Ethnic Studies**, New York: Allyn and Bacon.
- ²⁶ James Banks, Ön. Ver.
- ²⁷ Israel Zangwill, **The Melting Pot**, New York: The Macmillan Company, 1932.
- ²⁸ Sosyolog Max Weber'e göre kapitalizmin ortaya çıkmasında "Püritanlar"ın iş ve ahlak anlayışı ve yaptıkları kapital birikimi önemli bir rol oynamıştır. Bu konudaki ayrıntılı tabliller Weber'in **Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism** adlı eserinde görülebilir.
- ²⁹ Amerika'da "En iyi biziz" (We are the best) zihniyeti hâlen hâkimdir. Bu zihniyet Amerikan başkan ve politikalarının konuşmalarına da yansır. Bu konuşmalarda sık sık "Amerikan demokrasisi dünyanın en iyi demokrasisidir.", "Amerikan ordusu dünyanın en iyi ordusudur.", "Amerikan bankacılık sistemi dünyanın en iyisidir." ve benzeri gibi ifadelerle rastlanır. En iyi veya en güçlü biziz anlayışı tarihte başka milletlerde de ortaya çıkmış, ama bu düşünce tarzından hiç kimseye hayır gelmemiş ve hatta sonun başlangıcı olmuştur. En iyi olduğuna inanan bir millet zamanla kendisini yenileme ve geliştirme motivasyonunu kaybederek gerilemeye ve çökmeye başlamaktadır.
- ³⁰ Amerika'da kısaca "WASP" (White, Anglo-Saxon, Protestant) denilen grubun kültürü ülkeye hâkim olmuştur.
- ³¹ Sidanius, J., Feshbach, S., Levin, S., and Pratto, F. (1997). The interface between ethnic and national attachment: Ethnic pluralism or ethnic dominance?, **The Public Opinion Quarterly**, Vol. 61, No. 1 (İrk özel sayısı), s. 102-133.
- ³² Scott Miller, (1997), **An American imperative**, Connecticut: Yale University Press.
- ³³ P. F. Hall, (1912). The future of American ideals, **The North American Review**, Vol. 195, No. 674, sayfa: 94-102.
- ³⁴ Miller, Ön. ver.
- ³⁵ **Statistical Abstract of the United States**, 2010, Tablo 52.
- ³⁶ **Aynı Kaynak**, Tablo 11
- ³⁷ Aynı Kaynak, Tablo 3.
- ³⁸ Okuyucular arasında merak edenler bulunabilir diye yazıyorum. Türk kökenli azınlıklar Amerikan hükümeti tarafından "beyaz" olarak kabul edilmektedir.
- ³⁹ Amerika'nın kurulmasından 20. yüzyılın başına kadar yapılan demografik istatistiklerde Amerikan toplumu sadece "beyaz" ve "siyah" olmak üzere iki gruba ayrılmış ve beyaz olmayan herkes siyah olarak gruplandırılmıştır.
- ⁴⁰ Yale Üniversitesi öğretim üyelerinden Scott Miller, **An American Imperative** (1997) adlı kitabında bu konuda ayrıntılı bilgi vermektedir.
- ⁴¹ Kızılderililerin ve diğer azınlıkların nasıl "kültürsüzleştirildikleri" (de-culturization), daha doğru bir ifadeyle millî kültürlerinin nasıl tahrip edildiği ve onun yerine Amerikan kültürünün konması için neler

yapıldığı bir çok araştırmaya konu olmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: Joel Spring, (2007), **Deculturalization and the struggle for equality**, (5th ed.), New York: The McGraw-Hill Companies; John Ogbu. (2003). **Black American students in an affluent suburb: A study of academic disengagement**, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Pub.; James A. Banks and Cherry A. McGee Banks (Eds.). (1995). **Handbook of research on multicultural education**, New York: Macmillan Publishing; Scott Miller. (1997). **An American imperative: accelerating minority educational advancement**, Yale University Press.

⁴² E. L. Horowitz, "Race' Attitudes," in **Characteristics of American Negro**, Editörü: Otto Klineberg, New York: Harper and Row, 1944.

⁴³ Miller, Ön. ver.

⁴⁴ Aynı eser.

⁴⁵ P. F. Hall, Ön. ver.

⁴⁶ James Banks, **Teaching Strategies for Ethnic Studies**, 6. Baskı, Boston: Allyn and Bacon, 1997.

⁴⁷ Amerika'da beyaz ırka mensup Avrupa kökenli azınlıklar "azınlık" olarak tanımlanmazlar. Onların hepsine birden "beyaz" veya "Avrupalı Amerikalı" (European American) denmektedir.

⁴⁸ **Statistical Abstracts of the US, 2010**, ön.ver.

⁴⁹ James Banks, (1997), Ön. Ver., s. 344.

⁵⁰ **Statistical Abstracts of the US, 2010**, Ön. Ver., Tablo: 54.

⁵¹ Bazı eyaletlerde ve okullarda, ülkeye yeni gelen ve dersleri takip edecek kadar İngilizce bilmeyen öğrenciler için geçici bir süre iki dilli eğitim yapılır. Bu, ihtiyaca göre İspanyolca, Çince, vb. dillerde olabilir. Bu uygulamaya karşı da Amerika'da "Sadece İngilizce" (Only English) denen ciddi ve oldukça başarılı bir muhalefet hareketi vardır.

⁵² James Banks, Ön. Ver., s. 209.

⁵³ Miller, Ön. Ver.

⁵⁴ James Banks, Ön. Ver., s.137-172.

⁵⁵ John Ogbu, **African Americans in a suburb**, New York: 2003.

⁵⁶ M. Steinfield, M. (1970), **Cracks in the melting pot: Racism and discrimination in American Society**, California: Glencoe Press. Ayrıca bakınız: K. R. Johnson, (1997), 'Melting Pot' or 'Ring of Fire?': Assimilation and the Mexican American experience, **California Law Review**, Vol. 85, No. 5, pp. 1259-1313.

⁵⁷ Miller, Ön. Ver.

⁵⁸ Israel Zengwill, Ön. Ver.

⁵⁹ J. Sidanius, S. Feshbach, S. Levin, ve F. Pratto, (1997), The interface between ethnic and national attachment: Ethnic pluralism or ethnic dominance? , **The Public Opinion Quarterly**, Vol. 61, No. 1 (İrk özel sayısı), s. 102-133.

AYRILIKÇILIK SORUNUNA FEDERASYON VE ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK POLİTİKALARI ÇÖZÜM OLABİLİR Mİ? QUEBEC-KANADA ÖRNEĞİ

ÖMER ÇAĞRI ÖZDEMİR*

Küreselleşme sürecinin en önemli siyasi etkisi ulus devlet yapılarına yöneltilen meydan okumalar olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşının ardından ulus-devlet yapısına yönelik paradoksal üstten ve dipten olmak üzere çok çeşitli meydan okumalar meydana gelmiştir. Bir taraftan artık dünyada sınırların ortadan kalktığı ve küresel bir köy hâline geldiği iddia edilerek bir tek-tipleştirme, bütünleştirme çabası ortaya çıkmışken diğer taraftan da mevcut siyasi yapılar içerisindeki farklılıklar beslenerek millî yapıların parçalanması için çabalar sarf edilmektedir. Bu çerçevede bir taraftan ulusal egemenliklerin ulus ötesi yapılara devri için projeler geliştirilirken aynı zamanda ayrılıkçı hareketler teşvik edilmekte ve ulus devletlerin parçalanması için projeler uygulamaya konulmaktadır.

İşte bu karmaşık süreçler tarafından şekillendirilen kaotik dünya düzeni içerisinde ayrılıkçı gruplar kültürel ve siyasi hak taleplerinde bulunmaktadır. Bu

Küreselleşme sürecinin en önemli siyasi etkisi ulus devlet yapılarına yöneltilen meydan okumalar olmuştur.

* Uzman (KOSGEB).

hak talepleri kimi zaman yoğun çatışmaları ve şiddeti de beraberinde getirmektedir. Ayrılcı hareketleri kontrol altına almak ve sorunları çözmek üzere Batılı demokratik ülkelerde çeşitli görüşler öne sürülmektedir. Bu görüşlerin ya da çözüm önerilerinin başında federasyon ve çok kültürlülük politikaları gelmektedir.

Çok kültürlülük politikasının temelinde vatandaşların eşitliği ve kültürel çeşitliliğinin kabul edilmesi vardır. Bu çerçevede toplumların farklı kültürleri kapsaması ve bu farklı kültürel grupların eşit statüye sahip olmaları öngörülmektedir. Batı toplumlarında hâkim olan çok kültürlülük politikaları ile alakalı tartışmaların temeline inildiğinde, bu tartışmaların yoğun göç dalgaları ve sömürge döneminden miras kalan Avrupa'daki çok kültürlü, çok etnik yapılı ve çok dinli toplumsal yapının bir ahenk içerisinde beraber yaşamasını sağlamak amacı ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Farklı etnik, dinî ve kültürel gruplardan oluşan toplumlarda çok kültürlülük bakış açısı ve söylemi toplumsal barış için önemli bir yaklaşım olarak görülmektedir. Özellikle Kanada ve Avustralya gibi devletlerin ülkelerine kabul etmiş oldukları göçmenleri asimile etmek yerine çok etnikli yapı içinde farklılıklarını tanıyan bir politika girişimi olarak çok kültürlülüğü resmen bir devlet politikası hâline getirmişlerdir (Canatan 2009, Kaya 2007, Şan 2005).

Çok kültürlü toplum tasarımlarında önemli bir unsur federal devlet yapısıdır. Federasyon etnik sorunların barışçı yollarla çözümlenmesi için bir siyasal örgütlenme biçimi olarak düşünülmektedir. Federasyon ile ilgili literatürde pek çok tanım bulunabilir. En geniş anlamıyla federal sistem özerk birimler üzerine kurulu bir devlet teşkilatı şeklini ifade etmektedir. Her nasıl tanımlanırsa tanımlansın içinde barındırdığı en önemli öge iki katmanlı yapıdaki güç ve yetki dağılımıdır. Federal devletlerde eşit statü ve yetkilere sahip eyalet devletleri ile birlikte federal devleti meydana getiren eyaletlerin üstünde yer alan bir federal devlet yapısı mevcuttur. Eğer federal yapı içerisinde bir ya da daha fazla federal devlet, nüfusunun kültürü ve dilini koruma amacıyla diğerlerine tanınmayan ayrıcalıklar ile donatılmışsa burada asimetrik bir federalizm söz konusu olmaktadır (Adegehe 2009).

Elbette ilk planda farklı kültürlerin barış ve hoşgörü içerisinde yaşaması kulağa hoş gelmektedir. Ancak kültürel gruplar genel olarak kendilerini baskın kültürün yanında ayrı toplumlar olarak varlıklarını sürdürmelerini sağlamak üzere çeşitli kolektif haklar, ayrıcalıklar, özerklik ya da federatif sistemler talep etmeye başladıklarında işler karmakarışık hâle gelmektedir. İspanya'da Basklar ve Katalanlar, Kanada'da Quebec sorunu buna iyi birer örnektir.

Farklı etnik ve kültürel unsurları bir arada tutabilmek üzere geliştirilmiş sihirli bir yöntem olarak sunulan çok kültürlülük politikaları ve âdeta onun mütemmim cüzü olarak kabul edilen federal devlet yapıları gerçekten de toplumları bir arada tutma işlevi görebilecek tutkallar mıdır? Kültürler arasındaki ortak yön-

leri değil de farklılıkları vurgulamak, belirginleştirmeye çalışmak toplumlar arasında birlik ve beraberlik sağlamada gerçekten etkili midir? Bu yönde görüş belirten pek çok uzman vardır. Çok kültürlülüğü devlet politikası olarak belirlemiş ülkeler de mevcuttur.

Çok kültürlülüğü ve federasyonu benimsemiş bir Avrupa ülkesi olan ve Avrupa Birliği'nin başkenti konumunda olan, Avrupa'da birlik sağlama çalışmalarının

Batı toplumlarında hâkim olan çok kültürlülük politikaları ile alakalı tartışmaların temeline inildiğinde, bu tartışmaların yoğun göç dalgaları ve sömürge döneminden miras kalan Avrupa'daki çok kültürlü, çok etnik yapılı ve çok dinli toplumsal yapının bir ahenk içerisinde beraber yaşamasını sağlamak amacı ile bağlantılı olduğu görülmektedir.

yürütüldüğü Belçika ayrılıkçı hareketlerin etkisi ile ciddi bir bölünme tehdidi altında. Hollandaca konuşan Flamanlarla, Fransızca konuşan Valonlar arasındaki çatlak giderek artmaktadır. Yüzyılın barış projesi olarak sunulan Avrupa Birliği projesinde böylesi önemli bir konumda olan Belçika'da ayrılıkçı rüzgârların bu kadar sert esmesi oldukça ironiktir.

Bir diğer Avrupa Birliği ülkesi olan İspanya'da ise daha geçen haftalarda yüzbinlerce Katalan daha fazla özerklik ve egemenlik için sokaklara çıkmıştır. Çok kültürlülüğün, insan hak ve hürriyetlerinin, demokrasinin ve federalizmin herkes tarafından örnek gösterilen ülkesi Kanada ise son 50 yıldır Quebec eyaletindeki ayrılıkçılık sorunu ile baş etmeye çalışmaktadır. Kanada azınlık milliyetçiliklerini federal haklar vererek federalizmi kullanarak bertaraf etme noktasında en uzun deneyime sahip ülkelerden biridir. Kanada 1867 sensinden bu yana federal sistemi kullanmaktadır. Quebec Fransız kültürünü korumak ve toplumun bekasını sağlamak adına eğitim, dil ve kültür alanlarında geniş haklara sahip olduğu gibi göçmen politikaları ve ekonomi alanında da pek çok ayrıcalıklara sahiptir (Choudhry ve Howse 2000).

Görüldüğü gibi herkes tarafından insan hak ve hürriyetleri, demokratik yaşam konularında referans gösterilen Batılı demokratik ülkelerde siyasi hayat büyük oranda ayrılıkçı hareketlerle mücadele tarafından kuşatılmış durumdadır. Refah, demokrasi, insan hak ve hürriyetlerine saygının ülkelerin birlik ve beraberliğini sağlama noktasında hayati öneme sahip olduğu önermesini ciddi şekilde yaralayan gelişmelerdir bunlar. Bu örneklerden hareketle ortaya çıkan bir gerçek var: Demokratikleşme etnik milliyetçi/ırkçı/ayrılıkçı hareketlerin arkasındaki kitle desteğini sınırlı tutma konusunda kısmi bir etkiye sahip olsa da etnik milliyetçi/ırkçı/ayrılıkçı hareketleri bertaraf etmenin yolu demokratikleşme olamamaktadır.

Quebec sorunu Batılı demokrasilerde karşılaşılan ayrılıkçılık hareketleri inceleyebilme noktasında önemli bir örnek olarak önümüzde durmaktadır (Kalaycı 2006/2007). Özgürlükler noktasında dünyanın en ileri ülkesi konumunda bulunan, resmî olarak uyguladığı çok kültürlülük politikası ile azınlıklar ve göçmenler için cennet olarak tasavvur edilen Kanada son 50 yıllık süreçte çok ciddi bir ayrılıkçılık hareketi ile mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Çok ciddi sistemli bir asimilasyon politikası ile karşılaşmayan, federal yapı içerisinde pek çok ayrıcalık ve hak ile donatılmış olan Quebec'liler ayrılıkçılık ve egemenlik isteklerinden vazgeçmemektedirler (Kalaycı 2006/2007).

Demokratikleşme etnik milliyetçi/ırkçı/ayrılıkçı hareketlerin arkasındaki kitle desteğini sınırlı tutma konusunda kısmi bir etkiye sahip olsa da etnik milliyetçi/ırkçı/ayrılıkçı hareketleri bertaraf etmenin yolu demokratikleşme olamamaktadır.

Bu yazıda çok kültürlülüğün ve federasyonun ayrılıkçılık sorununa çözüm getiremeyebileceği, özellikle 1960 senesinden sonra Quebec sorununda yaşanan gelişmeler ışığında gösterilmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede öncelikle 1960'tan sonra Quebec'teki toplumsal hayatta meydana gelen değişimler ile bu değişimlerin Quebec-Kanada ilişkilerine etkisi incelenmeye çalışılacaktır. Quebec'lilerin talepleri ve Kanada Federal Hükûmetlerinin bu taleplere yönelik politikaları kapsamında uyguladığı federasyon, çok kültürlülük ayrılıkçı eğilimleri engelleme noktasında etkisi ele alınmaktadır.

Değişen Toplumsal Yapı, Şekil Değiştiren Quebec Milliyetçiliği ve Sert Esen Ayrılıkçılık Rüzgârları

Kanada ile onun bir eyaleti konumundaki Quebec arasındaki ilişkileri özetle; Quebec sınırları içerisinde yaşayan Fransız asıllı Kanadalıların ya da 1960 Sessiz Devrim süreci sonucunda ortaya çıkan kimlik algılamaları ile Quebec'lilerin "ayrı bir toplum" olarak kabul edilme; bu çerçevede anayasal

bazı ayrıcalıklar elde etme mücadelesine karşılık Federal Hükûmetlerin bu taleplere federal yapı içerisinde çözüm bulma arayışlarının tarihi olarak düşünmek pekâlâ mümkündür (Guibernau 2006). Bu mücadelenin tarihi 200 yıldan fazla bir süreyi kapsamakla birlikte mücadelenin asıl yoğunlaştığı dönem son 50 yıllık devirdir. 200 yıldan fazla bir zamandır devam eden güç ve yetki paylaşımı mücadelesi 1960'lı yıllardan sonra bir ayrılıkçılık-ulusal bütünlük mücadelesine dönüşmüş ve günümüze kadar bu şekilde inişli çıkışlı bir seyir izleyerek gelmiştir.

Bugün Kanada olarak adlandırılan toprakları, 17. yüzyılda Avrupa'dan gelerek ilk sömürgeleştirilenler Fransızlar olmuştur. Yaklaşık 100 yıl sonra ise bu topraklar İngilizlerin hâkimiyetine girmiştir (Ipperciel 2007). İlk planda İngilizler,

Fransızlara yönelik olarak asimilasyon politikaları gütmüşlerse de güçlü bir direnişle karşılaşmışlar ve başarısızlığa uğramışlardır. Bu stratejinin başarısız olması ile ve özellikle de Fransız Kanadalıların Amerikan Devrimine katılmasını engellemek amacıyla Kanada'daki Fransızlara 1774 "Quebec Yasası" ile bazı haklar verilmiş, kendi geleneklerini ve kurumlarını korumalarına müsaade edilmiştir (Ipperciel 2007, Kalaycı 2007, Sherlock vd.1996). 1867 senesinde kurulan Kanada Federal devletinde ise Quebec Yasası'nda tanınan haklar muhafaza edilmiş hatta genişletilmiş, Quebec kültürel ve sosyal yönden çok geniş yetkilere sahip olmuş, eğitim, hukuk sistemi ve sağlık alanlarında geniş özerklikler kazanmıştır (Ipperciel 2007, Kalaycı 2007, Keating 1995). Bu tarihten itibaren zaman zaman yaşanan sorunlar, yetki paylaşımında birtakım çatışmalar olmasına rağmen genel itibarıyla ilişkilerde istikrarlı bir süreç yaşanmıştır.

Sessiz Devrim, Değişen Kimlik Algıları ve Yükselen Ayrılcılık

II. Dünya Savaşının ardından geçen 10 yıllık nekahet döneminin ardından yoğun göç trafiği ile ortaya çıkan etnik ve kültürel çeşitlilik nedeniyle muhtemel sorunları engellemek için Batılı ülkelerde etnokültürel bir millet anlayışından toprağa dayalı sivil bir millet anlayışına doğru bir değişim olmuştur. Bu süreçte özellikle Kanada, ABD gibi ülkelerde göçmenlere yönelik birtakım yasal iyileştirmeler yapılmıştır (Kaufmann ve Conversi 2007).

Quebec- Kanada ilişkileri tarihinde 1960 senesinin özel bir yeri vardır. Bu tarih Quebec'te yaşayanların siyasi, sosyal, ekonomik hayatlarında ciddi değişim ve dönüşümlerin başladığı yıl ve buna bağlı olarak Quebec-Kanada ilişkilerinin şekil değiştirdiği bir dönem olarak kabul edilmektedir. 1960 öncesinde Quebec ekonomik hayatına İngiliz Kanadalıların hâkim olduğu muhafazakâr bir tarım toplumu idi. Ancak özellikle II. Dünya Savaşının sona ermesi ile toplumda bazı sosyoekonomik değişiklik talepleri yükselmeye başlamıştır (Sherlock vd. 1996). Bu değişim talepleri sonucunda 1960 senesinde uzun süredir yönetimde bulunan muhafazakârlar seçimleri kaybetmiş ve Quebec toplumu yeni bir döneme adım atmıştır.

1960 senesinde Liberal Partinin seçimleri kazanması ile başlayan ve Sessiz Devrim olarak nitelendirilen bu dönemde Quebec'te sosyoekonomik ve kültürel alanlarda büyük reform hareketlerine girişilmiş ve toplum bazında çok ciddi dönüşümlere sahne olmuştur (Keating 1995, Kellas 1998:116). Liberal Partinin takip ettiği politikalar yeni nesil eğitilmiş Fransız Kanadalıların ekonomide ve hükümette daha etkin rol alma arzularını desteklemiştir (Sherlock vd. 1996).

Bu değişim ve dönüşümün siyasi alandaki izdüşümleri de hemen ardından ortaya çıkmaya başlamıştır. Quebec siyaseti açısından gerçekleşen en büyük dönüşüm Quebec siyasi hayatında her zaman başat faktör konumunda bulunmuş olan ve hâlen bu özelliğini devam ettiren " milliyetçilik" anlayışında meydana gelen köklü değişikliklerdir (Guibernau 2006, Kellas 1998:116).

Quebec milliyetçiliğinin 1960 öncesi ve sonrasındaki yapısının incelenmesi sonucunda, Katolik değerlere sıkı sıkıya bağlı muhafazakâr Quebec milliyetçiliğinin 1960 sonrasında daha liberal ve seküler bir yapıya doğru evrildiği görülmektedir (Guibernau 2006). 1960 öncesinde Quebec toplumuna hâkim olan milliyetçilik anlayışı, gruba üyeliğin etno-kültürel bağlar tarafından belirlendiği (Breton 1988) Katolik geleneklere ve kırsal değerlere dayanan ve Fransız Kanadalı kültürünün beka ideolojisinden esinlenmiş bir “etnik milliyetçilik” tir (Kalaycı 2007, Rocher 2002). Şüphesiz bu etno-kültürel bağların içerisinde Fransız dilinin ve Katolikliğin önemli bir yeri vardı. Fransız Kanadalılar Quebec sınırları ile tanımlı değildi. Federasyonun herhangi bir yerinde yaşayıp Fransız kültürüne sahip herkes grup içerisinde sayılıyordu (Rocher 2002).

Eğitim ve sosyal hizmetleri elinde tutan Katolik kilisesi temel felsefe olarak Fransız azınlığın kültürünün ve geleneklerinin yaşatılmasını belirlemiş, bu çerçevede bir tehdit olarak algıladığı modernleşme, kentleşme ve sanayileşmeye karşı durmaya çalışmıştır. 1944’ten 1960’a kadar iktidar olan muhafazakâr Duplesis rejimi altında bu ideoloji devam ettirilmiş, Kilise ile yakın iş birliği içerisinde modernleşmeye ve liberalleşmeye karşı çıkmıştır (Keating 1995).

Bu ideolojik bakış açısının Quebec-Kanada ilişkilerine de derin tesiri olmuştur. Federal yapı içerisinde temelde Katoliklik ve Fransız dili ekseninde tanımladıkları Fransız Kanadalı etnik kimliğinin korunmasını içeren bu milliyetçilikte ayrılıkçı öğeler baskın değildi (Guibernau 2006). Kurulu siyasi yapılara saygı göstermek muhafazakâr milliyetçiliğin en önemli göstergelerinden biri olagelmiş, Duplesis Quebec-Kanada ilişkilerinde eyalet otonomisini korumayı temel prensip olarak kabul etmiş ve bu sınırın ötesine geçmemiştir (Rocher 2002). Bu dönemde

daha sonra çok sık göreceğimiz Anayasal değişiklik tartışmaları Quebec yönetiminin bu konuda ısrarlı talepleri olmadığı için görülmüyordu (Keating 1995).

Sessiz Devrim, muhafazakâr etnokültürel milliyetçiliğin kurulu siyasi ve sosyal yapılara bağlılığına bir son vermiştir (Rocher 2002). Katolik kilisesinin sosyopolitik etkinliği zayıflamış, (Kalaycı 2007, Beland ve Lecours 2005) kentleşmenin ivme kazanmasıyla birlikte tarımın ekonomideki belirleyiciliği azalmış (Kalaycı 2007), eğitim seviyesinin artması ile (Breton 1988) yükselen yeni elit sınıfın siyasi sosyal ve ekonomik anlamdaki modernleşme talepleri en üst noktaya ulaşmıştır. Tüm bu gelişmeler sonucunda Quebec milliyetçiliği daha ilerici, modern ve devletçi bir yapıya bürünmüştür (Beland ve Lecours 2005, Guibernau 2006, Breton 1988).

Sessiz Devrim,
muhafazakâr
etnokültürel
milliyetçiliğin
kurulu siyasi
ve sosyal yapı-
lara bağlılığına
bir son
vermiştir.

Sessiz Devrimde temel olarak beş konuda reformlar gerçekleştirilmiştir; toplumun demokratikleşmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerine eşit erişim, temel iktisadi yapıların kontrolü, kamu hizmetlerinin modernizasyonu ve bağımsızlıkçı/egemenlikçi siyasi hareketin ortaya çıkması (Clift 1989:20, Rocher 2002). Bu reformların gerçekleştirilmesinde işlevleri genişletilmiş, seküler yapıdaki eyalet devleti büyük rol oynamış ve Quebec'teki yeni milliyetçilik anlayışında "devlet" merkeze yerleştirilmiştir. İzolasyondan kurutulmuş ve sekülerleşen toplum yapısı sonucunda devlet, kilisenin yerine kolektif kimliğin en önemli unsuru olarak yerleşmiştir (Breton 1988). Milliyetçiler devleti âdeta yeniden keşfetmişler, eyalet hükûmeti söylemi yerini ulusal devlet söylemine bırakmıştır (Kalaycı 2007, Rocher 2002, Keating 1995).

Milliyetçi elitler eyalet devletini ekonomik modernleşmeyi sağlarken iki etnik grup arasındaki sosyal eşitsizlikleri de azaltmak için hünerlice kullanmışlardır (Beland ve Lecours 2005). Quebec eğitim sistemini daha modern, laik ve bütün yurttaşlara eşit şekilde kullanışlı hâle getirmek için topyekûn bir reform hareketine girişilmiş (Kalaycı 2007); kültür ve eğitim bakanlıkları kurulmuş ve kilisenin toplumsal hayat üzerindeki etkileri böylece sınırlandırılmıştır (Keating 1995). Sağlık ve diğer sosyal alanlarda da Katolik kilisesinin elinde bulunan sorumlulukları Eyalet devleti eline almıştır ve kendi emeklilik sistemlerini kurmuştur (Keating 1995, Rocher 2002, Beland ve Lecours 2005).

Sessiz Devrim, ekonomik alandaki reform sürecini "kendi evimizin efendisi olmak" sloganı üzerine inşa etmiş ve sosyoekonomik olarak geri bırakılmış olduklarına inanan bir Fransız Kanadalıların kendi refahını ve sosyoekonomik yapısını değiştirmek için gerçekleştirdiği bir devrim olmuştur (Clift 1989:22). Quebec'te ekonomi ve finansın kontrolünü genelde İngiliz Kanadalılar elinde tutarken Fransız Kanadalılar daha alt katmanlarda yer almaktaydılar. Siyaset, bürokrasi ve hukuk Fransızların elindeydi (Keating 1995). Fransızların ekonomik işletmeleri ele alabilmelerini sağlamak üzere seçici millileştirme programları uygulanmıştır ve girişimciler desteklenmiştir. 1962'de Quebec Hükûmeti, eyaletin en önemli güç kaynağı sayılabilecek ve İngiliz Kanadalılara ait olan hidroelektrik şirketlerini millileştirir (Kalaycı 2007, Clift 1989: 22). Kamu şirketlerinin kurulması ve Fransız Kanadalıların sahip olduğu şirketlerin güçlendirilmesi stratejisi uygulanmıştır (Keating 1995, Rocher 2002, Kalaycı 2007, Clift 1989:23). Bu gibi araçlar sayesinde bir Fransız işadamı sınıfı oluşturulmuş ekonomide Fransızlar lehine denge sağlanmıştır (Keating 1995).

Fransız Kanadalı kimliğinden Quebecli kimliğine geçiş aynı zamanda milliyetçilik anlayışında da bir geçiş yaşanmasına yol açmıştır. Pek çok uzman, bütün bu gelişmelerin daha az etnik tikelliğe dayanan daha çok toprağa dayalı olan, Quebecli kimliğinin yüceltildiği yeni bir milliyetçiliğin doğmasına yol açtığını iddia etmektedirler (Keating 1995, Kalaycı 2007). İlk defa Sessiz Devrim döneminde Kanadalı Fransız kimliği yerine Quebeclilikten bahsedilmeye başlanmış

tır (Kalaycı 2007, Breton 1988). Fransız asıllı olmayanlar da Quebecli kimliğine dâhil edilmiş, hatta milliyetçi partiler tarafından Frankofon olmayan adaylar seçimlerde aday gösterilmiştir (Keating 1995). Ancak Sessiz Devrimin ardından değişen milliyetçilik anlayışında Fransız dili kilit bir konumda olmayı sürdürmüştür. Dil Quebecli kimliği algılanmasında anahtar bir etken olarak kalmaya devam etmiştir. Dinin kimlik formasyonundaki rolü azalırken dilin rolü artmıştır (Beland ve Lecours 2005).

Sessiz Devrim ile değişen milliyetçilik algısında ortaya çıkan en önemli farklılıklardan biri de azınlık algısından çoğunluk algısına geçiş olmuş ve sonuçta (Breton 1988) bağımsızlıkçı ve egemenlikçi görüşler ortaya çıkmış ve güçlenmiştir (Bourke 1995:208, Guibernau 2006). Daha dışa dönük ve kendine güvenen değişime açık bir milliyetçiliktir söz konusu olan (Breton 1988, Keating 1995). Asimilasyon korkusundan mustarip, ezilmiş, mağdur, sömürülmüş Fransız Kanadalı özne yerini gururlu, başarılı, mağrur Quebecli özneye bırakmıştır (Kalaycı 2007). Daha önceki savunmacı içe kapanık milliyetçilik, ilerici ve kalkınmacı bir forma bürünmüştür (Breton 1988).

Başta bazı İngiliz Kanadalılar ve muhafazakâr Quebeccliler olmak üzere birçok kişi, liberalleşme ve modernleşmenin milliyetçi duyguları yumuşatacağı görüşüyle Sessiz Devrimin Kanada-Quebec gerilimini azaltacağını varsaymıştır. Çünkü kültürler liberalleştikçe, milliyetçi duygular azalacak ve ortak bir uygarlığı paylaşma bakımından uluslar giderek birbirlerine benzeyecek, böylece kişiler ulusal kimliklerine sıkıca sarılmayı bırakacaklardı. Ancak beklentilerin tersine moderleşme ve liberalleşme programları Fransız kimliğin kaybolmasına yol açmamış, güncellenmiş, şekil değiştirmiştir (Keating 1995).

1960 yılından itibaren daha fazla otonomi arayan Kanada ulusu tanımı içerisinde yer almak yerine Quebec ulusu anayasal olarak tanınma mücadelesi veren milliyetçi hareketler ve partiler ortaya çıkmıştır. Quebec milliyetçiliği iki ayrı ceyran hâlinde günümüze kadar ulaşmıştır; federalistler ve egemenlikçiler ya da bağımsızlıkçılar (Watts 2000:34, Rocher 2002).

Öyle ki muhafazakâr Union Nationale'nin lideri Daniel Johnson bile Kanada'nın iki eşit ulus tarafından kurulmuş olduğu tezi ile ortaya çıkmış, Kanada'da ikili ulus yapısının etnik temellere değil kültürel temellere dayandığını iddia ederek iki ayrı ulusun Kanada adı altında yaşamasının mümkün olmadığını ifade etmiştir (Rocher 2002). Görünen odur ki etnik milliyetçilikten sivil toprağa dayalı milliyetçiliğe doğru gidış, ayrılıkçılığı zayıflatmamış aksine güçlendirmiştir.

Quebec-Kanada Sorununda Çözüm Çabaları

Yeni Quebec milliyetçiliği Eyalet Hükümetlerinin Federal Hükümet ile olan ilişkilerini de derinden etkilemiştir (Rocher 2002). 1960 senesinden sonra Kanada siyasi yapısına yönetilmiş olan en büyük tehdit yükselen ayrılıkçı Quebec milliyetçiliği olmuştur (Kellas 1998: 115). Quebecclilerin taleplerinin temelinde kendi-

lerini anayasal “ayrı bir toplum” olarak kabul ettirme ve Federal devletin iki kurucu unsurundan birisi olma özelliklerinden dolayı ayrıcalıklı bir muameleyi hak etmekte oldukları inancı bulunmaktadır (Kalaycı 2007).

Sessiz Devrimle birlikte Quebec Eyalet Hükûmetlerinin ve siyasi hayatının merkezine bu yarım asırlık süreçte Federal Hükümet-Quebec arasındaki yetki paylaşımında eyalete doğru bir yönelme sağlanmasını, 1867 Anayasa’sında belirtilen şekline revize etme mücadelesini içeren anayasal mücadele yer almıştır. Bu mücadele ortak yaşam için federasyon yapısının yeniden tasarlanması ile bağımsızlık fikirleri arasında inişli çıkışlı bir yol izlemiştir. 1966’da Quebec’te seçimleri kazanarak iktidara gelen Johnson’a göre eğer yeni bir anayasa üzerinde anlaşma imkânı olmazsa bağımsızlık tek çözüm olarak ortaya çıkmaktadır. Quebec’teki ılımlı federalistler, liberaller anayasanın düzeltilmesi üzerinde dururken Party Quebecois kurucusu Rene Levesque ise anayasa görüşmelerinin sonuçsuz kalacağından emindir, zira İngiliz Kanadalılar merkezî hükûmeti güçlendirmeye çalışmaktadır (Rocher 2002).

Özellikle 1960 senesinden itibaren şekil değiştiren, modernleşen Quebec milliyetçiliği ve kimliği odağında artan ayrılıkçı talepleri ortadan kaldırmak ve ülke bütünlüğü sağlamak üzere farklı bağlam ve gündemlerle de olsa gerçekleştirilen anayasa müzakereleri Kanada siyasetinin temel tartışma noktası olmuştur. Kanada siyasi hayatında Quebec’in Kanada’dan ayrılmasını engellemek, “ulusal birliği” muhafaza etmek en önemli gündem maddesi hâline gelmiştir (Kalaycı 2007). Kanada Federal Hükümetleri bu süreçte Quebec’teki ayrılıkçılık hareketlerini önlemek üzere farklı politika stratejileri uygulamışlardır. Bu mücadelede egemenlik devri ve Quebec’in ayrı bir toplum olarak tanınması vb. talepleri karşılama ile Quebec milliyetçiliğini bastırarak Kanadalı kimliğine dâhil etme çabası arasında gidip gelen politika tercihlerini görmekteyiz.

Ayrılıkçılık düşüncesinin ciddi şekilde ortaya çıkmaya başladığı Sessiz Devrimin ilk yıllarında Federal Hükûmete başkanlık eden Lester Pearson, Quebec eyaletinde ivme kazanmaya başlayan ayrılıkçı fikirlerin önüne geçmenin yegâne yolunun Quebec’lilerin taleplerini karşılamak olduğu düşüncesindeydi (Guibernau 2006, Keating 1995, McRoberts 1991).

Bu kapsamda amacı Kanada Konfederasyonunu iki kurucu ırkın eşit iş birliğinde diğer etnik grupların ve Kanada’nın kültür zenginliğinin de katkıları temelinde nasıl geliştirilebileceğine dair atılacak adımların araştırılması olarak tanımlanan “Çift Dillilik ve Çift Kültürlülük Komisyonu” kurulmuştur (Kymlicka 2005, Guibernau 2006, McRoberts 1991, Keating 1995). Zaten oluşturulmuş olan bu komisyonun üyelerinin kökenleri de bu ifadeye son derece uygun düşüyordu. Dört Fransız Kanadalı, dört İngiliz Kanadalı ve iki kişi de diğer etnik gruplardan geliyordu (McRoberts 1991). Bu çerçevede Kanada çift dilli ve çift kültürlü bir devlet olarak tanımlanmış, Quebec’in Kanada Federasyonu içerisinde bir eyalet olmakla birlikte ulus içinde bir ulus olduğu kabul edilmiştir. Quebec’in diğer eya-

letlerle karşılaştırıldığında asimetrik hakları olması kabul edilmiş oluyordu (Guibernau 2006).

Daha sonra başbakan olan ve 1968-1979 ile 1980-1984 seneleri arasında uzun süre Başbakanlık yapan aslen Quebecli bir Frankofon olan Trudeau, milliyetçiliği demokrasi, bireysel haklar ve sosyal ekonomik adalet için büyük bir tehlike olarak görüyordu. Bireysel hakları bütün kolektif hakların ve kimliklerin çok ötesinde görmekte ve federalizmi en üstün idari sistem ve organizasyon olarak kabul etmekteydi (Guibernau 2006; McRoberts 1991). Onun ifadesi ile Quebec'e ayrıcalıklar tanınmasını dile getiren herkes ayrılıkçı olarak tanımlanmalıydı (McRoberts 1991). Buradan hareketle daha önceki politikalara tam ters istikamette bir politika tercihi bulunmuş ve Quebec'lileri Kanada kimliği etrafında birleştirmeye çalışmıştır. Kanada'nın bütünlüğünü korumaya ve Quebec milliyetçiliğini sindirmeye yönelik çalışmalar yapmıştır (Keating 1995, Kellas 1998:117).

Trudeau'nun ulus inşası projesinde temel ayaklarını resmî çift dillilik, bireysel haklara yapılan vurgu ve anayasal güvence, çok kültürlülük ve yeni federasyon fikirleri oluşturmaktaydı. Bu politikaların Kanada toplumu üzerinde uzun süreli bir etkisi olmuştur (McRoberts 1991, Keating 1995). Çift Dillilik ve Çift Kültürlülük Komisyonunun raporunun bir ürünü olarak 1969 yılında Trudeau başkanlığındaki Federal Hükümet tarafından "Resmî Diller Yasası" çıkartılmış ve Kanada'nın iki resmî dili olduğu Anayasa'ya eklenmiştir (Kalaycı 2007). Bu Yasa ile federal kurumlarda İngilizce ve Fransızcaya eşit haklar verilmiş ve federal hizmetlerin iki dilde verilmesinin garanti edilmesi sağlanmıştır (Keating 1995).

Trudeau'nun amacı bellidir; Fransızca'yı sadece Quebec'in değil tüm Kanada'nın dili yapmak ve böylece Quebec milliyetçiliğinin en önemli dayanağını zayıflatmak, Quebec milliyetçiliğini bastırmak (Kalaycı 2007, McRoberts 1991). Herkesin çift dilli olması ve birbirini İngilizce ve Fransızca olarak anlaması Kanadalı kimliğinin oluşturulması ve bütünlüğün sağlanmasında önemli görülmekteydi (Rocher 2002).

Quebeclilerin bu Yasa'ya tepkisi büyük oldu. Zira bu Yasa ile yeni Quebec milliyetçiliğinde referans unsur hâline gelmiş olan Fransız dilinin korunmasının imkânsızlaştığı görüşündedirler. Bu aşamadan sonra Fransızcanın Kanada'nın diğer kısmında egemen bir dil hâline gelmesi imkânsızdır, bu yüzden iki dilliliğin Quebecliler açısından cazip bir yanı yoktur. Quebec Hükümetleri Fransız kültürünün ve dilinin korunmasına her zaman büyük önem vermiş ve bu konuda özel bir rollerinin olduğuna inanmışlardır. Fransızcanın asıl korunması gereken yer Quebec'tir ve bunu sağlamak için de Quebec'in tek dilli olması zorunludur. Bunu dil konusunda çıkardıkları yasalarla sağlamaya çalışmışlardır. 1970'lerin başından itibaren Fransızcanın korunmasına yönelik kanuni düzenlemeler yapılmıştır (Kalaycı 2007, Watts 2000:33-34, Keating 1995).

İlk olarak 1969 yılında 63 numaralı Yasa çıkartılır. Bu Yasa ile Quebec eyaletinde Fransız dilinin kullanılması teşvik edilmekteydi (Kalaycı 2007). Daha son-

raki yıllarda Fransızcanın korunması ve teşvik edilmesi için daha da ileriye gidilmiştir. Daha sonra iktidara gelen Parti Quebecois Hükûmetinin Başkanı Bourassa, Fransızcaya dair radikal bir değişiklik getiren 22 numaralı Dil Yasası'nı yürürlüğe koyarak Fransızca'yı Quebec'in resmî dili ilan etmiştir. Hem göçmenlerin çocuklarını Fransız okullarına göndermeye zorlayan hem de Fransızca'yı iş dünyasının dili hâline getiren bu Yasa'yla Fransızca konuşanların ekonomideki yerini güçlendirmek amaçlanmıştır (Kalaycı 2007, Keating 1995). Quebec'teki dil rejiminin temelini oluşturan 101 numaralı Yasa ile ise eyalet meclisinin, mahkemelerinin, hükûmet faaliyetlerinin ve devlet okullarının dilinin Fransızca olması, ilanların ve ticari reklamların yalnızca Fransızca yapılması zorunlu hâle getirilmiştir. 50 veya daha fazla çalışanı olan iş yerlerinde Fransızcanın kullanımı zorunlu kılınmıştır. Quebec'teki bütün iş yerlerinin Fransızca iş görmesini zorunlu tutarak sanayi ve ticaret alanında Fransızca konuşanlara yeni olanaklar yaratmayı hedefleyen yeni yasa sayesinde eyaletteki ticaret, iş ve emek ilişkilerinin Fransızca olarak yapılması zorunlu hâle getirilmektedir (Kalaycı 2007, McRoberts 1991).

1969'da Fransızcanın İngilizce ile birlikte resmî dil statüsü kazanmasının hemen akabinde Federal Hükûmet Trudeau'nun önderliğinde Kanadalı ulusal kimliğini inşa etmeye girişir ve bu amaçla "iki dillilik çerçevesinde çok kültürlülük" siyasetini benimser. Dünyada çok kültürlülüğü resmî bir politika olarak benimseyen ilk ülke olan Kanada'da, 1971'de yürürlüğe konan çok kültürlülük politikası ile Kanada'nın resmî bir "tek kültürü" olmadığı ifade edilmiştir. Burada çift dillilik ve çift kültürlülük komisyonunun dışlamış olduğu etnik grupları memnun etmenin amaçlandığı ifade edilmekle birlikte (McRoberts 1991), bu farklı etnik kültürleri tanıma siyaseti Quebec'i Kanada mozaigindeki bir etnik parçaya indirgediği için Quebec'lilerden büyük tepki almıştır. Quebec milliyetçileri çok kültürcülük siyasetini kendi taleplerini alt etmeye yönelik girişimler olarak görmüş ve tepki göstermişlerdir. Onlara göre bu hareketler Kanada Federasyonunun çift dilli ve çift kültürlü yapısını bozmaya yönelik girişimlerdir (Kalaycı 2007).

Trudeau'nun Birleşik Kanadalı kimliğini oluşturma gayreti içerisinde bir diğer önemli ayak ise federalizme getirilen yeni yaklaşımdır. Buna göre bütün eyaletler tam olarak birbirlerine eşit hak ve rollere sahip olmalıdırlar. Bütün bunlara rağmen Trudeau Hükûmeti bu politikaları ya da stratejileri yürütmede her zaman başarılı olamamış ve Quebec'e has bazı ayrıcalıklar tanımak ve bazı tavizler vermek zorunda kalmıştır (McRoberts 1991).

Tredau'nun Kanadalı kimliği oluşturma ve milliyetçiliği zayıflatmak projesi büyük oranda başarısız olmuştur. Trudeau'nun Kanadalı bir kimlik oluşturma stratejisi kapsamında ortaya koyduğu çift dillilik ve çok kültürlülük politikalarına Quebec'lilerin duyduğu tepkiler sonucunda René Lévesque tarafından 1968 yılında kurulan ayrılıkçı Parti Quebecois 1976'da Quebec seçimlerini kazanmıştır.

Böylece ilk defa Quebec'in egemenliğini isteyen bir parti iktidara gelmiş ve 1985 senesine kadar yaklaşık 10 sene boyunca iktidarda kalmıştır (Kellas 1998: 116, Keating 1995).

Parti Quebecois iktidara gelirken iki önemli seçim vaadinde bulunmuştu. Bunlardan biri kamu yönetiminde daha iyi yönetim ve ikincisi de ulusal egemenlik ile ilgili bir referandum yapma sözü idi (Rocher 2002). Parti Quebecois'un hükûmet olmasıyla birlikte Quebec'teki seçmenler federalciler ve egemenlikçiler olmak üzere ikiye bölünmüştür. Quebec'in bağımsızlığını isteyen ve çoğunlukla Parti Quebecois'ya oy verenlere egemenlikçi denirken, Kanada içinde yaşamayı tercih eden ve seçimlerde Quebec Liberal Partisini destekleyenlere federalci adı verilmeye başlanmıştır (Kalaycı 2007).

Federalizmden daha gevşek, bağımsızlıktan ise daha az bir şey olan "egemen-birliktelik" Parti Quebecois'nun rehber ilkesi hâline gelmiştir. Egemen-birliktelik anlayışına göre Quebec bağımsız olacak, fakat Kanada ile ekonomik ilişkileri devam edecek, aynı para birimi kullanılmaya devam edilecek ve ticarette hiçbir sınırlama olmayacaktı (Sherlock vd.1996). Parti Quebecois, bu ideali gerçekleştirebilmek için aşamalı bir bağımsızlık fikri geliştirir: Etapisme (Kalaycı 2007).

Bu çerçevede 1980 senesinde egemenlik ile bağlantılı referandum gerçekleştirilmiştir (Kalaycı 2007). Referandumdan "hayır" sonucu çıkması Trudeau tarafından Quebecilerin Kanada'yı seçtiği şeklinde yorumlanmıştır. Daha güçlü bir Quebec için verilen oy oranı %40 idi. Hâlbuki geri kalan %60, yetkilerin Quebec lehine yeniden düzenlenmesi için oy vermişti (Rocher 2002). Referandum sürecinde Quebec lehine federalizmin revize edileceğinden bahseden Trudeau, Parti Quebecois'nun yenilgisini merkezî hükûmeti güçlendirmek için kullanmış ve 1982 senesinde Anayasa değişikliği yapmıştır (Rocher 2002, Bourke 1995:211).

1982-1992 Anayasal Reformlar Dönemi

1982 ile 1992 yılları arasında geçen süre anayasal tartışmalar ile geçmiş ve bu süreç içerisinde anayasa reformu için üç girişimde bulunulmuştur. Bu üç girişim de başarısızlığa uğramıştır.

1982 Kanada Yasası, Kanada Devleti'nin temel anayasal dokümanıdır. Quebec ve diğer etnik sorunlara anayasal düzen içerisinde çözüm bulabilmek için ortaya konmuştur. Geniş bireysel hakları ve farklı kültürel grupların dayanışma içerisinde tek bir ülkede birlik hâlinde nasıl yaşayacağını ortaya koyan bu dokümanın önemli özelliklerinden biri dil hakları ile ilgili detaylı maddeler içermesidir. Fransızca ve İngilizce eşit ve resmî diller olarak ilan edilmiştir. Temel eğitimin İngilizce ve Fransızca olarak alınabileceği de düzenlenmiştir. Diğer önemli özelliği ise çok kültürlülüktür. 1982 yılında kabul edilen "Kanada Haklar ve Özgürlükler Sözleşmesi"yle resmî olarak çok kültürlülük politikası kabul edilmiştir. 1982 Anayasa'sının 27. bölümünde Kanada Haklar ve Özgürlükler Şartı olarak

yer edinmiş olan, Kanada topraklarındaki bütün kültürlerin iki dilsel topluluktan birine entegre oldukları sürece eşit oldukları ilkesine dayanmaktaydı. En geniş anlamda çok kültürlülüğü ifade eden maddelerde Kanada'daki kültürel gruplara kendi kültürlerini korumak ve geliştirmek üzere bazı kolektif haklara sahip olmasının yolu açıldığı anlaşılabilir (Kymlicka 2005, Watts 2000:34, Kalaycı 2007, Dufour 2002/2003).

1982 Anayasa'sı ile bireylerin hak ve özgürlükleri mutlaklaştırılıp kolektif hak talepleri reddedilmiştir. Bu anayasal değişiklik 1867'deki anlaşmaya göre çok ciddi bir geri gidiş olduğunu düşünen Quebec'ilerde ciddi bir hayal kırıklığı yaratmıştır. 1867 Anayasa'sında Fransız Kanadalıların Kanada'nın iki kurucu ulusundan biri olduğu kabul ediliyordu. Bunun yanında Quebec'in diğer eyaletlerden ayrıcalıklı bir konumunun olduğunu açıkça ortaya koymaktaydı (Watts 2000:34, Kalaycı 2007, Dufour 2002/2003).

Ayrıca bu anayasal değişiklikler ile tüm eyaletlere eşit haklar verilmiştir. Quebec'iler bu anayasa ile Quebec'in diğer eyaletler seviyesinde kabul edilmesi ile yetkilerinin azaltıldığını ve eyaletlerle Federal Hükûmet arasındaki güç dağılımının Federal Hükûmetin lehine değiştirdiğini öne sürerler (Watts 2000:34, Kalaycı 2007, Dufour 2002/2003).

1982 Anayasa'sı liberal-bireyci insan haklarına yaptığı "aşırı" vurguyla kültürel farklılıklarını koruma, kolektif haklarının tanınmasında daha ileri bir adım atılması beklentisi içerisinde olan, Quebec'in "ayrı bir toplum" olduğunun anayasaya yazılmasını ve Kanada Devleti'nin kurucu halkı olarak kabul edilmeyi talep eden Quebec'iler bu Anayasa'yı onaylamayarak Kanada'yı bir toplumsal sözleşme krizine soktular (Keating 1995, Kalaycı 2007, Bourke 1995:213, Dufour 2002/2003).

1980'li yılların sonları Quebec ayrılıkçı hareketinin tekrar canlandığı bir dönem olmuştur (Sherlock vd. 1996). 1984'te federal seçimlerde Muhafazakâr Mulroney'in Quebec'ilerin oy desteği ile Trudeau'nun Liberal Partisini mağlup etmesi ve 1985'te yapılan eyalet seçimleri sonucunda Federalist Quebec Liberal Partisinin Parti Quebecois'dan iktidarı devralması sonucu anayasa krizini çözmeye yönelik en ideal ortamın oluştuğu düşünülmüştür (Dufour 2002/2003, Kalaycı 2007, Bourque 1995: 215, <http://www.cbc.ca/news/background/parliament/39/quebecnation-history.html>).

Federal düzeyde Quebec'in taleplerine daha olumlu baktığı bilinen Muhafazakâr Parti iktidarı döneminde Quebec Liberalleri ile iş birliğine gidilerek Anayasa'da reform yapabileceği ve anayasal krizin çözülebileceği beklentisi ile bir anayasal reform süreci başlatılmıştır (Kellas 1998:116, Kalaycı 2007).

Quebec Liberal Partisinin lideri Bourassa görüşmeler için beş şart koşmuştur: 1) Quebec'in ayrı bir toplum olduğunun anayasal olarak resmen tanınması, 2) Quebec'e göç konusunda yetkilerinin artırılmasına dair anayasal güvence verilmesi, 3) Eyalet yetkisindeki alanlarda federal harcama gücünün kısıtlanması, 4)

Anayasal konularda oy birliği şartının aranması, 5) Medeni hukuk alanında eğitim görmüş hâkimlerin Yüksek Mahkemeye atanmasında Quebec'in söz sahibi olması (Bourque 1995, Kalaycı 2007).

Quebec sorununa bir son vermek ve 1982 Anayasa değişikliklerinin tanınması konusundaki sorunu bertaraf etmek için yapılan Meech Lake görüşmeleri sonucunda 3 Haziran 1987 tarihinde federal ve eyalet başbakanları anlaşmaya vardılar (Keating 1995, Watts 2000). Böylece Quebec'ilerin ayrı bir ulus olarak tanınma talepleri karşılanmış, anayasal değişikliklerde veto yetkisi ve göçmen konularında daha fazla özgürlük ile donatılmış oluyordu. Ancak eyaletlerdeki onay süreci sonucunda bazı eyalet tarafından bu uzlaşma onaylanmamış ve böylece yürürlüğe girememiştir (Watts 2000, Sherlock vd. 1996). Meech Lake uzlaşmasının yürürlüğe girememesinde özellikle İngiliz Kanadalıların Quebec'e zaten yeterince taviz verildiği, fakat daha fazlasını istedikleri duygusunun hâkim olması etkili olmuştur (Sherlock vd. 1996).

Meech Lake uzlaşmasının onaylanmaması Quebec'in ayrı bir toplum olarak tanınmasına açık bir reddiye olarak algılandı. 1982 Anayasa'sı ile getirilen Quebec'in diğer eyaletler ile aynı olması ve insanların tümünün birbirine eşit olması ilkesinin devamı anlamına geliyordu.

1990 ile 1992 seneleri arasında da anayasal tartışmalar ve görüşmeler yoğun olarak devam etti (Rocher 2002). 1992 senesinde Meech Lake uzlaşmadaki pek çok maddenin korunması, fakat diğer eyaletlere de genişletilerek devam ettirilmesi ile Charlottetown uzlaşması kararlaştırıldı. İmzalanmış olan Charlottetown Anlaşması Meech Lake'teki gibi tek bir eyalete yoğunlaşmayıp Kanada'daki bütün bölgelerin ve toplulukların anayasal meselelerini çözümlenmeye yönelik çalışmalara yoğunlaşmıştır. Bütün eyaletlerin yetkileri daha da ileri boyuta taşınmıştır (Kalaycı 2007). Bu dokümanda Quebec'ilerin ayrı bir toplum olma iddialarını karşılayacak maddeler bulunmaktaydı, fakat özellikle Quebec'in tanınmaması ve bazı yetki paylaşımının açık olmaması nedeniyle pek çok Quebec'li tarafından olumsuz karşılandı. Gerçekleştirilen referandum sonucunda bu uzlaşma metni de hem Kanada'nın genelinde hem de Quebec'de reddedildi (Rocher 2002).

Bu görüşmelerin sonucunda anayasal değişiklikler ile Quebec'ilerinin taleplerinin yerine getirilemeyeceği algısı iyice yerleşirken tek yol olarak egemenlik ağırlık kazanmaya başlamıştır (Rocher 2002, Kellas 1998:116). Bağımsızlıkların oylarında kayda değer bir artış gerçekleşmiştir. Levesque'nun egemen-birliktelik anlayışı dönüşmüş, birliktelik unsuru zayıflayarak egemenlik ve iş birliği olarak ortaya çıkmıştır (Guibernau 2006).

1993 yılında federal seçimlere katılmak üzere ayrılıkçı Bloc Quebecois Partisi kurulmuş ve Quebec'i Federal Parlemantoda temsil eden üyeliklerin çoğunluğuna sahip olmuş ve muhalefetin önemli bir parçası hâline gelmiştir. Bunun yanında 1994 yılında yapılan eyalet seçimlerini Parti Quebecois kazanmıştır (Keating 1995). 1994'te eyalet seçimlerinin Parti Quebecois tarafından kazanıl-

masının ardından Quebec'in egemenliği ile ilgili bir yasa tasarısı hazırlanmıştır. Bu tasarının ilk maddesi "Quebec bağımsız bir ülkedir." demekteydi, ikinci madde ise "Quebec ile Kanada'nın geri kalanı arasında bir ekonomik birliklik sağlanacağı" ifade ediliyordu. Referandum sonucunda hayır %50,6 ile kazandı ve egemenlik küçük bir farkla reddedildi.

Referandumun ardından Federal Hükûmet Quebec sorununu Büyük Mahkemeye götürmüş ve Quebec'in tek taraflı bağımsızlık ilanının yasal olup olmayacağını sormuştur. Ağustos 1998'de Büyük Mahkeme Federal Hükûmetin sorduğu soruya "Hayır." cevabını vermiştir. Bu kararda ayrıca eğer Quebec halkı açık bir şekilde Kanada'nın bir parçası olmak istemediğini ortaya koyarsa Kanada anayasal olarak bu ayrılık talebini iyi niyet içerisinde görüşmek zorundadır, denmiştir. Bunun üzerine Federal Hükûmet yapılacak bir referandumda sorulacak sorunun açık olmaması ve ayrılıkçıların nitelikli bir çoğunlukla kazanamaması durumunda görüşmelere başlanmayacağını ilan etmiştir (Rocher 2002).

Sonuç: Federasyon ve Çok Kültürlülük Ayrılıkçılığın İlacı mıdır?

Bugün ayrılıkçılık hareketlerinden mustarip pek çok ülkeye sunulan reçetelerde federasyon ve çok kültürlülük politikaları çözüm önerisi olarak sıralanmaktadır. Hâlbuki İspanya, Belçika ve Kanada gibi ileri demokratik ülkelerdeki ayrılıkçılık sorununun çözüme kavuşmamış olması bu konuda akıllarda soru işaretleri oluşturmaktadır.

Bu örneklerden Kanada'nın Quebec sorununun incelendiği bu makalede de açıkça görüldüğü üzere bölücü hareketleri asimetrik dahi olsa federalizm ile ya da çok kültürlülük politikaları ile çözmek mümkün olamamaktadır. Kanada'da resmî olarak iki dilliliğin varlığı ve eşitliği kabul edilmiş, Fransızca sadece eyalet bazında değil federal düzeyde resmî dil olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında çok kültürlülük politikaları uygulanarak bu anlamda çok geniş haklar sağlanmıştır. Ancak çok kültürlülük politikaları Quebec ile Kanada arasındaki tansiyonun düşmesini sağlayamamış, verilen haklar ayrılıkçı hareketi zayıflatamamıştır. Bunların yanında Quebec milliyetçiliğini çözmek ve etkisini azaltmak amacıyla tüm eyaletlere eşit ve geniş haklar verilmiş ve bunun yanında bireysel haklar son derece genişletilerek sorunun üstesinden gelinmeye çalışılmıştır. Federasyon yapısı içerisinde sorunun çözümü için Quebec eyalet yönetimine doğru sürekli olarak yetki devirleri gerçekleştirilmiş, eyalet yönetimine geniş özerklik verilmiştir. Ancak eyalet yönetimlerinin bu derece güçlendirilmesi bağımsızlık isteğini güçlendirerek Quebec ile geri kalan Kanada arasındaki kopukluğu arttırmıştır. Kanada'da Quebec'in talepleri doğrultusunda merkez zayıflamış ve daha asimetrik bir federasyon ortaya çıkmıştır.

Ancak tüm bu çabalara rağmen Quebec sorununa kalıcı bir çözüm getirilememiştir. Bütün bu bireysel özgürlüklere ve haklara rağmen 1995 senesinde Que-

beciler son on beş yıl içerisinde ikinci kez Kanada'dan ayrılma ve bağımsız bir devlet olma için oy vermişler ve ikinci kez Kanada Federasyonunun içerisinde kalmaya karar vermişlerdir. Ancak ilk ayrılıkçı referandumdaki hayır oyları evet oylarının 20 puan önündeyken 1995 senesindeki referandumda fark sadece 1 puanın biraz üzerindedir. 1995 senesinde gerçekleştirilen bağımsızlık referandumu, sadece 54 288 oyla hayır olarak neticelenmiştir (Keating). Fransız kökenli Kanadalıların hissettikleri güvensizlik duygusu Kanada'nın artık resmî düzeyde çok kültürlü olmasının yalnızca çok kültürlülüğün politik ağırlığı altında Frankofoninin özel ihtiyaçlarını ezmeyi hedefleyen bir komplo olduğu inancındadırlar (Hobsbawn 2006). Eşit haklar ile donatılmış federasyonlardan biri olmak Quebec'ileri tatmin etmemekte, kendilerinin kurucu unsur olduğunu iddia ederek daha fazla ayrıcalıklar talep etmektedirler. İngiliz Kanadalılar ise Quebec'e zaten yeterince ayrıcalıklar tanındığını düşünmekte verilen bunca hakka ve ayrıcalığa rağmen Fransız Kanadalıların tatmin olmamasından rahatsızlık duymaktadırlar. Ne yapılırsa yapılsın Quebec'teki ayrılıkçı taleplerin önüne geçilemeyeceği duygusu hâkim olmuştur. Quebec'in ayrı bir toplum olarak tanınmasının ileride Kanada'nın bölünmesine yol açabileceği endişesi taşıyanlar, ülkenin bütünlüğü için bireylerin ve eyaletlerin aynı muameleye tabi tutulmasını ve hiçbirine ayrıcalık tanınmamasını savunmuşlardır.

Ülkemizde 1946 seçimlerini takip eden 64 senelik tarihî süreçte demokratikleşme noktasında önemli oranda yol katedilmiş olmakla birlikte özellikle bireysel özgürlükler alanında toplumun bütününe ilgilendiren birtakım sıkıntıların mevcut olduğu bir gerçektir. Bu demokratikleşme seyri inişli çıkışlı bir seyir izlemiş çeşitli vesilelerle kesintilere uğramıştır. Ancak bu 64 sene içerisinde Cumhuriyetimizin ulaştığı nokta hafife alınabilecek bir nokta değildir.

Konjonktüre göre kolektif hak talepleri ile egemenlik ve özgürlük noktaları arasında talepleri dillendiren, terör ve şiddet yoluna başvurmuş ırkçı bir bölücü hareket, yaklaşık 30 senedir ülkemizin başına bela olmuştur.

Bazı kesimler tarafından bu sorun ele alınırken sorunun temellerinde kolektif ve kültürel hak taleplerinin olduğu ileri sürülerek birtakım kültürel hakların bu etnik gruplara verilmesi ile sorunun çözülebileceğine dair fikirler ileri sürülmektedir. Federasyonu ve çok kültürlülüğü benimsemiş bir Türkiye'de bu sorunların ortaya çıkmayacağına dair fikirler serdedilmektedir.

Bu çıkış noktasından hareketle AKP Hükûmeti ismi ilk başta Kürt açılımı olarak telaffuz edilen daha sonra gelen yoğun tepkiler üzerine demokratikleşme süreci ve millî birlik ve beraberlik projesi adlarına dönüştürülen bir proje başlatmıştır. Kapsamı konusundaki muğlâklık devam etmekle birlikte bu süreç ile birlikte federasyon, özerklik, demokratik özerklik vb. sözüm ona çözüm önerileri kamuoyu önünde daha sıklıkla dile getirilmeye başlanmış "Türkiye bayrağının

yanında (...) Kürt halkının bayrağı da gökyüzünde olacaktır.” vb. ifadeler ile kamuoyu önünde açıkça tartışılmaya başlanmıştır.

Bu fikirlerin bir geçerliliğinin olmadığı İspanya’daki Bask ve Katalonya sorunları ile Kanada’daki Quebec sorununun incelenmesi sonucunda açıkça ortaya çıkmaktadır. 2002 yılından bu yana özellikle belirli gruplara yönelik atılan sözde demokratikleşme adımları ile kazanılan temel hak ve özgürlüklerin terörün engellenmesine büyük katkılar sunacağı tezi sıklıkla dile getirilmekteydi. Bugün gelinen noktada bu tezin doğruluğu oldukça şüpheli bir konumdadır. Verilen her hak bir başkasının istenmesi için bir sıçrama noktası olmuştur.

Bu çerçevede sorunun çözümü için dile getirilen bir diğer çözüm önerisi de ülke yapısının bir federasyona dönüştürülmesidir. Federalizm aracılığı ile kültürel ve etnik çoğulculuğun tanınmasının etnik sorunları azaltacağı umudu pek çok uzman tarafından dile getirilmektedir. Etnik sorunların üstesinden gelebilmek amacıyla daha önce denenmiş Çekoslovakya, Yugoslavya ve hatta SSCB gibi birkaç örneğin başarısızlığa uğramış olması bizim açımızdan bu konuda şüpheler beslemek için yeterli bir sebep olarak görülmektedir. Federasyon ile mevcut sorunların hemen ve bütünüyle çözüme kavuşturulacağı gibi inanca sahip insanlar tarafından zaman zaman dile getirilen Bask tarzı, İskoçya tarzı ya da Belçika tarzı çözüm önerilerinin aslında sağlam olmayan temellere dayandırıldığı da ortaya çıkmaktadır.

Azınlıkların olağanüstü baskısına karşı devletin geri adım attığı ve azınlığın daha fazla özerklik taleplerini karşılayabilmek ve ayrılmayı önlemek için federal bir yapı ortaya koyduğu örnekler mevcuttur. Federalizm ve çok kültürlülük politikaları; ayrılıkçı/bölücü/etnik milliyetçi hareketlerin üstesinden gelerek ülke bütünlüğünü korumaya çalışan Belçika’da, İspanya’da sorunları çözmekte yetersiz kalmıştır. Kanada Devleti Quebec’te bağımsızlık yanlısı hareketleri durdurmayı başaramamıştır. Elbette buradan demokratikleşme noktasında adımlar atılmamalı anlamı çıkarılmamalıdır. Tam tersine bireysel hak ve hürriyetler noktasında ileri doğru atılması gereken pek çok adım vardır, ancak kolektif haklar noktasında verilecek hiçbir tavizin bu sorunun çözümüne katkıda bulunmayacağı açıkça ortada durmaktadır.

Sonuç olarak söyleyebiliriz ki; çok kültürlülük politikaları ve federasyon tarzı kültürel ve siyasi taleplerin karşılanması toplumsal ahengimizi korumaz, istikrarı sağlamaz. Bu tarz talepler birleştirme/kaynaştırma yerine farklılıkların aşırı vurgulanması nedeniyle ayrışmaya yol açacak, var olan bütünlüklü yapının altını oyacaktır. Bireylere yönelik hakların geliştirilmesi ve bireysel özgürlüklerini öne çıkaran bir demokratikleşme süreci ise toplumsal birliktelik için yararlı ola-

Çok kültürlülük politikaları ve federasyon tarzı kültürel ve siyasi taleplerin karşılanması toplumsal ahengimizi korumaz, istikrarı sağlamaz.

caktır. Bu çerçevede toplumsal düzeni sağlamak için ortak değerler ve inançlar vurgulanmalı ve bu zemin üzerinde oluşturulacak eşit ve hür vatandaşlık yapısı sağlanmalıdır. ■

Kaynakça

- Béland D. ve Lecours A. (2005), "Nationalism and Social Policy in Canada and Québec", Editörler Nicola McEwen and Luis Moreno, **The Territorial Politics of Welfare**, London, Routledge: 189-206.
- Bourque, G. (1995), **Quebec Nationalism, The National Question**, Editör Berch Berberoğlu, Temple University Press, Philadelphia.
- Breton, R. (1988), "From Ethnic to Civic Nationalism: English Canada and Quebec", **Ethnic and Racial Studies**, 11, 1: 85-102.
- Canatan K. (2009), "Avrupa Toplumlarında Çokkültürcülük: Sosyolojik Bir Yaklaşım", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Volume 2/6.
- Choudhry s. ve Howse R.L (2000), Constitutional Theory and the Quebec Secession Reference **Canadian Journal of Law and Jurisprudence**, Vol. 13, No. 2, 2000.
- Clift, D. (1989), **Quebec Nationalism in Crisis**, McGill-Queen's University Press, Canada.
- Dufour, C. (2002/2003), Trudeau's Canadian Legacy from a Quebec Perspective: New Canadian Nationalism Weakens Canada London **Journal of Canadian Studies** 18: 5-13.
- Guibernau, M. (2006), National identity, devolution and secession in Canada, Britain and Spain', **Nations and Nationalism**, 12 (1): 51-76.
- Hobsbawn E.J (2006), **Milletler ve Milliyetçilik**, Ayrıntı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- Ipperciel, D. (2007), Constitutional democracy and civic nationalism, **Nations and Nationalism**, 13: 395-416.
- Kalaycı, H. (2007), Kanada-Quebec Sorunu. Çokkültürcülük, Kendi Kaderini Tayin, **Milliyetçilik ve Federalizm**, Ankara Üniversitesi SBF Doktora Tezi.
- Kalaycı H. (2006/2007), "Batılı Demokrasilerde Ayrılkçı Milliyetçilik: Quebec Milliyetçiliği", **Doğu Batı**, Yıl: 10, Sayı: 39, Kasım-Aralık-Ocak 2006-07: 9-30.
- Kaufmann E., Conversi, D. (2007), Ethnic and nationalist mobilization. In: Tournon, Jean and Guelke, Adrian, (eds.) Ethnic groups and politics: recent analytical developments. **International Political Science Association**, Montreal, Canada.
- Keating, M. (1995), Canada and Quebec. Two Nationalisms in the Global Age', **Scottish Affairs**, No.11 (Spring) : 14-31.
- Kellas, J. G. (1998), **The Politics of Nationalism and Ethnicity**, Macmillan Press, London.
- Kymlicka W. (2005), Ethnocultural Diversity in Liberal State: Making Sense of the Canadian Model(s) Paper presented to THE ART OF THE STATE III Diversity and Canada's Future October 13-15, 2005 Fairmont Château Montebello Montebello, Québec
- McRoberts, K. (1997), **Misconceiving Canada : The Struggle for National Unity**, Oxford University Press, Toronto.
- Rocher, F. (2002), The Evolving Parameters of Quebec Nationalism, **IJMS: International Journal on Multicultural Societies** vol. 4, no.1: 74-96. UNESCO. ISSN 1817-4574.
www.unesco.org/shs/ijms/vol4/issue1/art4
- Sherlock S., Millbank A., Downing, S (1996), **Quebec and Future of Canada** no:11, Department of the Parliamentary Library.
- Şan, M. K. (2005), Farklılık ve Çokkültürlülük Siyasetleri Üstüne Bir Deneme, **Milel ve Nihal**, 3 (1-2), 69-117.
- Watts R. L. (2000), **Federalism and Diversity in Canada, Autonomy and Ethnicity Negotiating Competing Claims in Multi ethnic States** Editör Yasg Ghai, Cambridge University Pres, Cambridge.
- İnternet Kaynağı:
AK Adeghe - 2009 "Federalism, Federations and Ethnic Conflict: Concepts and Theories"
<https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/1887/13839/13/chapter+two.pdf>/26.08.2010

CUMHURİYETİN İLANINDAN SONRA TÜRKİYE'DE “İRTİCA ANLAYIŞI”NA GENEL BİR BAKIŞ

PROF. DR. ABDURRAHMAN KÜÇÜK*

Giriş

Kelimelere/terimlere yüklenen anlamlar; bir konunun farklı şekillerde anlaşılmasını sağlamaktadır. Çünkü insanlar, terimlere yüklenen anlamlarla anlaşmakta ve meramlarını ifade edebilmektedir. Kelimeler/terimler toplumun hafızası, bilgisi ve birikimi olduğu gibi “simgesi”dir de. Bu simgelerdeki anlam kayması konunun farklı noktalara çekilmesine ve anlamsızlaşmasına yol açmaktadır. Onun için milletler, özellikle gelişmiş ve köklü ülkeler anlaşmada ortak dil ve ortak anlayış zemini oluşturmaya gayret etmişlerdir. Bu bağlamda da çeşitli alanlarda terim ve deyim sözlükleri oluşturulmuş; ortak anlaşma dili yanında ortak kültür dilinin oluşumuna ihtiyaç duyulmuştur. Siyasi literatürde de dil ve anlam birliği bunlar kadar önemlidir. Zira ortak **anlaşma zemini** oluşturulmadığı zaman herkes tarafından kelimelere ve terimlere farklı anlamlar yüklenmektedir. Bu durum da karmaşaya yol açabilmektedir. Bundan dolayı milletler, kendi kültür değerleri çerçevesinde, kendine özgü terimleri ve sembollerini yerleştirmeye çalışmışlardır.

Yerleşemeyen, toplumun tamamı ve büyük çoğunluğu tarafından benimsenmeyen terimler, dönem dönem tartışılmaktan kurtulamamıştır. Buna bağlı olarak bazı terimlere, dönemlere göre, değişik anlamlar yüklenebilmiştir. Bunun örneklerine günümüzde de rastlanmaktadır. Bu kelimelerden/terimlerden biri de

* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

“irtica”dır. İrtica kelimesine, geçmişte de günümüzde de taraf olma veya karşı olma durumuna göre, farklı anlamlar yüklenmiştir. Taraf olan veya taraf durumunda olanlar “İrtica yoktur.” derken, karşı durumda olanlar “İrtica en büyük tehlikedir.” demektedir. Bu çok farklı yaklaşımların sebebi, “irtica” kelimesine tarafların farklı anlam yükleyip ona göre değerlendirme yapmasıdır. Bu da görmeyen insanların file dokunarak eliyle anlayabildiği kısmı fil olarak tarif etmesine benzemektedir. Konunun bu şekilde yayılması gerçekte var olan “irticacılar”ı sevindirmektedir. Çünkü onların ve bazı çevrelerin gayretleriyle dindar olan herkes kasıtlı olarak “mürteci sınıfı”na sokularak alan genişletilmektedir. Böyle karışık karmaşık ve kaygan terimlerde yapılacak ilk iş; terimin anlamını, gelişim çizgisini ve kapsamını belirlemektir. Bu yapılmadığı zaman, “karanlığa kurşun sıkılmış” olmakta ve netice almak da zorlaşmaktadır. Bir kesim kendini mürteci sınıfına dâhil ederek savunmaması gerekeni savunmaya, başka kesim de karşısındakini mürteci görmeye başlamaktadır. Böyle bir yaklaşım da kamplaşmayı ve düşmanlığı doğurduğu gibi hiçbir art niyeti olmayan samimi bazı Müslümanları, sayıca az da olsa, art niyetli kişilerin safına itebilmektedir.

Burada irtica teriminin tarihî süreç içinde geçirdiği evrelere ve günümüzdeki durumuna genel hatlarıyla temas edilecektir.

1. İrtica Nedir?

İrtica; Arapça bir kelimedir ve Arapçada “geri dönmek, iade etmek, talep etmek”¹ gibi anlamlara gelmektedir. Türkçe sözlüklerde ise irtica, “gericilik” ile karşılanmaktadır². Geri götürmeyi, önceki döneme dönmeyi isteyen kimseye de “mürteci” denilmektedir. Mürteci kelimesi irtica ile aynı Arapça kökten gelmektedir. Terim olarak irtica; Türk siyasi ve kültür alanında, “dinî bir hareketi bir canlanışı, yeni bir gelişmeyi ve özellikle devlete karşı dinî bir gösteriyi ve ayaklanmayı”³, düşünce ve hayat tarzında yenileşmeye karşı olmayı, eskiye dönmek istemeyi”⁴ Tanzimattan sonra da “dinî düzen istemeyi” anlatmaktadır⁵. Peyami Safa’ya göre; “Ölçüsüz bir muhafazakârlık olan irtica aynı nispette ölçüsüz inkılap hareketlerinin cevabıdır.”⁶

İrtica, Osmanlıdan Türkiye Cumhuriyeti’ne intikal eden terimlerdenidir. Siyasi ve sosyal yeniliklere karşı yerleşmiş geleneklerin, özellikle dinî direnişin “irtica” olduğu; bu direnişin bazen gösteri bazen ayaklanma ve kanlı çatışmalara dönüşüp devleti ve toplumu tehdit ettiği yönünde yaklaşımlar da vardır⁷.

İrtica; ülkemizde, zaman zaman, “kökten dincilik”le, İslam’la, “şariat’la eş anlamlı görülmüş ve birbirinin yerine kullanılmıştır. Aslında irtica; İslamcılık da

Muhafazakârlık
ve irtica aynı
şey olmadığı
gibi, irtica ve
yobazlık da
aynı şey
değildir.

değildir, muhafazakârlık da değildir. Muhafazakârlık ve irtica aynı şey olmadığı gibi, irtica ve yobazlık da aynı şey değildir. Terimin kullanımına ve tarihî sürecine bakıldığında; “cahil ve aşırı bazı dinî gruplar”ın, “Şeriat isteriz, dinî düzeni hâkim kılmalıyız, şirk düzeni yıkılsın.” gibi irtica sayılabilecek sloganlarla ortaya çıktığına rastlanmaktadır. Ancak onların bu ifadelerine dayanılarak irtica ile İslam’ın yan yana getirilmesi ve birbiriyle özdeş kullanılması yanlışların en büyüğüdür ve “gerçek mürteciler”in işini kolaylaştırmaktır.

Bütün bu nitelendirmelerin ışığında Atatürk’ün “irtica”ya bakışına da göz atmakta fayda vardır. Atatürk’e göre “irtica” ve mürteci; her iyi, her güzel, her faydalı şey karşısında olmak ve onu yok etmektir. O, Söylev ve Demeçler’de, irtica konusuyla ilgili olarak şöyle demiştir: “Unutulmamalıdır ki milletin hâkimiyetini bir şahısla yahut mahdut şahısların elinde bulundurmakla menfaat bekleyen cahil ve gafil insanlar vardır... Bu bilgilere mürteci ve hareketlerine de irtica derler... Katiyetle ve bilaperva söylerim ki, hâkimiyet-i milliyemizin her zerresini şu veya bu suretle takyit etmek isteyenler en koyu mürtecilerdir”.⁸

“İrtica” veya “gericilik” kelimeleri, Türk toplumunun belirli kesimlerinde korku, panik, karamsarlık/kötümserlik doğurmuş ve geleceğe ilişkin umutsuzluk ve “geriye dönüş” gibi algılanmıştır. Bu algılamalarda bulunanlar; “irtica/gericilik” terimlerine, modernlik/çağdaşlık ve aydınlamacılık karşıtlığı da yüklemişlerdir. Buna bağlı olarak Türkiye’de bazı kesimler, irticayı sadece “geriye dönüş, gericilik, yobazlık” olarak değil dinin özellikle de İslam’ın kendisinin bizzat “gerilik/gericilik” olduğunu ifade etmişlerdir. Bu “toptancı/bütüncül” yaklaşım Türk milleti tarafından tasvip edilmediği gibi konuyu İslam ile ilişkilendirerek sunanların iddiaları karşısında tavır aldığı da görülmüştür/görülmektedir

Tarihî gelişimini ve günümüz Türkiye şartları da dikkate alınarak “irtica”yı şöyle tanımlıyorum: “irtica; Türk milletinin ihtiyaç duyduğu iyi, güzel ve faydalı şeylere karşı olmaya, millî egemenlik ilkesini reddederek kişi veya zümre hâkimiyetine dayalı bir düzen arzulamaya, yönetimi dinî kurallara dayandırma iddiasıyla Cumhuriyeti ve kurumlarını ortadan kaldırmaya yönelik harekettir”.

2. Genel Olarak Batıda ve Türkiye’de İrtica Anlayışı

Batı’da Hristiyan kutsal kitabından kaynaklanarak bilime ve bilim adamlarına hor bakılmış; Kitab-ı Mukaddes dışındaki eserlere gerek görülmemiş ve bazı dönemlerde yazılmış kitaplar kafaları karıştırıyor diye yakılmıştır. Bu anlayışa;

“İrtica” veya “gericilik” kelimeleri, Türk toplumunun belirli kesimlerinde korku, panik, karamsarlık/kötümserlik doğurmuş ve geleceğe ilişkin umutsuzluk ve “geriye dönüş” gibi algılanmıştır.

Hristiyan kutsal kitabında bilgiyi ve bilim adamlarını yerden ifadelerin⁹ yer alması ve bu ifadelere dayanarak kilisenin bilime olumsuz yaklaşımı yol açmıştır. Çünkü kilise ve kilise babaları; insanları bir yandan “öbür dünya”yı garanti etmeye, diğer yandan da tabiat ilimlerden uzak durmaya teşvik etmiş ve putperestlikle bir tutularak ilime savaş açmıştır. O dönemde kilise tek otoritedir ve onun kabul ettiklerinin aksini ileri sürmek imkânsızdır. Kilisenin bilime ve bilim adamlarına olumsuz bakışı; Batı dünyasında bilimsel gelişmeyi dondurmuş ve din/Hristiyanlık-bilim çatışmasını doğurmuştur. Bu çatışma da bilim adamlarının/düşünürlerinin kiliseye, dolayısıyla Hristiyanlığa karşı tavır almalarına yol açmıştır. Batı’daki bu tavır alışı Haçlı Seferleri sırasında Türk dünyasıyla tanışma ve sonraki dönemlerdeki olumlu ilişkilerin, özellikle Kur’an’ı tanımalarının rolü büyüktür.

Batı’da uzun süre kilise/din/ilim çatışması devam etmiş ve protesto hareketleri sonucu kilise; bilim karşısında güç kaybetmiş ve kilise kendi dinî ortamına çekilmiştir. Bilim, kilise karşısında üstünlük kazanınca, kiliseyi dolayısıyla Hristiyanlığı ortadan kaldırmaya yönelmiştir. Bu yönelişin ilk basamağı olarak da dinin menşei ile ilgili teoriler gündeme gelmiş ve din için animizm, naturizm, Marksizm, pozitivism gibi menşeler ileri sürülmüştür. Bilim karşıtı olan ve bilime/düşünmeye imkân vermeyen kilise karşısında üstünlük kazanması; bilimin “din” yerine konulması görüşlerini gündeme getirmiştir. Bilimin öncülüğünde Batı’da gelişmeler olmuştur. Batı, katettiği bu gelişmeleri ilme/düşünceye bağlamış, ilerlemek için kilisenin tahakkümünden kurtulmak gerektiğini savunmuş ve kilisenin hâkimiyet dönemini kötülemek için “gericilik, bağnazlık, yobazlık” karşılığı kelimelerin kullanılmasını tercih etmiştir. Bunun üzerine Batı literatüründe bilimin öncülüğü ve aydınlığı, “Aydınlanma Dönemi”; önceki dönemler de “karanlık dönemler” olarak yer almıştır.

Batı’nın kilise karşısında tavır alması, yükselmenin ve gelişmenin “modeli” olarak algılanmış, bu model başka toplumlarda da önerilmiş ve Müslümanlara da dine/İslam’a karşı tavır olarak gelişme reçeteleri sunulmuştur. Aslında Batı’da kilise, bilimi ve bilimsel düşüncüyü baskı altında tuttuğu bir dönemde Doğu’da ilim ve düşüncüyü teşvik eden İslâm yayılmaya başlamıştır. İslâm’ın bu teşvikinin sonucunda Batı’yı da etkileyecek Farabî, İbni Sina, İbni Rüşd, Gazalî, Birunî, Cabir gibi Müslüman Türk ilim adamları yetişmiştir. Bir taraftan bu bilgiler ile diğer

Batı’nın kilise karşısında tavır alması, yükselmenin ve gelişmenin “modeli” olarak algılanmış, bu model başka toplumlarda da önerilmiş ve Müslümanlara da dine/İslam’a karşı tavır olarak gelişme reçeteleri sunulmuştur.

yandan İslam ile tanışan Batılı insanın kafasında “şimşekler çakmış” ve Türkler yoluyla edindikleri bilgiler ışığında kiliseye meydan okumaya başlamışlardır. Bunların öncüleri, Almanya’da Martin Luther; İsviçre’de Zwingli; Fransa’da Calvin’dir. Bunlar; Hristiyanlıkta bir çığır açmış, düşünmeyi ve Kutsal Kitabı kendi dillerinde okuyup yorumlamıştır. Onların “protesto” olarak algılanan hareketi, Protestan Hristiyanlığın temeli olmuştur. Protestan Hristiyanlıkta temel felsefe, kutsal kitabı kendi dillerinde okuyup anlama, kendi değerleriyle bütünleştirerek sunma ve kendi “millî Hristiyanlık anlayışları”nı oluşturma; kısacası dinde milliyetçiliği öne çıkarmadır. Zaten Batı’nın ilerlemesi bu milliyetçi oluşumlarla hız kazanmış ve “bugünkü Batı” ortaya çıkmıştır. Kopernik-Galile-Newton ile başlayan süreç, XVIII. yüzyılı “aydınlanma çağı” yapmıştır. İlim ve düşünmeye geçit vermeyen kilise hâkimiyetindeki Orta Çağ, Batı için “karanlık çağ”dır. Ama, bu Orta Çağ Müslüman dünya/Türk dünyası için “aydınlık çağ”dır.

Batı, bütün sıkıntılarla, ilim ve teknolojiye ilerlemeye çalışırken Türk dünyası yakalamış olduğu “Yükselme Dönemi”nin rehaveti içine girmiş ve yıldan yıla gerilemeye başlamıştır. Kısa sürede kalkınan ve gelişen Batı dünyası, gerileme sürecindeki Türk ve Müslüman dünyaya öneriler sunmaya girişmiştir. Batı’nın bu önerileri, Kur’an’da 300’den fazla ayetin ilim ve düşünmeyle ilgili olduğu göz ardı edilerek Müslümanların eksikliği ve geri kalmışlığı İslam’a mal edilmeye ve ondan kurtulmaya yönelik önerilerdir. Bu öneriler, Türk dünyasında bazı kesimlerden taraftar bulmuş, din karşıtlığı oluşturulmuş ve İslam diyen herkes “ilim düşmanı ve gerici” olarak nitelendirilmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısı bu tartışmalarla geçmiş; Türkiye’den Batı’ya araştırma için gidenler oradaki “moda düşünceleri ve kavramları” hiçbir süzgece tabi tutmadan Türkiye’ye/Türk milletine uygulamayı ideoloji olarak benimsemiş ve Türkiye’ye taşımıştır.¹⁰ Bu önerilerden birine en açık örnek, Fransız düşünürü Ernest Renan’ın (1823-1892) önerisidir. Ernest Renan, “İslam ve İlim” başlıklı eserinde şöyle demektedir: “Çağımız olaylarından biraz bilgisi olan herkes, Müslüman ülkelerin bugünkü geriliğini, İslam ile yönetilen devletlerin çöküşünü, kültür ve eğitimlerini yalnız bu dine dayandıran ırkların fikrî bakımdan sıfır durumda olduklarını açık olarak görür. Doğu’da veya Afrika’da bulunmuş herkes, ister istemez, gerçek bir müminin zihninin kuşatıldığını, kafasının bu çeşit demir çemberlerle sarıldığını; bu çember yüzünden o kafanın ilme kapalı olduğunu, bir şey öğrenmek ve yeni bir fikre açılmak kabiliyetinden mahrum bulunduğunu hayretle görür...”¹¹ Renan’ın Müslümanlar için önerisinin özü, din olarak İslam’dan vazgeçmeleri ve zımmen de Hristiyanlığı benimsemeleridir. Renan’ın, İslam ile yönetilen ülkelerin çöküşünün sebebinin İslam olması, İslam’ın ilme kapalı bir din özelliği taşıması, Müslümanların kafasının demir bir çemberle sarılması ve ilerlemek/gelişmek için İslam’dan kurtulması gerektiği yönündeki iddialarını gerçek kabul edip tahkik etmeden Türk toplumuna aynen uygulamak isteyenler, Türkiye’de yeni bir dö-

nemi başlatmışlardır. Bu dönem; İslam-İlim çatışması, Batı önerisini savunanlara karşı İslam'ı savunanların karşı karşıya gelmesidir.

Batı'da Auguste Comte (Ogüst Komt), bilimin üstünlüğü elde etmesinin verdiği cesaretle, ilmi din yerine geçirmek istemiş ve bunun için Pozitivizm İlmihali adlı eserini yazarak insanların kutsal kitap olarak bununla amel etmesini istemiştir. Bu kitap, uzun süre tartışılmış ve Türkiye'de İslam karşıtları da bu görüşlere "can kurtaran simidi" olarak sarılmış; İslam ve gelenekleri savunanlar "gericilik"le, "bağnazlık" la, "yobazlık"la suçlanmış ve buna karşı olanlar bile bu "yaftayı yememek" için susmayı/sessiz kalmayı tercih etmişlerdir. İslam'ı savunan ve beşerî ideolojilere karşı olan Türkler de diğerlerini "dinsizlik/din karşıtlığı" ile itham etmişlerdir. Bu tartışmalar, bazı değişikliklere uğrayarak sonraki dönemlere ve günümüze kadar gelmiştir.

Batı, bilim ve teknolojide ulaştığı noktaya kolay gelmemiş; nice canlar verilmiş, nice kanlar akıtılmış, nice insanlar Engizisyonlardan geçmiş, nice "afroz"lar gerçekleşmiştir. Çünkü kiliseye göre, kilise dışında kurtuluş yoktur. Kilise Tanrı'nın/Mesih-İsa'nın hazır bulunuşu ve manevi yönlendirmesiyle işini yapmaktadır. Kilise ve Papa, "Tanrı İsa'nın vekilidir." ve "yanılmaz otorite"dir. Akla ve bilime göre hareket edip bu "otorite"ye karşı gelmek, Tanrı iradesine karşı gelmektir. Bu anlayışa bağlı olarak kilise görevlileri/ruhbanlar, birinci sınıf insanlardır; dinde ve dinî hayatta halka düşen sadece itaattir. Kiliseye göre devlet, "Tanrı devleti"dir, başka devletler ve anlayışlar sapıklıktır. Düşünen Batı insanının tepkisi bu anlayışa ve "yanılmaz otorite" inanışına olmuştur. Bu anlayış noktasında Hristiyanlık ile İslam arasında büyük farklar vardır. Her şeyden önce İslam'da ruhbanlık yoktur; insanlar eşittir, yaptıkları iyi işlere ve bilgisine göre "üstünlük" kazanmaktadır, ayrıca Batı'da tartışılan "Tanrı devleti" modelinin aksine "Allah tarafından açıkça önerilmiş bir yönetim şekli" iddia edilmemektedir. Bu ilkeler; Müslüman insanın rahat hareket etmesini ve konumuna uygun sistemleri benimsemesini sağlamıştır. Onun için gerçek İslam anlayışında "irtica" anlamına gelecek, huzursuzluklara sebep olacak, insanların birbirine zulmetmesine yol açacak, akıl ve bilim dışı sayılacak hiçbir şeye yer yoktur.

Türk bilim adamı ve düşünürü Hilmi Ziya Ülken, Batı'daki irtica konusunu değerlendirirken Doğu'daki irtica anlayışından farkını şöyle belirtmektedir: "Batı'da değişimler toplumun alt kesimlerinden gelip mevcut iktidarları sarsmıştır, o nedenle gericilik adı verilen tepkiler, reaksiyonlar (reaction) iktidar mevkiinden yukarıdan geldiği hâlde, Orta Doğu'da halktan gelmektedir. Batı'da reaksiyon şuurlu bir şekilde siyasi, içtimai bir cereyan, asri silahlara sahip bir düşünce tarzı olduğu hâlde, Doğu'da "irtica" cemiyetin biricik çıkar yolu olan hareketi tassaup ve skolastikle, bilgisiz kitle homurtusu ile karşılayan müphem, tarifsiz ve sistemsiz bir cereyan olarak kaldığı için pejoratif bir manada kullanılmıştır".¹² Celal Nuri de irtica ve cahiliye ayrımı yapmakta, "Bizde irtica yoktur ve olamaz. Memleketimizde bir silsile-i nüceba ve ruhban mevcut değil ki bu fikri idame

etsin." demekte ve 31 Mart Olayı'nı çıkararak kitleyi mürteci olarak değil, "bir kit-
le-i cahile" (cahil bir topluluk) olarak değerlendirmektedir.¹³ Peyami Safa da bu
terimleri birbirinden ayırmakta ve şöyle demektedir : "Muhafazakârlık ve irtica
aynı şey olmadığı gibi, irtica ve yobazlık da aynı şey değildir. Mürteci, bugün-
künden evvelki hâli iade etmek isteyen samimi bir gerilik taraftarıdır. Cemiyetin
bekasını (devamını) geçmişe kayıtsız şartsız bağlılığında görür. Her türlü değiş-
meye karşı haksız, fakat samimi düşmandır. Tarihe ve geleneğe aşk derecesine
bağlıdır. Onu hatalı bulabiliriz, fakat sahtekârlığına hükmedemeyiz. Yobaz sam-
imi değildir... Onun gayesi... muhafazakârlık veya irtica temayüllerini istis-
mar ederek kargaşalık çıkarmak, rakiplerini ezmek, geçici bir nüfuzla bazı dünya
nimetlerini elde etmektir... İleri memleketlerde, mu-
hafazakârlarla mürteciler ve mürtecilerle yobazlar
arasındaki farka dikkat edilir. Türk politika ve fikir
hayatının disiplininden mahrum oluşu, bütün bu
farklara dikkat edilmediği içindir... Ulu orta 'irtica',
'inkılap', 'devrim' kelimeleri hiçbir şey ifade etmez
ve zihinleri karıştırmaktan başka bir işe yaramazlar.
En hazin kültür kaderimiz, bu hayati kavramların
halis fikir adamlarımızın değil gazetecilerin günlük
yazılarında çeşitli suiistimallere uğramasıdır."¹⁴

İslam dünyasında "ilerleme anlayışı" bizzat
Kur'an ile gerçekleşmiştir. Çünkü Kur'an-ı Kerim;
cehaleti, bilgisizliği, geri kalmışlığı, "geriye dö-
nüşü/geriye gidiş" kabul etmemektedir. Kur'an'ın,
insanları Allah'a ve Peygamber'ine inanmaya, iyilik
yapıp kötülükten kaçınmaya çağırdığı bir dönemde,
insanların bir kısmının inkârı karşılığında Allah
şöyle hitap etmiştir: "Yoksa onlar (İslam öncesi) Ca-
hiliye yönetimini mi arıyorlar?..." (Maide suresi, 50. ayet). Görüldüğü gibi
Kur'an, kendinden önceki dönemi "Cahiliye" olarak adlandırarak eskiyi ve eksięi,
haksız ve yanlış özleyenleri "cahillikle, bilgisizlikle, gericilikle" nitelemiş ol-
maktadır. Kur'an'ın mesajı ilim, akletme, düşünme, ilerleme, çalışma, hak ve ha-
kikat, adalet ve ehliyetdir. "İlim Çin'de bile olsa alınır.", "İki günü birbirine eşit
olan zarardadır." diyen ve bunu uygulamaya koyan bir Peygamber'in oluştur-
duğu temel felsefede "irticaya/gericiliğe, bilim dışılığa" yer yoktur ve olmamış-
tır. Hz. Muhammed; Kur'an'ın aydınlığında, İslam'dan önce Arabistan'da var
olan, akla ve bilime aykırı, gerçeklerle bağdaşmayan ve bilimle uyuşmayan, hak
ve hakikat dışı inançlar ile âdet ve uygulamaları ortadan kaldırmış; Veda Hutbe-
si'nde de onların "ayağının altında" olduğunu deklare etmiştir.

Gerçek İslam an-
layışında "irtica"
anlamına gele-
cek, huzursuzluk-
lara sebep
olacak, insanların
birbirine zulmet-
mesine yol aç-
acak, akıl ve bilim
dışı sayılacak
hiçbir şeye yer
yoktur.

İslam adına ilme karşı, olumlu gelişmelere kapalı, teknik gelişmelere düşman, değerlerle çelişmeyen yenilikleri ve gelişmeleri reddeden, oturmuş ve kökleşmiş sistemleri “İslami değildir.” iddiasıyla değiştirmeye yeltenen ve bu iddiaları uğruna devletin meşru kurum ve kuruluşlarına savaş açan kimseler, ihanet içinde değillerse en azından İslam’ı bilmemektedirler. Çünkü Kur’an; herhangi bir yönetim şekli önermemekte, sadece adaletle hükmetmeyi, emaneti ehline vermeyi, kararları istişareyle almayı, ilim ve düşünceyi/akletmeyi temel ilkeler olarak bildirmektedir. Bu noktada, iyi niyet ve samimiyetle konuya yaklaşanlar ile belirli dış ve iç odakların yönlendirmesiyle ortaya çıkan art niyetlilerin/ihanet içinde olanların birbirinden ayırt edilmesi önem taşımaktadır.

Kur’an’ın ve İslam’ın ilk dönemindeki yöneticilerin yaklaşımları, sonraki dönemlerde, hem iktidarda olanlar hem de muhalefette olanlar açısından farklı değerlendirilmiştir. Hz. Ali’nin Hilafet konusundaki anlaşmazlık üzerine hakem tayini kabul etmesinden dolayı ondan ayrılan ve “Haricîler” olarak adlandırılan grup; hem Hz. Ali ve ekibini hem de yönetimde olan Muaviye ve ekibini İslam’dan sapmakla suçlamış, İslam’ın özüne ve kaynaklarına dönerek “adaleti hâkim kılma mücadelesi” verdiklerini savunmuşlardır. Haricilerin iddiaları, büyük çoğunluk ve yönetim tarafından, bugünkü ifadeyle, “irtica, gericilik, yobazlık” olarak görülmüştür. Hz. Ali’den sonraki Emevîler yönetimi, Hz. Ömer ve diğer halifeler dönemindeki adaleti ve uygulamayı bulamayan kitle tarafında kınanmış ve İslam’dan uzaklaşmakla itham edilmiştir. Emevî yönetimi de kendilerine muhalefet edenleri “cahillikle, gericilikle” suçlamıştır. Bu yaklaşımlar/nitelemeler, tarih boyunca, iktidarda veya muhalefette bulunma durumuna göre farklı şekilde değerlendirilmiş, rakipleri sindirmek ve toplum indinde değerini düşürmek veya toplumun desteğini kazanmak için kullanılmıştır.

Kur’an; herhangi bir yönetim şekli önermemekte, sadece adaletle hükmetmeyi, emaneti ehline vermeyi, kararları istişareyle almayı, ilim ve düşünceyi/akletmeyi temel ilkeler olarak bildirmektedir.

3. Türk Tarihinde İrtica Anlayışlarına Dair Bazı Örnekler

İrtica kelimesinin Türk siyasi ve kültürel literatüründe yer almasının Tanzimattan sonra, “kurumsal anlam” kazanmasının da özellikle II. Meşrutiyetten (1908) ve Padişah II. Abdülhamid’in tahttan indirilmesinden sonra olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü ondan önce benzeri olayların olmasına ve bu olaylara değişik isimler verilmesine rağmen “irtica, irticai bir olay, irticai bir hareket veya düşünce” gibi nitelemeler pek dikkati çekmemektedir. Ancak “irtica”; 31 Mart Vak’ası, Kumkapı Olayları başta olmak üzere II. Abdülhamit’i tekrar padişahlık

makamına oturtmayı isteyen kişi ve grupların yol açtıkları olaylarla gündeme gelmiş ve Türk tarihinde yerini almıştır.

II. Abdülhamid'i yeniden padişah yapmak isteyenlerin hareketleri, aralarında o dönemin "İslamcılık akımı taraftarlarının / İslamcılarının" da bulunduğu Meşrutiyet yanlılarınca "irticai hareketler" olarak adlandırılmıştır. Böylece irtica kelimesi, ilk defa, "Meşrutiyete karşı olanlar/II.Abdülhamid yönetimini isteyenler" şeklinde "dar anlam"da kullanılmıştır¹⁵. Çünkü Osmanlı tarihinde bu anlamda yorumlanabilecek bazı olaylarda (Kadıızâdeliler Olayı, Patrona Halil ve Kabakçı Mustafa İsyanları gibi); "irtica/mürteci" gibi kavramların kullanılmamış olması "irtica/mürteci hareketi" gibi kullanımın daha sonra ortaya çıktığını doğrulamaktadır. Bunlar arasında dinî anlayışla ilgili olan Kadıızâdelilerden kısaca bahsetmekte yarar vardır. Türk tarihinde, XVII. yüzyılda ortaya çıkmış Kadıızâdeliler Hareketi, o dönemde devlet işlerinin genellikle bozuk olmasından istifade ederek, "şeriat"ın savunucusu olarak ortaya çıkmış; mevcut bütün hataların "şeriata aykırı hareketlerden ileri geldiğini" ilan etmiş; halkı "şeriat"a aykırı gördükleri yönetim yanında tarikatlara, tasavvufî hareketlere karşı cephe almaya davet etmiştir. Onlara göre tarikatlar, tasavvufî hareketler "şeriat"a aykırıdır, huzursuzlukların kaynağıdır; aynı şekilde işbaşında olanlar da şeriata aykırı hareket ettikleri ve şeriata aykırı dinî oluşumlara (tarikat, tasavvuf) göz yumdukları için başarısız olmuşlardır.¹⁶ Burada vurgu; İslam'ı doğru ve tam anlamamaya, Kitap ve sünnetin zahiri anlamına göre değil de "bâtını anlamı"na göre hareket etmeye/yönetmeye yapılmıştır. Ancak "irtica" terimi Türk literatüründe yer aldıktan sonra Cumhuriyet Döneminde bazı yazarlar, önceden farklı kelimelerle ifade edilen bu olayları ve isyanları da "irtica hareketleri" olarak nitelenmişlerdir¹⁷.

"İrtica" terimi Türk literatüründe yer aldıktan sonra Cumhuriyet Döneminde bazı yazarlar, önceden farklı kelimelerle ifade edilen bu olayları ve isyanları da "irtica hareketleri" olarak nitelenmişlerdir.

Kanunî Sultan Süleyman döneminden sonra içinde bulunan dönemi ve yönetim tarzını eleştirme, geçmişe özlem duyma hemen hemen "ortak anlayış" hâline gelmiştir. Bu anlayış Padişah III. Selim'den sonra "yarı resmî" hüviyete kavuşmuştur. III. Selim'den sonra "yenileştirme hareketleri" nin hedefleri arasına "geçmişteki azamet ve satvete kavuşma" görüşü girmiştir. Geçmişin "iyi ve güzel" olduğu anlayışı, genel kabul görmesinden ve mevcut durumu iyileştirmeye yönelik olmasından dolayı devlet yönetimince tepki görmemiştir. Buradaki istekler iyi niyetli, samimi ve art niyete dayalı olmayan istekler olarak kabul edildiği için değişik noktalara çekilmemiş ve "arkasında başka niyetler/art niyetler"

aranmamıştır. Bu niyet meselesi her dönemde önem taşımış; ortaya çıkanların niyeti ve geçmişi, olaylara olumlu veya olumsuz bakışta etkili olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin son dönemleri / XX. yüzyılın başları, günümüzde de gündeme getirilen ve "irtica" olarak nitelendirilecek olaylar/ayaklanmalar bakımından başlangıç dönemi sayılabilmektedir. Son dönem Türk tarihinin dönüm noktalarından olan 31 Mart Vak'ası (13 Nisan 1909), Türk tarihinde, "irticai ayaklanma" olarak adlandırılmıştır. "gerici çevreler" ve dış ajanlarca da tahrik edildiği ileri sürülen bu olayın II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesini sağlamak için İttihat ve Terakki ile İngilizler tarafından tertip edildiği kabul edilmiştir. Ancak olayın II. Abdülhamid tarafından tahtta kalmak için organize edildiği de iddia edilmiş, buna rağmen Abdülhamid Tahttan indirilmiştir.

Yönetimde bulunanlar; gerçekleştirmek istedikleri yeniliklere karşı olanları, muhalefet edenlerin organizasyonunu "irtica/gericilik" ile suçlayarak halkın gözünden düşürmeye ve hareketlerin önünü kesmeye çalışmışlardır.

31 Mart Vak'ası, İttihatçılara karşı tepki ile memnuniyetsizliğin ve bekleneni vermediği için Meşrutiyete yönelik ümitsizliğin simgesi olarak değerlendirilmiştir. Bu olaydan sonra İttihat ve Terakki, kendisine muhalefet edenleri, hatta zaman zaman Türk milletini "mürteci" olmakla korkutmayı ve "irtica" ile suçlamayı adet hâline getirmiştir.

II.Meşrutiyetten sonra meydana gelen bu hareketlere, önceki olumlu bakışla yaklaşılmamış ve "önceki dönemin özlemi" üzerinde ittifak da olmamıştır. Üzerinde ittifak oluşmadığı için ortaya çıkan hareketlerin gelişip yayılmasını önlemek için simgesel kelimeler seçilmiş ve o kelimelere farklı anlamlar yüklenmiştir. Günümüzde olduğu gibi o günde de karışıklık, kelimelere yüklenen anlamlardan ve anlam kaymasından ileri gelmiştir. II. Meşrutiyet, bu konularda da yeni bir anlayışı doğurmuştur. Çünkü ortaya konulan tepki; "hareketler"den çok, geleneği temsil eden Osmanlı yönetimine ve saltanata yönelik bir anlam kazanmıştır. Buna bağlı olarak irtica kelimesine olumsuz anlam yüklenmiş

ve irtica "tehlikeli, olumsuz, geriliğe yol açan, tutucu, gelişme karşıtı, şeriat özlemi" gibi terimsel anlam kazanmıştır. Yönetimdekilerin yaptıkları yanlışlar ve niyetlerine duyulan güvensizlik de farklı tepkileri gündeme getirmiştir. Yönetimde bulunanlar; gerçekleştirmek istedikleri yeniliklere karşı olanları, muhalefet edenlerin organizasyonunu "irtica/gericilik" ile suçlayarak halkın gözünden düşürmeye ve hareketlerin önünü kesmeye çalışmışlardır.

İrtica kelimesine Cumhuriyet Döneminde de II. Meşrutiyet Döneminde yüklenen "geriye dönüş, gericilik, şeriat özlemi" gibi anlamlar yüklenmiş, zaman zaman da bununla ilgili tavırlar ve müdahaleler olmuştur. Cumhuriyetten sonra

bazı hususlar ve eksiklikler bahane edilerek Cumhuriyet öncesi döneme geri dönülmesini savunanlar, değişik sebeplerden dolayı “Osmanlı yönetimi” diyenler, Halifelik isteyenlere ve dinî kuralları esas alan uygulamalardan söz edenler eksik olmamıştır.

Son 50-60 yıl içerisinde Türkiye’de meydana gelen hareketlerin “irtica” ile ifadelendirilmesinde; iktidardakilere duyulan güvensizlik yanında, yönetimde bulunanların tutumlarındaki kapalılık veya samimiyetlerine duyulan şüphenin yol açtığı anlaşılmaktadır. Dönem dönem gündeme gelen “irticanın ayak sesleri”, işbaşındakilerin geçmişleri ve yönetimdeki tutumları, ciddiye alınmayacak bazı olayların değişik kurum ve kuruluşlarca ciddiye alınmasına yol açmıştır/açmaktadır. Bu durum; geçmişte de günümüzde de bazı kesimlerin hassasiyetini celbetmiş ve bazı kelimelere “farklı anlam” yüklenmesine yol açmıştır. Günümüz AKP yönetiminde bulunanların bir kısmının, Erbakan döneminde olduğu gibi, Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti, Türk milleti, Türk milliyetçiliği, Türk Silahlı Kuvvetleri, devletin dine bakışı ve yönetim tarzı konusundaki geçmişteki niyetleri/düşünceleri, söylemleri, yaşayışları ve uygulamaya dönük özlemleri bazı kesimleri daha dikkatli olmaya, “Acaba?” sorusunu sormaya götürmektedir. Bu tür olaylara “yaklaşımlar veya yaklaşımlar”ın güven veya güvensizlik ile doğrudan ilgili olduğu, altı çizilmesi gereken hususlardandır.

4. Cumhuriyet Döneminde ve Günümüzde İrtica Tartışmaları

İrtica kelimesi, Cumhuriyet Döneminde, önceki dönemlerdekinden farklı olarak anlam daralmasına uğramıştır. Daralan bu anlam, dinle ilişkilendirilmiştir. Buna göre irtica, dinî isteklere ve motiflere yer veren grupların “simgesi” hâline gelmiştir. Böyle bir nitelemede geçmişte yaşanan olumsuzluklara başkaldırı sloganı olan, adalet isteriz manasında kullanıldığı anlaşılan “Şeriat isteriz!” ifadesinin “dinî kurallara dayalı yönetim” isteriz şeklinde yorumlanır hâle gelmesiyle de ilgisi vardır. 31 Mart 1325 (13 Nisan 1909) tarihinde ortaya çıkan ve Türk tarihine “31 Mart Vaka’sı” olarak geçen olay bunun örneklerindedir. 31 Mart Vak’ası ve Şeyh Sait İsyanı (1925) gibi olaylardaki “Şeriat isteriz!” kalıbı, İslam ile bağlantılı bir kısım olaylara da şamil kılınmıştır. Özellikle Şeyh Sait İsyanı, üzerinde durulması gereken ve günümüze ışık tutabilecek olaylardandır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Lozan’dan sonra çözülmek üzere geri bıraktığı Musul ve Kerkük meselesinin çözüme kavuşturma görüşmelerinin yapıldığı bir dönemde İngilizler, Kürt Teali Cemiyeti üyelerinin bir kısmını örgütlemiş ve “Kürt Devleti” kurma iddialarıyla ortaya çıkartmıştır. Şeyh Sait İsyanı (13 Şubat 1925-31 Mayıs 1925), İngilizlerin desteğiyle, “Kürt Devleti” kurma amaçlı, ancak devletin desteğini sağlamak için “İslam şeriatını geri getirmek” şemsiyesi arkasına saklanılarak “Şeriat isteriz!” sloganıyla “bölücülük” yapıldığı bir isyan olmuştur. Ortaya çıkışı, liderliğini üstlenenlerin geçmişi ve kimliği, amaçları ve söylemleri dolayısıyla Şeyh Sait İsyanı “irticai isyan” olarak nitelendirilmiştir. Bu nitelen-

dirme, "bölücülük ve ihanet" ile eş anlamlıdır. Bu tür bölücülük amaçlı olaylarda da "İslam'ın, şeriat lafzının" istismar edildiği ve "şemsiye kavramlar" olarak hem tarihte hem de günümüzde kullanıldığı dikkate alınmalıdır/dikkatten uzak tutulmamalıdır.

Şeyh Sait İsyandan 5 yıl sonra İzmir'in Menemen ilçesinde Asteğmen Kubilay'a karşı "Şeriat isteriz!" sloganı ile başlatılan mahallî ayaklanma da Türk tarihinde "Gericici / İrticacı Menemen Olayı" olarak yerini almıştır¹⁸.

Cumhuriyet Döneminde, genel olarak irtica ile anayasal düzeni değiştirip dinî esaslara dayalı bir düzen kurmak isteyen oluşumlar kastedilmiştir. Cumhuriyetin ilk döneminden günümüze kadar bu konuda birkaç operasyon olmuş ve devletin bazı kurumlarının tavrı görülmüştür. Özellikle 1946 yılından sonra, daha önce baskı altına alınmış olan İslam iddialı bazı tarikat, grup ve cemaatlerin Çok Partili Dönemin sağladığı müsait ortamdan yararlanarak "yeraltından yerin üstüne" çıkması ve bunlara rağbet duyulması, zaman zaman devleti veya devletin bazı kurumlarını teyakkuza sevk etmiş ve değişik bazı yöntemler ile üzerine gidilmesine yol açmıştır. Son yıllarda da Kuvvet Komutanlarının, ilgili Harp Okullarının açılışında veya bazı törenlerde, Cumhurbaşkanının 1 Ekim 2006 tarihinde TBMM'yi açış konuşmasında, Genelkurmay Başkanının da 2 Ekim 2006 tarihinde Kara Harp Okulunun açılışında, bazı sivil toplum kuruluşlarının toplantılarında, diğer bazı konular yanında, "irtica tehlikesi"ne dikkat çekmeleri "irtica"nın ne olduğu ve ne olmadığı konusunu Türkiye'nin ve Türk milletinin gündemine getirmiştir. Bunun biraz daha sert biçimi, 28 Şubat 1997 tarihinde, Millî Güvenlik Kurulunda gündeme gelmiş ve görüşler maddeler hâlinde kararlaştırılıp kamuoyuna duyurulmuştur. Bu Bildiri, Türkiye'de "28 Şubat Kararları" olarak anılmış ve benzeri durumlar bununla ifadelendirilmiştir. Bu kararların maddelerinin bir kısmında; "Esasları ve nitelikleri Anayasa'da belirlenmiş, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, laik ve sosyal hukuk devletimizi ve Cumhuriyet rejimimizi yıkmak, onun yerine bir siyasal dinî düzen kurmak amacıyla yürütülen yıkıcı faaliyetler ve yapılan beyanlar ile bunların oluşturduğu tehdit ve tehlikeler...; Ülkemizde şeriat hukukuna dayalı bir İslam Cumhuriyeti kurmayı hedefleyen grupların, Anayasa'nın tanınmadığı demokratik, laik ve sosyal hukuk devletimize karşı çok yönlü tehdit oluşturduğu; Cumhuriyet ve rejim aleyhtarı aşırı dinci grupların laik ve sosyal hukuk devletini güçsüzleştirmeye yeltendikleri..." gibi ifadeler ile "irticacı hareketler"e dikkat çekilmiştir.

28 Şubatta Millî Güvenlik Kurulunda bu kararların alınmasının sebepleri olarak Başbakan Erbakan'ın "tarikat ve cemaat liderlerine yemek" vermesi ile Libya ziyareti sırasında Kaddafi'nin Türk Devleti'ni "aşağılayıcı" konuşması/tavrı karşısındaki tutumu, Sincan Belediye Başkanının düzenlediği "Kudüs Gecesi"ndeki konuşması, bazı Refah Partili milletvekillerinin konuşmaları, "Aczimendiler" in çıkışı, hükûmetten cesaret alan bazı tarikatların/cemaatlerin uygulamaları ve bazı bürokratların tutumu/uygulaması gösterilmiştir. Buna bağlı

olarak “irtica ile mücadele süreci” başlamış, bunun için “Batı Çalışma Grubu” gibi bazı kurumlar kurulmuş, yasalar çıkarılmış ve bu süreç takibe alınmıştır.

Başbakan Ecevit’in 22.7.1999 tarihli Genelgesi’nde de irticai, yıkıcı ve bölücü faaliyetlere karşı alınan önlemlerin eş güdümünü sağlamak üzere Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulunun çalışmalarının etkin bir şekilde yürütüldüğü belirtildikten sonra, Türkiye Cumhuriyeti’nin temel niteliklerini yok etmeye yönelmiş bulunan irticai faaliyetlerle bütün devlet kurumlarının ve kamu görevlilerinin mücadele etmesinden, irticai ve bölücü yayın yapan radyo ve televizyonlara karşı yasaların eksiksiz uygulanmasından, irtica ile mücadelenin bir hükümet politikası olmaktan öte Cumhuriyetin geleceği açısından, bir devlet politikası olduğundan, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin temel niteliklerini yok etmeye yönelik irticai faaliyetlere karşı mücadelede başarı, devletin bütün kurum ve kuruluşlarının görevlerini zamanında, etkin ve eş güdüm içinde yapmalarına bağlı” olduğundan söz edilerek irticai hareketlere karşı Türk milleti uyarılmaktadır.

Sözü edilen MGK Bildirisi’nin (28 Şubat 1997) yayımladığı dönemde, RP ile partiler arasındaki tartışmalar da hızlanmıştır. Özellikle muhalefetteki partiler, hükümeti oluşturan ve destek veren Refah-Doğru Yol-Büyük Birlik Partileri arasında çatışmalar, fikir ayrılıkları oluşmuş ve bu süreci “kazasız belasız atlatma” formülleri arayışına girilmiştir. Bu ortamda, Türkiye’deki “irticai faaliyetler”i durdurma, Türkiye’nin birinci ve öncelikli maddesi olmuştur. MGK Bildirisi arkasından gelen süreçte “irticai faaliyetler” ile mücadele çerçevesinde 7000 civarında kişi göz altına alınmış; “kökten dinci/radikal” iki örgüt lideri yakalanmış, Almanya’da teşkilatlanmış Kaplancıların Türkiye’deki faaliyetleri ortaya çıkarılmıştır. Başbakanlık Takip Kurulu ve Emniyet Müdürlüğü kayıtlarına göre hazırlanan Rapor’a göre; 1997 yılında 2956, 1998 yılında da 4420 kişi “irticai faaliyetlere katıldıkları” gerekçesiyle gözaltına alınmıştır. Bunlar arasında İslami Büyük Doğru Akıncıları-Cephesi (İBDA-C), Kaplancıların İslami Cami ve Cemaatler Birliği (ICCB), Aczimendiler, Hizbullah (İslami Cihad-B), Hizbüt-Tahrir Türkiye Temsilciliği gibi gruplar yanında bazı tarikat ve cemaatler yer almıştır. İlgi alanına bu grupların liderlerinin söylemlerinde ve yayınlarında; rejimi değiştirme, “İslami nizam kurma”, Türkiye’yi “darü’l-harp” (kâfir ülkesi) sayma, “kâfir düzenden hesap sorma” ve “topyekûn ihtilal/savaş, kan dökme” şeklinde özetlenecek ifadeler yer almaktadır¹⁹. Aslında büyük çoğunluğu dış kaynaklardan (Doğru ve Batı) beslenen bu grupların Türkiye’de sayılarının fazla olmadığı ve yakın zamanda tehlike oluşturmayacakları bilinmesine rağmen, müsamaha ortamından yararlanarak, ileride tehlike oluşturabileceği öngörüsü ile tedbir alınması önemsenmiştir. Ancak “marjinal gruplar” ile mücadele edilirken, zaman zaman bazı çevrelerin “maksadı aşan ifadeleri”; bazı “bölücü çevreler” tarafından istismar edilmiş ve değişik yöntemlerle mütedeyyin Türk halkının kastedildiği yönünde propagandaya girişmişlerdir. Sinsi planın, bazı yörelerde ve gruplar in-

dinde taraf bulduğu ve kimi “dindar Türk halkı”nın devletine kırılmasına yol açtığı da bilinmektedir. Bu kırılma, inatlaşmaya ve tepkiye dönüşmüş; “din veya dindarlık adına” ortaya çıktığı iddia edilen veya iddiası propaganda edilen siyasi oluşumlara destek olarak seçim sandığına yansımıştır. 2007 Milletvekili Genel Seçimi’nde Adalet ve Kalkın Partisinin % 48 civarında oy alması; bu anlayışın, Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt’ın “Sözde değil özde demokrat cumhurbaşkanı” söyleminin ve 27 Nisan 2007 tarihinde Genelkurmay sitesine yerleştirdiği bildirinin sonucu olduğu genel kabul gören değerlendirilmelerdenidir. Bu durumlar;“irtica konusu”na dikkatli yaklaşılması, Türk milletinin “din ve gelenek konusu”ndaki hassasiyetinin iyi ve yerinde algılanması gerektiğine güzel bir örnek olmaktadır.

Sonuç

Son 50-60 yıldan bu tarafa özellikle günümüzde Türk kamuoyunu meşgul eden terimlerden biri “irtica” olmuştur. İrtica kelimesine taraflarca yüklenen anlam tarafgirce ve zihnindeki düşünce çerçevesinde olmakta; tahkir ve tezyif edici nitelikte ve genelde de sübjektif bir şekilde değerlendirilmektedir. Taraflar, bu kelimenin sübjektif anlamından, “-e göre” anlamından hareketle tartışma ortamı oluşturulmaktadır. Bu kelimeye, üzerinde ittifak edilecek bir tanım getirilemediği, bilimsel ortamda tartışılmadığı ve “irtica anlayışı” na tarafsız yaklaşmadığı için tartışmalar, zıtlasmalar ve kutuplaşmalar sürüp gitmektedir. Son dönemlerde “irtica terimi” ile “laik siyasal sisteme ve Batılılaşmaya karşı dinî sistemi yerleştirme” ideali/iddiası kastedilmektedir. Türk siyasetinin gündemini uzun zamandan beri meşgul eden bu terim için ortak ve üzerinde ittifak sağlanacak bilimsel bir tanımın yapılmasının, bazı sorunların çözümünü kolaylaştıracağı ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de çarpık gelir dağılımından yola çıkan sosyalizm, komünizm, kapitalizm gibi bazı ideolojilerin karşısına belirli çevreler, siyasal anlamda, ideolojik bir sistem olarak İslam’ı çıkarmışlardır. İslam’ın ideolojik bir sistem olarak öne sürülmesinin tarihî süreç içerisinde birkaç sebebi olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar; “dinsizlik” olarak nitelendirilen Marksizmin/komünizmin yakın komşu ülkelerde hâkim sistem olarak yerleşmesi, Batı’nın moda akımları olarak dinin yerine başka ideolojileri yerleştirme gayretleri, eski yönetim tarzı ve anlayışını (Padişahlık) değiştiren reformları sebebiyle Cumhuriyete tepkisel yaklaşımlardır. Sıralanan bu

İrtica kelimesine taraflarca yüklenen anlam tarafgirce ve zihnindeki düşünce çerçevesinde olmakta; tahkir ve tezyif edici nitelikte ve genelde de sübjektif bir şekilde değerlendirilmektedir.

gerekçelerin ortak noktasını “din ve dinî hassasiyetler” oluşturmuştur. Kurum ve kuruluşlarıyla dinin/İslam’ın ideal anlamda yönetime yansıtılması ve yaşanması karşısında haksızlıkların, adaletsizliklerin ve yolsuzlukların son bulacağına inanan bir kesimin duygularının, bazı “açık gözlü ve art niyetli kişiler” tarafından istismar edilmesi “irtica meselesi”nin gündemde kalmasını ve yerleşmesini sağlamıştır. Bu kesime göre İslâm; Osmanlı Devleti’nin temel ögesidir, iyi ve doğru anlaşıldığı zaman yükselişe, yanlış ve eksik anlaşıldığında da düşüşe sebebiyet vermiştir.

Cumhuriyetin dinî, siyasi ve kültürel değişiklikler oluşturmaya yönelik reformlarına tepki duyanlar, İslam’ı **sembol** olarak kullanmışlardır. Türk toplumunun hem din hem de bilgi yönündeki eksikliği, bunun yanında Müslüman Türk toplumunun tamamına yakınının İslam/din konusundaki samimi ve taassuba varan bağlılığı muhalefet için önemli bir malzeme olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluş felsefesinin Türk kültürü ve Türk milliyetçiliği olması; bu terim ve felsefeyi değişik sebeplerle içine sindiremeyen ve Osmanlı Devleti’ndeki, “kozmpolit anlayış” a özlem duyan kesimleri huzursuz etmiştir. Cumhuriyetin kuruluş felsefesinden rahatsızlık duyanlar, şemsiye kavram olarak İslam’ın arkasına saklanmış ve bu İslam simgesi altında muhalefet oluşturmuşlardır. Durum öyle bir noktaya varmış ki Cumhuriyet Döneminin icraatına ve reformlarına özde olmasa bile üslup yönünden karşı çıkan Terakkiper Cumhuriyet Fırkası ile Serbest Fırka, siyasi taban oluştururken “İslami söylem” ile ortaya çıkan çevrelerle ittifak yapabilmıştır. Cumhuriyet reformlarına, görünüşte “dinî simge” altında karşı çıkan Şeyh Sait, Menemen ve benzeri isyanlar “irticai hareketler” olarak Türk tarihinde yerini almıştır. Bu anlayış, Çok Partili Dönemde merkezî güçlerin karşısına “dinî söylemler” ile ortaya çıkan partilere ve bunların desteğinde güç kazanan tarikat ve cemaatlere güç vermesi devletin bazı kesimlerini endişelendirmiş; ortaya çıkan bu yöndeki “küçük olaylar”ın bile büyütülmesine yol açmıştır. Bu olayların arkasındaki kişi ve grupların, siyasi partilerin ve oluşumların amaçları /zihniyetleri ve zaman zaman da uygulamaları endişeler uyandırmıştır. Erbakan’ın Başbakanlığı döneminde MGK Bildirisi, takiben Başbakanlıkta oluşturulan Takip Kurulu, zaman zaman bu yönde yayımlanan genelgeler konuyu gündemde tutmuş; fakat çözüme katkıdan çok o kesimlerin propagandalarına olumlu yönde yardım etmiş ve “aynı gelenek”ten gelenlere iktidar yolunu açmıştır. 28 Şubat 1997 tarihindeki bu gelişmeler; bazı tarikat ve ce-

Cumhuriyetin kuruluş felsefesinden rahatsızlık duyanlar, şemsiye kavram olarak İslam’ın arkasına saklanmış ve bu İslam simgesi altında muhalefet oluşturmuşlardır.

maatlerin işine yaramış, onları bazı iç ve dış odaklarla iş birliği arayışına yöneltmiş, zaafı olan bazı kişi ve kurumlar üzerinde operasyon yapılarak güçlenmesi hatta “iktidar” olması veya iktidar imkânlarından yararlanmasını sağlamıştır.

Günümüzde belirli bazı açılışlarda ve törenlerde, “irtica terimi”nin içi doldurulmadan, tanımı iyice yapılmadan ve çerçevesi net çizilmeden dillendirilmesi; muhatap bilinen kesimlerce “dindar olan kesim”e şamil kılınmış, “fiskos yayını” yoluyla namaz kılan ve oruç tutan veya “Müslüman’ım!” diyen herkesin kastedilip “irticacı sınıfı”na sokulduğunun genelleştirilip yaygınlaşması sağlanmıştır. Böylece; “kaş yaparken göz çıkarılmış”, iktidarın düşen oylarının ve kaybolmaya yüz tutan desteğinin yeniden yükselişe geçmesine de katkı sağladığı gözlenmiştir.

Türk toplumunun hassas olduğu bazı terimlerin, değerlerin ve söylemlerin dikkatlice kullanılmamasının, içi doldurulmadan, somut olarak değerlendirilmeden kullanılmasının, hedef kitlenin azalmasını/yok olmasını değil güçlenmesini sağladığına dair hem geçmişte hem de günümüzde çokça örnekler vardır. Ayrıca var olanları dile getiren kurumlar ve kuruluşlar da önem taşımaktadır; demokrasi ile yönetilen ülkelerde bulunan siyasi partilerce, sivil toplum kuruluşlarınca ve bilim adamlarınca ifadelendirilmesi stratejik önem taşımaktadır. İrtica olayının; her sosyal olay gibi, ortaya çıktığı zamana, toplum yapısına ve algılamaya biçimine göre değişiklikler gösterdiği de unutulmamalıdır.

Her türlü taassup (bağnazlık) zararlıdır. Ancak “Dinî taassup/bağnazlık” taassupların/bağnazlıkların en tehlikelidir; çünkü inanca ve inanmaya dayalıdır. Başgil’e göre “dinî taassup; dindarların cahilleri tarafından başka din, mezhep ve kanaat sahiplerine karşı gösterilen düşmanlıktır. Tarih bu nevi taassup yüzünden akan nice masum kanıyla maalesef lekeliştir.”²⁰ Günümüzdeki değerlendirmelerde Başgil’in tespitinin dikkatten uzak tutulmaması gerekmektedir.

Geçmiş dönemlerde olduğu gibi günümüzde de mevcut rejim, demokrasi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Atatürk, Türk Silahlı Kuvvetleri başta olmak üzere devletin kurum ve kuruluşlarına karşı olan, bunları ortadan kaldırma ve yerine kendi kafalarındaki “İslam şeriat”ını hâkim kılma iddiasıyla ortaya çıkan siyasi, ekonomik ve sosyal grupların varlığı bilinmektedir. Ancak mesele, bu grupların etki alanı ve Türk toplumunun ne kadarınca benimsendiğidir. Yapılan araştırmalar ve gözlemler, bunların az bir grup olduğunu, şimdilik tehlike oluşturmayacağını ortaya çıkarmakta; bununla beraber gelişip yayılmalarına imkân verecek alanların kurutulmasını sağlayacak eğitime, din öğretimine ve eğitime dayalı

“Dinî taassup/
bağnazlık”
taassupların/
bağnazlıkların
en tehlikelidir;
çünkü inanca
ve inanmaya
dayalıdır.

tedbirlerin alınmasını zaruri kılmaktadır. Bu marjinal gruplara yönelik tedbirler alınırken devlet, Türk milleti, Cumhuriyet rejimi, Türk Silahlı kuvvetleri, devletin diğer kurum ve kuruluşları ile hiçbir sorunu olmayan Müslüman/mütedeyyin (dindar) kitleyi rahatsız edecek veya onlar tarafından farklı anlaşılacak söylemlere ve tedbirlere dikkat edilmesi en önemli hususlardandır.

Bilgi boşluğundan, din konusundaki eksikliklerden, Türk halkınının İslam'a samimi bağlılığından yararlanan "art niyetli", yıkıcı ve bölücü kesimler; kendi düşüncelerine şemsiye yaptıkları dini/İslam'ı kullanarak Türkiye'yi parçalamak, Türk milletini bölmek ve rejimi değiştirmek iddiası peşindedir. Bu art niyetlerin panzehiri/çaresi; Türk milletinin tamamının devlet tarafından doğru ve çağa uygun din eğitimi ve öğretimi ile aydınlatılması, Millî Eğitimin her kademesinde "millî refleksi olan ve Türk millî kimliğini benimseyen" nesillerin yetiştirilmesidir. Çünkü Türk milletinin genelinin gönlünde; **din ü devlet, mülk ü millet** yani din ve devlet, vatan ve millet dörtlü formülü ile ifade edilen değerler önemini ve yerini korumaktadır. Bundan dolayı Türk milletinin bu değer yargıları ve İslam'a bağlılığı dikkate alınmalıdır. Kurtuluş Savaşı döneminde, Türk milletinin dinî ve kültürel hassasiyetini dikkate alan Atatürk; TBMM'nin açılışı vesilesiyle, Valiliklere, Belediye Başkanlıklarına, Müdafaa-i Hukuk Heyeti Merkezlerine gönderdiği tamimde, 23 Nisan 1920 Cuma günü, Hacı Bayram Veli Camii'nde Cuma namazı kılınacağını, Cuma namazından önce minarelerden salavat getirileceğini, ülkenin her tarafında Buhari-i Şerif ve Mevlit okunacağını, yönetim ve ülke için dua edileceğini, Cuma namazından sonra dualar ve kurbanlar ile TBMM'nin açılacağını bildirmişti²¹. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasından sonra da Atatürk; Türk milletinin eğitime-öğretime eğilmiş, İslam'ın doğru öğrenilmesine ve öğretilmesine önem vermiş, ilk aşamada 24 imam-hatip okulu ve 1 İlahiyat Fakültesi açtırmış, Türkçe tefsir ve ilmihâl yazdırtmıştır. Bütün bunları Türk milletini, din kisvesi altında ortaya çıkıp insanları istismar eden "cahil kimşeler" in, bağnaz/yobaz düşünceli kişilerin tuzağına düşmekten korumak için yapmıştır/yaptırıştır.

Kurumların ve değerlerin çatışmasını değil birbirini desteklemesini ve tamamlamasını sağlayacak; dinî, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını meşru yollardan karşılamasına imkân verecek tedbirler, din üzerinden milleti istismar edenlerin ve bölücülüğü "din/İslam kisvesi" altında yapanların oyununu boşa çıkaracaktır. ■

¹ bk. Şaban Sitembölükbaşı, "İrtica", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, 2000, XXII/458.

² **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, I/1098.

³ Turhan Tufan Yüce, "Bilimsel Açıdan Demokrasi, Laiklik, İrtica ve Atatürk", **Yeni Türkiye**, Eylül-Ekim 1997, XVII/201.

⁴ Sitembölükbaşı, "İrtica", XXII/458-459.

⁵ bk. Mehmet Aydın, "İrtica'ya İlişkin Bazı Düşünceler", **Doğu Batı** düşünce dergisi, Yıl:1, Sayı:3, Mayıs-Haziran-Temmuz 1998, s.51-52; Sitembölükbaşı, "İrtica", XXII/459.

⁶ Peyami Safa, **Din-İnkılâp-İrtica**, İstanbul, 1976, 181.

⁷ bk. Yüce, agm., **Yeni Türkiye**, XVII/191.

⁸ Atatürk, **Söylev ve Demeçler**, Ankara 1983, s.88.

⁹ bk. **Yeni Ahit**; Matta İncili XI/25-26, XXIII/12-19; **Luka İncili** X/21, XI/44-46; Korintoslulara Birinci Mektup III/8-21, VIII/1-4.

¹⁰ bk. Abdurrahman Küçük, “**Hıristiyanlık ve İlim**”, **İslâm ve İlim**”, Renan Müdafaaanesi (Namık Kemal), İstanbul 1988, s.1-42.

¹¹ Ernest Renan, **L’İslamisme et La Science**, Paris 1883, 2.

¹² Hilmi Ziya Ülgen, “Batıda ve Bizde İrtica”, **Türk Düşüncesi**, 1 Mayıs 1959, 8.

¹³ bk. Nuray Mert, “Gericilik”, **Doğu-Batı** düşünce dergisi, Ankara, Sayı:3, Mayıs 1998, s.11.

¹⁴ Peyami Safa, **Din-İnkılâp-İrtica**, 180-181.

¹⁵ bk. İsmail Kara, **İslâmcıların Siyasî Görüşleri**, İstanbul, 1994, 37-38; Sitembölükbaşı, “**İrtica**”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, XXII/458-459; Nuray Mert, “Gericilik”, **Doğu Batı** düşünce dergisi, Yıl:1, Sayı:3, s.11-17;

¹⁶ bk. Hüseyin G. Yurdaydın, **İslm Tarihi Dersleri**, Ankara, 1988, 125-129.

¹⁷ bk. Ahmet Hamdi Tanpınar, **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 1986, s.65.

¹⁸ bk. “Otuzbir Mart Vak’ası”, **Yeni Türk Ansiklopedisi**, İstanbul 1985, VIII/2906-2907; “Şeyh Said İsyanı”, **Yeni Türk Ansiklopedisi**, X/3868-3870; Şaban Sitembölükbaşı, “Türkiye’de İslâm ve Siyasal Sisteme Yönelik Olumsuz Tutumlar”, **İslâm ve Demokrasi**, TC. Diyanet Vakfı Yayınları, 274; T.T. Yüce, “Bilimsel Açından Demokrasi, Lâiklik, İrtica ve Atatürk”, **Yeni Türkiye**, XVII/201-210; Yaşar Kalafat, **Bir Ayaklanmanın Anatomisi: Şeyh Sait**, Ankara 2003.

¹⁹ bk. Süleym Demirel, **İslâm ,Demokrasi, Laiklik**, İstanbul 1991, 96-125; Ahmet Akbulut, “**Siyasâl İslâm Üzerine**”, İslâm’ın Bugünkü meseleleri, Ankara 1997, 61-66; Abdullah Manaz, **Dünya’da ve Türkiye’de Siyasal İslâmcılık**, İzmir, 1998, 416-436; Vural Savaş, **Türkiye Cumhuriyeti Çökerken**, Şubat 2004, 300-327; “**28 Şubattan Bugüne**”, http://www.nihalatsiz.org/28_subatbugüne.htm.

²⁰ Ali Fuat Başgil, **Din ve Laiklik**, İstanbul, 1977, s.154.

²¹ bk. Kemal Atatürk, **Nutuk**, Millî Eğitim, 1963, I/431-432.

MİLLÎ BÜTÜNLÜK VE KİMLİK TARTIŞMALARI

PROF. DR. CEMALETTİN TAŞKIRAN*

Millî bütünlük: millet olarak birlik içinde, dirlik içinde ve bütünleşmiş bir hâlde yaşamayı ifade eder. Millî bütünlük, birlikte yaşama iradesi ve kararlılığıdır. Aslında millî birlik milleti meydana getiren unsurlarda birlik olma anlamındadır. Millî bütünlüğü; dil, tarih, kültür, ideal birliği, duygu birliği gibi unsurlar sağlar. Bir toplum için önemli olan, kendi topraklarında birlik ve beraberlik içinde, bütünlüğünü bozmadan var olmak ve varlığını sürdürmektir. Ancak birlik ve bütünlük sayesinde bir milletin fertleri huzurlu ve onurlu bir hayatı devam ettirebilirler. Milletlerin dillerine, kültürlerine, inançlarına, değerlerine, tarihlerine sahip çıkmaları demek, toprakları üzerindeki varlıklarına sahip çıkmaları demektir. O da ancak millî birlik ve bütünlüklerine sahip çıkmalarıyla olur.

Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, ülkemizin ve Cumhuriyetimizin varlığını ve devamını birlik ve bütünlüğün sağlanmasında görmüştür. Bir konuşmasında bunu şöyle belirtiyor: "...Türk milletinin idaresinde ve korunmasında millî birlik, millî duygu ve millî kültür en yüksekte değer verdiğimiz idealdir"¹. Biz millet olarak var olacaksak, varlığımızı sürdüreceksak bunun sağlanmasının temel şartı millî şuur ve millî bütünlüktür.

Millî bütünlük için mutlaka gerekli en temel unsur vatandır. Millet, tarihî ve sosyolojik bakımdan belli bir aşamaya gelmiş, belirli nitelikleri ve özellikleri

* Gazi Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

olan bir topluluk olarak tanımlanır. Millet varlığını devam ettirmesinde, vatan da olması gereken önemli unsurların başında gelir. Çünkü millet, her şeyden önce, sınırları tarihî olaylarla şekillendirilmiş ve mücadelelerle çizilmiş bir vatan dayanır. Millet ile vatan arasındaki ilişki, vatanın millî varlığın temel unsuru olmasından kaynaklanır. Toplum varlığımızın devamını ve düzenini, ülkeye ve yaşanan topraklara bağlılık, yani vatan sevgisi sağlar. Bu yüzden, vatan sadece toprak parçası olarak değerlendirilemez. Vatan; millet dediğimiz insan topluluğunun ortak hatıralarını, ortak sevinçlerini, yaslarını, acılarını ve gururunu da bünyesinde taşır. Vatan, geçmişin kültür mirasını içinde barındırır. Vatan, yaşanan topraklar üzerinde, aynı kültürü paylaşarak kültür birliğini kuran, bütünleşerek aynı idealleri paylaşan şuurlu insan topluluğunun mekânı olarak karşımıza çıkar.

Millî bütünlük için bir diğer temel unsur da kültür ortaklığıdır. Kültürü, bir toplumun tarihinden getirdiği, birikim yoluyla sahip olduğu maddi ve manevi değerlerin bütünü olarak tanımlayabiliriz. Kültür, bir toplumu diğerlerinden ayıran en önemli unsurlardan biridir. Bir millete, kendine has bir hayat tarzı belirleyen bir unsurdur. Diğer yandan kültür insanların ortaya çıkardığı bir unsurdur. Toplum yaşamından doğar; varlığını toplum yaşamına, birlikte yaşamaya borçludur. Dolayısıyla kültür millî birlik için çok önemli bir güçtür. Kültür gücü olmayan milletler, varlıklarını uzun süre devam ettirmekte zorlanırlar. Günümüzde millî olmak, milliyetçi olmak da daha çok ortak kültüre sahip çıkmak anlamına gelmektedir.

Birlik ve bütünlüğümüzde, bağımsızlığın da önemli bir unsur olduğunu görüyoruz. Hukuki ve siyasi kişiliği olan bir devlet, ancak bağımsız olursa birlik ve bütünlüğü sağlayabilir. Bağımsız devlet, diğer devletlerin ve uluslararası kuruluşların etkisi altında kalmadan hür iradesini açıkça kullanabilen devlettir. Bağımsız devlet vatandaşına özgürlük sağlar, barış sağlar, güvenlik sağlar. Ancak bağımsız bir devlette toplumun veya fertlerin iradesinin bir anlamı olur. Gerçek anlamda millî irade ancak bağımsız devletlerde ortaya çıkar. Buradan hareketle söyleyebiliriz ki millî birlik ve bütünlük de ancak bağımsız devlette mümkündür. Bağımsız devlet gücünü millî birlikten alır. Öte yandan bağımsız devlet de sağladığı huzur ve güvenle millî birliği sağlamlaştırır. Aslında millî birlik ve bütünlük bağımsızlık için; bağımsızlık da millî birlik ve bütünlük için bir zorunluluktur.

Ülke içinde huzur ve güven sadece kolluk güçleri ve güvenlik kuvvetleriyle sağlanamaz; en azından sürekli sağlanamaz. Huzur ve güvenlik için millî birlik ve bütünlük başta gelen unsurdur. Manevi ve ahlaki değerler de bu birliği perçinler ve sağlamlaştırır.

Ülke içinde sağlanacak bu tür bir bütünlük, yetkililere ülkede ortaya çıkabilecek yıkıcı ve bölücü akım ve faaliyetlere karşı da kararlılık ve cesaretle mücadele etme fırsatı verir. Türk milletinin, kendisini ırk, inanç, bölge gibi unsurlara

dayanarak bölmeye çalışanlara karşı en sağlam gücü millî birlik ve bütünlüğüdür. Milletimizin üzerinde yaşadığı topraklardaki gücü büyük oranda birlik ve bütünlüğünü sağlayıp devam ettirmesi ile ilgilidir.

Hukuki olarak baktığımızda Anayasa'mızda millî bütünlük konusunda yine aynı önemin vurgulandığını görmemiz mümkündür. Anayasa'mızın 3. maddesi, " Türkiye Devleti, ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütündür. " diyor.

Dolaysıyla millî bütünlük bir anayasa kuralı olarak da sağlanması gereken zorunluluklardan biridir. Anayasalar devletin esas kuruluşunu hazırlayan ve belirleyen kurallar olarak düşünüldüğünde, Türk devleti de varlığını ve varlığını sürdürmeyi bölünmez bütünlük içinde sağlamak durumundadır.

Bütün bu söylediklerimiz aslında teorik de olsa milli birlik ve bütünlüğün önemini ortaya koyuyor. Ama bunları söylemekle millî bütünlüğün gerçekleşmediği de ortada. Şu anda ülkemizin ve milletimizin millî bütünlük açısından karşı karşıya kaldığı durumu hepimiz görüyoruz.

Günümüzde ülkemiz ve milletimiz üzerinde emelleri olanlar her fırsatta, millî birlik ve bütünlüğümüze saldırmaktadırlar. Türkiye'nin birlik ve bütünlüğünden son derece rahatsız olanlar var. Ülkemiz içinde ve dışında birlik ve bütünlüğümüzü parçalamaya çalışanlar var. Bu çevreler ülkemize ve milletimize yönelik politikalarını yürütürken en etkili yol olarak birlik ve bütünlüğümüze saldırmayı seçmişler. Bu çevrelerin kimler olduğunu da anlamak hemen mümkün. Günümüzde dünyayı siyasi ve ekonomik olarak şekillendirmeye Batı zihniyetinin bu işleri üstlendiğini görebiliyoruz. Bir yandan "küreselleşme" adı altında, bir yandan "insan hakları ve demokratikleşme" adı altında birlik ve bütünlüğümüzü parçalama projeleri hayata geçirilmeye çalışılıyor. Gerek Atlantik ötesinin gerekse Avrupa Birliği ülkelerinin Türkiye'ye dayattığı bazı politika ve projeler millî birlik ve bütünlüğümüze yönelik çok büyük tehdit ve tehlikeler olarak karşımıza çıkıyor.

Avrupa Birliği, Türkiye'deki yönetimin ne pahasına olursa olsun Avrupa Birliği üyesi olmak istediğini ve bunun için de her türlü tavizi kolaylıkla verebileceğini anlayınca, ülkemiz üzerindeki amaçlarını gerçekleştirmek için yoğun bir istek, oyalama ve aldatma politikası izlemeye başladı. Zaman zaman ikiyüzlü, hatta çok yüzlü davranışlara varan ve bu çok yüzlülüğü bazı Avrupalı siyasetçiler tarafından da eleştirilen bu politikalarla Türkiye'de, toplum yapımızı, birlik ve bütünlüğümüzü bozacak biçimde değiştirme çabalarına girişildi. Toplumumuzdaki alt kimlik gruplarına, milliyet, millet bilinci aşılıyarak birlik ve bütünlüğü

Gerek Atlantik ötesinin gerekse Avrupa Birliği ülkelerinin Türkiye'ye dayattığı bazı politika ve projeler millî birlik ve bütünlüğümüze yönelik çok büyük tehdit ve tehlikeler olarak karşımıza çıkıyor.

parçalamak yolunu denediler, deniyorlar. Ülkemizde “kültür mozaïği, etnik mozaik, dini mozaik” ifadelerinin ve bu ifadeleri ortaya atan projelerin arkasında genellikle bu emperyalist zihniyetin olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bunların çabaları, toplumu ayrıştırmak ve ülkemizde bölünmeyi hızlandırmak olarak karşımıza çıkıyor.

Oysa günümüzde modern devletler, toplumlarındaki alt kimlikleri asimile etmezler. Kültürel farklılıkları yok etmezler; etmemelidirler de. Özellikle Türkler inançları gereği ve imparatorluk geleneğine sahip olmaları itibarıyla böyle bir yola hiç başvurmamışlardır, vurmazlar. Aksine bu farklılıkları kültür zenginliği olarak sayarlar.

Toplumda var olan bazı kültürel, dinî ve etnik farklılıkları ön plana çıkar-

Bu ülkeye yapılabilecek en büyük kötülük, ülkede bir Türk- Kürt çatışması için ortam hazırlamaktır. Böyle bir çatışmadan hem ülkemizin hem halkımızın çok büyük zarar göreceği kesindir.

maya, bu farklılıkları, ayrılık unsuru olacak önemli farklar hâline getirmeye çalışmak, ülkedeki birlik ve bütünlüğü parçalamak demektir. Bu, bir etnik tuzaktır. İnsanlarımızın bu etnik tuzağa düşmemeleri gerekir. Tarih bize bu etnik tuzağa düşenlerin olduğunu ve bunların da büyük sıkıntılar yaşadıklarını gösteriyor. Tarihten ders alıp bu etnik tuzağa düşmemek gerekir. Aslında yapılması gereken bu tür farklılıkları en ince ayrıntılarına varıncaya kadar belirlemek ve bunları ön plana çıkararak “farklılıkların farkında olmak” gibi bir tutum sergilemek değildir. Yapılması gereken; ortak yönlerin, ortak özelliklerin ve ortak değerlerin ön plana çıkarılarak vurgulanmasıdır. Ancak bu şekilde birlik, bütünlük ve bölgeler arası bütünleşme (entegrasyon) gerçekleşir ve gelişir.

Ülkemiz bugün yukarıda belirtilen farklılıkları büyüten çok sayıda çalışma ve proje ile karşı karşıyadır. Bu projelerin çoğu bilimsel de değildir. Bunlar tamamen siyasi projelerdir. Amaçları bir toplumdaki birlik ve bütünlüğü parçalayarak millî devletlerin, bir devletler federasyonu şekline dönüşmesini sağlamaktır. Bu küresel bir projedir. Amerika Birleşik Devletleri’nde küresel güç ve nüfuz sahibi Rockefeller bu stratejiyi şöyle izah ediyor:

“Dünyada 1000 devlet oluşturduğumuzda, dünya daha mükemmel ve daha istikrarlı olacaktır. Halkların kendilerini yönetme hakları artık, dünya bankerleri ve entelektüelleri olan elitin otoritesi altına girecektir. Yüzyılımızda izleyeceğimiz strateji budur...”².

Günümüzde “küreselleşme”nin dayattığı çok kültürlülük, çok kimliklilik, alt kimlik- üst kimlik tartışmaları ve çalışmaları bu çerçevede değerlendirilmelidir. Bu tür dayatmalarla siyasetin ve paranın gücü ile, kişilerin etnik menşeinin

ön plana çıkarılması, devletler ve bölgeler üstü bir kimlik kazanma olarak değerlendirilmekte ve temelde kişilerin kendilerini birçok ülkenin vatandaşı olarak görmesine çalışılmaktadır. Varılmak istenen nokta, çok kimlikli, çok kültürlü bir federasyon yaratmaktır. Böylece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Türk milletine mensup olma şuuru zayıflatılarak ortadan kaldırılacaktır. Son 8-10 yılda karşılaştığımız dayatmaların bu mensubiyet şuurunu nasıl aşındırdığı ortadadır. Toplumumuzda, kasıtlı bir kimlik tartışması yaratılmıştır.

Biz bu kimlik tartışmalarını zararlı buluyoruz. Avrupa Birliğinin toplumu-muzdaki “alt kimlik” gruplarını küreselleşme bağlamında ön plana çıkararak ülkenin üniter yapısını, birlik ve bütünlüğünü parçalama gayretlerinin bir aşaması olarak görüyor ve değerlendiriyoruz. Bu tür tartışmalar, Avrupa Birliğinin “Katılım Otaklığı Belgeleri” ile Türkiye’ye dayattığı sözde alt kimlikleri geliştirerek bölgeselleşmeyi hızlandırıp küçük kültürel farklılıkları büyütüp derinleştirerek bazı grupları kendi kaderlerini tayin noktasına getirme girişimlerine hizmet ediyor.

Kimlik tartışmalarının bir diğer sakıncası da Amerika Birleşik Devletleri’nin Irak’ın kuzeyinde oluşturduğu federal yapı ile ilgili görünmesidir.

ABD ileride bağımsız bir yapıya dönüşeceği kesin gibi gözüken Kuzey Irak’taki federal oluşumu daha sağlam temellere oturtturarak bölgedeki menfaatlerini sürdürebilmek için uzun vadeli hamlelere devam etmekte ve yeni oluşumun önünü açmaya çalışılmaktadır. Irak’ın kuzeyindeki siyasi yapıyı, orta ve uzun vadede Türkiye’nin doğusu ve güneydoğusu ile ilişkili olarak görmek gerekir. Bu aşamada da kimlik meselesinin tartışılması üniter yapımızı bozmaya, en azından zayıflatmaya zemin hazırlamaktadır.

Bu tartışmaların bir diğer sakıncası da toplumumuzu bölücü fikir ve düşüncelere alıştırmaya yönelik bir çaba olarak ortaya çıkmasıdır. Bu tür tartışmalarla bölücüler kendi amaçları doğrultusunda kazanımlar elde etmekte ve daha önce sözünü bile edemeyecekleri Anayasa’yı değiştirerek federal bir sisteme geçmek gibi isteklerini rahatça tartışıp ifade edecekleri bir zemin bulmaktadırlar. Diğer yandan da bu tür bölücü faaliyetlere tepki gösteren kesimlerde bile bir “kanıksama” yaratılmaya çalışılmakta ve böylece tepkilerin önüne geçilmek istenmektedir.

Ayrıca bu tür kimlik tartışmaları, Türk kimliği ile asla bir problemi olmayan vatandaşlarımızın bazılarının kafalarında soru işaretlerinin doğmasına yol açmakta, en azından bu vatandaşlarımızı fazlasıyla üzmemektedir. Bu ülkeye yapılabilecek en büyük kötülük, ülkede bir Türk – Kürt çatışması için ortam hazırlamaktır. Böyle bir çatışmadan hem ülkemizin hem halkımızın çok büyük zarar göreceği kesindir. Ancak bu konudaki en büyük zarar, Türklerle Kürtlerin arasına öfke, kin ve nefretin girmesi olur. Nitekim Temmuz 2010’da İnegöl, Dört-yol, Diyarbakır ve Şırnak’ta yaşadığımız olaylar bu kaygılarımızı haklı çıkarır niteliktedir.

Kısaca sıralamaya çalıştığımız bu sakıncalar karşısında, ülkesinin birlik ve bütünlüğüne yönelik tehlikeleri bertaraf etmek ilk görevi olması gereken siyasi iradenin, yaptıkları, uyguladıkları ve söyledikleriyle bu tür tartışmalara ortam hazırlamaması gerekir. Ancak son günlerde kimlik konusunda bir belirsizlik ve bulanıklık yaratılmaya çalışıldığını ve bu tartışmaların adeta bir psikolojik harp yöntemi olarak kullanıldığını görüyoruz.

Buraya nasıl gelinmiştir? Bilindiği gibi, 2005 yılı Kasım ayında Şemdinli’de meydana gelen bir kitapevinin bombalanması olayları üzerine bölgeye giden Başbakan, burada halka hitap ederken, onları yatıştırmak amacıyla “...Türk Türk’üm, Kürt Kürt’üm, Laz Laz’ım, Boşnak Boşnak’ım diyecek. Ama hepsini birleştiren üst kimlik Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığıdır.... Türk, Kürt, Çerkez, Laz, aklınıza ne gelirse hepsi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı üst kimliği altında bir ve beraber olacağız. Alt kimliklere saygı duyacağız. Ancak hepsinin bir üst kimliği var. Nedir o ? Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyız...”³ şeklinde sözler söylemiştir.

Başbakanın yaptığı bu konuşma, önceleri gergin bir ortamda, belli mihraklarca kışkırtılan bölge insanını yatıştırmaya yönelik bir konuşma olarak değerlendirilmişti. Başbakanın, Anayasa ifadesinin son kısmını, yani vatandaşlık bağımızın ortak adının Türklük olduğunu orada, o ortamda ifade etmekten bu hassas dönemde imtina ettiği düşünülürdü. Ancak Başbakan daha sonra yaptığı açıklamada diyordu ki “...Türkiye bir mozaiktir... Mozaigi oluşturan farklı farklı unsurlar vardır. Bu mozaığın birinin kenara atılması durumunda o zenginlik yakanamaz...”⁴

Başbakanın bu yaklaşımı ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını üst kimlik olarak tekrar ve vurgulayarak nitelendirmesi öncelikle siyasi muhalefetin tepkiyle karşılaştı. Siyasi muhalefet “...Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının bir üst kimlik olmadığını, sadece bir hukuki kimlik olduğunu, bunun “ Türk milleti ” yerine ikame edilemeyeceğini, “Türk milleti” demenin kimsenin etnik kimliğine tecavüz olmadığını, bu şekildeki yaklaşımların “ Türk milleti ” kavramını içine sindiremeyenlerin, “ Türk milleti ” demekten kaçınanların bir davranışı olduğunu...”⁵ şeklinde itirazlarını ortaya koydu.

Tartışmaların siyasi platforma taşınması üzerine mevcut iktidara destek veren basın ve medya kuruluşlarında hemen Başbakanın açıklamalarını destekleyen, hatta daha da ileri noktalara taşıyan yazılar, yorumlar görülmeye başlandı. Herkes kendi bilgisi ve görüşü çerçevesinde konuyu açıklamaya çalışıyor ve görüşlerini doğrular nitelikte örnekler vererek Türkiye’nin nasıl bir mozaik (?) olduğunu ve “ Türklük”ün neden bir üst kimlik olamayacağını açıklamaya çalıştı.

Bu görüşlere destek verenlerin genel yaklaşımı şu şekildeydi : “ Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde Türklerle Kürtleri bir arada tutan dine dayalı birleştirici unsur artık aşınmış ve tek yol olmaktan çıkmıştır. Artık Müslümanlık bu iki toplumu bir arada tutmaya yeterli olamamaktadır, eksik kalmaktadır. Günümüzde daha laik ve daha çağdaş bir üst kimlik zorunlu hâle gel-

miştir. Bu da ‘Türkiyelilik’tir⁶. Anayasa’nın 66. maddesindeki “ Türk Devleti’ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür.” ifadesi de artık yeterli değildir. Zira Türklük üst kimliğine Kürt vatandaşlarımız itiraz ediyorlar. Türklük yerine Türkiyelilik öneriyorlar. Bu durumda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı üst kimlik olabilir. Hâlâ Türklüğü üst kimlik olarak dayatırsanız ülkede büyük sıkıntılar yaşanır, etnik kavgalar görülür...”

Bu tür açıklamalarla ortamın iyice bulanıklaşması üzerine bazıları daha da ileri giderek daha açık ifadeler kullanmaya başladılar. Onlar da şöyle diyorlardı: “...Kürtlere yapılan aşağılamaya ve etnik ayrımcılığa artık son verilsin. Her şeyi yeniden yapılandıralım. Anayasa’yı da yenileyelim. Önümüzde Irak gibi örnekler var. Anayasa’da Türk ibaresiyle birlikte Kürt ibaresi de yer alsın. Kürtlük de bir üst kimlik olarak Anayasa’ya girsin. Bunun için de Türkiye federal bir yapıya dönüştürülsün. Ayrılmak isteyen yok. Federal bir yapı hepimizi kucaklar⁷. Artık bu ülkede Kürt asıllı olmak hesaba dâhil olmamalı. Kürt asıllı Kürt’e dönüşmeli⁸. Her halkın kendi kaderini belirleme hakkı var. Kürtlerin tercihi “ ortak vatandaş kimliği ve kültürüyle eşit haklara sahip olup, özgürce yaşamak ...”⁹

Bu tür tartışmalar milliyetçilerin ve vatanseverlerin bölünmeme konusundaki hassasiyetlerini haklı çıkarırken, bir kesimin de destekçileriyle birlikte, bölücülük fikirlerini biraz daha cesurca ortaya koymalarına zemin hazırladı. Artık bölücülük meselesi federal sistemin tartışıldığı bir zemine taşındı. Referandum tartışmalarının devam ettiği bir süreçte bir şehrimizin belediye başkanı “özerklik, yerel parlamento, bölgesel bayrak” isteyecek kadar işi ileriye götürdü.

Türkiye Cumhuriyeti, 1. Dünya Savaşı sonunda ömrünü tamamlayan Osmanlı İmparatorluğu üzerine kurulmuştu. Yıkılan imparatorluktan kurtarılabilen Anadolu yeni devletin yurdu oldu. Anadolu’nun o yıllarda çok büyük bir çoğunluğu Türk’tü. Ama Türklerle beraber Anadolu’da yaşayan ve kendilerine Kürt, Laz, Çerkez diyen gruplar da vardı. Anadolu’da yaşayan bütün bu halk, yeni devleti kurarken 23 Nisan 1920’de açtıkları Meclise önce Büyük Millet Meclisi dedi. Çok kısa bir süre sonra da Meclisin adına Türkiye Büyük Millet Meclisi dedi ve hiç kimseden bir itiraz gelmedi. Bu Meclisin arkasında duran halk ve o halkın milletvekilleri Millî Mücadeleyi Türk milleti adına yürüttü. Millî Mücadelenin lideri Mustafa Kemal Atatürk Samsun’a çıktıktan 3 gün sonra İstanbul’a Başbakanlığa gönderdiği bir telgrafta Anadolu’da milletin egemenlik ve Türklük duygusunu hedef olarak belirlediğini bildiriyor ve mücadeleyi bu esaslara dayandırarak yürütüyordu. Mücadele sonunda kurulan yeni devletin kimliği de Türk milleti oldu.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da Kafkaslardan, Orta Doğu’dan, Balkanlardan, kendi istek ve iradeleriyle Anadolu’ya gelerek yerleşen halklar oldu. Bu halklar kendilerini kültür ve duygu olarak buraya ait hissettikleri için yaşadıkları yerlerden göç ederek buraya geldiler. Anadolu’daki hiç kimse bunlar Kürt mü, Çerkez mi, Laz mı diye sormadı, sormayı aklından bile geçirmedi.

Çünkü yeni devlet bir imparatorluktan geliyordu ve asla etnik temel üzerine inşa edilmemişti. Devletimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün ülkemiz için yaptığı tarif bu anlayışın en güzel örneğidir. Atatürk kendi yazdığı **Medeni Bilgiler** adlı kitapta : “ Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni kuran Türk halkına Türk milleti denir.” diyordu. Yani, Millî Mücadeleyi yürüten, bu devleti kuran ve burada yaşama istek ve iradesi gösteren herkes bu milletin asli unsuruydu. Atatürk bu durumu daha açık bir biçimde şu şekilde ifade etmiştir : “ Vanlı, Diyarbakırlı, Erzurumlu, Trakyalı, Makedonyalı, hep bir milletin evlatları, hep bir cevherin damarlarıdır.”¹⁰. Türkiye Cumhuriyeti asla ırk ve ırkçılık temelinde kurulmamış, kültür anlayışı üzerine kurulmuştur. Anayasa’daki tanım da bu gerçeği açık bir biçimde ifade eder: “ Türk Devleti’ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür.”

Türklük, Millî Mücadele sırasında da Cumhuriyetin kuruluşu sırasında da bu halkın üst kimliği olmuştur.

Türklük, Millî Mücadele sırasında da Cumhuriyetin kuruluşu sırasında da bu halkın üst kimliği olmuştur. Hepimiz çok iyi biliyoruz ki, Anayasa’mızdaki tanım sadece kâğıt üzerinde kalmamış, hayata da geçirilmiştir. Kürt asıllı olup da Türkiye Cumhuriyeti’nde Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakan gibi devletin en üst makamlarına gelmiş insanlar çoktur. Aslında bizler böyle bir araştırmayı bile gereksiz buluruz. Bazı temelsiz iddialara cevap vermek için bunları söylemek zorunda kaldığımızı belirtelim. Sadece devlet adamlarımıza değil, sanatçılarımıza, iş adamlarımıza bakalım. Millet Meclisimize bakalım. Her birinde sayılamayacak kadar çok Kürt asıllı vatandaşımızı görebiliriz. Bu, Türkiye’de bir etnik ayrımcılığın asla söz konusu olmadığını gösterir. Bunun için de kimlik tartışmalarını, “ortak

vatandaş kimliği ve kültürüyle eşit haklara sahip olmak” gibi, zaten var olan durumu sanki yokmuş gibi gösterme çabalarını iyi niyetle açıklamak mümkün değildir.

Herkes biliyor ve görüyor ki Türkiye’de siyasi olarak da sosyolojik olarak da bir etnik ayrım söz konusu değildir. Bilindiği gibi sosyolojik olarak bir yerde etnik ayrımcılıktan, bir etnik probleminden bahsedebilmek için şu üç temel ayrımın olması gerekiyor:

1. Herhangi bir etnik grup, kasıtlı olarak bazı okullara alınmayacak, bazı okullarda eğitim hakkından mahrum edilecek.
2. Söz konusu etnik grup, özellikle devlet görevlerinde iş verilirken ayrımcılık yapılarak, işe alınmayacak.
3. Söz konusu etnik grubun, kendi yaşadığı bölgenin dışında yerleşmesine ve yaşamasına izin verilmeyecek.

Bu sosyolojik kriterlere bakan herkes Türkiye’de asla böyle bir ayrımın söz konusu olmadığını hemen görecektir.

O zaman şimdiye kadar bölgenin çeşitli yerlerinde gerçekleştirilen başkaldırıları nasıl açıklayacağız ? Bu isyanların sebebi nedir? Bir ayrım söz konusu değilse bu insanlar niçin isyan ediyorlar ?

Türk tarihi ile biraz ilgilenenler hemen anlayacaklardır ki bu isyanların temeli “dış mihraklar”dır. Türkiye’ye karşı emperyal emeller besleyen dış güçler her zaman birlikte yaşayan gruplar arasındaki bölgesel farklılıkları büyütme ve onları kullanmak istemişlerdir. Bölgedeki isyanların ağırlıklı sebebi “dış mihraklar” ın kışkırtmalarıdır. Bu kışkırtmalar bölgede zaman zaman sağ – sol, zaman zaman Alevi – Sünni, zaman zaman da Türk – Kürt olarak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Elbette her devirde ve her bölgede bölücülük faaliyetlerinden kendilerine çıkar sağlayanlar vardır ve hep olmuştur. Yani, şu kadar isyan oldu, hâlâ da bazı şeyler oluyor. O hâlde bir etnik ayrım söz konusudur, demek yanlıştır ve bu millete yapılacak en büyük haksızlıktır.

Kimlik meselesiyle ilgili olarak bazıları da şunları ileri sürmektedirler: “Etnik mesele sonuçta bir hissetme meselesidir. Eğer bazı insanlar kendilerini farklı hissediyorlarsa ve “ Türk’üm ” demiyorlarsa demesinler. Bundan ne çıkar ? “Türkiyeliyim.” diyorsa öyle söylesinler. Bu, bütün tartışmayı bitirir...”

Mantıklı gibi görünse de bu düşünce ne yenidir ne de doğrudur. Yeni değildir, çünkü 1856 Islahat Fermanı sonrası Osmanlı Devleti de buna benzer bir anlayışla “Osmanlılık” düşüncesi üzerine bir siyasi birlik çabası içine girmiştir. Hatta bu uygulama, o dönemin çok dinli, çok kültürlü ve çok dilli yapısında oldukça gerçekçi bir çözüm gibi gözükmuştür. Ancak 1900’lü yıllara gelindiğinde görülmüştür ki “Osmanlılık” sadece “Türklüğü” önemsizleştirmeye çabalamaktan başka bir işe yaramamıştır.¹¹

“Osmanlılık”, “Türklük” kavramını zayıflatıp geriletmişti gibi devletin yıkılışını da durduramamıştır. Osmanlı Devleti’ndeki hiçbir ayrılıkçı grup, “Osmanlılık” uğruna ayrılıkçı istek ve emellerinden vazgeçmemiştir.

Ayrıca bizler 1970’li yıllarda “Türk’üm” demekten kaçınan bölücülerin, Türk düşmanlarının kullandığı terimin “Türkiyelilik” olduğunu ve bu tanımın da “Türk” ve “Türklük” kavramlarının içini boşaltmaya yönelik bir adım olduğunu çok iyi biliyoruz. “Türkiyelilik” tanımı bize birleştiricilikten daha çok bölücülüğü çağırıştırıyor.

“Türkiyelilik” kavramı doğru da değildir. Çünkü coğrafi bir temelden hareket ediyor ve bir kimlik tanımı olarak tam bir anlam ifade etmiyor. Kaldı ki “Türkiyelilik” kavramından sadece toprak olarak bir anlam çıkarmak da tartışılabilir bir konudur. Çünkü vatan olarak kabul edilen toprak parçası, aslında üzerinde yaşayanlarla bir anlam ifade eder. Mesela atalarımız Orta Asya’dan Anadolu’ya gelmeselerdi biz bugün Anadolu’ya değil, Orta Asya’da bir yere belki Türkiye diyecektik. Atalarımız, mesela topluca Balkanlarda olsalardı, belki de Türkiye orası

olacaktı. Demek istediğimiz şu: Aslında Türkiyelilik kavramı Türklük kavramını da içerir. Anadolu'da Türkler olduğu için buraya Türkiye denilmiştir. Bir coğrafyayı benimsemek; ama o coğrafyada yaşayan hâkim unsuru benimsememek kolay açıklanabilir bir durum değildir. Nasıl oluyor da Fransa'da yaşayan İngiliz asıllı Breton'a, Arap asıllı Kuzey Afrikalıya, Kelte, Vietnamlıya, zenciye kimlik olarak Fransız diyoruz da Türkiye'de yaşayanlara Türk diyemiyoruz, Türkiyeli diyoruz ? Bu iyi niyetle açıklanabilecek bir yaklaşım değildir.

"Türkiyelilik" bilinçli ve kasıtlı olarak "Türklük" kavramını yıpratarak ülkenin siyasi ve coğrafi bütünlüğünü parçalamaya çalışan bölücülerin uzun süredir yapmaya çalıştıkları bir faaliyettir. Ayrıca "Türkiyeliyim" demek özellikle kimlik meselesini kaşıyan bölücülerin tatmin olacağı bir durum da değildir. Arkasından başka istekler de mutlaka gelecektir.

Nitekim başka istekler geliyor da. Biz her ne kadar görmezden ve duymazdan gelmeye çalışsak da bazı bölücü istekler yüksek sesle hem bölücüler hem de onlara destek verenlerce dile getirilmeye başlandı bile.

Bu isteklerden biri, Anayasa'yı değiştirme ve Türkiye'ye federal bir sistem önermedir. Demokrasi ve insan hakları adına bölücülük yapanlar diyorlar ki: "Kürt asıllı milletvekili, bakan, bürokrat olması yetmez. Bunlar kendilerine Kürt milletvekili, Kürt bakan, Kürt bürokrat diyebilmeliler. Bunun için de Anayasa değiştirilmeli ve oraya 'Türkiye Türklerden ve Kürtlerden oluşur.' anlamına gelecek, federal yapıya geçişi sağlayacak ifadeler konulmalıdır¹²." Bu ifadelerden sonra başka bir şey söylemeye gerek var mıdır? Bu istekler, ülkeyi parçalama, üniter Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkma ve yerine federal bir sistem getirme istekleridir.

Bir de bu tür iddiaları ileri sürenlerin kafalarında ve ifadelerinde Türkiye'de yaşayan Kürtlerin sayısının 15 - 20 milyon gibi, olduğundan çok fazla gösterme temayülü görülmektedir. Bu, her türlü bilimsel dayanaktan yoksun, propaganda amaçlı bir ifadedir. Hiçbir bilimsel temele dayanmayan bu ifadenin kaynağı, bu yazımızda açıkladığımız millî bütünlüğü parçalamak için çaba gösteren AB'nin 6 Ekim 2004 tarihli İlerleme Raporu'dur.¹³ Burada ifade edilen söz konusu rakam da tamamen mesnetsizdir.

Bilindiği gibi Türkiye'de insanların hangi etnik kökenden geldiği sorularak yapılan nüfus sayımı 1965'te gerçekleştirilmiştir. 1965 seçimlerinde kendisinin Kürt kökeninden geldiğini söyleyenlerin sayısı yaklaşık 2,3 milyondur¹⁴.

Bu sayıyı projeksiyonla bugün 7-8 milyon olarak söyleyenler vardır. Bu rakam daha mantıklı görünmektedir. Nitekim Ali Tayyar Önder'in yaptığı bir etnik dağılım araştırmasında ABD'deki dünya dilleri kuruluşunun (Languages of the World) raporu esas alınarak Türkiye'deki Kürtlerin sayısı genel nüfusun % 8.36'sı ve 5 milyon 852 bin¹⁵ olarak verilmiştir.

Bu konudaki bir başka rakam da Avrupa Komisyonunun verileridir. Avrupa Komisyonu 2005 yılı Mayıs ve Haziran aylarında gerçekleştirdiği ve Eylül 2005'te

yayımladığı, “ Eurobarometer - Europeans and Languages ” başlıklı bir “konuşulan dil” araştırması yapmıştır. 15 yaş ve üzerindeki 29.328 kişi ile görüşülerek gerçekleştirilen bu ankette Türkiye de yer almıştır. Bu ankette Türkiye’de ana dili olarak Türkçeyi gösterenlerin oranı % 93’tür. Türkiye’de ana dili olarak Türkçe dışında bir dil gösterenlerin oranı ise % 9’dur. Aradaki %2’lik fark bazılarının hem Türkçeyi hem de Türkçe dışında bir dili ana dili olarak işaretlemelerinden kaynaklanmaktadır. Yine aynı ankette Türkçeyi yabancı dil olarak ifade edenlerin oranı % 6’dır¹⁶.

Meselenin bir başka temel yanlışı da Türkiye’deki bütün Kürt asıllıların bir federal sistemi istediği ve hepsinin etnik ayrımcılığı kabullendiği şeklindeki bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım da son derece yanlıştır. Elbette ki son zamanlarda özellikle bölücü terör örgütü baskılarıyla bölgede bölücülere bir eğilim var gibi gözükmektedir. Ancak biz biliyoruz ki, o bölgedeki kardeşlerimizin çok büyük bir kısmının Türk üst kimliği ile bir problemi yoktur. Kendi hâllerine ve kendi kanaatlerine bırakılsalar, binlerce yıldır birlikte yaşadıklarını, ortak inanç birliğine sahip olduklarını; evlenme, doğum, ölüm ve diğer kültür motiflerinin bölgesel farklılıklar dışında büyük oranda aynı olduğunu, bölgenin geri kalmışlığının Anadolu’nun genel ihmalinin ve coğrafi şartlarının zorluğunun bir sonucu olduğunu bildiklerini ve Türk üst kimliği ile yaşamaktan rahatsız olmadıklarını göstereceklerdir.

Bölücülerin ısrarla sarıldıkları dil meselesi görüldüğü gibi değildir. Ayrıca günümüzde ne etnik kökenin ne de konuşulan dilin her durumda kimlik belirleyici unsur olmadığı da açıktır. Yukarıda verdiğimiz Avrupa Komisyonunun anketi bunu açıkça ortaya koymaktadır. Elbette bölgede Türkçeden farklı bir konuşma vardır. Türkler de bu konuşmayı anlamamaktadır. Ancak Türkiye, Irak, İran, Suriye coğrafyasında yaşayan ve kendilerine “Kürt” diyen gruplar o kadar farklı biçimlerde konuşmaktadırlar ki birbirlerini ancak tercüman aracılığı ile anlayabilmektedirler. Amacımız “Kürtçe bir dildir.” değildir tartışmasına girmek değildir. Bölgede konuşulan dilleri anlamamanın yaygın olduğunu, belirtmek ve bir tek dil meselesini ayrımcı unsur olarak ileri sürmenin yanlışığını belirtmek istedim.

Masum bir istek gibi görünmekle birlikte çok tehlikeli gördüğümüz bir durumundan da bahsedelim. Kendilerine “liberal” denilen ve yazıp söyledikleriyle millî değerleri yıpratmaya yönelik faaliyetlerde bulunan bazı şahısların masumane ve tehlikesiz gibi görünen isteklerine de dikkat etmek zorundayız. Bunların bazıları diyorlar ki: “ Biz Kürt değiliz ancak, bir Kürd’ün ben Kürd’üm demesi ve Anayasa’da Kürt adının Türk adıyla birlikte geçmesi bizi rahatsız etmez. Bu, bir hissetme meselesidir. Kürtler kendilerini öyle rahat hissedeceklerse, bir Türk olarak buna karşı çıkmanın anlamı ve gereği yoktur. Bir veya birçok kişinin Kürt asıllı olarak devletle bürokraside veya iş hayatında önemli yerlere gelmesi artık onlar için çok şey ifade etmiyor. Onlar kendilerini daha garantili bir durumda

görmek istiyorlar. Bırakalım nasıl istiyorlarsa öyle yapılınsın. Bu insanları zorla Türk yapmanın, Türk saymanın ne anlamı var?...”

Hemen söyleyelim ki Türklerin Kürtleri Türk yapma gibi hiç de bilimsel olmayan ve mümkün olmayan bir çabası ve isteği yoktur. Dünyada zaten sayı olarak yeteri kadar Türk vardır. Toplamı 300 milyonu bulan Türk varlığına, 7 - 8 milyon insanın daha katılması veya katılmaması pek bir şeyi değiştirmez. Ayrıca hiç kimse sonradan bir başka etnik gruba katılamaz ve istese de ondan çıkamaz. Sonuçta bu, bir hissetme meselesidir. Birey kendini hangi gruba dâhil hissediyorsa elbette o grubun içinde sayılmalıdır. Ancak bu görüşleri savunanların ileriye, bugün federal yapıyı isteyen bölücülerin, “Federal yapıyı denedik, yürütemedik. Biz ayrı bir devlet istiyoruz.” demeleri hâlinde ne olacağını da düşünmeleri gerekir. Nitekim ülke o noktaya getirilmiştir.

Son bir yıldır siyasi otorite tarafından “Kürt açılımı” adı ile yeni bir proje başlatılmıştır. Özellikle Habur kapısından girişte birer millî kahraman edasıyla karşılanan, bölücü örgüt üniformaları ile ve zafer işaretleri yaparak sınırdan giren bölücüler âdeta ayaklarına yargıçlar götürülerek hemen yargılanmış ve serbest bırakılmışlardır. Ancak bu uygulamaların Türk kamuoyunda yarattığı infial üzerine, açılımın adını değiştirerek “demokratik açılım” veya “millî birlik projesi” denilmeye başlanmıştır. Bu açılımın bir devlet politikası olduğu ifade edilmekte ve buna her kesimin destek vermesi istenmektedir. Oysa bu projeye siyasi muhalefet destek vermemiştir. Bu proje mevcut siyasi irade ile, bölücülerin TBMM’de temsilciliğini yapar konumdaki bir siyasi partinin projesi olarak gözükmemektedir. Bu açılım projesi ülkemizdeki kamplaşmayı arttırmış ve bölücülerin daha pervasız hareket etmelerine zemin hazırlamıştır. Açılım ile gelinen noktada “Türk’üm” demek mahcubiyet ve neredeyse suç olarak algılanmaya başlanmıştır.

Türkiye’de bölücü terörünün siyasi amacı; silahla propaganda yapmak, devlet otoritesini zafiyete uğratmak, devletten tavizler kopararak bölücü siyasetin önünü açmaktır. Bu konu ABD ve AB üyesi veya olamayan Avrupa ülkeleri tarafından da desteklenmiş ve Türkiye’nin aleyhine kullanılmıştır.

Açılım konusunun son zamanlarda çözüm adı altında ve tarihî fırsat olarak değerlendirilerek gündeme getirilmesinde ve bunda sonuç almak için acele edilmesinde, Irak’tan askerlerini çekmeye başlayan ABD başta olmak üzere, dış güçlerin etkisi olduğu da bir gerçektir.

Açılımla Türkiye’nin yapısı ve anlayışı değiştirilmeye çalışılmaktadır. Ama unutmamak gerekir ki, Türkiye Cumhuriyeti, ulus devlet, üniter devlet, laik devlet esasına göre kurulmuştur. Bu konular Anayasa’nın değiştirilemez maddeleri ile de pekiştirilmiştir. Bugün açılımdan cesaret alan ve bunu bir fırsat olarak değerlendiren bölücülerin isteklerinin havalarda uçtuğu bir ortama gelinmiştir: “Özerklik” tartışmaları başlatılmıştır. “yerel parlamento” istekleri, “yerel bayrak” arzuları açık açık resmî yetkililerce ifade edilmektedir. Önceleri ancak yurt dışında yayın yapan bölücü televizyon kanallarında, terörist ve bölücüler tara-

findan dile getirilen bu istekler, şimdi Türkiye’de, Türk televizyon kanallarından ve resmî yetkililer tarafından ifade edilmektedir.

Etnik temelde siyaset yapmak ve çözümü etnik temelde aramak birleştirici değil, ayrıştırıcı olur. Nitekim öyle de olmaktadır. Görünen açılım sürecinin, birleşmeyi, bütünleşmeyi değil, ayrışmayı, parçalanmayı körüklemekte olduğudur. Ülke hızla bu yola sürüklenmektedir.

Referandum tartışmalarının şiddetlenerek sürdüğü 2010 Ağustos ayı ortalarında bazı gazetelerde devletimizin bölücü katil Abdullah Öcalan ile anlaştığı, bu anlaşmanın sonunda bölücü terör örgütünün referandum süreci sonuna kadar, hükûmete referandumda puan kazandırmak için, bir “pazarlık” sonucu kanlı saldırılarını durdurduğu yönünde haberler çıktı. Siyasi irade bu haberleri yalanlamadı. Üstelik 16.8.2010’da Azerbaycan’a giden Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün uçakta yaptığı açıklamada “Terörle mücadele konusunda devlet terörü bitirmek için her yöntemi dener.” sözü, bazılarınca böyle bir görüşmeyi doğrular bir ifade olarak değerlendirildi. Gerçekten de bu karardan sonra terör faaliyetleri birdenbire kesildi. Hemen o günlerde bölücü terör örgütünün liderlerinden Karayılan, “tek taraflı eylemleri durdurma” kararının hükûmet ile Öcalan arasında sağlanan temaslar sonucu alındığını gazetelere açıkladı.

Karayılan, ateşkesin devlet içersinden bazı yetkililerin Öcalan’la sağlanan temasların ardından geliştiğini belirtti ve “Artık açıklanmasında bir sakınca görmediğimiz diğer önemli bir gelişme de devletin, önderliğimizle geliştirdiği diyalog temelinde ateşkes talebinde bulunmasıdır. Aslında önderliğimiz aradan çekilmişti ancak, talep üzerine yeniden devreye girerek çağrılarını ve devletten doğru gelen istemi de dikkate alarak bir kez daha barışa şans tanınması için hareketimize bir mesaj gönderdi.” diye açıklamalarda bulundu¹⁷. Bu açıklamalardan sonra referandum konusunda sandığa gitmeyeceklerini açıklayan Ahmet Türk bazı şartlarla referandumda hükûmeti destekleyebileceklerini açıkladı. İktidar partisinin İnternet sitesinde “partiden ve hükûmetten hiç kimsenin böyle bir görüşme yapmadığı” şeklinde bir açıklama yapıldı. O da kamuoyunu tatmin etmedi. Siyasi irade referandumu boykot ederek bölge halkının sandığa gitmeyeceğini açıklayan bölücü örgüt üyeleri ve onunla adeta iş birliği hâlinde hareket eden siyasi parti ile “anlaşarak” onların oylarını da almak için böyle bir girişimin içinde olduğu şeklinde değerlendirmeler yapıldı.

Siyasi iradenin küçük veya büyük hesaplar yaparak, 40 bin insanımızın hayatını kaybetmesine yol açan eli kanlı terör örgütü ile anlaşmış bir intiba vermesi bile, bu ülke ve bu millete yapılabilecek en büyük kötülük olur. Böyle bir politika, “ver kurtul” politikasıdır ve terör örgütünün ve bölücülerin isteklerinin kabul edilmesi anlamına gelir. Bu politika 25 yıldır verilen mücadeleyi ve akan kanları inkâr etmek politikasıdır. Böyle bir durum, şehitlerimizin ruhlarını incitir; halkımızı rencide eder; bölücü teröristlere ve onların destekçilerine cesaret verir ve ülkenin bölünmesini, milletin kamplaşmasını hızlandırır.

Son zamanlarda bu endişe halkımızı öncelikli olarak meşgul eden bir mesele olmuştur. Zira ülkemizde iç ve dış bölücü mihrakların, bugüne kadar çıkarmakta başarılı olmadıkları bir etnik çatışma tehlikesi bugün hepimizi daha çok endişelendirmektedir. Açılımın ve “pazarlık” benzeri anlaşmaların bölücülerin beklentilerini karşılamaşının mümkün olamayacağı anlaşıldığında, “teröristler” ve “bölücüler” daha da radikalleşecekler ve bu durum terörün, son günlerde olduğu gibi, yeniden tırmanmasına yol açacaktır.

Biz biliyoruz ki, sosyal olaylar her zaman planlandığı gibi gelişmez. Son zamanlarda bütünlüğümüz konusunda önemli olumsuz gelişmeler yaşansa da ümitsiz olmamak gerekir.

Millî bütünlüğümüze yönelen tehlikelere karşı koyabilmenin yolu millî değerlerimize sahip çıkmaktan, onları yozlaştırma çabalarından korumaktan geçer. Bir yandan dilimize, tarihimize, kültürümüze; millî değerlerimize daha çok sahip çıkmalıyız. Diğer yandan halkımıza bölücülerini, onların destekçilerini ve nihai emellerini çok iyi anlatabilmeliyiz. Ancak böyle bir tavır emperyalistlerin oyunlarını bozabilir. ■

¹ Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, 3. Basım, Ankara, 1984, s. 173.

² *Texe Marrs, Uluslararası Güç Odakları, s.103.*

³ *Gözcü* gazetesi, 23.11.2005.

⁴ *ag* gazete, 23.11.2005

⁵ *ag* gazete, 23.11.2005.

⁶ Hadi Uluengin, *Hürriyet* gazetesi, 10.12.2005.

⁷ Oktay Gönensin, *Vatan* gazetesi, 6.12.2005.

⁸ Özdemir İnce, *Hürriyet* gazetesi,10.12.2005.

⁹ *Yeni Şafak* gazetesi, 27.12.05.

¹⁰ Kadri Kemal Kop, *Atatürk Diyarbakır'da*, 1938, s. 4.

¹¹ Teke Tek prog., *Atv*, 15.12.2005.

¹² Özdemir İnce, *Hürriyet* gazetesi, 3.12.2005.

¹³ Teke Tek programı, *Atv*,15.12.2005.

¹⁴ Ali Tayyar Önder, *Türkiye'nin Etnik Yapısı*, Ankara, 2005,s.59.

¹⁵ Ali Tayyar Önder, *Türkiye'nin Etnik Yapısı*, Ankara, 2005, s.24.

¹⁶ Eurobarometer – European Commission – *Europeans and Languages*-Publication: September 2005.

¹⁷ *Vatan* gazetesi,18.8.2010.

İSTİKLAL HARBİ VE CUMHURİYETİN TEMEL DİREĞİ: MİLLÎ HÂKİMİYET

DOÇ. DR. CELAETTİN YAVUZ*

Mustafa Kemal Atatürk, Birinci Dünya Harbi sonunda, yurdun kurtarılmasının tek yolunun milletin kendi iradesi ve kuvvetiyle mümkün olabileceği inancındaydı. Ona göre Osmanlı Devleti her ne kadar ayakta ise de aslında fiilen çökmüştü. Yerine sağlıklı ve “millî hâkimiyeti” esas alan yeni bir devletin kurulması elzemdi. Ama bu nasıl olacaktı? Bu sorunun cevabı Mustafa Kemal Paşa’nın Mayıs 1919’da Anadolu’ya “9. Ordu Müfettişi” sıfatıyla gönderilmesiyle verilmeye başlandı.

Samsun’a çıktıktan sonra İzmir’in işgalinin protesto edilmesi ve “millet tarafından kabul edilmediğinin” İtilaf Devletleri tarafından görülebilmesi için gereken telgrafları; valiliklere, Müdafaa-i Hukuk gruplarına ve kolordu komutanlıklarına çekmişti. Bu bağlamda 3 Haziran 1919’da, Havza’dan komutan ve valilere çektiği telgrafında, Paris Kongresine katılmak üzere giden Sadrazam Damat Ferit Paşa Heyetinin, Doğu Anadolu’da Ermenistan adıyla bir muhtariyetlik kabul edildiğini öğrendiğini ifadeyle, “... Geniş bir Ermenistan muhtariyetini ve devletin bir yabancı himayesini kabul konularında, milletin isteği ile şimdiki hükûmetin görüşü arasında bir uygunluk olmadığı anlaşılıyor. Sadrazam Paşa Hazretleri ile birlikte hareket edecek olan heyetin, milletin haklarını savunmada uyacağı ilkeler ve program milletçe bilinmedikçe, arz edilen noktalarda endişeye kapılmamak mümkün değildir. (...) Sadrazam Paşa Hazretleri’ne ve doğrudan doğruya Zat-ı Şahane’ye telgraflar çekerek millî bağımsızlığın mutlak dokunulmazlığının ve millet çoğunluğunun haklarının korunmasının milletin

* TÜRKSAM Başkan Yardımcısı.

temel şartı olduğu belirtilmeli.” şeklinde fikrini belirtmişti.¹ Bu beyanda iki husus öne çıkmaktaydı: 1 Vatanın ve milletin bağımsızlığı, 2 Millettin iradesi dışında hiçbir kararın alınamayacağı. Sadrazam ve padişahın bile hemen her koşulda, yukarıda özetlenen şekilde millete koşmayı, millete dayanarak bir istiklal mücadelesi vermeyi düşünen Mustafa Kemal Paşa, düşündüğü “millî hâkimiyet” ilkesi çerçevesindeki Millî Mücadelenin manifestosunu, 22 Haziran 1919 tarihli Amasya Genelgesi ile belirtti. Bu Genelge’de “millî hâkimiyet” ilkesini çağrıştıran maddeler şunlardır:

- “ 1. Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir.
2. Millettin bağımsızlığını, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.
3. Millettin içinde bulunduğu durum ve şartların gereğini yerine getirmek ve haklarını gür sesle cihana duyurmak için her türlü baskı ve kontrolden uzak **“millî bir heyet”**in varlığı zaruridir.
4. Anadolu’nun her bakımdan en güvenli yeri olan Sivas’ta hemen millî bir kongrenin toplanması kararlaştırılmıştır.
5. Bunun için bütün illerin her sancağından milletin güvenini kazanmış üç temsilcinin mümkün olan en kısa zamanda yetişmek üzere yola çıkarılması gerekmektedir.”²

Atatürk, yukarıda “millî hâkimiyet”in vurgulandığı Amasya Genelgesi sonrasında Doğu Anadolu ve Karadeniz vilayetlerinin temsilcileri ile önce Erzurum Kongresini, ardından da Sivas Kongresini gerçekleştirmiş, bu kongrelerde bile bir “Temsil Heyeti” (Heyet-i Temsiliye) seçilerek, millî hâkimiyet düşüncesinin icra komitesi de belirlenmişti. Yurdun ve milletin düşman işgalinden kurtarılması için gereken çalışmaları başlatmıştı. Hatta Ekim 1919 içerisinde Damat Ferit Paşa sadrazamlıktan düştükten sonra yeni hükûmetle ilişkiye girilmiş, Bahriye Nazırı Salih Paşa ile Amasya’da bir görüşme gerçekleştirilmişti.

Büyük Millet Meclisinin Kuruluşunda “Millî Hakimiyet” İlkesi

Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa, İstanbul Hükûmeti ile ilişkiler bir parça düzeldikten sonra, Meclis-i Mebusan vasıtasıyla İstanbul Hükûmeti ve saltanat üzerinde etkili olmayı umuyordu. Tüm bu umutlar ülkenin düşman işgalinden kurtuluşu içindi. Birinci Dünya Harbi sonrasında “çoğunluğunun İttihatçı” olduğu bahanesiyle İkinci Meşrutiyetin “Üçüncü Meclis-i Mebusan”ı, 21 Aralık 1918’de Padişah Vahidettin tarafından kapatılmıştı. Osmanlı Devleti’nin son meclisi “Dördüncü Meclis-i Mebusan” ise 12 Ocak 1920’de İstanbul’da Fındıklı Sarayı’nda ilk toplantısını yaptı. Bu toplantıya çoğunluğu işgal bölgelerinden seçilen 172 milletvekilinden sadece 72’si katılabiliyordu. Daha sonra 22 Ocakta 25 milletvekili daha katılarak çoğunluk sağlanabildi. İlyas Efendi’nin rahatsızlığı sebebiyle çekilmesi üzerine Meclis-i Mebusan başkanlığına geçici olarak Celalettin Arif Bey seçildi. Bu arada Mustafa Kemal Paşa, Ankara’da kalmak koşuluyla Meclis-i Mebusana başkan olmayı ve Mecliste Müdafaa-i Hukuk Gru-

bunun kurulmasını istemişti. Ancak, bu istekler gerçekleşememiş, Rauf Bey'in başkanlığında "Felah-ı Vatan Grubu" da sarayın adamı olarak bilinen Reşat Hikmet Bey'i Meclis Başkanlığına seçmeye karar vermişti. Osmanlı Meclis-i Mebusanı, yaklaşık üç ay süreyle tam karşılarında demirli düşman donanmasına karşı toplantılarını yaptı.³

Felah-ı Vatan Grubu, her ne kadar Mustafa Kemal Paşa'nın istekleri dışında kurulmuş ise de genelde tüm çabası İstanbul Hükûmetini ve hatta padişahı "milletin tek kurtuluş yolu olan Anadolu'da mücadele yolunu göstermeye" odaklanmıştı. Ancak, Sultan Vahidettin'i ikna etmek pek de kolay değildi. Rauf Bey'in kendisini ziyareti sırasında konu "yurdun ve milletin kurtarılmasına" geldiğinde Vahidettin, "Rauf Bey! Bir millet var, koyun sürüsü, buna bir çoban lazım... O da benim!" demişti. Bu ifade, Millî Mücadeleyi sürükleyen Mustafa Kemal ve arkadaşlarının "Millî hâkimiyet" ilkesinin tam tersi ve aslında düşmana "teslimiyetçi" ve özünde de bencil bir yaklaşımdı. Dördüncü Meclis-i Mebusan, bu zihniyetteki padişah ve onun talimatı doğrultusunda hareket eden İstanbul Hükûmeti sebebiyle, "Millî hâkimiyet" ilkesi çerçevesinde hareket edebilecek bir hareket serbestliğinden yoksundu. Buna rağmen ve özellikle de Felah-ı Vatan Grubunun çabaları sonucunda yapılan bir gizli oturum sonucunda "Ahd-ı Millî" adı ile "Misak-ı Millî" kabul edildi. 17 Şubat 1920'de de yabancı parlamentolara ve basına duyurulması kararı alındı. Bu misakta; Bağımsızlığımızı sınırlayacak siyasal, ekonomik hiçbir antlaşma kabul edilemez. Bu şartlar kabul edilmezse barış yapmak imkânsızdır!" ifadesiyle, en azından Meclis-i Mebusan, padişaha ve hükûmete rağmen milletin gerçek isteğini tüm dünyaya duyurmayı başarmıştı.⁴

Bu gelişmeler yaşanırken 16 Mart 1920'de İngiliz birlikleri İstanbul'u fiilen (sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağı uygulayarak) işgal etti. Bu işgali aynı gün Fransa, İngiltere ve İtalya'nın İstanbul'daki "Yüksek Komiserleri" olan M. Defrance, S. J. De Robeck ve Maissa, müşterek imzaladıkları bir yazı ile Sadarete bildirdiler.⁵

Meclis-i Mebusanı basan İngiliz askerleri, yakaladıkları vekilleri Malta'ya sürgüne gönderildiler. Bu durumu öğrenen Ankara'daki Mustafa Kemal Paşa, önce 16 Martta bütün vali ve kolordu komutanlarına, olayın protesto edilmesi için telgraf çekmiş, hemen bir gün sonra 17 Martta da ordu komutanlarına gönderdiği bir genelgelekle İstanbul'daki durumu özetleyerek Ankara'da yeni bir mec-

Bağımsızlığımızı sınırlayacak siyasal, ekonomik hiçbir antlaşma kabul edilemez. Bu şartlar kabul edilmezse barış yapmak imkânsızdır!

lis toplanmasını istemişti. Bu Meclise seçilecek delegelerde aranacak özellikler de özetle şöyle idi:

- a. Meclis Ankara'da toplanacaktır.
- b. Meclis üyeleri medeni cesaretleri, fikrî kabiliyetleri, dinî ve millî duyguları yüksek olmakla birlikte, 25 yaşından genç ve ayrıca fena şöhret sahibi de olmayacaktır.
- c. Meclis üyelerinin seçiminde vilayetler esas alınacaktır.
- d. Gayrimüslimler seçilmeyecektir.
- e. Her vilayetten beş üye seçilecektir.
- f. Üye seçiminde vilayet yönetimi, belediyeler ve Müdafaa-i Hukuk grupları görevlidir.
- g. Meclis üyeliğine her parti, zümre ve cemiyet aday gösterebileceği gibi, isteyenler de ferden başvurabileceklerdir.⁶

Komutanların bilgisi dâhilinde Mustafa Kemal Paşa, 19 Martta yeni bir genelge daha yayımladı. Bu Genelge'de özetle; "Olağanüstü yetkiler taşıyan bir Meclisin Ankara'da toplanacağı, Meclise katılacak üyelerin nasıl seçilecekleri, seçimlerin en geç 15 gün içerisinde yapılması gerektiği..." kesin ve kararlı ifadelerle yer almaktaydı. Keza İngilizlerin işgalinin ardından dağılan Meclis-i Mebusanın üyelerinden de kurtulanların Ankara'daki bu yeni Meclise katılabilecekleri bildirilmekteydi. Genelge'nin ardından da mebus seçimleri başlamış, Meclis-i Mebusanın dağılmasından sonra açıkta kalan milletvekillerinin bir kısmı da Ankara'ya intikale başlamışlardı.

Bu yeni Meclise seçilmesi arzulanan adayların bir kısmı Mustafa Kemal'e duyduğu kuşkular dağılmadığı için seçime gitmiyordu. Bazıları Ankara oluşumunun (Millî Mücadele) henüz ne anlam taşıdığını ve kararlılığının derecesini bilemiyordu. Hatta bazı komutanlar bile Mustafa Kemal yerine İstanbul'la bağlantı kuruyor, hükümetin direktiflerini tercih ediyordu. Bunun üzerine Mustafa Kemal, bu askerlerin bir kısmını Meclis üyesi yaparak onları da ülkenin geleceği konusunda karar ortağı hâline getirdi. Konya'daki 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey de bunlardan biri olup bilahare Mersin'den mebus seçtirilmişti. Keza başlangıçta seçimler aleyhinde gözükken Trabzon valisi bile ilin mebusu seçilmişti.⁷

Mustafa Kemal Paşa, Ankara'dan vekil seçildi. Ankara bölgesinden Mustafa Kemal Paşa 140, Ali Fuat Paşa 132, Kınacızade Şakir Efendi 122, Beynamlı Hacı Mustafa Efendi 80 ve Şeyhzade Şemsettin Efendi 79 oyla çoğunluğun rızasıyla Ankara vekili seçilmişlerdi.

"Osmanlı Devleti" topraklarında, "gayrimeşru" ya da "milletin meşru Meclisi" olarak toplanan Meclis, sadece Türk İstiklal Harbini yürüten bir Meclis değil, aynı zamanda yeni kurulmakta olan Türkiye'nin de bir bakıma ilk ve "kurucu" Meclisi gibiydi. Seçimler bugünkü uygulamalarda görüldüğü gibi sağlıklı ve me-

kanik bir şekilde işleyen sistem gibi yürümüyordu. İstanbul Hükûmeti ve işgal devletlerinin baskılarıyla illerdeki yöneticiler seçim aleyhinde çalışıyorlardı. Derişim, Malatya, Elazığ, Konya, Diyarbakır ve Trabzon'da bile Ankara Meclisinin önlenmesi yönünde çalışan yöneticiler mevcuttu.⁸

Meclis açılmaya kadar Mustafa Kemal Paşa ve yakın arkadaşları Meclise verilecek isim konusunda da beyin jimnastiği yaptılar. Pek çok isim üzerinde durulmuştu. İsim tekliflerinden biri de "Kurultay" idi. Pek çok vekile sempatik gelen bu ad, Mustafa Kemal Paşa'nın "İstanbul'dan gelen mebuslar ve seçilenler toplanacak. Millet iyi oldu diyecek. Fakat arkasından soracak: Millet Meclisi nerede?" şeklindeki akıl yürütmesi ve karşı duruşu sebebiyle, "Kurultay" adından vazgeçildi. Uzun süren tartışmaların ardından da "Büyük Millet Meclisi" olarak tespit edildi.⁹

Meclisin adı dışında bir diğer sorun da "temsiliyet" ya da "meşruiyet" sorunu ve kimin Meclis Başkanı olacağı idi. Meclis-i Mebusan Başkanı Celalettin Arif Bey, bu konuda farklı düşüncede idi. Bu, Mustafa Kemal Paşa'nın çözmesi gereken önemli bir sorun hâline gelmişti. Üstelik Meclisin "olağanüstü" bir kurum gibi nitelendirilmesi de bir diğer anlaşmazlık konusuydu. Ancak, Mustafa Kemal Paşa bu engelleri kolayca aşmayı bildi.¹⁰

O dönemde Ankara'da Meclisin toplanabileceği elverişli bir bina olmayınca, II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti kulübü olarak inşa edilen binada karar kılındı. Eksik kısımlar ve eşyalar halkın fedakârlığıyla tamamlandı. 22 Nisanda açılacak iken, Mustafa Kemal Paşa'nın genelgesi ile Meclisin 23 Nisan Cuma günü açılacağı bildirildi. Maksat, %99'u Müslüman bu milletin İstiklal Harbinin itici gücü bu yüce Meclisi, hayırlı bir "Cuma" günü açmaktı. Bu maksatla Heyeti Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından vilayetlere, sancaklara, Müdafaa-i Hukuk merkezlerine, belediye başkanlıklarına ve kolordulara gönderilen 21 Nisan 1920 tarihli "Tören Programı" niteliği de taşıyan telgrafın birinci maddesinde, "Tanrı'nın lutfuyla Nisanın 23'üncü Cuma günü, Cuma namazından sonra, Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılacaktır!" şeklindeki ifade yer almaktaydı. 3. maddede de "Bugünün kutsallığını teyit için, bugünden başlayarak her gün, vilayet merkezinde hatim ve Buhar-i Şerif okunmaya girişilecektir. Hatmin sonu, teberrüken, Cuma günü namazdan sonra Daire-i Mahsusa (Millet Meclisi) önünde tamamlanacaktır." Müteakip maddede de yurdun her köşesinde "Buhari ve hatimler" okunması, Cuma günü minarelerden ezan öncesinde "Salavat-ı Şerife okunması" gibi talimat da mevcuttu.¹¹

23 Nisan Cuma sabahı erken saatlerden itibaren Ankara'da evlerinden ayrılan erkek, kadın, çocuk, genç, yaşlı, kalpaklı, sarıklı ve yöresel giysili tüm halkın oluşturduğu insan kitlesi tören alanını doldurmaya başladı. Toplantıya katılanlar Meclis ile Hacı Bayram Camii arasına sıkışmaya çalışmış, âdetâ kımıldayacak yer kalmamıştı. Boş arsalar, binaların çatıları insanlarla dolmuş, Hacı Bayram Camii'nde namaz kılanlara yer kalmayınca mermer avluya taşılmış, hatta kabirler

üzerinde, sokaklarda bile secdeye durmuşlardı. Bu tabloyu dönemin gazetecilerinden Yunus Nadi; “Bu şerait içinde usulü dairesinde yapılan bir ibadet olmaksızın çok, milletin kendi yazgısını kendisinin çizeceği bir dayanışma günü olmuştur!” diye özetlemektedir.

Cuma namazının ardından solgun ipeklerine yıpranmış satırlarla dualar yazılı eski sancaklar altında “tehliller, tekbirler” getirilerek ihtiyar şeyhleri, fakir hacıları, hocaları ile Meclis binasına doğru yürüyen bu insan kitlesi, Anadolu’da yeni bir düşünceyi karşılamaya hazırlanıyordu. Bu da “kendi gücünün üstünde hiçbir güç tanımayan ve ülkesini tam bağımsızlığa kavuşturmayı amaçlayan ihtilalci, inkılapçı Büyük Millet Meclisinin ülke kaderine el koyması düşüncesi ve onun hayat geçirilmesi olmuştur!”¹²

Saat 13.45’te Ankara’ya gelebilen vekiller Meclis salonunda toplandılar. Bunlar ülkenin en seçkin siyaset ve bilim adamları değillerdi. Çoğunun sıradan insanlar olduğu kıyafetlerinden anlaşılabilirdi. Fesler, sarıklar, kalpaklar, külahlar birbirine karışmıştı. Ama hepsinin ortak özellikleri “yurtsever” likti.

Meclis, En yaşlı üye Sinop Vekili Şerif Bey’in kürsüdeki şu konuşmasıyla açıldı:

“Saygıdeğer İnsanlar! İstanbul’un geçici kaydıyla yabancı kuvvetler tarafından işgal olunduğu ve bütün temelleri ile halifelik makamının ve hükümet merkezinin bağımsızlığının yok edildiği bilinmektedir. Bu duruma baş eğmek, milletimizin teklif olunan yabancı köleliliğini kabul etmesi demektir. Ancak tam bağımsızlık ile yaşamak için kesin olarak kararlı bulunan ve ezelden beri hür ve başına buyruk yaşamış olan milletimiz, kölelik durumunu son derece ve kesinlikle reddetmiş ve hemen vekillerini toplamaya başlayarak Yüksek Meclisimizi meydana getirmiştir. Bu Yüksek Meclisin en yaşlı üyesi sıfatıyla ve Allah’ın yardımıyla milletimizin iç ve dış tam bağımsızlık içinde alın yazısının sorumluluğunu doğrudan doğruya yüklenip, kendi kendisini yönetmeye başladığını bütün dünyaya ilan ederek Büyük Millet Meclisini açıyorum!”¹³

Büyük Millet Meclisinin kurulmasıyla, evvelce Millî Mücadelenin bayraktarlığını yapan, başında ise Mustafa Kemal Paşa’nın bulunduğu “Heyet-i Temsiliye”nin de sonu noktalanmış oldu.¹⁴ 24 Nisan 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa, son kez Heyet-i Temsiliye Başkanı sıfatıyla, Mondros Ateşkes Sözleşmesinden başlayarak o güne kadarki gelişmeleri, Erzurum ve Sivas Kongrelerini, Heyet-i Temsiliyenin çalışmalarını açıklayan uzun bir konuşma yaptı. Bu uzun ve anlamlı konuşmanın sonunda Mustafa Kemal Paşa Büyük Millet Meclisinin hukuki durumunu açık bir şekilde şöyle çizmişti:

“Türkiye Büyük Millet Meclisinin üstünde herhangi bir kuvvet mevcut değildir. Meclis hem teşri, hem icrai vazife görecektir. Yani vahdetikuva esasları hüküm sürecektir. Meclis, icra vazifesini, kendi üyeleri arasından bizzat seçeceği bir hükümet marifetiyle yapacaktır!”¹⁵

Meclis açılışının ikinci gününde, Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmasının ardından onu başkan seçti. İkinci Reisliğine de Celalettin Arif Bey ve Reis Vekilliğine Abdulhalim Çelebi seçildiler.¹⁶

Millî Hâkimiyetin İlk Temsilcileri Büyük Millet Meclisinin Üyeleri

TBMM'nin açılışıyla birlikte, millî egemenliğe dayalı yeni Türk Devleti de doğmuş oluyordu. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'na göre "böylece Türkiye Büyük Millet Meclisince ulusun işlerine doğrudan doğruya el konularak hukuk yönünden ulusal egemenlik kurulmuş oldu. İşte bu olay Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk tarihsel aşamasıdır. O gün, adı söylenmeyen ve biçimi bakımından ulusal egemenliğe dayanan cumhuriyet niteliği taşıyan yeni bir devlet kurulmuş oluyordu." "Böylece parlamentosu, başkanı ve geçici hükûmeti ile ulusal egemenliğe dayanan ve cumhuriyet niteliği taşıyan yeni bir devletin temeli, 23, 24 ve 25 Nisan günleri atılmış bulunuyordu."¹⁷

Meclisin üyeleri içinde 102 serbest meslek sahibi, 133 devlet memuru, 52 asker, 32 din adamı, 30 seçimle gelen muhtelif kişiler, 7 aşiret reisi, 4 teknik uzman, 16 sağlıkçı ve 2 tekel görevlisi vardı. Siyasi partiler olmamakla birlikte, zaman zaman üç gruba ayrıldılar. Bunlardan Osmanlıcılık yanlılarına "Fesliler", İslamcı düşüncedekilere "Sarıklılar", inkılapçı düşüncedekilere de "Kalpaklılar" deniliyordu. Sayısı 300-347 arasında değişen vekillerin 288'i yüksek okul, 94'ü ortaöğretim, 21 meslek eğitimi almıştı. 162'si Türkçe dışında ikinci bir dil biliyordu.¹⁸

Meclis çatısı altında ne konuşulduysa tutanaklara geçirilip bastırıldı ve halkın bilgisine sunuldu. Kalacak yeri ve geliri olmadığı için istasyonlarda, çayır-liklarda bile yatan, sabahlayan bazı mebuslar sıtmaya yakalandı. Cefakâr, çalışkan, milliyetçi, korkusuz, kahraman ve son derece kararlı bu Meclis, bu üstün meziyetleri sebebiyle de hemen her hatada herkesten hesap soruyordu. Bu hesabı, İstiklal Harbinin ta başından itibaren en önemli lideri ve beyin gücü Mustafa Kemal'den dahi, mağlubiyet karşısında sormaktan geri kalmamışlardı. Çünkü onlarda "biat" kültürü yoktu. Varsa bile bu biat sadece "vatan" ya da "yurttaşlar" içindi.¹⁹

Mustafa Kemal Paşa'nın da Meclis kuruluşundan sonraki hükûmetin tesisi konusundaki görüşleri "Efendiler, bu ilkelere dayanan bir hükûmetin niteliği kolaylıkla anlaşılabilir. Böyle bir hükûmet, millî hâkimiyet temeline dayanan halk

TBMM'nin
açılışıyla
birlikte, millî
egemenliğe
dayalı yeni
Türk Devleti de
doğmuş
oluyordu.

hükûmetidir, cumhuriyettir!” şeklinde idi. Yani Meclisin “yürütme” görevini de üstlenen bu Meclis Hükûmetinin kurulmasındaki ana ilke “kuvvetler birliği” idi. Zaman geçtikçe bu ilkelerin kapsadığı kavramlar anlaşılmaya başlandı.²⁰

Atatürk’ün daha sonra yazdığı **Nutuk**’ta ve diğer konuşmalarında sık sık dile getirmiş olduğu en önemli özellik, “millî hâkimiyet” ilkesi idi. Bu “millî hâkimiyet” ilkesi, birçok tarihçi tarafından Atatürk’ün gerçekleştirdiği ilk “inkılap” olarak da belirtilmektedir.²¹

İstiklal Harbini başından sonuna kadar azim ve sarsılmaz kararlılıkla yürüten bu yüce Meclis, Yunan kuvvetleri Ankara önlerine dayandığında Meclis Kayseri ya da Sivas gibi iç bölgelere taşınmak istenince, gerektiğinde silahla da savaşabileceklerini, bu sebeple “düşmandan kaçmayacaklarını” da söyledi. Millet’in gerçek ruhu ve gerçek gücü, akıl-kararlılık-çalışkanlık ve cesaretle bezenen 23 Nisan Meclisinde toplanmıştı. Bu ruhu cephedekilere ve cepheye mermi taşıyanlara da aşıladılar.

1921 Anayasa’sı ve Millî Hâkimiyet

Türkiye Büyük Millet Meclisi, ilk kararında “Mecliste toplanan millî iradeyi vatanın geleceğine egemen kılmak esası amaçtır. BMM’nin üstünde güç yoktur!” ifadesiyle, yetkilerinin sınırlarını halife ve padişahın yetkileri üzerine çıkarmaktaydı. Bundan sonra da Meclis, neredeyse hemen her kararında ve çıkardığı kanunlarda “millî iradeye dayalı bir devlet” kuracak gibi icraatta bulunmuş, daha sonra da İstanbul Hükûmetini tanımamıştır.²²

Büyük Millet Meclisi, kuruluşundan 9 ay sonra, Anayasa Komisyonunun hazırladığı ilk Anayasa’yı kabul etti. 20 Ocak 1921 tarihli bu Anayasa’da “millî hâkimiyet” şu maddelerle tanımlanmaktaydı:

“Mad. 1: Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir. İdare usulü, halkın mukadderatını bizzat ve fiilen idare etmesi esasına dayanmaktadır

Mad. 2: İcra kudreti ve teşri yetkisi, milletin yeğâne ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz eder.

Mad. 3: Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükûmeti “Büyük Millet Meclisi Hükûmeti” unvanını taşır.”

Yukarıdaki ifadelerde görüldüğü üzere, adı “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu” adını da alan bu Anayasa’da, “millî hâkimiyet” ilkesi, bu ilk Anayasa’nın birinci maddesinde açıkça kendini belli etmektedir. Bunun anlamı ve 3. maddede belir-

Milletin gerçek ruhu ve gerçek gücü, akıl-kararlılık-çalışkanlık ve cesaretle bezenen 23 Nisan Meclisinde toplanmıştı. Bu ruhu cephedekilere ve cepheye mermi taşıyanlara da aşıladılar.

tilen “Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur!” ifadesi, Millî Mücadeleyi yürüten Meclisin dışında ve hele de üstünde hiçbir güç olmadığıdır. Yani ne İstanbul Hükûmeti ve sadrazam, ne Halife ne de padişah millet adına tüm yetkiler Mecliste toplanmıştır.

İşte bu Meclis ve bunun “Meclis Hükûmeti”, Millî Mücadele ekibinin padişahın her türlü olumsuz müdahalesini önleyici bir engel oluşturmuştur. Bu Meclis ve sahip olduğu Meclis Hükûmeti sistemi, gelecekte saltanatın kaldırılmasına dayanak olduğu gibi, “Cumhuriyet”in de önünü açan bir gelişmedir.²³

Millî Hâkimiyetin “Cumhuriyet” ile Sonuçlanması

Büyük Taarruzu müteakip Yunan kuvvetleri İzmir’i terk ettikten sonra, Fransa’nın da girişimleriyle yeni bir anlaşma yapılması için çalışmalar hızlandırıldı. İşte Millî Mücadelenin tamamen “millî hâkimiyet” ilkesiyle ve Büyük Millet Meclisi ile bu Meclisin hükûmetinin kazanıldığı o günlerde, İstanbul Hükûmetinin Sadrazamı Tevfik Paşa, Mustafa Kemal’e “Başkomutan” sıfatıyla bir yazı göndererek “Zaferle İstanbul-Ankara ikiliğinin sona erdiğini, İtilaf Devletleri’yle yapılacak barış görüşmelerine hem İstanbul hem de Ankara hükûmetlerinin katılacağını” bildirmişti. Üstelik yazının hitap başlığında “Büyük Millet Meclisi Başkanı” ibaresi bile yoktu. Bu yazıya sert bir üslupla cevap yazıldı. Bu cevapta ve diğerlerinde İstanbul Hükûmetinin hukuki varlığının sona erdiğine birkaç kez Büyük millet Meclisinde karar verildiği, artık bir “kurul” olduğu, Türkiye Devleti’nin de TBMM Hükûmeti tarafından yönetildiği, sözde İstanbul Hükûmetinin “teslimiyetçi” zihniyet sebebiyle TBMM Hükûmetinin görüşmelerdeki gerekçelerini zayıflatacağı ifade edildi. Sonunda barış görüşmelerine sadece Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin katılması kesinleşti.²⁴

Bu gelişmenin ardından 30 Ekim 1922’de Rıza Nur ve 78 arkadaşının imzasıyla Meclis Başkanlığına verilen bir önergede, “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 1. maddesiyle hâkimiyetin padişahтан millete geçtiği, 2. maddesiyle yasama ve yürütme güçlerinin milletin iradesine verildiği, 7. maddesiyle savaşa ve barışa karar verme gibi bütün hükûmranlık haklarının millette toplandığı, dolayısıyla o zamandan beri çökmüş Osmanlı İmparatorluğu’nun yerini yeni ve millî bir Türkiye Devleti’nin aldığı, kaldırılmış padişahlığın yerine de TBMM’nin geçtiği”, belirtilmişti. Yani bu önerge ile, saltanatın zaten fiilen kalkmış olduğu, dolayısıyla da yeni bir devletin kurulduğu, bu devletin “Türkiye Devleti” olduğu, padişah yerine de yetkilerin Büyük Millet Meclisinde toplandığı, dolayısıyla da saltanatın artık tamamen kaldırılması gerektiği istenmekteydi.

Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından da imzalan bu önerge, çoğunluk sağlanamadığından ilk gün kesin sonuç alınamadı. 31 Ekim 1922’de Müdafaa-i Hukuk Grubunda Mustafa Kemal, saltanatın kaldırılmasının mecburi

olduğunu ifade etti. 1 Kasım 1922'deki Genel Kurulda da "saltanat ve hilafetle ilgili" olarak Türk ve İslam tarihinden örnekleri içeren uzun bir konuşma yaptı. Buna rağmen Mecliste olumsuz bir hava sezince yeniden söz alarak, "Efendiler! Hâkimiyet ve saltana hiç kimse tarafından hiç kimseye ilim icabıdır, diye müzakereyle, münakaşa ile verilemez. Hâkimiyet, saltanat, kuvvetle, kudretle ve zorla alınır. Osmanoğulları zorla Türk milletinin hâkimiyet ve saltanatına vazü'l-yed olmuşlardı. Bu tasallutlarını altı asırdan beri idame eylemişlerdi. Şimdi de Türk milleti bu mütecavizlerin hadlerini ihtar ederek hâkimiyet ve saltanatını isyan ederek kendi eline bilfiil almış oluyor. Mevzubahis olan millete saltanatını, hâkimiyetini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız meselesi değildir. Mesele, zaten emrivaki olmuş bir hakikati ifadeden ibarettir..." şeklinde ve sonunda tehdit de ifade eden, "millî hâkimiyet" ilkesinden vazgeçilemeyeceğini vurgulayan bir konuşma yaptı. Aynı gün ikinci oturumda saltanat ve hilafet birbirlerinden ayrılmış ve saltanat kaldırılmıştır.²⁵ Bundan sonra ise Cumhuriyetin ilanı, saltanatın kaldırılması ve "millî hâkimiyeti" taşıyıp güçlendirecek demokratikleşme çabalarına sıra gelecektir.

Sonuç

"Millî hâkimiyet" kavramını, hem İstiklal Harbinin hem de yeni kurulacak Cumhuriyetin en önemli ilkesi edinen Mustafa Kemal, sonunda amacına ulaşmıştır. Bu "millî hâkimiyet" kavramı onun tarafından çok önceleri fark edilmişti. Bu kavram için "O bir siyasi nüfuzdur ki devlet kavramının özünde vardır!" diyerek açıklamakta ve bu kavramın en güçlü savunma silahı olduğunu da "milleti dışta temsil ve başka milletlere karşı savunma yetkisi" olduğunu ileri sürmektedir.

Atatürk'e göre; "Millî hâkimiyet öyle bir nurdur ki onun karşısında zincirler erir, taç ve tahtlar yanar, yok olur!"²⁶ İşte bunun sonunda saltanat kalkmış, yeni Türk devleti uzun süren bir "barış konferansı" maratonundan sonra Lozan Barış Antlaşması ile tüm dünyada varlığını kazanmıştır. Bundan sonrası ise "millî hâkimiyet" in mevcudiyetini tescil ettirecek cumhuriyetin ilanıdır. O da gerçekleşir.

Cumhuriyet ilan edildikten sonra da "millî hâkimiyet" kavramının kutsallığına inanan Atatürk, İzmit'te gazetecilerle yaptığı bir konuşmada, "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir. Olaylar ve tarih tecrübelerimiz, milleti koyun sürüsü gibi gören idare tarzlarının ülkemizde uygulanamayacağını göstermiştir!" söz-

Atatürk'e göre;
"Millî hâkimiyet
öyle bir nurdur
ki onun karşısında
zincirler erir,
taç ve tahtlar yanar,
yok olur!"

leriyle, bu inancını birçok kez tekrarlamıştır.²⁷ İşte bu sebeptendir ki Cumhuriyetin en önemli kurumlarından Türkiye Büyük Millet Meclisinin iç ve dış duvarlarında “Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir!” ifadesi yer almaktadır. ■

¹ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, I. Cilt, (Güncel Türkçeye çeviren: Zeynep Korkmaz), Gnkur. Yayını, Ankara, Tarih (?), s. 20.

² Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, I. Cilt, s. 21.

³ Cemil Özgül, **Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1989, s. 125-127.

⁴ Ayrıntılar için bk. Cemil Özgül, age., s. 128-133.

⁵ **Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk** (1916-1922), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003, s. 153-154.

⁶ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, I. Cilt, s. 285-289. Ayrıca bk. İhsan Güneş, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, T. İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s. 56-57.

⁷ Ali İhsan Güneş, age., s. 62-63.

⁸ 1 Nisan 1336 Ankara Vali Vekili, Defterdar, Kadı, Mektubici Vekili, Maarif Müdürü, Ser Mühendis, Ziraat Müdürü, Müftü, Metropolit Vekili, Heyeti Teftişye ve Belediye Reisi ile ayrıca 10 azanın imzalandığı bir tutanakla, bu sonuçlar kayda alınmıştır. Ayrıntılar için bk. İhsan Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1922) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, TBMM Basımevi, Ankara, 1992, s. 30.

⁹ İsmet İnönü, **Hatıralar**, 1. Kitap, Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Ankara, Temmuz 1992, s. 191-192.

¹⁰ Celalettin Arif Bey, Meclis-i Mebusan Başkanı olarak daha fazla ödenek alması gerektiğini hatırlatmış, bunun üzerine de Mustafa Kemal, durumu Divan Başkanlığının değil, sadece Genel Kurulun çözebileceğini, istiyorsa Genel Kurulda durumun açılacağını söyleyince, Celalettin Arif Bey bu icra şeklini istemiş, böylece sorun çözülmüştü. bk. Mustafa Kemal Atatürk, age., s. 290-292. Ayrıca bk. Cemil Özgül, age., s. 157.

¹¹ Bu ifadelerden ilki “Bemennin-il Kerim, Allah'ın lütfu ile Nisanın 23'üncü Cuma günü, Cuma namazından sonra Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılacaktır!” şeklindeydi. Ayrıntılar için bk. Mustafa Kemal Atatürk, age., s. 294-295. Ayrıca bk. Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam**, 2. Cilt, Remzi Kitapevi, 8. Basım, İstanbul, 1981, s. 253-254.

¹² İhsan Güneş, age., s. 68-69. Ayrıca bk. İsmet İnönü, age., s. 192.

¹³ İhsan Güneş, age., s. 69-70.

¹⁴ Cemil Özgül, age., s. 160.

¹⁵ İsmet İnönü, age., s. 192.

¹⁶ M. Galip Baysan, “23 Nisan 1920 Büyük Millet Meclisinin Anatomisi”, 25.04.2010, <http://www.turksam.org/tr/a2006.html>

¹⁷ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **Türkiye Cumhuriyetinin Anayasal Kuruluşu**, Ankara, 1974, s. 660.

¹⁸ “TBMM 1. Dönem Milletvekilleri Listesi”, http://tr.wikipedia.org/wiki/TBMM_1._D%C3%B6nem_Milletvekilleri_listesi, (Erişim: 22.08.2007).

¹⁹ Celalettin Yavuz, “23 Nisan ve İlk Türkiye Büyük Millet Meclisini 90. Yılında Anlamak!”, 23.04.2010, TÜRK SAM web sayfası, <http://www.turksam.org/tr/a2000.html>. Ayrıca bkz: Ali İhsan Gencer, Sabahattin Özel, **Türk İnkılap Tarihi**, Der Yayınları, 8. Basım, İstanbul, 2001, s. 129.

²⁰ Mustafa Kemal Atatürk, age., 2. Cilt, s. 300.

²¹ **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I/2** – Atatürk İnkılapları, (hzl. Ö. Kürkçüoğlu, G. Bozkurt, İ. Güneş, E. Taşdeminci, N. Çağan, M. Ergun, N. Genç), YÖK Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1997, s. 41.

²² **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I/2**, s. 40.

²³ Hamza Eroğlu, “Milli Egemenlik İlkesi ve Anayasalarımız”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Kasım 1984, s. 146-147. Meclis Hükûmeti ile ilgili ayrıntılar için bk. Faruk Yılmaz, **Türk Anayasa Tarihi**, Berikan Yayınları, Ankara, 2007, s. 116-117.

²⁴ Turhan Feyzioğlu, agm., s. 757.

²⁵ Bu kararın alınmasından sonra Sultan Vahidettin, İngiliz İşgal kuvvetleri komutanı General Harrington’a yazdığı mektuba olumlu cevap alması üzerine, 17 Kasım 1922’de “Malaya” adlı bir İngiliz zırhlısı ile İstanbul’dan ayrıldı. Ayrıntılar için bk. Ali İhsan Gencer, Sabahattin Özel, age., s. 205-209.

²⁶ Turhan Feyzioğlu, “Türk Milli Mücadelesinin ve Atatürkçülüğün Temel İlkelerinden Biri Olarak Millet Egemenliği”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, Temmuz 1985, s. 744.

²⁷ Turhan Feyzioğlu, agm., s. 751.

ETNİK KİMLİK, ULUS VE VATANDAŞLIK: TEORİ, TARİH VE BUGÜNÜN TÜRKİYE'SİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME

YRD. DOÇ. DR. HATİCE MUMYAKMAZ*

Farklılık, Uyum, Eşitlik ve Türdeşlik

Vatandaşlık olgusu, toprak sınırları belli olan ve bu sınırlar dâhilinde meşru yetkilerini kullanan modern ulus devletle birlikte ortaya çıkmıştır.¹ Vatandaşlık, insanların farklılıklarının ve maddi şartlarının ötesinde, onurluluk açısından eşit oldukları ve gerek hukuki gerek siyasi anlamda eşit muamele görmek durumunda oldukları fikrine dayanmaktadır. Ancak hedefleri, arzuları ve ilkesiyle bir tür yurttaşlık hayali olan demokratik ulus, somut biçimleri açısından kaçınılmaz olarak "etnik"tir. Ulus, yurttaşla etnik arasındaki diyalektikle, her türlü topluma özgü etnik öğelerin ötesine geçmek, etnik olanın elinden yurttaşla ilgili olan aracılığıyla kurtulma çabasıyla tanımlanmaktadır.²

Etnik topluluklar, bir ulusun sahip olduğu "kendi" toprağına bağlı memleketinde ikamet etme, ortak iş bölümü, ekonomik birliktelik, haklar, vazifeler gibi niteliklere sahip değildir. Uluslar ve etniler arasındaki hiyerarşik ilişki, uluslara tanınan hak ve

Etnik topluluklar, bir ulusun sahip olduğu "kendi" toprağına bağlı memleketinde ikamet etme, ortak iş bölümü, ekonomik birliktelik, haklar, vazifeler gibi niteliklere sahip değildir.

* Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

ayrıcılıklardan yararlanmak isteyen etnilerin uluslaşmasını teşvik eder ve etnik gruplar ulus inşa sürecine girerler.³

Anthony D. Smith, etnikliğin, antropolog ve sosyologların ilkel olarak tanımladıkları bir dönemde daha milliyetçilik doğmamışken, ruşeym hâlinde bulunduğunu düşünmektedir. Ona göre, kültürel farklılık duygusu, serbest dolaşımli territoryal yakınlık ve akrabalık ağı, benzer gruplarla ittifaka dayalı bir ilişkinin varlığı, bir grup duygusu ve sadakatinin eklenmesi ile “etnik” grup meydana gelmektedir.⁴ Etnik grup, eşit vatandaşlık haklarıyla topluluğa doğrudan üye olmak, dikey bir ekonomik uyum gibi unsurlardan ise bir ulus/millet oluşmaktadır.⁵

Smith, Gellner gibi teorisyenlerin modern millet/ulus efsanelerinin aksine, milletlerin modern siyasi topluluklar olsalar bile hiçbir şekilde tarihten kopuk olmadıklarını ve kurucu unsurları olarak etnik bir çekirdeğin bulunduğunu söylemektedir. Bu etnikler, çağlar boyunca oluşan, yüksek asabiyeli, öz bilinçli ayırt edici etniklerdir ve milletlerin karakterleri hakkında ipuçları vermektedirler. Bugünün milletlerinin çoğu çok etnikli olmakla birlikte, bunların pek çoğu adını ve kültürel karakterini verdiği bir devlete ilhak eden, cezbederek çeken bir egemen etrafında oluşmuşlardır. Smith, bu tanımlama ile milletin oluşum sürecinde politik ve ekonomik unsura önem vermektedir.⁶

Teorik olarak ulus devlet, türdeşlikle eş anlamlıdır. Türdeşlik düşüncesinin ayrıntılarında ulus; aynı dili konuşan, aynı soydan gelen, aynı dine mensup, aynı kültür ve tarih mirasını paylaşan, ortak düşmanları bulunan bir insan topluluğudur. Bu topluluğun devlet aygıtıyla ilişkisi, hukuki bir kavram olan vatandaşlık bağıyla sağlanır. Ulus devletin sınırları ulus olarak tanımlanan topluluğunun üzerinde yaşadığı toprakların tümünü kapsar bir biçimde çizilmektedir.⁷

Sınırları belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde yasal güç kullanma hakkına sahip olan ulus devletler, yönetimindeki halkı ortak kültür, sembeler, değerler yaratıp geleneklerle köken mitlerini canlandırarak birleştirmeyi amaçlarlar.⁸ Ulus kurma süreci, devlet kurma, türdeşleşme, kitlelerin politik katılım yeteneği kazanması ve devlet araçlarının yaygınlaşması gibi aşamalardan geçmektedir.⁹ Ulus inşa sürecinin bir ortak kültür geliştirilmesi süreci olmasının yanı sıra bir kültürel asimilasyon süreci de olduğu düşünülmektedir. Ancak bu süreçte homojenleştirmeye direnen ulusal azınlıklar da olagelmıştır.¹⁰

İrade, Ortak Kültür, Haklar ve Görevler

Ernest Gellner, bir ulusal kimlik kuramının irade ve kültür gibi iki kavram tarafından oluşturulabileceğini savunmaktadır. Gellner’e göre ulusçuluk, ulusların bir ürünü değildir. Ulusları meydana çıkaran ulusçuluktur. Ulusçuluk önceden var olan tarihî mirasın getirdiği çok sayıdaki kültürün içinden bir seçim yaparak onları çoğunlukla tamamen dönüştürür ve bunların kültürel zenginlik-

lerinden yararlanır. Ölü diller yeniden canlandırılır, gelenek icat edilir. Ulusçuluk, yabancı kültürü ortadan kaldırarak yerine eski yerel alt kültürü getirmez; kendine göre yeni bir yüksek kültür yaratır.¹¹

Hâkim sosyolojik teoride de ulus, aynı ekolojik alan (bir kültür, bir egemenlik) üzerindeki kültürel, ekonomik ve siyasi sistemlerin çakışma süreçleriyle birlikte “aşağı kültürler”in, standartlaştırılmış, homojen ve merkezî iktidar tarafından desteklenen bir “yüksek kültür” ile bütünleşmesi (uyumu) olarak ele alınmaktadır. Fransa tarihinin ve Durkheim sosyolojisinin damgasını taşıyan tanımlamada ulus; maddi ve manevi bakımdan bütünleşmiş, sürekli ve istikrarlı bir merkezî iktidarı olan, sınırları belirli, bilinçli olarak bir devlete ve onun yasalarına bağlı sakinlerin kültür, zihniyet ve ahlak açısından görelî bir birliğe sahip bulunduğu toplumdur. Buradan hareketle Giddens, ulus devletlerin yürütme,

yargı ve yasama işlevlerinin ulusal bir hükûmetin elinde merkezîleştiği ve ilke olarak bütün yetişkin yurttaşların formel eşitliğine dayalı siyasî katılıma imkân tanıyan siyasi bir sistem olduğunu savunmaktadır.¹²

Anderson’un, Renan’ın¹³ etkisiyle “hayal edilmiş bir siyasi topluluk” olarak tanımladığı ulus, esnek de olsa sınırlı, egemen ve daima derin ve yatay bir yoldaşıktır. Ulusun sınırlılığı hiçbir ulusun kendisini insanlığın tümüyle örtüşüyor olarak hayal etmemesindedir. Ulusun egemenliği ve hürriyeti, egemen devletten kaynaklanmaktadır. Ulusun yoldaşlığı, her ulus içerisindeki fiilî eşitsizlik ve sömürü ilişkilerine rağmen, bir kardeşlik ruhu içermesindedir.¹⁴ Anderson, milleti oluşturan unsurun, hayali bir kan bağından çok dil ve din olduğunu düşünmektedir.¹⁵

Seton-Watson’a göre ise; bir ulusun üyeleri dayanışma duygusu ile ortak bir kültür ve ulusal bilinçle birbirlerine bağlı olduklarını hissetmelidirler. Herhangi bir topluluktaki önemli sayıdaki kişi kendilerinin ulus oluşturdıklarını varsayıyor ya da böyle olduklarını düşünerek hareket ediyorlarsa ulus oluşmuş demektir.¹⁶

Uluslarda ortak olan şey, biricikliklerine duydukları inançtır ve bu inanç, onların ayrı bir ulusal kimliğe sahip olmalarını mümkün kılar. Ulusal kimlikler, kişilerin bağlı oldukları devletlerin vatandaşlık haklarından yararlanmasını sağlar. Ulusun kurumsallaşması vatandaşlık ile sağlanır. Bu sebeple ulus olmaya çalışan etniler üyelerini öncelikle vatandaşa dönüştürmeye çalışırlar.¹⁷ Uluslaşma sürecinin araçları, eğitim, askerlik, hukuk ve dildir.¹⁸

Siyasi alanda yurttaşlık ilkesi üzerine kurulan birlik, sosyal ve kültürel hayatın güvencesi olarak görülmektedir. Yurttaşlık, bireyler ile gruplar arasında

Uluslarda ortak olan şey, biricikliklerine duydukları inançtır ve bu inanç, onların ayrı bir ulusal kimliğe sahip olmalarını mümkün kılar.

maddi ya da manevi değerlerin paylaşılmasını sağlayan kuralları meşru kılarak bu paylaşımın yol açtığı anlaşmazlıkları çözümlenerek ulusun bağımsızlığı ile birlikte olma isteğini doğrulamaktadır. Yurttaşlık vasıtasıyla gerçekleştirilen uyum (bütünleşme), her türden çatışmayı, uzlaşmayla ama aynı zamanda da ulusun savunmasına katılımı gerektiğinden, gerekirse de güç kullanarak çözüme yöntemlerine ilişkin konsensüsü varsaymaktadır. Seçilmek, kamu işlerine katılmak, askerlik yapmak ve bilhassa oy vermek hakkı vatandaşla yabancıyı ayırmayı sağlayan durumlardır. Seçim, gerçek ve gözlemlenebilir her çeşit sosyal tecrübenin aksine, her yurttaşın birbirine eşit olduğu soyut bir gerçeği fiilileştirerek yurttaşlığın şekli eşitliği fikrini yeniden oluşturup, siyasi düzeni meşrulaştırmaktadır.¹⁹

Yurttaşlık kavramı, sivil, siyasi ve sosyal olmak üzere üç ögeyi barındırmaktadır. Sivil öge, ferdi haklardan oluşmaktadır. Bu haklar ifade, düşünce ve inanç özgürlüğü; mülk edinme, var olan yasalara uygun sözleşmeler yapabilme ve adalete erişim hakkıdır. Sivil öge, bir insanın diğer bir insanla eşitlik temelinde ve kanunlar aracılığıyla bütün haklarını savunabilmesinin zeminini oluşturmaktadır. Sivil haklarla doğrudan ilgili kurumlar, mahkemelerdir. Siyasi öge, siyasi otoriteye sahip bir organın üyesi olarak ya da böyle bir organın üyelerinin seçmeni olarak siyasi iktidara katılım hakkını içermektedir. Siyasi ögeyle ilgili kurumlar, Parlamento ve yerel idaredir. Sosyal öge ise, toplumda hâkim olan standartlar çerçevesinde medeni bir hayat sürebilmeyi ifade etmektedir. Kişi sosyal öge çerçevesinde, ekonomik refah ve güvenliğe sahip olacak, sosyal mirastan pay alacak, eğitim sistemi ve sosyal hizmetlerden yararlanacaktır.²⁰

Günümüzde Marshall'ın kuramına iki eksenin dâhil edilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Bu konuda birinci kuram, Tom Bottomore aittir. Bottomore göre, kültürel haklar eksenini olarak adlandırılan eksenle birlikte, yurttaşlıktaki, aynılışma, homojenleşme, akültürasyon ve asimilasyon gibi olgular egemenliğini yitirmeye başlamıştır. Bunların yerini farklılık, heterojenlik, çok kültürlülük ve uyum almıştır. Ekonomik haklar eksenini olarak düşünülen ikinci eksenle, toplumun alt katmanlarındaki bireylerin ekonomik haklarının güvence altına alınması sağlanmış olacaktır.²¹

John Leca, siyasi ortaklık konusundaki hak ve yükümlülükleri yasal bir statü çerçevesinde ele alarak ve bunu modern yurttaşlığın üç idealinden birincisi olarak değerlendirmektedir. Ona göre yurttaşlık; özel, mesleki ve iktisadi rollerden farklı birtakım toplumsal rolleri de kapsamaktadır. Yurttaşlık rolünün oluşması için devletin anlaşılabilirliğini kolaylaştıran rasyonel bir otorite gerekir. Siyasi yeter-

Seçim, gerçek ve gözlemlenebilir her çeşit sosyal tecrübenin aksine, her yurttaşın birbirine eşit olduğu soyut bir gerçeği fiilileştirerek yurttaşlığın şekli eşitliği fikrini yeniden oluşturup, siyasi düzeni meşrulaştırmaktadır.

lilik olarak da tanımlanan bu durum bireyin ilgi alanlarını geliştirmesine ve bunlardan yararlanmasına imkân sağlar. Ayrıca, iyi yurttaşın karakterinde ahlaki nitelikler bulunması gerekmektedir. Bu ahlaki nitelikler ise, ülkeden ülkeye, aynı ülkenin farklı tarihî dönemlerine ve aynı ülkenin farklı toplumsal kesimlerine bağlı olarak değişebilir.

Modern yurttaşlığa işlerlik kazandırılmasının; sorunların çözüm sürecinin hızlandırılması, sosyal adalet, eşitlik, özgürlük, demokrasi, hukukun üstünlüğü, haklar, ödevler, güven gibi unsurlara yeniden işlerlik kazandırılmasıyla mümkün olduğu düşünülmektedir.²²

Gelenekselden Moderne, Tebaadan Vatandaşa, Ümmetten Millete

Osmanlı Devleti'nin sınırlarında, çok etnili ve çok kültürlü bir yapı, uzun yıllar adalet, refah gibi yönetimle ilgili kavramlar ve düzenli bir vergilendirme sistemi çerçevesinde, bilinç ve duygu birlikteliği oluşturmadan yaşatılmıştı/yaşamıştı. Ancak fetih ekonomisi ile büyümüş olan devlet; fetihlerin durması, toprak kayıplarının başlaması, coğrafi keşifler, ilim ve teknikteki gelişmeleri yakalayamama, rüşvet, iltimas, vergi düzenindeki bozulmalar sebebiyle geri kalmıştı.²³

Devletin zayıflama süreci ile gayrimüslim tebaa için, kapitülasyonlardan yararlanan yabancı devletlerin uyrukluğuna geçme cazip bir hâl almıştı. Devlet, tebaası arasında birlik oluşturmak için eşitlikten, adaletten ve Osmanlı tebaasının tümü için devlet güvencesinden bahseden Tanzimat (1839) ve Islahat (1856) Fermanlarını ilan etmişti. 1869'da ilan edilen Tâbiyet-i Osmaniye Kanunnâmesi ise; izinsiz uyruk değiştirmenin, başka ülkelerden memuriyet ve askerlik gibi görevler almanın önüne geçmeye çalışmıştı.²⁴

Osmanlı toplumundaki Müslüman aydın sınıf devletin dağılmaması için, Fransız İhtilali etkisindeki kardeşlik, eşitlik, adalet gibi kavramlardan ve devletin meşveretle yönetilmesinin gereğinden bahsediyordu. 1876 tarihli ilk Osmanlı Anayasa'sı "Kanun-ı Esasi", devletin bütünlüğü, eğitimde devlet denetimi ve resmî dil olarak Türkçenin kullanılmasını, Osmanlı Devleti tebaasının din, dil ayırt etmeksizin kabiliyetlerine göre eşit şekilde değerlendirilmesi ile temel hak ve hürriyetlerin kullanımı teminat altına alıyordu.²⁵ Meşrutiyetin ilanı, kısmi de olsa hürriyet arayışı, Osmanlı gayrimüslim tebaasının artık bağımsız devletlerini kurma isteğini engelleyememişti.²⁶ Devletin yıkılma sürecini; Fransız İhtilali, Sanaî İnkılabı, sömürgecilik düşüncesi gibi dış unsurlar, Osmanlı Devleti'nin kendini ekonomik ve teknik anlamda yenileyememesi gibi iç unsurlar hızlandırmıştı.

Birinci Dünya Savaşının kaçınılmaz gelişi ve Mondros Mütarekesi sonrasında yaşanan işgaller Millî Mücadele hareketinin ortaya çıkışını sağlayacaktı. Millî Mücadele, Osmanlı askerî elitinin büyük kısmının, halkı bir yandan çıkarılan kanunlarla mücadeleye zorlamaları, diğer yandan bilinçlendirerek toprağa ve devlete sahip çıkmaları şeklinde yorumlanabilirdi.²⁷

Devletin topraklarından arta kalan yegâne alan Anadolu'nun kurtuluşu, Müslüman nüfus için öncelikle yaşadığı toprağını, dinini ve halifesini kurtarma

düşüncesi anlamına geliyordu.²⁸ Vatan ve Türklük fikri, Millî Mücadelenin yönetici elitinin bir kısmında mevcuttu. Nitekim Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhuriyet rejimi tercihi karşısında "Padişahın ekmeği ile büyüdüğü"nü söyleyen yöneticilerin mevcudiyeti, Millî Mücadelenin anlamının elitleri açısından farklılığını ortaya koymaktadır.

Hâkimiyet-i Milliye gazetesi, Millî Mücadelenin daha çok Müslüman Türk nüfus tarafından sahiplenildiğini ortaya koymaktadır. Gazeteye göre işgal kuvvetleriyle iş birliği yaparak kendi geleceklerini arayan Rum nüfus kesafetinin yanı sıra, Mücadele esnasında Arnavut ve Çerkez devletleri kurmaya çalışan Müslüman Osmanlı tebaası da vardı. Ancak Müslüman Türk kardeşleriyle bir olduklarını ilan eden Çerkezlerin ve Karamanlı Ortodoks Türklerin beyanatlarına gazetede yer verilmekteydi. Gazetede vatan, toprak ve millet bilincini oluşturmaya dönük birçok makale, şiir ve haber kaynaklı yorum da mevcuttu.²⁹

Tabiiyet değişikliği ile ilgili 1928'e kadarki arşiv belgeleri başta Rumlar olmak üzere, Ermeni, Yahudi gibi Osmanlı tebaasının düşmanla iş birliği, askerlik, memurluk gibi başka ülkelerden görev alma, izin almaksızın başka ülkelerin tabiiyetine geçme sebebiyle Osmanlı tabiiyetinden ıskatlarını göstermektedir.³⁰

Kurulacak yeni devlette meydana getirilmeye çalışılan homojen nüfusun ortak paydası Müslümanlıktır. Nüfus Mübadelesinde, Anadolu'daki Rum nüfusla birlikte Hristiyan Türklerin Yunanistan'a gönderilmesi ve Müslüman nüfusun Türkiye'ye kabulü bu gerçeği ortaya koymaktadır. Ekalliyetlerin durumu Lozan Antlaşmasınının 37-45. maddelerinde belirlenmişti. Antlaşmanının 30-36. maddelerinde genel olarak değişen sınırlara rağmen kişilerin tabiiyetlerini seçmekte özgür bırakıldıkları, tabiiyet tercihi yaparken kişilerin nüfusu açısından ırk ortaklığı bulunan ülkelerin tabiiyetini seçmeye yönlendirildikleri ve mensup oldukları ırkların da yaşadıkları ülkede çoğunluğu teşkil etmesinin tercih sebebi olması yönünde sınırlandırıldıkları görülmektedir.³¹ Bu yönlendirmeye sebep olarak devletlerin yeni azınlıkların oluşmasını engellemek kaygısı, bir etnik kimliğe vurgulayan ulus devlet modelleri ve 20. yüzyılın başındaki Wilson Prensiplerinin etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu sınırlandırma devletlere daha az sorun, sıkıntı ya da idare kolaylığı, yaşayan nüfusa ise birbiriyle uyum ve yaşama kolaylığı getirecektir.

Osmanlıdan arta kalan Müslim ve gayrimüslim nüfus, birlikte yaşama irade ve tercihi ile devlete sadakat ilkesi çerçevesinde, geçmişte eski olan yeni bir isme sahip olacaktı. Bu isim vatandaşlık bağı çerçevesinde Türklüktü. Vatandaşlık ilke ve hakları ise yeni bir Türk milletinin varlığına hizmet edecekti.

Türkiye Cumhuriyetinin İlk Yıllarında Anayasal Vatandaşlık ve Türklük

1924 Anayasa'sı, dönemin ihtiyaçları ve cumhuriyetle yönetilen ülkelerin anayasalarında olması önemsenen maddeler, dikkate alınarak hazırlanmıştı. 105 maddeden oluşan bu Anayasa ile 1921 Anayasa'sının eksikleri tamamlanıyordu.³²

Anayasa'nın ilk dokuz maddesi; rejim şeklini, değişmez ilkelerini, yasama, yürütme ve yargının konumunu belirlemekteydi. 10. maddeden itibaren vatandaşlık kuramına ait can, mal, düşünme, yazma, cemiyet kurma, eğitim, haberleşme, seçme ve seçilme gibi temel haklar sağlanırken, vergi gibi vazifeler, hürriyetin sınırları ve yasaklar da belirleniyordu. Zaman içerisinde erkeklere verilen seçme ve seçilme hakları kadınlara da kazandırılıyor, bu çerçevede Anayasa'da gerekli değişiklikler yapılıyordu.³³

Anayasa'nın 88. maddesinde; *"Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk itlâk olunur. Türkiye'de veya hariçte bir Türk babanın sulbünden doğan veyahut Türkiye'de mütemekkin bir ecnebi babanın sulbünden Türkiye'de doğup da memleket dâhilinde ikamet ve sinni rüşte vusulünde resmen Türklüğü ihtiyar eden veyahut Vatandaşlık Kanunu mucibince Türklüğe kabul olunan herkes Türk'tür. Türklük sıfatı kanunen muayyen olan ahvalde izaah edilir."* deniliyordu.³⁴

Burada "Cumhuriyet vatandaşı" için bir kimlik tanımlanıyor; Cumhuriyete hukuki olarak bağlı olan vatandaşların tamamına Türk sıfatı ve kimliği kazandırılıyordu. Anayasa'daki bu tanımlama ile Türk sıfatı bir etnik kimliğin üzerine çıkarılmış oluyordu. Bir başka ifadeyle, devlete hukuki olarak bağlı olanlar, soy vurgusu yapılmaksızın Türk kimliğinde birleştiriliyordu.

88. maddenin ikinci fıkrasında, vatandaşlığın kazanılması ile ilgili olarak hem kan hem toprak esası (karma sistem) gözetiliyordu. Böylece devlet, göç alan ve göç veren bir toplum olmanın bilinci içerisinde nüfusunu çoğaltmaktan yana tavır sergilemiş oluyordu Vahit Doğan, Türk hukukunda, karma sistem kabul edilmiş olmakla beraber, kan esasının öncelikli olduğunu düşünmektedir. Doğan, buna delil olarak, toprak esasına dayalı vatandaşlığı kazanabilmek için, kan esasına dayalı vatandaşlık kazanılmamasının ön şart olmasını göstermektedir.³⁵

Cumhuriyet vatandaşlığının çerçevesi, 1924 Anayasa'sında belirlenmişti. Ancak vatandaşlığa alma ve çıkarma işlemleri ile ilgili uygulamalarda; 1928'e kadar 1869 tarihli Osmanlı Tabiiyet Kanunnâmesi³⁶ ve 23/5/1927 tarih ve 1041 sayılı Kanun'un hükümleri esas teşkil etmişti.³⁷ 23/5/1928 tarihli ve 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun çıkarılmasından sonra, 1312 ile birlikte 1041 sayılı Kanun'un hükümleri uygulanmıştı.³⁸ 11 Haziran 1932 tarihli "Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun"³⁹ ile 1930 yılında çıkarılan "Seyrüsefer Talimatnâmesi"⁴⁰ ise, vatandaşların hakları ile ilgili bazı sınırlar getirmişti.

23/5/1927 tarih ve 1041 sayılı "Şeraiti Muayyeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskâtı Hakkında Kanun," bazı şahısları kapsayacak şekilde vatandaşlık işlemlerini bir kez daha düzenlenmişti. Kanun, Millî Mücadeleye iştirak etmeyerek Türkiye haricinde kalan ve 24 Temmuz 1923 tarihinden Kanun'un neşrine (1927) kadar Türkiye'ye dönmemiş olan Osmanlı tebaasının Türk vatandaşlığından ıskatına İcra Vekilleri Heyetini yetkili kılıyordu. Yürürlükte olan Antlaşmalar icabınca Türkiye lehine tabiiyeti seçenler bu hükümden ayrı tutuluyordu.

Türk Vatandaşlığı Kanunu, 23 Mayıs 1928 tarih ve 1312 sayı ile kabul edilmiş, 4 Haziran 1928 tarih ve 904 sayı ile Resmî Gazete’de ilan edilmiştir.⁴¹ 15. madde ile 1041 sayılı Kanun dışındaki her türlü kanunun hükümlerinin yürürlükten kaldırılmış olduğu belirtilse de Osmanlı Tâbiyet Kanunnâmesi’ndeki tâbiyetten ıskât ve tâbiyete kabul mantığı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda da devam etmiştir. Ancak Tâbiyet Kanunu’nda vatandaşlıktan çıkarma ve kabul yetkisi Padişahın “irade-i seniyyesi”ne aitken, Cumhuriyetle birlikte bu karar yetkisi İcra Vekilleri Heyetine bırakılmıştır.

17 Kasım 1930 tarihli Seyrüsefer Talimatnâmesi’ne göre, “Yüz Ellilik” listeye dâhil olanlarla Türk tâbiyetinden ıskât edilmiş ve sâkıt hanedana mensup olduğundan dolayı millî hudut haricine çıkarılmış olanlardan maada Türk pasaportu almaksızın ecnebî bir memlekete kaçmış olan Türk tebaası Müslümanlar, ülkeye dönmek isterlerse, oturdukları yerin konsolosluklarına müracaat ederek kendilerine verilecek beyannâmeyi açık seçik doldurduktan sonra kişi hakkında Dâhiliye Vekâleti Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü tarafından yapılacak tetkikât üzerine pasaport alabilirlerdi.⁴²

Yukarıdaki kanunlar çerçevesinde Cumhuriyet idaresi birçok Osmanlı tebaasının ülkeye girişini engellemiş ve tabiiyetini elinden almıştı. Bu kanunlardan etkilenenler arasında Hristiyanlar, Museviler ve Türk olmayan Müslümanlar vardı. Türk soylular, Türk tabiiyetini kaybedenler arasında azınlıktaydı. Belgelere göre, Millî Mücadelede Türk soylulardan Mücadeleye katılmayarak yurt dışına çıkanlar az sayıdaydı. Vatandaş olsun olmasın ülkeye giriş çıkışlar konusunda devletin göstermiş olduğu bu hassasiyet, Balkan Savaşlarından Millî Mücadeleye kadar sıkıntılı bir dönem geçirmiş olan ülkede huzuru sağlamaktır.

11 Haziran 1932 tarih ve 2007 sayılı “Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun”, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisindeki sanat ve hizmetleri yalnızca Türk vatandaşlarının yapabilmesini karara bağlıyordu.⁴³ Türk vatandaşı olmayanların Türkiye sınırları içerisindeki sanat ve hizmetleri yapmasını yasaklıyordu. Ecnebilerin Türkiye sınırları içindeki sanat ve hizmetleri yapabilmesini İcra Vekilleri Heyeti Kararına bırakıyordu. Bu durum yönetimin, yabancılara duyduğu güvensizliği ve ülkenin imkânlarından yalnızca ülkenin vatandaşlarının yararlanması anlayışından kaynaklanmaktadır.

Ancak Cumhuriyet idaresi, vatandaşları anayasal olarak eşit sayarken, vatandaşların tamamına eşit şekilde güveniyor görünmemektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet memuru alımı için verilen ilanların bir kısmında Türk vatandaşı olmak yeterli olurken bir kısmında Türk soylu olmak şartı aranmaktadır.⁴⁴ Bu dönemde gayrimüslim Türk vatandaşlarının topluma uyumu ve Türkçeyi iyi kullanması halk tarafından beklenilmiş, bunun için kampanyalar yürütülmüştür.⁴⁵ Bilhassa gayrimüslim vatandaşların Lozan Antlaşmasınının 42. maddesindeki haklarından feragatleri istenmiştir. Bu feragat istenilirken hâmilik görevinin vatandaşı oldukları ülke idaresinden beklenilmesi ve sadakatten bahsedilmiştir. Medeni Kanun’un yürürlüğe girmesinin ardından 10 Eylül 1925’te

önce Yahudilerin ileri gelenleri ardından da Rum ve Ermeniler bu haklarından feragat ettiklerini açıklamışlardır.⁴⁶

Yeni Türk Devleti, Müslüman fakat Türk etnik kimliğine mensup olmayan vatandaşların Türk kimliğine kazandırılmasını da istemiştir. 14 Haziran 1934 tarihli İskân Kanunu, iskân işlerini Dâhiliye Vekâletine bırakmış, muhacir ve mültecilerin kabulü ve bunların yerleştirilecekleri sahaları belirlemiştir. Kanun iskân işinde, sağlıklı şekilde toprakların “şenlendirilmesi”, “tehlikesizleştirilmesi” ve “Türkleştirilmesi”ni amaçlamıştır.⁴⁷

Kanun’un gerekçesinde, Cumhuriyetin artık millî bünyeyi devlet eliyle korumaya, birleştirmeye, sağlamlaştırmaya dönük bir nüfus siyaseti gütmeye gerektiği vurgulanıyordu. Nüfus siyasetinin belirlenmesinde 1927 nüfus sayımı önemliydi. Nüfus hariçten gelecek ırktaşlarla arttırılırken, ahalinin ırkı kuvvetlendirecek “üreyip”, “türeyebilecekleri” sahalara sevk edilmesi gerekiyordu. Yörükler ve aşiretler konargöçerlikten yerleşikliğe geçirileceklerdi. Millî kültürü temsil kabiliyeti olanlar, millî kültürde benzeşmesi talep edilenler, bünyenin korunması açısından mahzurlu alanlar İcra Vekilleri Heyetinin Kararı ile 1,2,3 ve 4 numaralı mıntikalara ayrılacaktı.⁴⁸

Kanun aşiretlere hükmi şahsiyet tanııyordu. Bu husustaki herhangi vesika ve ilama dayalı da olsa tanınmış hakları kaldırıyordu. Aşiret reisliği, beyliği, ağalığı ve şeyhliği ile ilgili her türlü teşkilat kaldırılmıştı. Bunların sıfatlarına izafeten kayıtlı ve kayıtsız olarak verilmiş bütün gayrimenkuller devlet eline geçiyordu. Ardından bu gayrimenkuller, muhacirler, mülteciler, topraklı toprak-sız yerli çiftçilere dağıtılıp tapuya bağlanıyordu.⁴⁹

İsmet Paşa, 1935’te Atatürk’ün emriyle Anadolu illerine yaptığı gezisinin neticesinde, bu bölgenin kalkındırılması ve insanların başta Türkçe eğitimi olmak üzere Türk kültürüne kazandırılmasının gerektiğini rapor olarak yazmıştı. Bu raporda bazı illerinin düzenli denetlenebilmesi için Umumî Müfettişliklerin kurulması da teklif edilmiştir. Bu teklifin ardından I. Müfettişlik bölgesinin başına Abidin Özmen atanmıştır. Özmen’in hazırladığı rapor ise; çoğunlukla Türkleştirmeye yönelik düzenli sayılabilecek bir plan ile kalkındırma problemine yönelik çözümler mevcuttur.⁵⁰

Atatürk’ün, Türk ve Türk Milleti Tanımı

Atatürk’ün Türk, Türk milleti ve Türk yurdu tanımlarında iki veçhe bulunmaktadır: Birinci veçheyi, geçmişte ve bugün Türk etnik kimliğine atıfta bulunma, sahiplenme ve gurur duyma oluşturmuştur. İkinci veçheyi ise, yeni Cumhuriyetin siyasi sınırlarında yaşayan farklı etnik kimliklerin, ortak bir geçmişi, kültürü, dili ve geleceği paylaşma düşüncesi çerçevesinde kurdukları birliğin adının Türk ve Türk milleti olarak tanımlanması oluşturmuştur.

Atatürk’e göre, Türk milleti, Asya’nın batısında ve Avrupa’nın doğusunda kara ve deniz sınırlarıyla ayırt edilmiş, dünyaca tanınmış büyük bir yurttadır. Bu yurdun adı “Türk Eli”, “Türk Yurdu” dur. Yakın ve uzak zamanlar düşünül-

düğünde Asya, Avrupa, Afrika ve Amerika Türk atalarına yurt olmuştur. Bunu tarihî kaynaklar göstermektedir.⁵¹

Ona göre; “Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türk halkına Türk milleti denir.” Bugünkü Türk milleti, varlığı için bugünkü Türk yurdundan memnundur. Türk, büyük ve şanlı geçmişinin kutsal mirasını bu yurttan koruyabilecek ve zenginleştirilebilecektir.⁵²

Atatürk’ün hayatta yegâne fahri ve serveti olarak tanımladığı Türklük; Anadolu coğrafyasında geçmişte olduğu gibi ebediyete kadar da var olacaktır. Türk milletinin, Anadolu’da en eski devletler ve medeniyetler kurmuş atalarıyla ve topraklarıyla ilgili bir tarih zinciri içerisinde araştırma yapması ve övünmesi gerekir. Ancak övünmesi yetmemekte, medeniyet âlemine eser vermesi için çalışması da gerekmektedir.⁵³

“Türk dili, Türk ulusunun kalbidir, zihnidir. Türk milletinde ahlak birliği vardır. Millet teşekkülünde yeri büyük olan ahlaktan kasıt ise; insanlar tarafından yapılan fiillerdir.”⁵⁴

Atatürk’e göre, Türk milletinin ortaya çıkışındaki tabii ve tarihî olgular; siyasî varlıkta birlik, dil birliği, yurt birliği, ırk ve köken birliği, tarihî ve ahlaki yakınlıktır.

Anadolu topraklarında Kürtlük, Çerkezlik, Lazlık ve hatta Boşnaklık düşüncesi propaganda edilmek istenmiş yurttaş ve millettaşlar vardır. Bu düşünce, Türk milletinin bireyleri için üzüntüden başka bir şey yaratmamıştır. Hâlbuki Türk milletinin bireyleri; ortak geçmiş, tarih, ahlak ve hukuka sahiptir. Ayrıca, Türk toplumunun içinde kendi yazgılarını ve geleceklerini Türk milletine kendi vicdanlarıyla bağlamış Hristiyan ve Musevi yurttaşlar vardır. Bunlara kötü gözle ve yabancı ön yargısıyla bakılması da çağdaş Türk milletinin soylu ahlakından beklenilemez.

Bu durumda zengin bir hatıra mirasına sahip olan, birlikte yaşamak konusunda ortak istek ve uzlaşma içinde olan insanların birleşmesinden doğan topluluğa millet denir. Geçmişin ortak zafer ve kader mirası, gelecek için aynı program, birlikte ümit edebilmek diğer olguların üstünde bir anlam taşımaktadır.⁵⁵

Üslubu Atatürk’e ait olmakla beraber, Afet İnan tarafından kaleme alınan **Medeni Bilgiler** kitabında Türk vatandaşlarının ferdî hürriyetleri, siyasî ve sosyal hakları ile, Türk vatandaşlarının vergi verme, seçme, seçilme, askerlik yapma gibi görevlerinden de bahsedilmiştir.⁵⁶

1931’de Gazi Mustafa Kemâl imzasıyla Başvekil İsmet Paşa’ya gönderilen yazıda, vatan çocuklarının iyi vatandaş olabilmeleri için klasik tahsil program-

Atatürk’ün hayatta yegâne fahri ve serveti olarak tanımladığı Türklük; Anadolu coğrafyasında geçmişte olduğu gibi ebediyete kadar da var olacaktır.

ları arasında yurt bilgisi derslerinin önemi vurgulanıyordu. Yazıda Afet İnan'ın, hazırladığı notların lüzumlu kısımlarının bir araya getirilerek vatandaş için **Medeni Bilgiler** adıyla yeniden basılması isteniliyordu. Bahsedilen iki ciltlik **Medeni Bilgiler** kitabının yanı sıra, mekteplerde okutulmak üzere yeni tarih ve inkılap tarihi kitapları da kaleme alınmıştır. İhtilalci ve inkılapçı değişimlerin bulunduğu yerlerde siyasi kadroların, yeni kuşakları eğitme görevini üstlenmiş olduğu gerçeğinin Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında da yürürlükte olduğu muhakkaktır.

Cumhuriyet, vatandaşını şeklen ve bedenen yeniden inşa etmek için birtakım maddi kimlik unsurlarından yararlanmıştı. Maddi kimlik unsurları arasında en belirleyici olanlar; soyadı kullanma mecburiyeti, unvan ve lakapların kaldırılması, dinî kıyafetlerin günlük hayatta kullanımının yasaklanması ve kıyafete bir şekil belirleme çabasıdır.

Atatürk döneminde Tarih ilminin, siyasi amaçlı bir eğitim sağlaması gerektiği fikrinden hareketle, bir bütün hâlinde, metodik ve Türkler tarafından kalemeye alınacak yeni bir Türk tarihi yazımı için çalışmalar başlamıştı. Türk tarihçileri, çağdaş kurallarla, tarih kitapları yazacak, siyasi iktidarın pekiştirilmesi için Türk milliyetçiliğini yeniden tanımlayacak denilmiştir.

Cumhuriyetin 10. yılında Atatürk'ün ilgi ve kontrolü ile İstanbul Üniversitesinde inkılap tarihi dersleri verilmeye başlandı. Derslere, Prof. Dr. Yusuf Hikmet Bayur, Mahmut Esat Bozkurt, Recep Peker ve Yusuf Kemal Tengirşek girmektedir. Mahmut Esat Bozkurt'un dersleri radyoda yayımlanarak liselerin son sınıflarında ve bütün yayın alanında dinletilmiştir.⁵⁷

Mahmut Esat Bozkurt'a göre; "Bir ihtilal, hangi millet hesabına yapılırsa, mutlaka o milletin eli ile yapılmalı ve onun elinde kalmalıydı." Bu sebepten Türk ihtilali, kayıtsız şartsız öz Türklerin elinde kalmalıydı. Türk'ün en kötüsü, Türk olmayanın en iyisinden iyiydi. Geçmişte Osmanlı İmparatorluğu'nun bahtsızlığı, çoğunlukla mukadderatını Türklerden

başkalarının idare etmiş olmasıydı. Atatürk, vatan ve milleti kurtarmakla kalmamış, Türk milletine eski çevikliğini, eski hayatini bahşedecek tedbirleri almış, Bunları hızlı şekilde inkişaf ve tekâmül ettirmeye çalışmıştı. Atatürk'ün dil, tarih işleriyle uğraşması da bu sebeptendi. Milletlerin değerini dile verdikleri önem belirlerdi. Bu sebepten Türk'e Türkçe gerekti.⁵⁸

Cumhuriyet, vatandaşını şeklen ve bedenen yeniden inşa etmek için birtakım maddi kimlik unsurlarından yararlanmıştı. Maddi kimlik unsurları arasında en belirleyici olanlar; soyadı kullanma mecburiyeti, unvan ve lakapların kaldırılması, dinî kıyafetlerin günlük hayatta kullanımının yasaklanması ve kıyafete bir şekil belirleme çabasıdır.

21 Haziran 1934 tarihli Kanun'a göre; her Türk öz adından başka soyadını taşımaya mecburdur. Söyleyişte, yazışta, imzada, öz ad önde, soyadı sonda kullanılır. Vatandaş; rütbe ve memuriyet, aşiret ve yabancı ırk ve millet isimleriyle umumi edeplere uygun olmayan veya iğrenç ve gülünç olan soyadları kullanamaz. Kanunla belirlenmiş unvanlar mahfuzdur.⁵⁹

Kıyafet, Türk modernleşmesinin şekli parçası içinde eskiden beri yer alan bir konuydu. Kıyafet inkılabıyla vatandaşların dış görünüşünde birlik sağlanması, çağın yakalanması ve dinî bir nitelik taşımayan laik bir görüntünün yaratılması hedeflenmişti.⁶⁰

Cumhuriyet, 19. yüzyılın sonlarından itibaren başlayan beden terbiyesinin fiziki ve fikrî özellikleri geliştirmeye yönelik fonksiyonları bulunduğu fikrinden hareketle vatandaşlar için yeni bir beden terbiyesi ve spor politikası belirlemiştir. Bu eğitimdeki temel amaçlar; kır ve şehir nüfusunun uzun süren savaşlar, salgın hastalıklar ve açlıktan dolayı bozulmuş olan sağlığının en kısa yoldan düzeltilmesi, toplumun, özellikle gençlerin, savaş tehlikesine karşı fiziki yeteneklerle donatılması, ahlaki normların korunmasına yönelik bir moral çabadır.⁶¹

Bu yıllarda Cumhuriyete olan inancın, güvenin ve heyecanın pekiştiricileri olarak tören, bayram ve kutlamalara önem verilmiş, kız ve erkek öğrencilerin jimnastik faaliyetleri, gösterileri, oyunları bu tören ve bayramları süslemiştir.⁶²

Cumhuriyetin ilk Yıllarından Bugünün Türkiye'sine

Teoriye göre modern ulus; farklı etnik kimliklerin hâkim etnik kimlik, kültür ve dil etrafında irade, haklar ve paylaşım ile bir araya gelmesiyle oluşur. Vatandaşlık bağı ise, ulusun oluşumuna hizmet eder.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda, Osmanlı tebaasından Müslüman Türkler yoğunlukta olmak üzere, Müslüman ve gayrimüslim bir nüfus devralınmıştır. Bu nüfus içinde Türkler, Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi, yeni Türk Devleti'nin kurucu unsuru olarak kabul edilmiştir. Anadolu coğrafyasında homojen nüfus oluşturulurken Müslümanlık ortak payda kabul edilmiştir. Mevcut nüfusun, vatandaşlığı için en önemli kıstas devlete sadakattir. Vatandaşlar, anayasal olarak eşittir. Ancak yeni Türk Devleti'nin yönetici elitinin kafasında Türk soyu ve Türk kültürel kimliği biriciktir ve başta Müslümanlar olmak üzere diğer vatandaşların Türk kültürel kimliğine kazandırılması gerekmektedir.

Vatandaşların Türk kültürel kimliğine kazandırılmasında en önemli araç resmî dil olan Türkçedir. Vatandaşlar, Türkçeyi kullanmak ve öğrenmek zorunda

Vatandaşların Türk kültürel kimliğine kazandırılmasında en önemli araç resmî dil olan Türkçedir.

olacaklardı. Türk soylular ve Türk kültürüne yakın olanlar diğer vatandaşların benzeştirilmesinde önemli vazife üstleneceklerdi.

Devlet, çıkarılan kanunlar ile vatandaşları arasındaki şekli eşitsizliği kaldırarak zihnen, bedenen, şeklen birbirine benzeyen vatandaşlar inşa etmek istemiştir. Vatandaşlığa dönük bu inşa faaliyeti yukarıda da belirtildiği üzere yeni Türk milletinin oluşumuna hizmet edecekti.

1930'larda Cumhuriyet idaresi, yeni rejimin oturtulması, ülkenin doğabilecek sıkıntılardan kurtarılması endişesi ve dünya konjonktürü dikkate alındığında katı bir yönetim anlayışı sergilemiştir. Çok partili hayata geçiş, değişen dünya şartları ve toplumun katı yaptırımlar karşısındaki tutumu, Türkiye'deki yönetim anlayışının, devlet toplum ilişkilerinin farklılaşmasının yolunu açmıştır. Darbe-ler, ülkede kesintisiz bir demokrasinin yaşanmasını engellemiş; ülkenin ilerlemesi yönünde atılan adımları geriye götürmüştür.

Çok partili hayata geçiş öncesinden başlamak üzere, ülkemizde önemini yitirmeyen demokratikleşme ve sivilleşme meselesi, Türkiye'nin AB üyeliğine adaylığına bağlı Kopenhag Kriterleri çerçevesinde yaptırımlar olarak hükümetlerin en önemli gündem maddelerinden biri hâline gelmiştir.

Bugünlerde ise "demokratikleşme", ülkenin yıllardan beri kanayan yarası olan terör meselesine çözüm önerisi olarak sunulmaktadır. "Demokratikleşme"nin, yeniden bir kimlik tasavvuru bulunduğu, bu tasavvurun içinde Türk ortak isminden rahatsız olanların "Türkiyelilik"ten yana tavır sergiledikleri görülmektedir. Bu tavrı açıklamak üzere medyada yer alan siyasetçi, gazeteci, yazar, ilim adamı gibi kimselerin ise, ortak kültür ve ortak dil üzerinden kurgulanan ve vatandaşlık hukuku bağlamında oluşturulan Türk ismi ve Türk kimliğinin birleştirici bir niteliği olmadığını, Türkiye'de başta Kürtler olmak üzere pek çok etnik kimlik bulunduğunu vurgulamaktadırlar.

Cumhuriyetin daha şeffaf, daha demokratik bir yapıya dönüşmesi ülkemizin artık darbe görmemesi Türk halkının ortak talebi olsa gerektir. Ancak "demokratikleşme" adı altında, Cumhuriyetin yeni bir yapıya doğru sürüklendiği de muhakkaktır. Bu bağlamda "Türkiyelilik" kavramı ya da etnik kimlikler üzerinden yapılacak siyasetin Türkiye'de birlik değil, kaos ve ayrılığa yol açması muhtemeldir! ■

¹ hzl. Haldun GÜLALP, *Vatandaşlık ve Etnik Çatışma Ulus-Devletin Sorgulanması*, çev. Ebru Kılıç, İstanbul, Metis, 2007, s.11-12.

² Dominique SCHNAPPER, *Yurttaşlar Cemaati Modern Ulus Fikrine Dair*, çev. Özlem Okur, İstanbul, Kesit Yay.,1995, s.9-10.

³ Erol KURUBAŞ, "Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki", *Doğu Batı*, Yıl: 11, S:44, Şubat-Mart-Nisan 2008, s. 15.; Hüseyin KALAYCI, "Etnisite ve Ulus Karşılaştırması", *Doğu Batı*, Yıl: 11, S:44, Şubat-Mart-Nisan 2008, s. 106.

⁴ Anthony D. SMITH, *Ulusların Etnik Kökeni*, çev. Sonay Bayramoğlu-Hülya Kendir, Dost, Ankara, 2002,s.57-58.

⁵ SMITH, age., s.180.; Süleyman Seyfi ÖĞÜN, **Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik**, İstanbul, Alfa, 2000, s.83-84.

*İbni Haldun ünlü eseri **Mukaddime**'de "asabiye"yi, istilalar ve saldırılara karşı kişilerin bir araya toplanması olarak tanımlamıştır. Ona göre; asabiye'nin amaç ve sonu üstün gelecek devlet kurmaktır. Bir uruğun içinde çeşitli soylar, boylar ve dallar bulunduğu takdirde idare ve hâkimiyeti ele geçirmek ve elde tutabilmek için bu soy ve boyların hepsinden daha kuvvetli bir asabiye ihtiyacı vardır. Bu kuvvetli boy, diğerlerini kendi idaresi altına alır ve büyük bir asabiye hâline gelir. Hükümdar kendi boyunun kudret ve hâkimiyeti ile akraba olmayan diğer boy ve uruğları da kendine itaat ettirmek ister. Bu amacını imkânsız kılan engeller çıkar ise, bu uruğ bulunduğu hâl üzere yaşar. bk. İbni HALDUN, **Mukaddime I**, çev. Zakir Kadiri Ugan, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı, 1997, s.352-355.

⁶ ÖĞÜN, age., s.84.

⁷ ERÖZDEN, age., s.122-123

⁸ KALAYCI, agm., s.93.

⁹ ÖĞÜN, age., s.73-74.

¹⁰ KALAYCI, agm., s. 93.

¹¹ Ernest GELLNER, **John Breully'nin Sunuşuyla Uluslar ve Ulusçuluk**, çev.Büşra Ersanlı-Günay Göksoy Özdoğan, Hil Yayın, İstanbul, 2008, s.135,138-139,140.

¹² Jean LECA, "Neden Söz ediyoruz?", **Uluslar ve Milliyetçilikler**, hzl. Jean Leca, çev. Siren İdemen, s.13-14.

¹³ Ernest Gellner, ulus kurmanın bilinç ve hafıza yaratılması ve halk geleneğinin unutulmuş havale edilmesinden geçtiğini savunan en büyük teorisyeninin Ernest Renan olduğunu savunur. Renan'a göre, Fransa'nın sınırları hiçbir zaman etnik olmamıştır. Fransızlar, halk kültürüne değil, jeopolitiğe ve seçime müracaat etmişler ve etmektedirler. Buna bağlı olarak, ulusal kimlik hafıza değil amnezidir. Fransızlar, orijinlerini unutmaya ikna edilirler. bk. Ernest GELLNER, **Milliyetçiliğe Bakmak**, çev. Simten Çoşar-Saltuk Öزتürk-Nalan Soyarak, İletişim Yay., İstanbul, 1998, s.242,230.

¹⁴ Benedict ANDERSON, **Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Metis Yay, İstanbul, 1995, s. 21-22.

¹⁵ ANDERSON, age., s. 85-86.

¹⁶ Aktaran KALAYCI, agm., s. 98.

¹⁷ KALAYCI, agm., s. 100-101

¹⁸ KURUBAŞ, agm., s.23.

¹⁹ SCHNAPPER, age., s.104-105.

²⁰ T.H.MARSHALL, "Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf", **Sosyal Politika Yazıları**, drl. Ayşe Buğra-Çağlar Keyder, çev. Burcu Yakut Çakar-Utku Barış Balaban, İletişim, Yay. İstanbul, 2006, s.20-21.

²¹ Aktaran GÜNDÜZ-GÜNDÜZ, age., s.46

²² GÜNDÜZ-GÜNDÜZ, age., s.16-17.

²³ Halil İNALCIK, "Osmanlı Toplum Yapısının Evrimi", çev. Mehmet Özden- Fahri Unan, **Türkiye Günü**, Yaz, 1990, s.32.

²⁴ **Düster**, Cilt 1, İstanbul,1929, s.17-18.

²⁵ Suna KİLİ-A.Şeref GÖZÜBÜYÜK, **Türk Anayasa Metinleri Sened-i İttifaktan Günümüze**, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2000, s.43-45,49,55. A.Şeref Gözübüyük, **Açıklamalı Türk Anayasaları, Anayasaların Yapılışları ve Özellikleri**, Turhan Yay. s. Ankara, 2002, s.14-16,21-22. Ayrıca metnin orijinali için bk. **Düster**, Cilt 4, s.4-20.

²⁶ Benard LEWIS, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, çev. Metin Kıratlı, TTK Yay., Ankara, 1993, s.168.

²⁷ Hıyanet-i Vataniye Kanunu için bk. **Düster**, 3.Terip, Cilt 1, İstanbul, 1929, s.4.; Firariler Hakkında Kanun Kanun Numarası: 21, Kabul Tarihi: 11 Eylül 1336 (1920);İstiklal Mahkemeleri hakkında **Düster**,

3. Tertip, Cilt 1, s. 65. İstiklâl Mahkemeleri Teşkili Hakkında Heyet-i Umumiye Kararı 18 Eylül 1336 Karar No:45, No:82.; **Düstur**, 3. Tertip, Cilt 1, s.65.; İstiklâl Mahkemelerinin kuruluşu ile ilgili **Hakimiyet-i Milliye**, No:63, 9 Teşrin-i Evvel 1336, Cumartesi, s.2.

²⁸ Baskın ORAN, **Atatürk Milliyetçiliği**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1988, s. 46-54.

²⁹ Hatice Mumyılmaz, "Hakimiyet-i Milliye Gazetesine Göre Milli Mücadele'de Milliyet: Türkler, Kürtler, Çerkezler, Hristiyan Türkler, Ermeniler ve Rumlar (1920-1922)", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, VI/15, 2007/Güz, ss.111-129.

³⁰ Belgelerle ilgili ayrıntılı bir inceleme için bk. yayımlanmamış doktora tezi Hatice Mumyılmaz, **Osmanlıdan Cumhuriyete Vatandaşlık**, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2008.

³¹ İsmail SOYSAL, **Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasi Antlaşmaları**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1965, s.45-47.

³² A.Şeref GÖZÜBÜYÜK, **Açıklamalı Türk Anayasaları Anayasaların Yapılışları ve Özellikleri**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, s.61.

³³ Nemci YÜZBAŞIOĞLU, **Anayasa Hukukunun Temel Metinleri**, Beta Yay., 4.Baskı, İstanbul, 2006, s.5-7.

³⁴ YÜZBAŞIOĞLU, age.,s.27.

³⁵ Vahit DOĞAN, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Seçkin Yay., Ankara, 2004, s.30.

³⁶ Kanunnamenin tam metni için bkz. **Düstur, Birinci Tertip**, CI, Matbaa-i Amire,1289, s.16-19.; **BOA, YEE 41/133**. Tam metnin tezin ekler kısmında da verilmektedir.

³⁷ **Düstur, Üçüncü Tertip**, C.8, Ankara, Başvekalet Matbaası, 1928, s.1344-1345.

³⁸ **Düstur, Üçüncü Tertip**, C.9, Ankara, Devlet Matbaası, 1948, s.678-681.

³⁹ **Düstur, Üçüncü Tertip**, C.13, Ankara, Devlet Matbaası, 1932, s.649.

⁴⁰ **Düstur, Üçüncü Tertip**, C.12, İkinci Baskı, Ankara, Devlet Matbaası, 1954, s.8.

⁴¹ **Düstur, Üçüncü Tertip**, C.8, Ankara, Başvekalet Matbaası, 1928, s.1344-1345.

⁴² **Düstur, Üçüncü Tertip**, C.12, İkinci Baskı, Ankara, Devlet Matbaası, 1954, s.8.

⁴³ **Düstur, Üçüncü Tertip**, C.13, Ankara, Devlet Matbaası, 1932, s.649.

⁴⁴ 4 Temmuz 1934 tarihli Hâkimler Kanunu'na göre; hâkim namzetliğine kabul edilecek kimseler için ilk şart Türklüktü. Kanun'da yabancı ile evli olmamak, bir Türk hukuk fakültesi ya da mektebinden mezun olmak şartları arasında sıralanıyordu. **Düstur, Üçüncü Tertip**, C.15, Ankara, Başvekalet Devlet Matbaası, 1955, s.554; Orman Umum Müdürlüğü Bursa ve Bolu Orman Mekteplerine alınacak talebenin kayıt ve kabul şartları arasında Türkiye tebaasından olmak sıralanıyordu. Ahmet YILDIZ, **Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları**, İletişim Yay., İstanbul, 2004., s.332.

⁴⁵ Avram GALANTİ, **Vatandaş Türkçe Konuş**, (çev.) Ömer Türkoğlu, (Sunuş) Rıfat Bali, Kebikeç Yayınları, Ankara, 2000, s. VI.

⁴⁶ **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1341/25 Safer 1344 (Salı), s.1.

⁴⁷ Geniş bilgi için bk. Fuat Dündar, **Modern Türkiye'nin Şifresi İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)**, İletişim Yay, İstanbul, 2008.

⁴⁸ **IV. Dönem Zabıt Ceridesi, C.23**, s.345.

⁴⁹ **Düstur**, Üçüncü Tertip, Cilt XV, s.462.

⁵⁰ Saygı ÖZTÜRK (hzl.), **İsmet Paşa'nın Kürt Raporu**, Doğan Kitap, İstanbul, 2007, s.63.

⁵¹ Afet İNAN, **Vatandaş İçin Medeni Bilgiler**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931, s.8-9, 15. Mustafa Kemal ATATÜRK, **Medeni Bilgiler**, Örgün Yay., 2003, s.154.

⁵² İNAN, age., s.7.; ATATÜRK, age., s.153.

⁵³ hzl. Utkan KOCATÜRK, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, Semih Ofset, Ankara, 1999, s.199.

⁵⁴ İNAN, age., s.10.; ATATÜRK, age., s.156.

⁵⁵ İNAN, age., s.12, 16-18.; ATATÜRK, age., s.162, 164-167.

⁵⁶ İNAN, age., s.60-85.

⁵⁷ Oktay ASLANAPA (hızl.), **1933 Yılında İstanbul Üniversitesinde Başlayan İlk İnkılâp Tarihi Ders Notları**, Türk Dünyası Vakfı, İstanbul, 1997, s.9.

⁵⁸ ASLANAPA(hızl.), age.,s.156-157.

⁵⁹ Kanun Resmî Gazete’de 2 Temmuz 1934 tarih, 2741 sayı ve 2525 Kanun numarası ile yayımlanmıştır. **Düstur**, Üçüncü Tertip, C.16, Ankara, Başvekâlet Matbaası, 1955, s. 5-6.

⁶⁰ Bu konuda bk. Ayten Sezer ARIĞ, **Atatürk Türkiye’sinde Kılık Kıyafette Çağdaşlaşma**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007.

⁶¹ Yiğit AKIN, “Ana Hatları İle Cumhuriyet Döneminde Beden Terbiyesi ve Spor Politikaları”, **Toplum ve Bilim**, S. 103, 2005, s.57-58.

⁶² Konuyla ilgili örnekler için bk. “Dünya Spor Hareketlerine Bir Nazar”, **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1340/8 Şevval 1342, (Pazar), s.4.; “Olimpiyatlara Gidecek Futbolcularımız”, **Cumhuriyet**, 7 Mayıs 1340/4 Şevval 1342, (Çarşamba),s.1.; “İlk Cumhuriyet Bayramı Pek Şetavet İçinde Geçti”, **Cumhuriyet**, 7 Mayıs 1340/4 Şevval 1342, (Çarşamba), s.3.; “Spor Sütunu Paris’e Gidecek Futbolcularımız Hayli Terakki Etmişlerdir” Cumhuriyet, 8 Mayıs 1924/ 5 Şevval 1342, (Perşembe), s. 4.; “Milli Takımımız Nasıl Oynadı?” **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1340/, 24 Şevval 1342, s.5.; “Mektepliler İdman Bayramı”, **Cumhuriyet** , 31 Mayıs 1340, (Cumartesi), s.2.

ETNİK KİMLİK VE MİLLÎLİK MESELESİ

PROF. DR. ABDULKADİR YUVALI*

Çağımızda geçerli olan “millî devlet ilkesi”, Soğuk Savaş sonunda ABD’nin başını çektiği “yeni dünya düzeni” uğruna hedef tahtasındaki yerini almıştır. Soğuk Savaş sürecinde ABD’nin rakibi SSCB’nin, uygulamış olduğu sistemin akli, ilmî vb. nedenlerden dolayı başlatmış olduğu yarışı terk etmesine bağlı olarak ABD yeni bir yapılanmaya gitmiştir. Yeni oluşumun adı “yeni dünya düzeni”, bu oluşumun hedefi ise öncelikli olarak İslam dünyası olmuştur. Avrupa coğrafyasında ise iki dünya savaşının sorumluları daha önce kurmuş oldukları “Avrupa Ekonomik Topluluğu”nu “Avrupa Birliğine dönüştürmek suretiyle yeni dünya düzeni sürecindeki yerlerini almışlardır (Çeçen 2007,s.400).

Yeni dünya düzeni, 11 Eylül sonrası hedef olarak İslamiyet’i ve dolayısıyla da İslam ülkelerini seçmiştir. ABD bu süreçte, hedef konumundaki İslam dünyasını bir bütün olarak değil, küresel manada ifade edecek olursak; radikaller ve ılımlılar olarak iki grup hâlinde karşısına almıştır. ABD, 11 Eylül faciasının sorumlusu olarak gördüğü ve dünyaya ilan etmiş olduğu radikal grupları karşısına alırken, “ılımlı Müslüman” olarak tanımlamış olduğu ülke veya grupları da kendi safında yandaş olarak görmüştür.

Yeni dünya düzeninin hedef olarak seçmiş olduğu ülkeler; Kuzey Afrika, Orta Doğu, Anadolu ve Merkezî Asya ile Hazar Bölgesi, yani halkının tamamı veya büyük bir bölümü Müslüman olan ülkelerdir. Yeni dünya düzeninin -sorumu ve söylemi ne olursa olsun- Irak ve Afganistan’daki uygulamaları gerçek yüzünü ortaya koymaktadır.

* Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

Yeni dünya düzeninin uzun vadedeki hedefi ise; Atlas Okyanusu'ndan Hint Okyanusu'na uzanan Eski Dünya coğrafyasındaki ülkelerin her birinin beş altı parçaya bölünmesine bağlı olarak yeni devletçiklerin oluşturulmasıdır. Böylece Orta Çağ'da Avrupa merkezli olarak yaşanmış olan feodal yapının yüzlerce yıldan sonra yeniden hayata geçirilmesi gündeme getirilmiştir.

Çağımızda, millî devletlerin parçalara bölünmesi yani çağ dışı feodal yapının yeniden hortlatılması sürecinde en güçlü istismar aracı, "kimlik" ve "inanç" tır. Hâkim güçler, kısa ve uzun vadede; söz konusu ülkelerle ekonomik, politik, bilimsel ve sosyal ilişkiler kurmak suretiyle yerel değerleri etnik kimliğe dönüştürebilmek için gerekli olan her türlü yerli ve yabancı malzemeyi kullanmaktadır (Çeçen 2007, s.390-3).

Yazılı ve görsel medyaları küresel sermayenin tekelinde olan ülkelerde, yazar-çizerlerden birçoğu patronlarının söz veya işaretine odaklanmaktadır. Zira küresel güçlerle iş birliği yapmadan patronların ayakta kalamayacaklarına dair yaşanmış veya yaşanmakta olan örneklerden ders almaktadır. Bu yüzden sınır ötesindeki düşünce veya strateji merkezlerince millî devlet anlayışını yıkmak üzere üretilmiş olan "çok kültürlülük, çok dillilik, çoğulcu demokrasi ve farklı kimlikler vb." gibi konuları ülke gündemi hâline getirmektedir.

Günümüzde yaşamakta olduğumuz birçok sorun, yakın dönem tarihimizde yabancı olmadığımız hususlardır. Nitekim Osmanlı Devleti, içine sürüklenmiş olduğu siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel çöküntülerden kurtulma uğruna Batılı ülkelerin de teşvikiyle yapmış olduğu sözde yenileşmelerden (modernleşmeler) olumlu neticeler alamamıştır. Söz konusu süreçte, sokağa dökülmüş olan Hristiyan unsurların sloganları yani ağızlarındaki sakız "adalet, hürriyet ve eşitlik" olmuştur. Günümüzde özellikle "çok kültürlülük, çok dillilik, Türkiyelilik vb." gibi görüşleri savunanlar da günümüz için geçerli olan evrensel değerleri yani "demokrasi, özgürlük ve insan hakları" ilkelerini istismar etmekte.

Batı dünyası, büyük Atatürk döneminde başlatılmış olan sosyolojik manada kendi içinde kaynaşmış millet olgusunu (milletleşme süreci) hiçbir zaman kabullenmemiştir. Özellikle de Anayasa'mızda "Türkiye Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağları ile bağlı olan herkes Türk'tür." gerçeğini bir türlü hazmedememişlerdir. Söz konusu çevreler, bireyleri biyolojik aidiyetlerine göre tanımlayarak yeni kimlikler inşa etmek suretiyle cumhuriyetin bütünlüklü ve uyumlu millet projesinin (milletleşme) hayata geçmemesi için hemen her yolu denemektedir (Çeçen 2007,

Ülkemizde bazı çevrelerin ağızlarına sakız yaptıkları her gün ekranlarda dillendirilmekte oldukları "Türkiyelilik" kavramı da aynı düşüncenin ürünü ve dolayısıyla da bir Batı projesidir.

s.256). Rahmetli Hocam Prof. Dr. Bahaeddin ÖGEL, bu konu ile ilgili olarak "Tarihçi; veteriner, ziraatçı değildir. Biz tarihçiler, insanı sosyal yönleri ve değerleriyle ele alırsak, söz konusu bilim dalları da hayvan ve bitkileri irki özelliklerine göre ele alırlar. İnsanı ırk noktasında incelemek yani insanı insan yapan değerleri yok saymak, insanlığa karşı yanlış bir bakış ve sakat davranıştır." mealindeki veciz sözleri ile sosyoloji ilminin büyük ustası Ziya Gökalp'ın de "etnik kimlik ve dolayısıyla millet" konusuna bakışı, bu konuda çok aydınlatıcıdır (Gökalp,s.22).

Ülkemizde bazı çevrelerin ağızlarına sakız yaptıkları her gün ekranlarda dilendirmekte oldukları "Türkiyelilik" kavramı da aynı düşüncenin ürünü ve dolayısıyla da bir Batı projesidir. Batı dünyası, kendi içinde Rönesans ile başlatmış olduğu "milletleşme" sürecini tamamladığı için halkın tabiri ile bu mevzuda tuzu kurudur. Aynı konuda kendisi dışında ise birleşik, dayanışmacı, kaynaşmış bir milletin oluşması yani "milletleşme" yönünde atılmış olan adımları baltalamaktadır. Konuyu Türkiye noktasından ele alacak olursak; Batı dünyasının bize biçmiş olduğu kılıf; parçalara bölünmüş, etnik aidiyetleri kıskırtılmış, farklılıkları kutsallaştırılmış, çok parçalı kozmopolit kabilelerden (aşiretlerden) oluşan kalabalıklar topluluğu şeklinde bir ülke olmamızdır.

Batı dünyası, temeli din ve mezhep ayrılığı olan Otuz ve Yüzyıl Savaşlarının yaralarını sarmış ve milletleşme sürecini başlatmıştır. Ancak sömürge çağı ile birlikte ekonomi ve siyaset temeline dayalı iki büyük dünya savaşının bir daha yaşanmaması için, birleşik ve bütünleşmiş bir Avrupa oluşturma adına bir yolculuk başlatmışlar ve bugün 25 ülkeden oluşun Avrupa Birliğini kurmuşlardır. Avrupa ülkeleri, birlik ve beraberlikleri için gerekli olan fonları bu yöndeki projelere tahsis etmektedirler. Aynı birlik (AB), Türkiye söz konusu olduğunda ise ayrıştırıcı, bölücü yani toplumdaki farklılıkları ön plana çıkartan projelere "proje karşılığında hibe" adı altında gözü kapalı ödemeler yapmaktadır.

Günümüzde görsel ve yazılı medyanın gündeminden düşürmediği Batı merkezli "Türkiyelilik" projesinin hedefleri arasında, Lozan Antlaşmasıyla azınlık statüsü verilmiş olan Ermeni, Rum ve Yahudi gibi unsurlar yanında tarih, kültür, inanç, tasa ve sevinci paylaşmış ve dolayısıyla da milletleşme sürecindeki (Kürt, Alevi vb.) yerel unsurları da azınlık olarak görme ve gösterme hevesi yatmaktadır. Zira Batı dünyasınca hedef seçilmiş olan ülkelerde önce sorun üretilir,

Günümüzde yaşamakta olduğumuz birçok sorun, yakın dönem tarihimizde yabancı olmadığımız hususlardır. Nitekim Osmanlı Devleti, içine sürüklenmiş olduğu siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel çöküntülerden kurtulma uğruna Batılı ülkelerin de teşvikiyle yapmış olduğu sözde yenileşmelerden (modernleşmeler) olumlu neticeler alamamıştır.

sonra sözde sorunlu ülke yönetimi dolaylı veya doğrudan suçlanır, çıkış veya çözümle ilgili reçeteler hazırlanır uygulanması yönünde dayatmalarla hedefe ulaşırlar (Dura 2005, s.189-91). Günümüzde küresel güçler tarafından görsel ve yazılı medya aracılığıyla gündeme taşınmış olan "Türkiyelilik, alt üst kimlik, çok kültürlülük, farklı kimlikler, mozaikçilik vb." kavramlar da aynı merkezlerce üretilmekte ve dolayısıyla da desteklenmektedir (Kottak 2002, s.70).

Emperyal güçlerin, gündeminden düşürmediği bir diğer sömürgeci kavram da "ademi merkezizetçilik" yani yerinden yönetim (eyaletlere ayırma) projesidir. Bu projeye ilgili olarak oluşturulan yapay gündemler aracılığıyla Türkiyeli aydınlar papağan kuşu misali konuyu tekrarlamak suretiyle gündem oluşturmaktadırlar. Bu proje, Türk halkının Osmanlıya duymuş olduğu derin saygı ve sevgiyi istismar etmekte ve "Yeni Osmanlılık" adı altında sunulmaktadır.

Büyük Atatürk'ün "milletleşme projesi" ile, Türkiye'de yaşayan herkesi sosyolojik manada Türklük şemsiyesi altında birleştirme ve bütünleştirme yani "sosyolojik mensubiyet" merkezli bir süreç başlatılmıştı. Aslında bu proje, Batı dünyasındaki millî devlet ilkesini hayata geçirmek için Rönesans ile başlatılmış olan "milletleşme projesi"nin geciktirilmiş şeklidir. Ancak AB ve ABD merkezli yeni dünya düzeninin hamileri bu realite veya güzelliğin kendileri dışında yerşermesi ve gelişmesine çıkarları gereği fırsat vermemektedir (Dura 2005, s.121).

Türkiyelilik, ilk bakışta masum ve sıradan bir kavram gibi görünse de aslında kaynağını Roma İmparatorluğu'nun "divide et imperium" yani "parçala ve hükmet" düşüncesi ile hayata geçirmiş olduğu "ayrıştırma politikası"nın güncelleştirilmiş şeklidir. Batı dünyası, Osmanlı Devleti'ni haritadan silme uğruna geliştirmiş olduğu "Şark Meselesi" projesini Birinci Dünya Savaşı sonunda Sevr Antlaşması ile yürürlüğe koymuştur. Galip devletler, hesap etmedikleri durumlarla karşılaşmıştır. Bunlardan birisi de asrın dahisinin bu defa Türkler arasından çıkmış olmasıdır. Nitekim Millî Mücadele bu oyunu bozmuş ve Sevr yerine Lozan hayata geçmiştir. Bu değişimi hazmedememiş olan Batı dünyası, Anadolu'da yeni azınlıklar oluşturabilmek için AB kriterlerini kullanmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin gerileme sürecinde, birer kurtuluş reçetesi gibi sunulmuş olan "Islahat, Tanzimat vb." yenileşme projelerinin yerini günümüzde "AB reform paketleri" almıştır. Her iki dönemde (Osmanlı ve Cumhuriyet) Batı dünyasınca üretilmiş olan reçeteler, içerik ve hedef bakımından birliğe değil, ayrılığa yani federatif yapılanmaya yönelik olarak planlanmıştır. Bu yüzden AB reform paketleri dikkatlice incelendiğinde akla gelen ilk düşünce "Biz bu filmi daha önce seyretmiştik." şeklinde olacaktır.

Günümüzde Afrika, Asya, Orta Doğu, Hazar Havzası ve Anadolu gibi halkının tamamı veya çoğunluğu Müslüman olan coğrafyalarda siyasi, dinî, kültürel ve ekonomik merkezli ayrıştırma projelerini hayata geçirme konusunda Irak, Afganistan ve Afrika'daki bazı ülkelerde ilk adım atılmıştır. Sözde demokrasi, özgürlük ve insan hakları getirme uğruna haysiyet, şeref, namus gibi yüce değerler

dumura uğratılmıştır. Emperyal güçler, Tarihi İslam coğrafyasındaki kritik maddeleri kolayca sömürebilmek için söz konusu coğrafyada Abbasi, Selçuklu veya Osmanlı gibi güç merkezlerinin oluşmaması için her yola başvurmuşlardır. Başta Türkiye olmak üzere tarih, din ve kültür coğrafyamızdaki millî devletlerin yapısını bozmak için yeni etnik kimlikler hatta alt kimlikler üretmek için insanların kabilecilik duyguları kaşınmakta, biyolojik aidiyetleri kışkırtılmaktadır. Bu süreçte, adı adımdan, dili dilimden, dini dinimden olan bazı çevreler “Türkiyeli aydınlar” da köşe yazılarında veya ekranlarda sürekli “alt üst kimlikleri” tartışmakta, söz veya yorumlarında “Daha çok özgürlük, daha çok demokrasi ve daha fazla insan hakları” gibi evrensel sloganlarla insanımızın biyolojik aidiyeti kışkırtmakta ve böylece halkımızın ortak paydası (homojen yapısı) zedelenmektedir.

Günlük hayatımızda “millî” sözü; milletçe kabul edilmiş olan değerlere saygılı, millî sınırlar içinde halkın mutluluğunu ve çıkarlarını gözetmeyi ifade etmektedir. Sosyolojik manada millî değerler nasıl yerel değerlerden besleniyorsa, evrensel değerlerin de millî değerlerden beslenmesi bir realitenin de ötesinde bir zenginlik ve güzelliştir. Diğer yandan, çağımızın güçlü toplumlarının bugünkü konumlarına “millî” olarak ve millî kalarak ulaşmış oldukları da bir realitedir. Ülkemizin ana sorunlarının temelinde de “millî ve millîlik” ilkesinin ihmali veya özünden uzaklaşılarak farklı şekillere dönüştürülmesi yatmaktadır.

Büyük Atatürk’ün Osmanlı Devleti’nin dağılmasından sonra Anadolu’da başlatmış olduğu Millî Mücadele emperyal güçlere karşı verilmiş olan silahlı bir mücadele olmanın da ötesinde, bir milletleşme mücadelesi olarak da sunulabilir. Şu hâlde Büyük Atatürk’ün ülkemizde başlatmış olduğu milletleşme sürecini olumsuz yönde etkilemiş olan faktörlere rağmen başlatılmış olan süreç devam etmektedir. Batı dünyası, Birinci Dünya Savaşı sonunda engel olamadığı milletleşme olgusuna karşı ilgisiz kalmamış hemen her fırsatta elindeki kaynakları kullanmıştır. Batı dünyası ve onun Truva atı rolünü üstlenmiş olan Avrupa Birliği, uzun vadede Türkiye Cumhuriyeti’ni belirli plan ve aşamalara bağlı olarak millî devlet olmaktan çıkartıp, uluslararası sermayenin (İMF ve DB) denetiminde çok uluslu bir bölgesel federasyona dönüştürme temelinde çalışmalarını sürdürmektedir (Dura 2005, s.122). Aynı Batı dünyası, kendi millî bünyeleri, sosyal yapıları ve buna bağlı olarak da millî devletlerini koruma konusunda ne kadar pozitif iseler, başta Türkiye olmak üzere diğer millî devletlerin kimyalarını bozma, dayanmış oldukları millî yapıyı tasfiye söz konusu olduğunda da o

Günlük hayatımızda “millî” sözü; milletçe kabul edilmiş olan değerlere saygılı, millî sınırlar içinde halkın mutluluğunu ve çıkarlarını gözetmeyi ifade etmektedir.

ölçüde negatiftirler. Bu süreçte hedef seçilmiş olan ülke veya ülkelerin millî kimliğine olduğundan fazla ve çok yönlü olarak saldırılmakta, millî kimliklerin tasfiyesi ve yerel kültür unsurlarının hortlatılarak kültürel haklar doğrultusunda yeni yeni düzenlemelerle kozmopolit bir toplum yapısına giden yolu açmaktadır.

Kapitalizm, uluslararası örgütlerin de yardımıyla emperyalizme dönüşünce bütün dünyayı da yutulması kolay ve kazancı bol bölgelerde yoğunlaştırmıştır. Öncelikli olarak hedef seçilmiş olan ülkelerde iş birlikçiler satın almak suretiyle, yerel kültürler merkezli olarak kimlik tartışmaları gündeme getirilmiştir. Dış destekli kimlik tartışmaları yapılan finansal desteklerle “alt kimlik” örgütlenmelerine dönüştürülmüştür. Âdeta Batı dünyasının ortaçağındaki kabilecilik anlayışı yeni dönemde millî yapıları çökertmek için emperyal güçler tarafından hemen her bakımdan desteklenmektedir. ■

KAYNAKÇA

- BİLGİN, Vedat (2008), “Yeni Bir Medeniyet Tasarımı Olarak Milliyetçilik” **Statükodan Değişime Milliyetçilik Ufku**, Editör: Huzeyfe Süleyman Arslan, Ankara, ss: 41–60.
- ÇEÇEN, Anıl (1996), **Kültür ve Politika**, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- ÇEÇEN, Anıl (2006), **Türkiye ve Avrasya**, Fark Yayınları, Ankara.
- ÇEÇEN, Anıl (2007), **Türkiye Cumhuriyeti Ulus Devleti**, Ankara.
- DURA, Cihan (2005), **Sömürgeleşen Türkiye**, İleri Yayınları, 3.Baskı, Ankara.
- DOĞAN, N., F. KULA ve M. ÖCAL (2007), **Türkiye’nin Jeoekonomisi ve Jeopolitikası, Türkiye Geleceğin Neresinde?**, Nobel yayınları, Ankara.
- FEYZİOĞLU, Turhan (2008), **Demokrasi, Laiklik ve Cumhuriyete Adanmış Bir Ömür**, Yayına Hazırlayan: Nihat Karakaya, Kayseri.
- GÖKALP, Ziya (1976), **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul.
- İÇDUYGU, Ahmet (1995), “Çok Kültürlülük: ‘Türkiye Vatandaşlığı’ Kavramı İçin Toplumsal Bir Zemin”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı 33, Ankara, ss: 117–126.
- KOTTAK, Conrad, P.(2002), **Antropoloji, İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış**, İng. trc. Ütopya Yayınevi, Ankara.
- KÖKER, Levent (1997), “Çok Kültürlülük ve Demokratik Meşruluk Sorunu”, Nuri Bilgin (drl.), **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, İstanbul, ss: 41-50.
- METE, Ömer Lütfi (2008), “Türk Milliyetçiliğinin Kritik Bir Yaklaşım Üzerinden Yeniden Düşünmek”, **Statükodan Değişime Milliyetçilik Ufku**, Editör: Huzeyfe Süleyman Arslan, Ankara, ss:119–132.
- OCAK, A. Yaşar (1995), “Türk Müslümanlığı: Çözüm Bekleyen Tarihsel ve Aktüel Bir Kimlik Problemi”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı 33, Ankara,ss: 34–40.
- SARIBAY, Ali Yaşar (1995), “Türkiye’de Kimlik, Küreselleşme ve İslâm”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı 33, Ankara, ss: 48–52.
- TATAR, Taner (2008), **Kürede Dönen Siyaset**, İstanbul.

CUMHURİYETİN 87.YILINDA NUTUK'U ANLAMAK

DR. YAĞMUR ÇAVUŞOĞLU*

Ş u son günlerde her Türk'ün bir kere daha okuyup ibret alması gereken baş eserlerden biri hiç şüphesiz büyük Atatürk'ün "Nutuk"udur. Burada yok olmak üzere bulunan bir milletin nasıl bütün imkânsızlıklardan sıyrılarak hayata tutunduğunu, Osmanlı Devleti'nin küllerinden nasıl bir Türkiye Cumhuriyeti'nin ortaya çıkarıldığını görürsünüz. Türkiye şu an yaşadığı sıkıntıları, kuruluşu esnasında da çekmişti, ama yokluklar içerisinde "yedi düvel"e kafa tutan bu millet her türlü engelin üstesinden gelerek bütün dünyaya "Ben varım!" diyebilmişti.

Mustafa Kemal Atatürk'ün 15-20 Ekim 1927 tarihlerinde, altı gün, otuz altı saat ve otuz üç dakika süren Nutku'nun, Türkiye Büyük Millet Meclisi salonunda, Cumhuriyet Halk Partisinin açılış kongresinde okunduğunu ve 1927 senesinde Tayyare Cemiyeti tarafından Arap harfleriyle iki cilt hâlinde basıldığını biliyoruz. Daha sonra günümüz harflerine aktarılan **Nutuk**'un pek çok neşri olmuştur.

Bu yazımızda o günleri Mustafa Kemal Atatürk'ün ağzından anarken, günümüz için de dersler çıkarmak istiyoruz. **Nutuk**'u daha evvelce okuyanlar hatırlayacaklardır ki; Atatürk sözlerine, 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıktığını belirterek başlar ve ülkenin ahvalini çizer. I. Dünya Savaşının sonunda parçalanmış Osmanlı Devleti ve Türkleri yeryüzünden tamamıyla silmek amacıyla, düşman memleketlerin yanı sıra, Türk milletinin yemeyip yedirdiği; insan oldukları için Tanrı'nın kutsal bir emaneti diye gördüğü, Türk'ün kanıyla beslenen birtakım azınlıklar ve onların kurdukları derneklerin iş birliklerini anlatır. O, sözlerini şöyle sürdürür: "Sonradan elde edilen güvenilir bilgi ve belgelerle iyice anlaşılmıştır ki, İstanbul Rum Patrikhanesi'nde kurulan Mavri Mira Heyeti illerde çeteler oluşturmak ve idare etmek, miting ve propagandalar yaptırmaya uğraşmakta. Yunan Kızılhaçı ve Resmî Göçmenler Komisyonu Mavri Mira Heyetinin çalışmalarını kolaylaştırmakla görevli. Mavri Mira Heyeti tarafından yö-

* Araştırmacı-Yazar.

netilen Rum okullarının izci teşkilatları, yirmi yaşından yukarı gençlerini de teşkilatlandırıp kendisine katarak, her yerde kuruluşunu tamamlıyor. Ermeni Patriği Zaven Efendi de Mavri Mira Heyeti ile birlikte çalışıyor. Ermeni hazırlığı da tıpkı Rum hazırlığı gibi devam ediyor.

Trabzon, Samsun ve bütün Karadeniz sahillerinde teşkilatlanmış ve İstanbul'daki merkeze bağlı olan Pontus Cemiyeti, hiçbir engelle karşılaşmadan kolaylıkla ve başarıyla çalışıyor."¹ Görüldüğü gibi Ermeni ve Rumların arasındaki hainler Türklere zarar vermek için ellerinden gelen her şeyi yapmaktan geri durmadılar. Bugün boşuna değil Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ortasında özerklik kazanma çabaları, dinî okullar açmak için başta ABD olmak üzere bütün dünya devletlerini araya sokarak Türkiye'ye karşı baskılarda bulunma çalışmaları. Bunlar tarihen sabıkalıdır. Türkiye Cumhuriyeti eskiden yaşananların tekrarlanmayacağından nasıl emin olabilir? Yarın başımız sıkıştığında aynı ihaneti yapmayacaklarını veya Türk Devleti'nin aleyhinde faaliyetlerde bulunmayacaklarını kim garanti edebilir? Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni yönetenlerin uyanık olmaları, içeride Türkiye'yi zarara sokacak herhangi bir teşebbüsten uzak durmaları gerekmektedir. Esasında Atatürk'ün yukarıdaki sözleri "Hepimiz Ermeniyiz!" diyenlere de ithaf olunmaktadır. Neyin ne olduğunu biz değil, işte Mustafa Kemal söylüyor.

Bu zor yıllarda yüzlerce yıl beraber yaşadığımız, din kardeşimiz dediğimiz Kürtlerin bir kısmı da bazı ülkelerin vaatlerine kanarak tıpkı günümüzdeki gibi yanlış yola saptılar. Nutuk'ta Diyarbakır, Elâzığ, Bitlis illerinde İstanbul'dan yönetilen Kürt Teali Cemiyetine işaret ediliyor.² Zamanında, 1960'ların sonları ile 1970'lerde faaliyetlerini yeniden başlatan bu Derneğin uzantısı olan Doğu Kültür Ocaklarının bölücü çalışmalarını gören Türkçü Nihal Atsız, bu durumu devletin ileri gelenlerine bildirmiş olmasına rağmen, kendisi bölücülükle suçlanmış ve bu yüzden hayatının sonlarına doğru tutuklanmıştır. Eğer o günlerde bunların tedbirleri alınsaydı, herhâlde 1980'den sonra PKK terörü hortlamaz ve ABD ile AB de bölücü Kürtleri çok daha rahat kullanamazdı.

İngiliz Muhipler Cemiyeti gibi kuruluşlara devletin en üst düzeyindeki insanların, mesela Vahideddin, Damat Ferit, İçişleri Bakanı Ali Kemal'in meyilli olmaları ve bunların ülkenin kurtuluşu için başka bir devletin hegemonyasını istemeleri gaflet ve hıyanetten başka bir şey olamaz, diyoruz ama, bugün de aynı şeylerin yaşanması, Türkiye Cumhuriyeti'ni yönetmeye talip insanların birtakım ülkelerden ve topluluklardan icazet almaya çalışmaları Türk halkını ıstırap vermektedir. Kendi kendimize yetebileceğimizi, başkalarına ihtiyacımız olmadığını hiçbir zaman anlamıyoruz. Türk gibi düşünmek ve hareket etmekten âciziz.

O günlerde olduğu gibi, şimdi de Türk milletinin dinî duyguları, sürekli istismar malzemesi. Bu millet, elinden her şeyin alınmasına ses çıkarmaz, ancak dinine-diyanaetine dokunulduğu anda her şeyi göze alır. İşte bu hisleri yüzünden politikacılar veya geçmişte de olduğu üzere devlete çöreklenmiş bazıları bu du-

rumu çok güzel kullanmıştır. Hâlbuki devlet ve vatan gittiği zaman o, dinini yaşıyamayacağını çoğu kere farkında bile değildir.

Osmanlı ülkesi parçalanmaktadır, birlik beraberlik yok olmuştur. Birileri İngiliz, birileri de Amerikan mandasıyla selameti ararken; Osmanlı sınırları dâhilindeki herkes kendi başını kurtarmanın telaşı içine düşmüştür. İşte bu vahim hadiseyi Mustafa Kemal çok güzel ve ibret verici bir şekilde anlatır.³ Peki 21. yüzyıl Türkiye'sinde bu manda düşüncelilerin uzantısı ya da takipçileri yok mu? Neredeyse bazı kişiler Amerika'nın 58. eyaleti olmaya razı iken bir kısmı da Avrupa Birliği'ne girdiğimiz takdirde ülkenin güllük gülistanlık olacağını sanıyorlar. Mustafa Kemal, işte bunun gibi dar kafalı, ileriye göremeyen, başkalarının artıklarıyla geçinmeyi kurtuluş sayanlarla karşılaşınca, Türk milletinin böyle bir zillete layık olmadığını savunup; "millî hâkimiyete dayanan, kayıtsız-şartsız hür bir Türk Devleti kurmak" kararıyla yola çıkmıştır. O şöyle diyor: "Temel ilke Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir toplum olarak yaşamasıdır. Bu ilke ancak tam istiklale sahip olmakla gerçekleştirilebilir. Ne kadar ferah ve bolluk içerisinde olursa olsun, istiklalden yoksun millet, medeni insanlık dünyası karşısında uşak olmak mevkiinden yüksek bir davranışa layık görülmez.

Yabancı bir devletin koruyup, kollayıcılığını kabul etmek insanlık vasıflarından yoksunluğu, güçsüzlük ve miskinliği itiraftan başka bir şey değildir. Gerçekten de bu seviyesizliğe düşmemiş olanların, isteyerek başına bir yabancı efendi getirmelerine asla ihtimal verilmez.

Hâlbuki Türk'ün haysiyeti, gururu ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa yok olsun daha iyidir!...

O hâlde ya istiklal, ya ölüm!... İşte gerçek kurtuluş isteyenlerin parolası bu olacaktır."⁴

Bugün her ne kadar içimizde bu millî devletle hâlâ barışık olmayan birtakım hainler ve dışarıdan da ülkemizi parçalamaya yönelik planlar varsa da Türk milletinin bugün alnı ak, başı dik bir şekilde yaşaması bu yüce ve asil düşünce sayesinde. Ama şu zamanda her şeyimizi AB ve ABD'ye devretmiyor muyuz? Bu, Atatürk'ün yukarıdaki sözlerine herhâlde çok tezat! Hâkimiyetin kayıtsız, şartsız bir milletin olduğu bir devlet kurduk, ama onu yaşatmak ve istiklalini ayaklar altına aldırılmamak da bize düşüyor mu? Neden herkes ikinci bir Atatürk'ün çıkmasını bekliyor da kendisi Atatürk olmaya çalışmıyor? Lanet olsun sizin birliğiniz de paranız da deyip, kendi başımızın çaresine bakma yoluna gittiğimizde, mutlaka pek çok şey kendiliğinden çözülecektir. Elin oğlu kara kaşımız, kara gözümüz için bizi yanına almaz. Karşılığında belki de İstiklal Savaşında ödediğimizden daha büyük ve korkunç bedeller isteyecekler. Duralım ve düşünelim. Körü körüne bir kemiğin peşinden gitmenin, vatandaşı da kandırmanın hiçbir anlamı yok.

Atatürk Millî Mücadeleyi özetlerken; "Türk ata yurduna ve Türk'ün istiklaline saldıranlar kimler olursa olsun, onlara bütün milletçe silahla karşı koymak ve çarpışmak gerekiyordu."⁵ der. Dolayısıyla konu vatansa, gerisi teferruattır. De-

mokrasiymiş, insan haklarıymış, vız gelir, tırıs gider! Ama bugün sanki dile getirilenlerin hepsinin tersi yapılmaya çalışılıyor. İnsanlıktan, haktan, hukuktan dem vuran politikacılar oy avcılığı için farkında olmadan veya bilinçli, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temellerini sarsıyorlar. Türkiye Cumhuriyeti'ni seven, onun bir mensubu olmaktan gurur duyan herkesin bu duruma müdahale etmesi, oyunlara da gelmemesi lazımdır. Ülkenin parçalanması ve bölünmesi kimseye yaramaz. Bu yolda çıkacak bir iç savaş da kimseye fayda vermez, bunu herkesin çok iyi anlaması gerekir.

"Ben İstanbul'da iken Trakya Cemiyeti üyelerinden bazılarıyla görüşmüştüm." diyor Atatürk. Arkasında da "Şimdi zamanı geldi. Gereken kimselerle gizlice görüşerek derhâl teşkilat kurunuz ve benim yanıma da temsilci olarak değerli bir iki kişi gönderiniz. Onlar gelinceye kadar Edirne'nin haklarının savunucusu olmak üzere, teşkilat üyelerinin beni vekil seçtiklerini belirten imzalı bir belgeyi kendi imzalarıyla ve şifreli telgrafla bildiriniz.

İstiklalimizi kazanıncaya kadar, bütün milletle birlikte fedakârca çalışacağıma mukaddesatım üzerine yemin ettim. Artık benim için Anadolu'dan hiçbir yere gitmemek kararı kesindir.

Trakya'nın manevi gücünü yükseltmek maksadıyla bu talimata şu bilgileri de ekledim: Anadolu halkı baştan aşağı bölünmez bir bütün hâline getirildi. Kararlar istisnasız, bütün komuta heyetleri ve arkadaşlarımızla birlikte alınıyor. Vali ve mutasarrıfların hemen hepsi bizimle beraberdir. Anadolu'daki millî teşkilat ilçe ve bucaklara kadar genişledi. İngiliz himayesi altında bağımsız bir Kürdistan kurulması ile ilgili propaganda ortadan kaldırıldı ve taraftarları yola getirildi. Kürtler, Türklerle birleşti."⁶ diyor.

Zaman zaman onun bu sözleri çarpıtılarak Atatürk'ün ayrı bir Kürdistan ve Kürt halkından bahsettiğini söylüyor, bazı hinler! Hâlbuki o, burada bölünmez ve tek vücut bir Türk milletinden, Kürtlerin de bir parça olduğundan, mevcut sınırları değiştirerek Türk milletini ve vatanını bölmek isteyenlere ders verildiğinden ve onların Türklerle birleştiğinden söz açar. Bunu da üzerine basa basa söyler ki, bir daha kimse böyle bir hayale kapılmasın. 21. asırda Türkiye'yi parçalayarak ayrı bir devlet kurma özlemi içinde bulunanların, 91 yıl evvel yaşananları bir daha isteyeceklerini sanmıyoruz. Bu ülke sınırları dâhilinde tek bayrak, tek dil ve tek vatan esası etrafında yaşamak isteyenlere, Türkiye Cumhuriyeti'nin tarih boyunca daima müşfik eli uzanmıştır. Ancak onu parçalama, bölme, yok etme niyetinde bulunan gafillere sert yumruğu da inmiştir ki her bağımsız devlet kendi geleceğini ve bütünlüğünü korumak amacıyla zaman zaman bu tür tedbirlere başvurabilir. Bu gayet normaldir. Hakikatte hiçbir devlet veya hükûmet de kendi vatandaşını ezmeye, zulmetmeye hevesli değildir.

Hainliğin vakti ve yeri yok, hain her zaman haindir. Türk milleti, birtakım çevreler tarafından ne kadar unutturulmaya, aklanmaya, masumlanmış gibi gösterilmeye çalışılırsa çalışılsın o alçakları asla unutmayacaktır. İşte o devrin İçişleri Bakanı Ali Kemal, 23 Haziran 1919 tarih ve 84 sayılı Genelge ile özetle şöyle bir

beyanatta bulunuyor: "Bu önemli ve tehlikeli günlerde memur, halk, her Osmanlıya düşen en büyük görev, barış konferansınca geleceğimiz konusunda karar verilirken ve beş yıldır yaptığımız deliliklerin hesapları görülürken artık aklımızı başımıza devşirdiğimizi göstermek, akıllıca ve tedbirlice davranışları benimsemek, parti, mezhep, ırk ayrılıkları gözetmeksizin herkesin hayatını, malını, ırzını koruyarak medeni dünya gözünde bu ülkeyi bir daha lekelememek değil midir?"⁷ Bir insan bu kadar küçülür, kendini hor görür, tarihini inkâr eder mi? İşte, günümüzde bazı Millî Mücadele karşıtı artıkların aklamaya çalıştığı Ali Kemal böyle diyor! Türk milleti bu denli bir aşağılığı affedebilir mi?

Mesela, Erzurum Kongresinde alınan kararlardan birinde Nutuk'ta belirtildiği üzere; "Hristiyan azınlıklara siyasi hâkimiyet ve sosyal dengemizi bozacak imtiyazlar verilemez."⁸ denmektedir. Ama günümüzde öyle mi? Türkiye'nin her yerinde yabancıların açtığı özel okullarda misyonerlik propagandaları yapıldığı gibi, bu görevliler Anadolu'nun her tarafında cirit atıyorlar. Özellikle Fener Rum Patrikhanesi'nin, yine ABD ve AB ile beraber Türk hükûmetlerine yönelik baskıları, Heybeliada Ruhban Okuluna izin verilmesi yönündeki talepleri herhâlde kimsenin gözünden kaçmamaktadır. Onu en iyi frenleyen ve Atatürk tarafından da desteklenen Türk Ortodoks Patrikliğinin yetkileri ise bugün devlet eliyle sindirilmiş vaziyettedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve milletine karşı bir Haçlı Seferi başlatıldığını biliyoruz. Ama bu akının önüne dikilecek bir Kılıç Arslan'ımız, bir Sultan Murad'ımız, bir Yıldırım Bayezid'ımız maalesef yok. İşte bu kılıç artıkları da bundan kuvvet alarak her türlü çirkefliği yapıyorlar.

Millî Mücadele sırasında Türkiye'nin her ferde ihtiyacı vardı. Fakat Mustafa Kemal bu çetin yıllarda bile herkese güvenilmeyeceğini ve görev verilmeyeceğinin üzerine basa basa durur.⁹ Hâlbuki şimdi durum çok farklı. Yüzümüze biraz gülene bütün kapılarımızı açıyoruz. Devletin en mahrem sırlarını Amerika'sı da biliyor, Rusya'sı da Almanya'sı da. Yabancı danışmanlar adı altında ülkemizde ajanlar kol geziyor. Pek çok suikast ve terör hadisesinin arkasında onlar bulunduğu hâlde, hiçbir tedbire başvurulmuyor. Bir ülke ve devlet bu kadar vurdum duymaz olabilir mi? Ne yazık ki Türkiye Cumhuriyeti böyle!

Mustafa Kemal, 1919'da Sivas'ın Fransızlar tarafından işgal olunabileceği tehdidine karşılık, Sivas Valisi Reşit Paşa'ya gönderdiği haberde; "Burada şunu arz edeyim ki, bendeniz ne Fransızların ne de herhangi bir yabancı devletin yardımına tenezzül eden şahsiyetlerden değilim. Benim için en büyük korunma yeri ve yardım kaynağı milletimin bağrıdır. Fransızların Sivas'ı işgale karar vermeleri, kendilerine pek pahalıya mal olabilecek yeni kuvvetlerle ve çok paralarla, yeni bir harbe karar vermelerine bağlıdır."¹⁰ demiştir. Dolayısıyla kendi vatanını savunma azmindeki Türk milletinin bu gözü pekliğine karşılık, Fransızların bir savaşı daha kaldıramayacaklarını vurgulamış, âdeta "Buyursunlar işte meydan!" demiştir.

Günümüzde de Türkiye'ye sürekli tehdit savuran birtakım ülkelere karşı aynı dik duruşun gösterilmesinin zamanı acaba gelmedi mi? Daha nereye kadar

çevremizdeki devletler veya diğer ülkelerle sıfır sorun politikası deyip, her şeyi sineye çekeceğiz. Yetmedi mi artık? Türk milletinin hiç mi haysiyeti, gururu, şerefi yok? 21. asrın güçlü ülkesi diye övündüğümüz Türkiye Cumhuriyeti, Ermeniler ve Rumların karşısında bile ne kadar âciz. Bu devletlere dahi ağızlarının payı verilemiyor. Üstüne üstlük bunlar, sürekli Avrupalı ağabeyleri gibi Türk milletini azarlamaktalar. Yıllardır kendi vatandaşlarımız diyerek koruyup, gözettiğimiz Ermeni ve Rum azınlıklar da son zamanlarda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin içeride ve dışarıda silik bir politika izlediğini görünce, kalemşorları vasıtasıyla Ermenileri öldürdüğünüzü kabul edin, Heybeliada Ruhban Okulunu açın, diye bize tehdit savuruyorlar. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa bir grup gafil, İstanbul'un göbeğinde, Taksim'de, Ermenilerden özür diliyoruz, təciri kınıyoruz, naralarını attılar. Bütün bu yaşananlar karşısında, Türkiye Cumhuriyeti'ni yöneten yetkililer, nasıl bir mantık, nasıl bir aymazlık içinde olabiliyorlar, anlaşılır şey değil!

Bilindiği gibi 1919 yılı içinde, bazı mandacıların propaganda faaliyetleri vardı. Bunlardan birinde 5. Kafkas Tümeni Komutan Vekili Arif şöyle demektedir: “Bağımsızlık elbette istenir ve tercih edilir. Ancak tam bağımsızlık istediğimiz takdirde, vatanın birçok parçalara ayrılacağı kesin ve şüphesizdir. Şu hâlde iki, üç ili içine almaktan ibaret olacak bağımsızlığa, vatanımızın bütünlüğünü garanti altına alacak yabancı bir devletin himayesi elbette tercih edilir. Osmanlı ülkesinin tamamını içine alan meşruluğumuz ve dışarıdaki temsil hakkımız eskiden olduğu gibi devam etmek şartıyla, belirli süre için Amerika mandasını istemeyi milletimiz açısından en yararlı bir çözüm şekli olarak kabul ediyorum. Bu konuda Amerika temsilcisiyle görüştim. Birkaç kişinin değil, bütün bir milletin sesini Amerika'ya duyurmak gerektiğini söyledi ve aşağıdaki şartlar çerçevesinde Wilson'a, Senatoya ve Amerikan Kongresine başvurulmasını teklif etti.”¹¹

Yine bu mandacılardan biri olan Halide Edip de Mustafa Kemal'e gönderdiği mektupta şöyle diyordu: “Birbirini yok eden, çıkar sağlama, hırsızlık, macera ve şöhret için yaşayanların hırsını doyuran bu hükûmet anlayışı yerine, milletin refah ve kalkınmasını sağlayabilecek, halkı ve köyleri, sağlığı ve zihniyeti ile çağdaş bir toplum durumuna gelebilecek bir hükûmet anlayışı ve uygulamasına ihtiyacımız var. Bunun için gerekli olan paraya uzmanlığa ve kudrete sahip değiliz. Siyasi dış borçlar, siyasi esareti artırıyor. Taraf tutma, cahillik ve çok konuşmaktan başka olumlu bir sonuç veren yeni bir hayat yaratamıyoruz.

Bugünkü hükûmet adamlarına değer vermese bile, halkı ve halk hükûmeti kurulmasını yararlı gören Filipin gibi vahşi bir ülkeyi, bugün kendi kendini idareye muktedir çağdaş bir makine hâline koyan Amerika bu konuda çok işimize geliyor. 15- 20 yıl sıkıntı çektikten sonra yeni bir Türkiye'yi, her ferdi öğrenimi ve zihniyetiyle gerçek bağımsızlığı kafasında ve cebinde taşıyan bir Türkiye'yi, ancak yeni dünyanın kabiliyeti yaratabilir.

Yabancı devletlerin Türkiye üzerinde rekabetlerini ve kuvvetlerini ülkemizden uzaklaştırabilecek bir yardımcıya ihtiyacımız var. Bunu ancak Avrupa dışında ve Avrupa'dan daha güçlü bir elde bulabiliriz.

Bugünkü oldu bittileri ortadan kaldırmak ve davamızı süratle dünyaya karşı savunabilmek için gerekli güce sahip bir devletin yardımını istemek lazımdır. Yayılma siyaseti güden Avrupa'nın başvurduğu bin bir yol ve alçakça siyasetine karşı böyle bir vekil olarak Amerika'yı kendimize kazanarak ortaya atabilirsek, Doğu Meselesini de Türk Meselesini de gelecek için kendimiz çözümlenmiş olacağız.

Bu sebeplerden dolayı bir an önce istememiz gereken Amerika da elbette sakıncasız değildir. Haysiyetimizden epeyce fedakârlık etmek mecburiyetinde bulunuyoruz. Yalnız bazılarının düşündüğü gibi, Amerika'nın resmî sıfatında dinî eğitim ve taraf tutma yoktur. Hristiyanlara para verecek misyonerler kadın Amerikası, Amerika'nın yönetim mekanizmasında bir yer tutmaz. Amerika'nın yönetim mekanizması dinsiz ve milliyetsizdir. O, türlü cins ve mezhepten insanları çok uyumlu ve kaynaşmış olarak bir arada tutmanın yolunu biliyor.

Amerika doğuda mandaterlik yapmak ve Avrupa'da başına dert açmak niyetinde değildir. Fakat onların onur meselesi yaptıkları şey, yönetimleri ve idealileri ile Avrupa'da daha üstün bir millet olmak iddiasıdır. Bir millet içtenlikle Amerikan milletine başvurursa, Avrupa'ya girdikleri ülke ve milletin yararına nasıl bir idare kurduklarını göstermek isterler.

Amerika resmî mahfillerinin önemli şahsiyetleri arasında epey lehimize bir hava oluştu. İstanbul'a Ermeni dostu olarak gelen birçok hatırı sayılı Amerikalı, Türk dostu ve Türk propagandacısı olarak döndüler.

Her an Millî Mücadeleyi durdurmak için kuvvet gönderilmesi tasarlanıyor; bunun için İngilizleri kandırmaya çalışıyorlar. Millî Mücadele süratle ve olumlu isteklerle kendini ortaya koyarsa ve Hristiyan düşmanlığı gibi bir rengi de olmazsa Amerika'nın hemen destek bulacağını yine çok önemli çevreler garanti ediyorlar.

Sivas Kongresi toplanıncaya kadar, Amerikan Komisyonunu alıkoymaya çalışıyoruz. Hatta, Kongreye Amerikalı bir gazeteci göndermeyi de belki başarabileceğiz.

İşte bütün bunlar karşısında, davamızda bize yardımcı olabilmesi için bu fırsat dakikalarını kaybetmeden, bölüşülme ve çözülme korkusu karşısında, kendimiz Amerika'ya başvurmaya mecbur görüyoruz."¹²

Maalesef meşhur Halide Edip bile böyle düşünüyordu. Bugün de son 25-30 yıldır, Türk hükümetleri Avrupa Birliği'nin desteğini almaya çalışmıyorlar mı? Sanki bunlar şimdi mandacı değiller mi? Ama Mustafa Kemal bütün olumsuzluklara, bütün karamsarlıklara rağmen kararını vermişti: "Ya istiklal, ya ölüm!" Tarihi boyunca kimsenin önünde eğilmeyen bu milletin, elbette bir asalak gibi kimsenin yardımına ihtiyacı olmamalıdır.

Bir taraftan Türklüğün son bağımsız kalesini kurtarmaya çalışan Türk milliyetçileri, her türlü yokluğa rağmen derlenip toparlanmak için canla başla mücadeleye ederken; bir yandan da tıpkı bugün olduğu gibi, o zaman da birtakım vatan hainleri bu hareketi baltalamak amacıyla uğraşıyorlardı. Hatta o gün başta Harput Valisi olmak üzere bazı hainler, yabancıların da teşvikiyle bir kısım Kürtlere sözde Kürdistan'ı kuracaklarını söyleyerek; Millî Mücadele aleyhine bir faaliyet başlatmaya çalışıyorlardı. Maalesef onlar da bu oyuna geldiler.¹³ Şimdi birilerine sormak lazım, hani Millî Mücadele esnasında bütün Kürtler canla başla uğraşmışlardı. Bu konuya Mustafa Kemal, kendi hatıratı olan **Nutuk**'ta şöyle de-ğiniyor:

"Efendiler daha temmuz başında, Erzurum'da bulunduğumuz sıralarda Celadet ve Kamuran Ali adlarında iki şahsın yabancılar tarafından, bol para ile İstanbul'dan Kürdistan'a gönderileceği, bunların yıkıcı propaganda ve aleyhte kışkırtıcılık yapmakla görevlendirildikleri; bir iki gün içinde hareket edecek oldukları haberi alındı.

"Sivas Kongresinin ikinci günü, yani 6 Eylül tarihinde, Bedirhanlı ailesinden Celadet ve Kamuran ile Diyarbakırlı Cemilpaşazade Ekrem adlarında üç şahsın, yanlarında vaktiyle Diyarbakır ilinde aleyhimize propaganda yapan bir yabancı subay bulunduğu hâlde silahlı Kürtlerin koruyuculuğunda Elbistan ve Akçadağ üzerinden Malatya'ya geldikleri, orada mutasarrıf ve belediye başkanı tarafından karşılandıkları, 13. Kolordunun yazısından anlaşılıyor. 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa'nın 3. Kolordu Komutanlığına bununla ilgili olarak gönderdiği 6 Eylül 1919 tarih ve 529 sayılı şifresinde verilen bilgide; yabancı subayın Türk, Kürt ve Ermeni nüfusunu incelemek üzere, İstanbul Hükûmetinin izniyle dolaştığını söyledikleri; Malatya'da bulunan suvari alayının mevcudunun azlığı yüzünden bunları tutuklamaya cesaret edemediği, bununla birlikte hemen tutuklanmaları için İstanbul'a başvurulduğu 13. Kolordudan bildirilmiştir. Bu adamların ne maksatla, hangi görevle, nereleri gezecekleri konusunda bildiklerini Harput Valisinden sordum, denilmekte idi. Harput Valisi Ali Galip Bey'dir. Bu adamların ne maksatla geldiklerini 3 temmuz tarihinden beri bilmekteyiz. Beş on silahlı Kürt'e karşı bir suvari alayının mevcudu az görülmüş, yakalamaktan çekinilmiş. Asıl insanı şaşırtan şey, bunların tutuklanması için İstanbul'a başvurulduğu haberidir."¹⁴

Yine yukarıdaki satırlara bakarak bazıları, Atatürk bile **Nutuk**'ta Kürdistan diyor, bugün söylense veya Doğu ile Güneydoğu Anadolu bu adla anılsa ülke mi bölünür, gibi saf bir söylemle milleti kandırmaya çalışıyor. Mustafa Kemal bölgeyi Kürdistan olarak ayrı bir coğrafya şeklinde tanıdığından değil, Osmanlı idaresi sırasında böyle denilmesinden dolayı zikrediyor. Yoksa Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda burası Kürdistan diye isimlendirilemez miydi? Ama devletin banileri Türk adını uygun görmüştür.

Bilindiği gibi Cumhuriyetin ilk yıllarında havalide Kürt nüfus o kadar çok da değildi. Zamanla çeşitli sebeplerden dolayı Türkmen-Oğuz ailelerinin bu coğ-

rafyayı terk etmeleri veya onlarla ilgilenilmemesi yüzünden, Kürt ahali arasında yavaş yavaş erimişler ve dolayısıyla Türk oran gittikçe azalmıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Türk akınlarıyla ilk fethedilen ve Türk nüfusun en fazla yerleştiği arazilerden biridir. Zaten 11. asırda bölgedeki Kürt halkı daha çok kırsal kesimlerde ve dağlık alanlarda idi. Hele hele kent ve kasabalarda Kürt yok denecek kadar azdı. Atatürk, 1919 yılı 10 Eylülünde, birlik ve beraberlik için taviz verilmesi gereken en sıcak günlerde bir emirde, Millî Mücadele aleyhtarı, “kaçakların süratle yakalanmalarını, Kürtlük akımına asla elverişli bir ortamın bırakılmamasını, firarilere yardım ve yataklıkta bulunanların derhâl idam edileceğinin duyurulmasını ve halkın gerçek durumdan haberdar edilmesini”¹⁵ buyuruyordu. Şimdiki idareciler, Mustafa Kemal’den daha mı iyi düşünüyorlar veyahut Kürtçülük tehlikesini o kadar vahim görmüyorlar mı ki taviz üstüne taviz verilmekte; Türkiye Cumhuriyeti’nin temel direkleri sarsılmaktadır.

Elbetteki milletin başına dirayetli ve inandırıcı bir önder geçince, emrindkiler onun bütün buyruklarını yerine getirmekte idiler. İşte Kemal Atatürk’ün yuvarıdaki emirleri üzerine; neler yapıldığını ilgili komutan, telgrafla şöyle haber veriyor: “Faruk Bey, Kâhta ve çevresinde takipte. Malatya’ya beş saat uzaklıktaki Raka köyünde Kürtlerin toplandıklarını, şimdi mutasarrıf ile arkadaşlarının orada bulduklarını, Siverek’e kadar uzanan bölgedeki aşiretlerin birbiri ardınca buraya gelmekte olduklarını; Dersim aşiretlerine varıncaya kadar Kürtlük adına çağırıldıklarını, mutasarrıfın planına uyularak önce Malatya’ya saldırıp tamamıyla yağmaladıktan sonra, bütün kuvvetleri ile Sivas’a doğru yürüyeceklerini, Malatya’da bulunan Türkleri öldüreceklerini ve süreceklerini, Dersimlilerin de aynı zamanda Harput’a yürüyeceklerini bildiriyor. Çünkü mutasarrıfın Malatya’dan gitmesi Kürtlük adına kendilerine karşı büyük bir aşağılama ve hakaret olarak sayılıyormuş. Vali böyle bir yağmaya ve katliama taraftar ve razı olmadığını bildirmişti. Malatya’ya çarpışarak girdikleri zaman Kürt bayrağı çekileceğini ve yanlarındaki İngiliz binbaşısı da Urfa’da bulunan İngiliz tümeninin harekete hazır olduğunu bildirmiş ise de Hacı Bedir Ağa’nın bunu kabul etmediği ve aşiretlerin Malatya’nın Kürdistan sayılıp Malatya’ya Kürt bayrağı çekilmesinde ısrar ettikleri, dün akşam Malatya’ya dönmek isteyen valiyi bırakmadıkları bilgilerinize sunulur.”¹⁶

Mustafa Kemal de cevabında: “Verdiğiniz bilgiler heyetimizce dikkate alındı. Size şartlar ileri sürenler kimlerdir. Böyle bir ilişkiye girmek asla doğru değildir. Hainlikleri ortaya çıkan vali, mutasarrıf ve yardımcıların yakalanmaları, kışkırtmaya çalıştıkları bazı gafil kişilerin de uyarılması söz konusudur. Bunun için bütün şiddeti ile karşı koymak gerekir. 13, 15 ve 3. Kolordu komutanları şu dakikada telgraf başında, alınacak ortak tedbiri kararlaştırmaktadırlar. Elde edilebilen kuvvetler her taraftan hareket geçirilmiştir. Oraca alınması gereken tedbirlerin sizin tarafınızdan ciddiyetle alınmış bulunduğuna güvenimiz tamdır. O bölgede bulunan bütün telgrafhanelerin tutulması ve Mutasarrıf Vekili Tevfik Bey kardeşimizin de hükûmetin güç ve otoritesini en üstün bir şekilde göster-

mesi dikkate alınmalıdır. İngiliz binbaşının sözleri blöftür. Kürtler birleşip toplanabilseler bile, asker kuvveti karşısında başarı gösteremeyeceklerini bilirsiniz. Bedir Ağa'yı, Keven aşiretinin reislerini ve bu haince hareketlere karşı olan beyleri tarafınıza çekmeye çalışmanız uygun olur." ¹⁷ diyor.

Görüleceği üzere burada yine yabancı güçlerin ve başta da İngilizlerin bir tezgâhı var; ama bir halk her seferinde de oyuna gelir mi? Ekmegi yenilen, suyu içilen vatana ve devlete karşı en zor günlerinde ihanette bulunulur mu? Bu nasıl bir anlayıştır?

Bu hadiselere bağlı olarak 12 Eylül 1919'da Malatya'da bulunan 15. Alay Komutanlığına çektiği telgrafta Atatürk şu direktifleri vermiştir: "1. Kim olursa olsun giriş belgesi bulunmayan bir yabancı subayın Osmanlı topraklarında işi yoktur. Kendisine büyük bir nezaketle, fakat askerce, kesin bir tutumla durumu bildiriniz ve geldiği yere hemen dönmesini isteyiniz. Ülkeden çıkıncaya kadar da ileri gelen kimseler ve memurlarla hiçbir siyasi temasa geçmemesi için yanına yetenekli, uyanık bir subay katınız. 2. Kaçak valinin vatan hainliği ile suçlandığını, yakalanınca kanunun adaleti pençesine teslim edileceğini, bu konuda başka bir şey yapma imkânı olmadığını ayrıca anlatırsınız, efendim."¹⁸

O şartlarda bile Millî Mücadele erkânı kendi içişlerine kimseyi bulaştırılmaya özen göstermiştir. Ama bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin her kurumuna ABD'nin ve AB'nin bürokrat düzeyindeki memurlarının girip Türkiye Devleti'nin yetkililerinden her konu hakkında hesap sormaları ayıp değil mi? Bize ne yapacağımızı onlar söylüyor. İç ve dış politikamıza müdahale ve dayatmalarda bulunuyorlar. Şu gün Kurtuluş Savaşı yıllarından daha mı güçsüzüz?

Elbette ki, Millî Mücadelenin idareci kadrosu içinde de görüş ayrılıkları vardı, hatta bu kavganın kazanılmasında en büyük emeği geçenlerden birisi olan Kâzım Karabekir ile Mustafa Kemal zaman zaman zıt düşebiliyorlardı. Belki aralarında bir kıskançlık bile mevcuttu. Bunu da yine Kâzım Karabekir'in, o büyük öndere 17 Eylül 1919'da şu mealde gönderdiği şifreli yazısından anlıyoruz: "Paşa'm, Sivas'tan gelen telgraf ve genelgeler bazen Heyet-i Temsiliye adına bazen doğrudan sizin adınızdır. 10 Eylül 1919 tarihinde, İstanbul'daki hükûmete hitaben, kendi adınıza duyuru ve uyarılarınız olmuştur. Şuna inanınız ve güveniniz ki; bu şekilde sizin imzanızla yapılan tebligat, sizi çok büyük bir samimiyetle sevenler arasında bile iyi niyetle eleştiriliyor... Bunun ne kadar etkili olacağını ve tepkiye yol açacağını takdir buyurursunuz... Bu bakımdan Heyet-i Temsiliye ve Kongre kararlarının daima imzasız ve sadece Heyet-i Temsiliye diye yayımlanmasını rica ederim..."¹⁹. Ama her şeye rağmen onlar, müşterekleri olan Türkiye'nin bekası için birleşiyorlardı. Bugünkü siyasetçilerimiz her ne hikmetse en ufak mesele de bile bir araya gelemiyorlar. Memleketlerinden önce kendilerini ve parti menfaatlerini düşünüyorlar.

Malumdur ki, 20 Eylül 1920 tarihinde altında Sadrazam Damat Ferit'in imzası olan bir padişah bildirisi yayımlanmıştı. Burada, 7. maddede "Büyük devletlerin adalet duyguları, Avrupa ve Amerikan kamuoyunun ılımlı davranışı,

yakında durumumuzu ve onurumuzu koruyacak bir barışa ulaşma ümidimi kuvvetlendirmektedir.”²⁰ deniyordu. Sanki o günlerden bu zamana hiçbir şey değişmemiş gibi; PKK, Ermeni ve Kıbrıs Meselesinde günümüzde de büyük devletlerden işaret beklenilmesi, aynı şey değil mi? İşte o Atatürk, “Milletimizin ana çıkarları açısından, yabancıların bizce hiç önemi yoktur. Biz davranışlarımızda yabancıların dedikodusuna göre hareket etmeyi zaaf olarak görürüz. İç ve dış durumu bütün açıklığıyla biliyoruz. Attığımız adım tesadüflere bağlı değildir. Derin düşüncelere, sağlam temellere, bütün milletin düzenli bir teşkilata bağlı gerçek kuvvetine ve irade gücüne dayanmaktadır.”²¹ demiştir. Çağımızda onun gösterdiği dirayet ve azmi sergileyenlere çok az rastlanılması bir yana, bu gibi milliyetçi söylemler içinde bulunanlar da ırkçılık ve faşistlikle suçlanmaktadır. Hatta birtakım oyunlar ve sahte suçlamalarla gözaltına alınmaktalar, milletin nazarında itibarları düşürülmektedir.

Bilindiği gibi Amasya Mülakatında, Sivas Kongresinin bazı maddeleri de görüşülmüştür. Buna bağlı olarak Mustafa Kemal, **Nutuk**’ta resmî tutanaklara yansımayan birtakım konuları da anlatır. O, burada şöyle yazıyor: “Görünüşte Kürtlere bağımsızlık kazandırmak amacını güder gibi yapılmakta olan bozguncu propagandaların önüne geçme hususu uygun bulundu. Bugün için düşman işgali altındaki bölgelerden Çukurova’yı, Arabistan ile Türkiye arasındaki bir tampon devlet yapmak üzere ana vatandan ayırma isteğinde bulunulduğundan söz edildi. Anadolu’nun en koyu Türk çevresi, en bereketli ve zengin bir bölgesi olan bu parçasının hiçbir şekilde ayrılmasına razı olunmayacağını”²² vurgulamaktadır.

Nutuk’ta, birtakım kendini bilmezlerin iddia ettiği gibi Kürt vatandaşlara bağımsızlık verileceğinin düşünüldüğüne dair hiçbir şey yoktur. Sivas Kongresiyle alakalı gözümüze yine şöyle bir atıf çarpar: “Bildirinin 4. maddesindeki, azınlıklara siyasi hâkimiyet ve sosyal dengemizi bozacak imtiyazlar verilmesinin kabul edilemeyeceği konusundaki fıkra üzerinde önemle duruldu. Bu kaydın bağımsızlığımızı fiilen sağlamak için, elde edilmesi zaruri bir istek olarak düşünülmesi ve bundan yapılacak en küçük fedakârlığın hürriyetimizi derinden zedeleyeceği öne sürüldü.”²³ Evet, işgal altındayken bile, böylesine kararlı durabilen Türk halkı şimdi ABD ve AB temsilcilerine niye boyun eğer?

Türk istiklalinin temel taşlarından biri olan Sivas Kongresinin 7. maddesi gereğince; “bağımsızlığımızın tam olarak korunması şartıyla teknik, sanayi ve ekonomik alanlardaki ihtiyaçlarımızın nasıl giderilebileceği konusu tartışıldı. Ülkemize yatırım yapacak bir devlet olursa, bunun mali işlerimiz üzerinde isteyebileceği denetleme hakkının gerektirebileceği bir kontrol hakkının genişlik derecesi kestirilemeyeceğinden, bu hususun bağımsızlığımıza ve millî çıkarlarımıza zarar veremeyecek bir biçimde, uzmanlarca esaslı bir şekilde düşünümlerle sınırlandırıldıktan sonra Millî Meclisçe uygun bulunacak şeklin kabulü görüşüldü”²⁴, vurgulanıyor.

Mustafa Kemal Atatürk burada Amasya Mülakatı sırasındaki durumun da özetini aktarır: “İstanbul’da Hürriyet ve İtilaf Partisi, Askeri Nigahban Cemiyeti

ve Muhipler Cemiyeti bir blok teşkil ettiler. Bu blok ve Ali Kemal ile Sait Molla gibi kimseler, azınlıkları sürekli olarak Kuva-yı Milliye karşı kışkırtmaya başladılar. Rum ve Ermeni patrikleri, Kuva-yı Milliye aleyhinde İtilaf Devletleri temsilcilerine başvurdular. Ermeni Patriği Zaven Efendi, Neologos gazetesinde yayımladığı bir mektupla, son Millî Mücadele hareketinden dolayı Ermenilerin göç etmekte olduklarını açıkladı.²⁵ Aynı kurumların devamı ve sözü geçen insanların torunları bu günde, özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin içinde bulunduğu ekonomik zorlukları fırsat bilerek bizi Avrupa Birliğine ve Amerika'ya şikâyet ederek maalesef Sevr'de boyun eğmeyen bu milletten pek çok tavizi koparmayı başarmaktalar.

Mustafa Kemal, o zaman bütün imkânsızlıklara rağmen, Anadolu'da ne olup bittiğini biliyor, ülkemizde isyan çıkarmak isteyen casuslardan haberdar oluyor ve yeri geldiğinde de bunların hareketlerini yüzlerine vurmaktan geri durmuyordu. Şöyle ki: "İngiliz subayı Nowill'in Müslüman Kürt halkını kışkırtmak için pek çok çalıştıktan sonra, Malatya'da eski Elâzığ Valisi Galip ve Malatya Mutasarrıfı Halil Beylerle Sivas aleyhinde yaratmaya çalıştığı hadise, sonuç olarak bütün medeniyet dünyasına karşı utanç verici değil miydi?"²⁶, demektedir.

Bugün ise ülkemizde binlerce casus cirit atmakta; ama biz bunları yakalayıp, sınır dışı edemiyoruz. Çünkü o casusların bağlı olduğu ülkelerden, gelişmeler kendi aleyhimize de olsa korkuyoruz. Atatürk'ün de dediği üzere; "İnsaf ve merhamet dilenmekle memleket işleri, devlet işleri görülemez. Millet ile devletin şeref ve bağımsızlığı korunamaz. İnsaf ve merhamet dilenmek gibi bir ilke yoktur. Türk milleti, Türkiye'nin gelecekteki çocukları, bunu bir an akıllarından çıkarmamalıdır."²⁷

Ülkemizde, Avrupa Birliği parlamenterleri veya sıradan memurları bile bizim bakanlarımıza ve başbakanımıza kafa tutuyor. 2003 senesinde Türk milletinin kafasına geçirilen çuval lekesinin hesabı, dönemin hiçbir sivil ya da askerî yetkilisinden sorulmadı. Ama Mustafa Kemal, bakın Anadolu'da casusluk yapan ecnebi subaylar için ne diyor: "Efendiler, yabancıların İstanbul'da saldırılarını artırarak nazır veya milletvekillerinden bazılarını tutuklamaları ihtimaline karşı, Anadolu'da bulunan yabancı subayların tutuklanmalarına karar verdim." Ve bunu 22 Ocak 1920 tarihinde Ankara, Konya, Sivas ve Erzurum'daki Kolordu Komutanlarına şifre ile duyuruyordu.²⁸

Biz öyle bir şerefli milletiz ki; vatanımızı işgal edenlerin akrabaları yurdu-muzda yaşadıkları hâlde, düşmanlarımızın bize yaptıklarının hıncını asla onlardan almadık. Bu azınlıkları milletimizin bir parçası olarak gördük. Onları yeri geldiğinde, Türkler ırkçılık yapıyor demesinler diye, gözümüz gibi kıskandık. Şimdi utanmadan bazı ülkeler, I. Dünya Harbinde bazı halklara katliam yaptığımızı söyleyebiliyorlar. Tarihin en büyük soykırımına Türkler maruz kaldıkları hâlde, hep onlar suçlandılar. Rumeli'de, Arap Yarımadası'nda, Kafkasya'da, Azerbaycan'da, Kazan'da, Kırım'da, Doğu Türkistan'da, Musul-Kerkük'te öldürülen milyonlarca Türk'ün hesabını sormadık, soramıyoruz.

Mustafa Kemal Atatürk bakınız, 16 Mart 1920'de, Türkiye'nin her tarafına gönderdiği direktifte ne diyor: "Bugünlerde, yurdumuzdaki Hristiyan halka karşı göstereceğimiz insanca davranışın değeri pek büyük olduğu gibi, hiçbir yabancı hükümetin açıktan veya dolaylı yoldan yardım görmeyen Hristiyan halkın tam bir huzur içinde yaşamaya devam etmeleri, ırkımızın yaradılıştan bezenmiş olduğu medeni kabiliyetine kesin bir delil olacaktır. Yurt çıkarları aleyhinde çalıştıkları görülenler ile ülkenin huzur ve güvenliğini bozanlar hakkında din ve milliyet ayrımı yapılmaksızın, kanun hükümlerinin eşit olarak ve şiddetle uygulanmasını; buldukları yerlerdeki mahallî idarelere bağlılık gösteren ve vatan-daşlık görevlerini yapmakta kusur göstermeyenler hakkında ise yumuşak ve şefkatli davranılmasını özellikle ister, bu hususların bütün ilgililere hemen bildirilmesini ve bütün yurttaşlara uygun vasıtalarla duyurulmasını rica ederiz, efendim. Müdafaa-i Hukuk Heyeti Temsilîyesi Adına Mustafa Kemal."²⁹

Her insan gibi Atatürk'ün de mutlaka hataları olmuştur. Peygamberlerin bile yanlış yaptığı göz önünde bulundurulunca, diğer insanların hata veya günah işlemeleri kaçınılmazdır. Ama, bazen Mustafa Kemal'e saldırının dozu çok aşırı oluyor. Bazılarının ona sataştıkları bir konu da dinsizliktir ve bunlar zaman zaman onu dinsizlikle de suçlayabilmekteler. Hâlbuki biz, kesinlikle onun içten bir Müslüman olduğuna inanıyoruz. Herhâlde Atatürk'e dinsiz diyenlere cevap, yine büyük **Nutuk**'ta, Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılması sebebiyle yolladığı telgrafla da açıkça verilmektedir. O, burada şöyle diyor: "1. Tanrı'nın yardımıyla Nisanın 23. Cuma günü, Cuma namazından sonra Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılacaktır. 2. Vatanın istiklali, yüce hilafet ve saltanat makamının kurtarılması gibi en önemli ve hayati görevleri yapacak olan Büyük Millet Meclisinin açılış gününü cumaya rastlatmakla, o günün kutsallığından yararlanılacak ve bütün sayın milletvekilleriyle Hacı Bayram Veli Cami-i Şerifinde Cuma namazı kılınarak Kur'an'ın ve namazın nurlarından da feyz alınacaktır. Namazdan sonra Sakal-ı Şerif ve Sancak-ı Şerif alınarak Meclisin toplanacağı yere gidilecektir. Meclise girmeden önce bir dua okunarak kurbanlar kesilecektir. Bu merasimde cami-i şeriften başlayarak Meclis binasına kadar Kolordu Komutanlığınca askerî birliklerle özel tören düzeni alınacaktır."³⁰ Dinsiz bir adam hatıralarında buna yer verir miydi?

Günümüzde birtakım Kürtlerin dışında da oyuna gelenler söz konusu. Devletin bütün imkân ve nimetlerinden yararlanan Abaza ve Çerkez gibi vatandaşlar da biz Türkler yabancı müstevlilere karşı bağımsızlık savaşıyla meşgul olurken ayaklanma yoluna gittiler ki, zaman zaman Mustafa Kemal Atatürk onlara da **Nutuk**'ta şöyle değinmektedir: "Düzce dolaylarındaki isyan önemliydi. Abaza ve Çerkezlerden meydana gelen dört bin kişilik büyük bir kalabalık Düzce'yi basarak hapishaneleri boşalttılar ve çarpışma ile oradaki suvari müfrezemizin silahlarını aldılar. Hükümet memurlarını ve subayları hapsedtiler."³¹ diyor. Buna bağlı olarak, burada biraz da Atatürk'ün ağzından Çerkez Ethem hadisesine değinmek istiyoruz. Bilindiği gibi ilk başlarda Millî Kuvvetlere destek veren Çerkez

Ethem ve kardeşleri, daha sonra liderlik sevdasına düşmüşler ve bu yüzden de Millî Mücadele erkânına oldukça sıkıntılı günler yaşatmışlardı. Nihayet düzenli ordu birlikleriyle iş birliğine yanaşmayınca, onlarla ipler koparılmıştı. **Nutuk**'ta: "Ethem ve kardeşleri de kuvvetleri ile birlikte düşman saflarında müstahak oldukları yeri aldılar. Artık Ethem olayı diye bir şey kalmamıştı. Ordumuzun içinde bulunan düşman kovularak, kendi cephesine gönderilmişti."³² deniyor.

Atatürk bu büyük hatıratında çok önemli bir konu üzerinde de duruyor ki; o da milletin seçeceği idareciler hususunda pek dikkatli davranması meselesidir. "Saygıdeğer efendiler!" diye başlıyor Atatürk ve şu şekilde devam ediyor: "Pek iyi bilirsiniz ki sultanlarla, halifelerle idare edilmiş ve edilmekte olan ülkelerde vatan için en büyük tehlike, sultanların ve halifelerin düşmanlar tarafından satın alınmalarıdır. Bu çok defa kolaylıkla sağlanabilmiştir. Meclislerle idare edilen ülkelerde ise en tehlikeli durum, bazı milletvekillerinin yabancılar adına satın alınmış olmalarıdır. Millet meclislerine kadar girme yolunu bulabilen vatansızlara rastlanabileceğine tarihin bu konudaki örnekleriyle inanmak zorunluluğu vardır. Bunun için millet, vekillerini seçerken çok dikkatli ve titiz olmalıdır."³³

Bu söylenenlerde yalan var mı? Son derece doğru değil mi? Ne geldiyse basmıza dönmelerden ve vatan hainlerinden gelmedi mi?

Mustafa Kemal Atatürk sözlerine şöyle devam ediyor: "Efendiler sırası gelmişken, aziz milletime şunu tavsiye ederim ki, bağrından yetiştirerek başının üstüne çıkardığı adamların kanındaki, vicdanındaki öz cevheri çok iyi tahlil etmek dikkatinden bir an geri kalmasın."³⁴ Anlayanlar açısından bu sözün içinde çok ibretli bir mana vardır.

Bilindiği gibi Büyük Taarruzdan evvel Meclisteki tartışmalarda; Meclisin yetkilerini kullanmak gibi bir imtiyazın verilmesi asla söz konusu olamaz, düşüncesi ileri sürülür. Mustafa Kemal, padişah ve halifeler tarafından verilmiş bir unvanı taknamayacağını, yerine getireceği görev fiilen başkomutanlık olduğuna göre, bu unvanı olduğu gibi vermektен kaçınmanın yersizliğine, değinmektedir.³⁵ Bu sözler, günümüzde bazı insanların kendilerine hükümdarlık ve halifelik yakıştırmalarına ithaf olunur. Atatürk ne halifelik ne de padişahlık istemiştir. O, sadece milletin selametini arzuluyordu.

O, büyük insan; "Bütün maddi ve manevi varlığını vatan savunmasına vermekte ağır davranan ve titizlik göstermeyen milletler, muharebeyi gerçekten göze almış ve başarabilmiş sayılmazlar." diyor. Bugün Türkiye'nin parçalanması tehlikesine kayıtsız kalanlar ve hatta bunu isteyenler var. I. Dünya Harbinden ve Kurtuluş Savaşından sonra nasıl zorluklarla şu günlere geldiğimiz çok çabuk unutuldu.

Kemal Paşa, **Nutuk**'ta kapitülasyonlar meselesini de dile getirmektedir. Osmanlı Devleti'nin iktisaden belini büken hususlardan birisi budur. Millî Mücadeleden galip çıkmamıza rağmen, İtilaf Devletleri barış anlaşmasının şartlarının içine kapitülasyonları yeniden koyma düşüncesindeydiler. Bakın bu konuda **Nutuk**'ta şunlar yazılıdır: "Üzerinde çok durulan kapitülasyonların kaldırılması ve

istiklalimizin tam olarak sağlanmasını isteyen madde oldu. Mösyö Franklin Boullion, bu meselelerin incelenmesi ve üzerinde durulması gerektiğini bildirdi. Ben bu noktaya cevap verdim. Söylediklerimin özeti şuydu: Tam istiklal, bizim bugün üzerimize aldığımız görevin can damarıdır. Bu görev, bütün millete ve tarihe karşı yüklenmiştir. Bu görevi yüklenirken, ne ölçüde başarılılabileceği üzerinde hiç şüphe yok ki çok düşündük. Fakat sonunda vardığımız kanaat ve inanç, bunda başarılı olabileceğimizdir. Biz, böyle işe başlamış adamlarıyız. Bizden önceki adamların yaptıkları yanlışlıklar yüzünden milletimiz sözde var sanılan istiklaline gerçekte sahip değildi. Şimdiye kadar Türkiye'yi uygarlık dünyasında kötü gösteren neler düşünülebilirse hep bu yanlışlıktan ve yanlışlığa boyun eğmekten ileri gelmektedir. Bu yanlışlığa boyun eğmenin sonucu, mutlaka ülke ve milletin bütün haysiyetini ve bütün yaşama kabiliyetini kaybetmesine ve ondan yoksun kalmasına yol açabilir. Biz haysiyet ve şerefiyle yaşamak isteyen milletiz. Bu vasıflardan yoksun kalmaya katlanamayız. Aydın olsun, cahil olsun, istisnasız milletimizin bütün fertleri, belki işin içindeki güçlüğü iyice kavramamış olsalar bile, bugün yalnız tek bir nokta etrafında toplanmış ve fakat sonuna kadar kanını akıtmaya karar vermiştir. O nokta, istiklalimizin tam olarak kazanılması ve devam ettirilmesidir.

Tam istiklal demek, elbette siyasi, mali, iktisadi, adli, askerî, kültürel vb. her alanda tam bir bağımsızlığa ve hürriyete kavuşmak demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde istiklalden yoksun kalmak, millet ve ülkenin gerçek anlamıyla bütün istiklalden mahrum kalması demektir."³⁶

Bir zamanlar savaş sebebi sayılan kapitülasyonları şimdi ABD'ye üsler, sınırlarımızı onların dileğine göre açma, AB uyum yasaları ve buna bağlı olarak Gümrük Birliği vs. şeklinde kendi elimizle, gönüllü veriyoruz. Nerede tam bağımsız Türkiye? Her şey rağmen Mustafa Kemal; "Türk halkının kayıtsız ve şartsız hâkimiyetine sahip olduğunu bir defa daha ve kesinlikle tekrar ediyorum. Hâkimiyet hiçbir anlamda, hiçbir şekilde, hiçbir kılavuzlukta ortaklık kabul etmez."³⁷ "Milletimizin yeni kurduğu devletin mukadderatına, işlerine, bağımsızlığına, unvan ne olursa olsun hiç kimseyi karıştıramayız! Milletnin kendisi kurduğu devleti ve onun istiklalini koruyor ve sonsuz olarak da koruyacaktır."³⁸ demiştir.

Yeri gelmişken, burada Cumhuriyet Halk Partisinin dokuz ilkesi üzerinde de kısaca durmak istiyoruz. Bugün "6 Ok" diye bildiğimiz ilkenin esasında dokuz olarak düşünüldüğünü görmekteyiz. Atatürk bu konuda da şunları söylüyor: "Gerek bazı kimselerden aldığım yazılı düşüncelerden ve gerek halk ile yaptığım görüşmelerden çok yararlandım. Sonunda 8 Nisan 1923 tarihinde, görüşlerimi dokuz ilke hâlinde tespit ettim."³⁹ Biz öyle inanıyoruz ki Mustafa Kemal, bunu da Türk tarihi ve kültürüne bakarak belirledi. Bilindiği gibi dokuz sayıyı eski Türklerce kutluydu.

Nutuk'un geri kalan kısmında da değişik hadiselerle değinilmektedir. Ancak ilginç olan şey, Atatürk'ün burada sıradan bir hatırat kaleme almadığıdır. Bile-

rek veya bilmeyerek ama hakikat olan; geçmişin Türk hükümdarları nasıl kendi sağlıklarında veya onlar ölünce çocukları adlarına birer devlet kitabesi diktirmiş ise, Mustafa Kemal de âdetâ onları takip etmiştir. Çünkü **Nutuk** da bir devlet kitabesi niteliğini taşır. Yazıldığı dönemdeki hadiseler öğrenilerek, gelecek nesillerin bunlardan ders çıkarmaları istenmiştir. O, burada ne annesini ne babasını ne de gençlik yıllarına ait şahsi anılarını anlatır. Atatürk **Nutuk**'ta milletine hesap verir ve bu özelliği itibarıyla örneklerinden ayrı, belge niteliğini taşıyan harikulade bir eserdir. ■

¹ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, Sadeleştiren ve Yayına Hazırlayan E. Semih Yalçın, Berikan Yayınları, Ankara, 2009, s.31.

² age., s.34.

³ age., s.38-39.

⁴ age., s.39-40.

⁵ age., s.40.

⁶ age., s.44.

⁷ age., s.55.

⁸ age., s.76.

⁹ age., s.79.

¹⁰ age., s.85.

¹¹ age., s.92.

¹² age., s.97-98.

¹³ age., s.110.

¹⁴ age., s.111.

¹⁵ age., s.116.

¹⁶ age., s.121-122.

¹⁷ age., s.122.

¹⁸ age., s.124.

¹⁹ age., s.135.

²⁰ age., s.138.

²¹ age., s.175.

²² age., s.196.

²³ age., s.196-197.

²⁴ age., s.197.

²⁵ age., s.206.

²⁶ age., s.238.

²⁷ age., s.275.

²⁸ age., s.288.

²⁹ age., s.329.

³⁰ age., s.317.

³¹ age., s.338.

³² age., s.406-407.

³³ age., s.376.

³⁴ age., s.448.

³⁵ age., s.376.

³⁶ age., s.458-459.

³⁷ age., s.509.

³⁸ age., s.516.

³⁹ age., s.521.

TÜRKLERDE DEMOKRASİ ANLAYIŞI

DR. İLHAN AKSOY*

Dünyada demokrasi anlayışının gelişiminin ilk adımı. Helenistik Dönemde ortaya çıkmış olan Yunan antik site şehir yönetimidir. Bu adımı daha sonraları Roma Cumhuriyet-Senato Dönemi (seçilmiş imparatorlar), 1215 Magna Carta, 1776 Amerika Birleşik Devletleri'nin kurulması ve 1789 Fransız İhtilali ile devam etmiştir. Bu sıralamada yer alan ilk üç gelişmeyi klasik demokrasi olarak adlandırabiliriz. Yani belli bir kesim için var olan demokratik haklar. Belli bir soya, mal varlığına iktidara ve güce sahip olanlar için var olan hukuka klasik demokrasi dönemi denir. Bugün anladığımız anlamdaki demokratik gelişim ise 1776 Amerikan bağımsızlık savaşı sonucu ortaya çıkar. Buna da modern demokrasi adını veriyoruz ki bu da "halk merkezli demokrasi"dir. Toplumda efendiler ve köleler, zayıflar ve güçlüler, zenginler ve yoksullar olarak iki temel eksene oturtulurken bu durum halkın kendini yönetebilecek kişilerin tayini için oy kullanmaya başlaması sonucu değişmiştir. Tarihte yazılı ilk anayasaya ve cumhuriyete sahip olmasına rağmen Amerika Birleşik Devletleri'nin kurulması değil de Fransız İhtilalinin bir devrim olarak kabul edilmesi önemlidir. Fransız İhtilali sonucunda, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethi ile açılan yeni Çağ kapanmış ve Yakın Çağa girilmiştir. Bu, demokratik gelişim süreçleri içinde Fransız İhtilalinin ayrı bir yeri ve önemi olduğunun da bir göstergesidir.

Türklerdeki demokrasinin gelişim sürecine baktığımızda karşımıza çıkan ilk kurum "Kurultay" olmuştur. Kurultay kökü Türkçe, eki ise Moğolca bir kelimedir. Kurultayın asıl Türkçe karşılığı ise "Kengeş Meclisi"dir¹. Bu meclis bir nevi müzakere ve dayanışma meclisidir. Türklerde kurultaya kağan, boy beyleri ile halk arasında yetişmiş büyükler de girerdi. Kağan öldükten sonra kimin kağan olabileceğine bile karar verebiliyordu². Bazen kurultay, Selçuklu ve Osmanlı Dev-

* Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü Öğretim Elemanı.

leti'ndeki Divan veya Divan-ı Hümayunla benzeştirilse de aradaki farklılıkların, benzerlikten fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. Divan bir yürütme ve yüksek yargı organı gibi çalışması bu yanılığa yol açarken en temel fark Divan üyelerinin tamamı bir berat ile göreve gelip azledilebilirken Kurultay üyelerinin boy beylelerinden oluştuğunu ve bu oluşumun bir atama görevlendirme hiyerarşisine ait olmadığını görürüz.

MÖ 209 ile başlayan Türklerin siyasi tarihinde günümüze kadar birçok değişiklik olmuştur. Bu değişim zinciri içinde en az değişime uğrayan kurum askerî sistem olmuştur. Yönetimde kimin, nasıl yer alacağı konusu ise daha ağır ve uzun bir süreçte değişime uğramıştır. Bu gelişim sürecini anlatırken Batı dünyasından örnekler vermemizin nedeni bu değişimdeki anokronizmik³ hataları ortadan kaldırmak ve farklılıkları ortaya koymaktır.

Türk tarihinde görülen ikinci demokratik gelişme 1808 yılında II. Mahmut'un "ayan"lar ile yaptığı "Sened-i İttifak", sonrasında ise 1839 Tanzimat Fermanı, 1856 Islahat Fermanı, 1876 Kanun-i Esasi (I. Meşrutiyet) 1908 II. Meşrutiyet, 1920 TBMM'nin açılması, 1923 Cumhuriyetin ilanı ve sonrasında meydana gelen anayasal değişikliklerdir. Kurultayla başlayan bu süreçte Tanzimata kadar olan süreci klasik demokrasi olarak adlandırıyoruz. İlk defa Tanzimat ile padişah kendi yetkilerini kısıtlama yoluna gitmiştir (Kanunlar önünde herkes eşittir ilkesiyle). Kanunun üstünlüğü vurgulanarak kanun yapıcı olan padişahın dahi bu kanunlara tabi olduğu belirtilmiştir. Padişah kendini kanun yoluyla halkla eşit statüye indirgemıştır. Batı'da 1776'da başlayan halk için demokrasi anlayışının Türklerde 1839 Tanzimat Fermanı ile başladığını belirtebiliriz.

Bireyin yönetiminde yer almasını sağlayan demokrasi, özgürlük, eşitlik, egemenlik gibi kavramların ortaya çıkışının mazisi oldukça yenidir. Gerçi 1839 Tanzimat Fermanının açıklanmasındaki en temel amaç halkı özgürleştirmekten ziyade Fransız İhtilali sonucunda ortaya çıkan "milliyetçilik" akımının çok uluslu devleti parçalama endişesi yatıyordu. Padişah Abdülmecit'in bu Ferman'ı açıklamasındaki en büyük katkı Mustafa Reşit Paşa'dan gelmiştir.

1839'da halk yönetime ortak değildi, ama hakları kanunla yazılı olarak teminat altına alınmamıştı. Bundan önceki demokratikleşme süreçlerinde (Kurultay ve Sened-i İttifak) devletin mutlaki yapısını engelleyecek mahiyette olmasına karşın reaya konumundaki halkın yönetimde yer almasına imkân da sağlamıyordu. Türklerde demokratikleşme sürecinde 1789 Fransız İhtilalinin çok büyük bir

Türklerde demokratikleşme sürecinde 1789 Fransız İhtilalinin çok büyük bir rolü olmuştur.

rolü olmuştur. Osmanlı aydınları aydınlanma döneminde Fransız fikir adamlarından etkilenmişlerdir. Osmanlı aydınının; Fransız İhtilalinin hürriyet, eşitlik ve milliyetçilik gibi söylemlerinden etkilendiğini biliyoruz. Fakat aydın zümreye ihtilal sonrası en ilginç gelen olay ihtilalcilerin “laik” tutumu idi.

Fransız İhtilali öncesi milletin yönetime ortak olması veya bireylerin hakları diye bir şey söz konusu değildi. Fransız toplumu (aslında bütün Avrupa toplumları hemen hemen aynı bölünmüşlük içinde yar alırlardı) beş ana sınıfa ayrılmıştı: soylu, ruhban, burjuva (kent soylu)⁴, köylü (self) ve işçi (proleterya). Fransız İhtilaline giden dünyanın temelinde burjuva ile iktidar arasındaki çatışmanın rolü vardır. Burjuva iktidara ortak olmak, dahası iktidar olmak istediği zaman bu çabalara karşı “monarşik iktidar” şu iddiayı ortaya attı: “Meşru egemenliğin tek kaynağı Tanrı’dır. Biz Tanrı’nın temsilcisiyiz.” Buna karşılık olarak burjuvazi monarşik iktidarın karşısına iki hipotezle çıktı. I. Din ve dünya işlerinin birbirlerinden ayrı işler olduğu, ki biz buna laiklik diyoruz. II. Meşru egemenliğin tek kaynağı halk ve halkın iradesi olduğudur. Burjuvazi işte bu gerekçeyle devrimine felsefi bir dayanak da sağlamıştır.

Osmanlı aydını; kendisine karşı sürekli “Müslüman” tanımlamasıyla yaklaşan Batı’nın “laik” bir mahiyette şekil değiştirmesini hayret içinde izledi.

Amerikalılar, İngilizlerin çaydan alınan vergileri arttırması ile 13 koloninin bir araya gelmesi sonucunda bağımsızlık savaşına başladılar. Dolayısıyla bunda kendi krallarına karşı bir hareket veya siyasal haklar söz konusu değildi. Fakat Fransız İhtilali kendi yönetimine karşı gerçekleştirmiş bir hareketti ve hedefinde monarşi yani krallıklar vardı. Fransız halkının istekleri karşısında yönetim erkinin kendisini savunma mantığı “Bizim buyruğumuz Tanrı buyruğudur, biz bu yetkiyi Tanrı’dan alırız.”

ifadesi vardır.⁵ Bu söylemler ve savunma burjuva ve Fransız aydınının laikleşmesinde hatta sekülerleşmesinde önemli bir dayanak oldu. Osmanlı aydını; kendisine karşı sürekli “Müslüman” tanımlamasıyla yaklaşan Batı’nın “laik” bir mahiyette şekil değiştirmesini hayret içinde izledi. Osmanlı Devleti’nde bu ideolojiden etkilenen de İttihat ve Terakki Cemiyeti oldu.

Fransız İhtilalinin etkileri bütün dünyada hissedildi. “Milliyetçilik” kavramı ile imparatorluklar küçülürken “laiklik” kavramı ile de krallıklar yerini cumhuriyet rejimlerine bırakıyordu. Bu nedenle düvelimuazzama adı verilen büyük imparatorluklar tedbir almak amacıyla 1815 yılında “Viyana Kongresi”ni topladılar. Hatta bu toplantıya Osmanlı Devleti de davet edildi. Osmanlı devlet adamları

ülkelerinde; eşitliği zaruri kılabacak bir çifte standart, hürriyeti arzulatacak bir esaret ve milliyetçiliği hortlatacak bir asimilasyon politikası uygulamadıkları yani Fransız İhtilaline benzer bir ihtilal ortaya çıkaracak şartların oluşmadığını ileri sürerek Viyana Kongresinden ayrıldılar.

II. Abdülhamit'in İttihatçıları bertaraf etmek istemesinin temelinde yatan düşünce imparatorluğun küçülme endişesinden çok, yönetim tarzını değiştirme ihtimalinden kaynaklanıyordu. İlhamını Fransız İhtilalinden alan İttihatçılar sansür, sürgün ve kovuşturmalar neticesinde Avrupa'ya kaçmışlar ve sığındıkları en önemli liman ise Fransa olmuştur. Batılı devletler içinde en büyük desteği İttihatçılara veren devlet de bazı oryantalistlerin dediği gibi Almanya değil Fransa olmuştur. Hemen bütün İttihatçıların Fransızca bilmesinin temelinde de bu yatıyordu.

Fransa'da zamanla "sanayi inkılabı" ile bilinen ve örgütlenen proletarya (halk) iktidarı almak isteyince burjuva yeni bir kavram geliştirmek zorunda kaldı: "**Millî egemenliği.**" "Egemenlik milletindir (ulusundur)." sözü "halkındır" şeklinde algılanmamalıdır.⁶ "Halk egemenliği", Fransız İhtilalinin ortaya çıkardığı bir kavramdır. Bu anlayış çerçevesinde, egemenlik halkın değil milletindi. Yani salt bugün, bu topraklar üzerinde yaşayan halkın değil, geçmişte yaşamış olanların ve gelecekte yaşayacak olanların iradesi (istem) ve egemenlikleri söz konusu oluyordu (buna "**Millî İrade Teorisi**" de denmektedir)⁷. Dil birliği, din birliği, ırk birliği, kültür birliği, ortak bir geçmiş gibi unsurlar halk içindeki bağları güçlendirir. Ancak *bugününü doyumsuz yaşayan, yarın için ortak umutları olmayan insanların*

Cumhuriyetin ilanı aslında emanetin sahibine tesliminden başka bir şey değildir. Çünkü Cumhuriyetin kurulması esnasında (Kurtuluş Savaşı başladığında) Millî Mücadeleye en büyük destek millettten gelmiştir.

arasındaki bağlar ne kadar güçlü olursa olsun bir gün çözülür. Bu gerçeği temel alırsak aslında Tanzimat Fermanı, Fransız İhtilalinin çıkış şartlarından değil aksine, sonuçlarından (hürriyet, eşitlik, milliyetçilik) etkilenererek ortaya çıkmıştır.

Osmanlının son döneminden Cumhuriyet Dönemine anayasa hareketleri demokratikleşme ve özgürleşme adına sağlam bir miras bırakmamış ise de en azından anayasal-demokratik siyaset dilinin temel kavramlarından olan temsil, parlamento, muhalefet, hatta "millî hâkimiyet" gibi modern siyasi fikirlerin doğup gelişmesini sağlamıştır.⁸ Gerçek anlamda Fransız İhtilaline benzeyen devrimi Türkler 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasıyla sağlayacaklardır.

MÖ 209'dan TBMM'nin açılışına kadar hâkimiyetin kaynağı olan padişah, kağan ve sultandır. Başka bir deyişle "hâkimiyet" kayıtsız şartsız "Allah" adına

padişahın iken 23 Nisan 1920'den sonra hâkimiyet "millet"e geçmiştir. Yaklaşık 2000 yıldır devam eden Türk devlet geleneği içinde en ciddi değişimlerden biri de budur. Çünkü padişahın Allah'tan aldığı yetkiye dayanarak çıkardığı ferman (kanun) yetkisi artık sona eriyordu. İslam öncesi Türk devletlerinde bu anlayışa "kut" adı veriliyordu ve tarihî "kut" anlayışının sona ermesi ise 1 Kasım 1922 Saltanatın Kaldırılması ile mümkün olacaktır. Kut anlayışının sona ermesi hem laklikle hem egemenlik anlayışıyla yakından ilgisi de bundan kaynaklanmaktadır.

29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye'yi Cumhuriyetin ilanına kadar sürükleyen olaylar zincirinin ilk halkası TBMM'nin açılması ile başlamıştır. TBMM'nin açılması, saltanatın kaldırılma sürecini başlatmış ve bu süreç Cumhuriyetin ilanı ile tamamlanmıştır. Bu anlamda Cumhuriyetin ilanı aslında emanetin sahibine tesliminden başka bir şey değildir. Çünkü Cumhuriyetin kurulması esnasında (Kurtuluş Savaşı başladığında) Millî Mücadeleye en büyük destek milletten gelmiştir. İstanbul basını veya aydın zümresi iki konu etrafında yoğunlaşmışlardı: Bunlardan birincisi İngiliz mandaterliği, ikincisi ise Amerikan mandaterliği idi. Kısmen Anadolu'da üçüncü görüş olarak bölgesel kurtuluş çareleri düşünülse de halktan pek rağbet görmemişti. Dördüncü görüş ise Mustafa Kemal ve yakın silah arkadaşlarının da üzerinde ittifak ettikleri "istiklal-i tam" veya "Ya istiklal ya ölüm!" fikri idi. Bu fikre en büyük destek de halktan gelmişti.⁹ Kurtuluş Savaşı esnasında dahi arkadaşları arasında bu fikre karşı çözümler görülürken milletten tam bir bağlılık görecektir.

Kendisi de aynı zamanda Fransız İhtilalinden ve özellikle Jean-Jacques Rousseau'dan etkilenmiş olan Mustafa Kemal, güçler birliği prensibine uygun olarak siyasal devletin temellerini atmaya başladı. Özellikle 1921 ve 1924 Anayasalarında millet ve onun temsilcisi durumunda olan meclis tüm kanun, güç ve yetkinin üzerinde tutulmuştur.¹⁰ Anayasa'ya göre; egemenlik kayıtsız şartsız millettir. Bütün yetkiler Türk devletinin idarecisi ve milletin yegâne temsilcisi Büyük Millet Meclisinde toplanmıştır. Anayasa, Büyük Millet Meclisine şeriatı uygulama ve yürütmek yetkisini de tanıyordu, ki böylece fiiliyatta Millet Meclisi, halifeliğin yerini almış oluyordu.¹¹ Daha sonra Millet Meclisinde Cumhuriyet rejimine doğru yönelen yenilikçi grup ile saltanatı muhafaza etmek isteyen muhafazakârlar arasında üstü örtülü, ama gittikçe şiddetini arttıran bir çatışma ortaya çıkıyordu. Mustafa Kemal'in daha sonra belirttiği gibi 1921 Anayasa'sı, gerçekte Cumhuriyetin ilanıydı.¹²

29 Ekim 1923 tarihinde 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu üzerinde 6 maddede değişiklik yapıldı. Bunlardan 4, 10, 11 ve 12.¹³ maddeler üzerinde yapılan değişiklikler yeni gelen sistemle ilgili idi. Cumhuriyetin ilanı ile aynı zamanda "Meclis hükûmeti sistemi"nden "kabine sistemi"ne de geçiş yapılmış oldu. 1. maddedeki¹⁴ değişiklikle devletin rejimi belirlenmiştir. 2. maddede¹⁵ ise devletin

dinî yapısı ele alınmış ve Anayasa'ya "Devletin dini İslam'dır." eklenmiştir. "Devletin dini İslam'dır." maddesinin eklenmesi zaman zaman içte çıkabilecek isyanları, tepkileri engellemek amacıyla yönelik tedbir maksatlı bir madde olarak gösterilmektedir. Bu, çok zayıf ve gerçekten uzak bir yorumdur. Zira bir ayaklanma çıkacaksa Anayasa'dan "Devletin dini İslam'dır." maddesi çıkarılırken (1928) veya Anayasa'ya "laiklik" girerken (1937) ayaklanma çıkması gerekirdi. Atatürk inkılaplarından en büyük tepkiyi "şapka inkılabı" çekmiştir. Onda dahi toplu, büyük bir kitlesel hareket gözlemlenmemiştir. O dönemde çağdaşımız olan birçok devletin anayasasında var olan bir unsurdu. Anayasa'da dinin belirlenmesi; kaldı ki halkı %98 Müslüman olan Türkiye'nin dininin belirtilmesinde bir beis görmediler. "Devletin dini İslam'dır." maddesinin Anayasa'ya girmesinin ardından Afyonkarahisar Mebusu İsmail Şükrü Bey; "İslam Hilafeti ve Türkiye Büyük Millet Meclisi" adlı yayımladığı makale ardından egemenliğin kaynağı yeniden tartışma konusu hâline gelmiştir.¹⁶ İsmail Şükrü Bey, eğer devletin dini İslam ise başımızda bulunan kişinin cumhurbaşkanı değil halife olması gerektiğini savunur. Cumhurbaşkanlığı makamının meşruiyetini sorguladığı bu makalesinin sonucunda hilafetin kaldırılma süreci hızlanmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra iki büyük gruplaşmanın memleketteki ve Meclisteki vaziyetleri daha açık belli oldu. Muhafazakâr yapıda olanlar Halife etrafında birleşiyorlardı.¹⁷ Mustafa Kemal'in önderlik ettiği yenilikçiler ise Meclis ve hükûmeti denetimleri altında tutmakla beraber kendi iktidarları için halifeliğin her zaman bir tehdit teşkil ettiğini biliyorlardı.¹⁸ Mustafa Kemal halifeliğin tarihî kökenini inceleyerek Türkiye açısından taşıdığı değer konusunda kısa ve özlü bir kampanya yaptıktan sonra Meclis, hilafeti kaldırmıştır.

Savaşların zaferle sonuçlanmasının ardından en dikkat edilecek hususların başında Atatürk'ün millet egemenliğinin önünü açtığını, diğer aşamada ise devletle millet arasında bulunan ve yüzyıllardır kökleşmiş olan otoriter mekanizmaları ortadan kaldırmaya çalıştığını görüyoruz. Cumhuriyetin ilanının ardından rejime muhalif kalan bütün otoriter mekanizmaları karşısına almıştır. Hilafetin kaldırılmasındaki temel amaç salt laikliği gerçekleştirmekten ziyade milletin önünü açmaktır. Yoksa aynı gün kanunlaşan Erkân-ı Harbiye Umumi Riyasetini kaldırmasının temel amacı elbette laiklik olamazdı. Osmanlı Devleti za-

Savaşların zaferle sonuçlanmasının ardından en dikkat edilecek hususların başında Atatürk'ün millet egemenliğinin önünü açtığını, diğer aşamada ise devletle millet arasında bulunan ve yüzyıllardır kökleşmiş olan otoriter mekanizmaları ortadan kaldırmaya çalıştığını görüyoruz.

manında Meclis-i Mebusanın aldığı kararlar Padişahın yanı sıra, Şeyhülislam, Ayan Meclisi ve Erkân-ı Harbiye tarafından da veto edilebiliyordu. Millet egemenliğinin vücut bulmuş hâli olan parlamentonun bu vesayetten kurtulması amacıyla Atatürk bu tür inkılaplara yönelmiştir. Yoksa her şeyi laiklik açısından izah ettiğimizde yerine oturmayan taşlar olabiliyor. 3 Mart 1924 tarihli kanunlar Türkiye’yi laikleştirdiği kadar demokratikleştiyordu da.

“Şeyh Sait ayaklanmasında da egemenliğin kaynağının kabullenilmeyişi yatmaktadır, en temel sorun budur.” demek çok iddialı olur; yalnız bu yadsınamaz bir gerçektir. Devlet örgütünün olduğu bir hukuk devletinde şeyhlik, ağalık, seyyitlik, mutasarrıflık gibi devlet ve millet arasındaki feodal nitelikli antidemokratik kurumların olması bağımsız ve millet egemenliğine dayanan bir cumhuriyet anlayışına zıt kurumlardır. Alsında bu kurumların devamını dileyen zihniyetle devletin karşı karşıya kalışıdır Şeyh Sait ayaklanması. Kendi feodal, bölgesel güç olma nitelikleri cumhuriyet sistemi ile çelişmeseydi, ayaklanmanın gündeme gelmesi de mümkün olmayacaktı. Saltanatın kaldırılması özellikle de hilafetin kaldırılması (Şer’iye Vekâleti ve Tevhid-i Tedrisat ile eğitim ve öğretimin tek çatıda birleştirilip medreselerin kapatılması) ayaklanmadan bir yıl öncesine dayanmaktadır. Ayaklanma “Din elden gidiyor.” nidalarıyla yapıldığında hem Anayasa’da “Devletin dini İslamdır.” ifadesi vardı hem de biz “Dine ve dindara saygılıyız.” diyen siyasi bir parti vardı. Bunlara bakıldığında asıl maksadın dinî yapının muhafaza edilmesinden çok kendi hegomonik anlayışın devamını isteyen bir yapıyla karşılaşılıyor. Türk devletinin demokratikleşme sürecinde birçok engelle karşılaşmıştır. Bu süreç günümüzde de devam etmektedir.

Atatürk’ün içte egemen, dışta bağımsız olma anlayışını bütün ifadelerinde bulabiliriz. Atatürk ilkelerinin ve inkılaplarının özünde yatan en önemli kavramlar da bunlardır. Muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkabilmek için bağımsız olma düsturunun anahtarı millî iradenin tecellisi ile ortaya çıkan egemenlik anlayışını içte yaşamaktan geçmektedir. ■

¹ Bahaeddin Ögel, **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, İstanbul, 1988, s. 549.

² İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul, 1982, s. 248.

³ Anokronizma: Bir eserde, eserin yazılış tarihinde var olsa, olayların geçtiği iddia edilen zamanda var olmayan iş, oluş ve olguların kullanılması. Oryantalist tarihçilerin tarihleri saptırma biçimi.

⁴ Burjuva=**Kentsoylu**: 18. yüzyılın ikinci yarısında (1750) yeni oluşmaya başlayan gruptur en bilinen adı ise “burjuvazi”dir.

⁵ Toktamış Ateş, **Türk Devrim Tarihi**, İstanbul, 2004, s. 30.

⁶ Ulus ya da millet, tarihsel ve felsefi bir kavram; halk ise daha sınırlı bir zaman kesitini, özellikle içinde yaşanan günü kapsayan sosyolojik bir kavramdır.

⁷ bk. H. Nail Kubalı, **Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar ve Siyasal Rejimler)**, İstanbul, 1969.

⁸ Mustafa Erdoğan, **Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset**, Ankara, 2008, s. 51.

⁹ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, Hazırlayan: Zeynep Korkmaz, Ankara 2009, s. 8-9.

¹⁰ **Madde 2**: İcra kudreti ve teşri salâhiyeti milletin yegâne ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz eder. bk. 3. Tertip Düstür, Cilt I, s. 196, Caride-i Resmîye, 1-7 Şubat 1337.

¹¹ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi tarihi**, İstanbul, 2010, s. 125.

¹² Dankwart A. Rustov, "Politics and İslam in Turkey, 1920-1955", **İslam and The West**, Richard N. Frye, Lahey, 1957, ss. 66-109, s.76.

¹³ **Madde 4:** Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur. Meclis, hükûmetin inkısam ettiği şubata idareyi icra vekilleri vasıtasıyla idare eder.

Madde 10: Türkiye reisicumhuru, Türkiye Büyük Millet Meclisi Heyet-i Umumiyesi tarafından ve kendi azası meyanından bir intihap devresi için intihap olunur. Vazife-i Riyaset yeni reisicumhurun intihabına kadar devam eder.

Madde 11: Türkiye reisicumhuru devletin reisidir. Bu sıfatla lüzum gördükçe Meclise ve Heyet-i Vekileye riyaset eder.

Madde 12: Başvekil reisicumhur tarafından ve Meclis azası meyanından intihap olunur. Diğer vekiller Başvekil tarafından gene Meclis azası arasından intihap olunduktan sonra heyet-i umumiyesi reisicumhur tarafından Meclis tasvibine arz olunur. Meclis hâl-i içtimada değil ise keyfiyeti tasvip Meclisin içtimasına talik olunur. bk. 3. Tertip Düstur, Cilt V, s. 158 (398)

¹⁴ **Madde 1;** Hâkimiyet bilâ kayd ü şart milletindir. İdare usulü, halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müsteniddir. Türkiye devletinin şekl-i hükûmeti, cumhuriyettir. bk. 3. Tertip Düstur, Cilt V, s. 158 (398)

¹⁵ **Madde 2:** Türkiye Devleti'nin dini, din-i İslam'dır. Resmî lisanı Türkçedir. bk. 3. Tertip Düstur, Cilt V, s. 158 (398)

¹⁶ Dursun Ali Akbulut, **Saltanattan Ulusal Egemenliğe; Saltanat, Hilafet ve Milli Hâkimiyet**, Ankara, 2006, s. 132.

¹⁷ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler**, İstanbul, 1952, s. 607

¹⁸ Rustov, "Politics", s. 78-79.

CUMHURİYETİN MİLLÎ KİMLİK TANIMI VE ETNİKLİK MESELESİ

PROF. DR. E. SEMİH YALÇIN* / DR. ŞARİKA GEDİKLİ BERBER**

Giriş

Toplumsal olgular ve toplum hayatını açıklayan kavramlar tarihidir ve aralarında tarihî bir ilişki vardır. Bu yüzden her olgu ve kavram, tarih içindeki koşullarıyla anlaşılabilir¹. Tarih, toplumsal inkılaplarla ilerler. Her inkılap, toplumsal yaşamın siyasal, ekonomik, kültürel ve bütün sosyal alanları kapsar ve getirdiği kurallar sistemiyle bu alanları yeniden düzenler. Bu çerçevede her toplumsal sistem, toplumun ihtiyaçlarını karşılayabildiği ve karşılaştığı sorunları çözebildiği ölçüde tarih içinde ilerici bir rol üstlenir. Bu koşulları sağlayamayan sistemler ise insanlığın geleceği için değişmeye ve yerlerini yeni olana bırakmaya mahkûmdur.

İlk Çağdan itibaren insanlar medeniyetin gelişimi sürecinde farklı aidiyet biçimlerini geliştirerek yaşam mücadelesi vermişlerdir². İnsanoğlu kendisini kuşatan tabiatla ilişkisi sonucu tarım, hayvancılık ve yerleşik yaşam gibi önemli tarihî tecrübeler edinmiş ve karmaşık bir yaşam tarzını oluşturan devleti icat ederek terakki etmiştir. Bu terakki, toplumsal yaşam öğelerini ve birbiriyle olan ilişkilerini belirlediği gibi toplumsal aidiyet ve örgütlenme biçimlerini de şekillendirmiştir. Özellikle devlet yapılanmasıyla toplumu şekillendiren daha karmaşık ve profesyonel bir yapı karşımıza çıkmaktadır.³

1640 İngiliz Devrimi ve 1789 Fransız İhtilali ile başlayan, feodal dönemin büyük imparatorluklarının yerlerini millî devletlere bıraktığı süreçte ise aidiyet biçimlerinin hiyerarşik yapısı çok daha belirgin bir hâle gelmiştir. 20. yüzyılda

* GÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

** GÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

ise toplumları şekillendiren ve onlara aidiyet duygusu kazandıran milliyetçilik, millî devlet ve millet gibi olguların siyasal üstünlüğü ele geçirdiğini görmekteyiz. Bu yüzden özellikle günümüz tartışmaları da göz önüne alındığında aidiyet temelinde iki kimliğin, etnik kimlik ve millî kimliğin öne çıktığı gerçeğiyle bu siyasal ve sosyal olguları ayrıntılı bir şekilde incelemek; konuları tahlil etme perspektifinde önem kazanmaktadır.

Etnisite ve Millet İlişkisi Kuramı

Eski Yunancada, halk anlamına gelen “ethnos” sözcüğünden türetilen “etnisite;” atalara ait ortak mirasla karakterize edilen bir topluluktan geldiğine inanan kimseleri ifade etmektedir. Bu hâliyle “ethnos” ortak kökenden, akrabalıktan kaynaklanan kültürel birliğe uygun düşmektedir. Buradaki köken vurgusu biyolojik olmaktan ziyade sosyolojik olup Yunancada sadece kan bağına dayalı birliği ifade eden ve kabile anlamına gelen “genos”tan farklı bir anlam içermektedir⁴.

Andrews’e göre etniklikten; etnik grupları karakterize eden kavramları, duygu düşünce ve hareketleri anlamaktayız. Bu kavramlar “*bir devletin içindeki diğer gruplarla örtüşmeyen özellikler*”i tanımlamasıyla anlam kazanır.⁵

Hobsbawm etnikliği; “*Geniş toprak parçalarında hatta dağınık olarak yaşayan ortak bir yönetim yapısından yoksun olan insanları ön milletler denebilecek şekilde birbirine bağlayan bir şeydir.*” diye tanımlar.⁶ Hobsbawm, milletlerin oluşumunu incelediği “Milletler ve Milliyetçilik” adlı çalışmasında etnik kökene genetik açıdan yaklaşmanın sağlam bir dayanağının olmadığını, çünkü bir toplumsal örgütlenme biçimi olarak etnik grubun esas temelini biyolojik değil kültürel olduğunu söylemekte, ulus devletlerin nüfuslarının hemen hemen değişmez biçimde ortak bir etnik köken iddiasında bulunamayacak kadar heterojen yapıda olduğunun altını çizmektedir.⁷

Fredrik Barth etnisite tanımının kalıcı, değişmez ve sabit olmadığını, etnik grupların, kimliğinin sürekli değiştiğini vurgular. “*Bir etnik grubun bünyesinde var olan insan malzemesi değişmez değildir...*” diyen Barth, etnik grupların insanlar arası etkileşimi örgütlediği fikrinden hareketle, bu gruplara aidiyet ve farklılık kazandıran ilişkilere dikkat çekmiştir.⁸ Ona göre farklı etnik grupların iletişimi etnik sınırların muhafaza edilmesine, her etnik grubun ayrı bir değerler bütününe sahip olmasına ve grup içinde kültürel ortaklıkların oluşturulmasına yol açmaktadır.⁹

Rus tarihçi ve etnolog Gumilev’in getirdiği yaklaşım ise dikkate değerdir. Etnogenez biliminin çerçevesini ve prensiplerini çizdiği, terminolojisine katkı sunduğu “*Halkların Şekillenmesi, Yükselişi ve Düşüşleri*” adlı çalışmasında etnisite olgusunu tarih, coğrafya ve biyoloji bilimlerinin kesişme noktasına yerleştirdiğini söylemektedir. Etnik gruplar arasında yüzyıllara yayılmış olan bir kaynaşma süreci olduğunu ifade eden Gumilev, zamanla bazı grupların ayırt edici özelliklerinin değişip geliştiğini bazı grupların ise kaybolduğunu ifade etmektedir.¹⁰

Tüm bu tanımlamaların yanı sıra bazı sosyal bilimciler; etniklik kavramını, *“meseleyi kökensel varlığıyla ele alan ilkçilasli yaklaşım ve etnisite ve milliyetçiliğin işlevsel yönünü öne çıkaran modern yaklaşım”*¹¹ olmak üzere iki temel çizgide değerlendirebilir.

İlkçi yaklaşım etnisiteyi doğuştan edinilen, doğduğu yerden ve akrabalık ilişkileri, din, dil, gelenek gibi sosyal pratiklerden kaynaklanan, doğal ve değiştirilemez bir bağlılık duygusu ve bundan doğan bir sosyal dayanışma olarak görür. Bu görüşü savunanlar aynı özelliklere sahip bireylerin kolayca yakınlık kurmasına zemin oluşturarak etnik grupların doğmasına yol açtığını söylerler. Modern yaklaşımsa etnisitenin, sosyopolitik koşulların inşa ettiği bir yapı olduğunu ve birtakım siyasal amaçlara ulaşmak isteyen siyasal elitlerin bireyleri harekete geçirmede kullandıkları bir araç olduğunu iddia eder.¹²

Kuramsal olarak etnisiteye ve millî kimliğe ilişkin geliştirilen yaklaşımlar ise özellikle son yüzyılda gelişmiştir. 19. yüzyıl Avrupa’sı özellikle Fransız İhtilalinin de etkisiyle “millet” kavramıyla tanışıp bir taraftan “millî devlet” tanımına, yeni bir içerik kazandırırken diğer taraftan da bu tanıma uymayan ya da “millet” kavramı içerisinde ele almak istemedikleri topluluklarla karşılaşmıştı. Böylece Batı’nın, millî devletleri oluştururken içine almak istemediği bu gruplar “etnisite” olarak tanınmaya ve tartışılmaya başlanmıştır.¹³ Bu noktadan hareketle “etniklik” kavramı “kimlik” kavramı ile bağlantılıdır. Bir kimlik kategorisi olarak etnisite diğerleri tarafından kimlikleştirelmenin ve kimlikleştirelmemenin bileşimi¹⁴ olarak karşımıza çıkar.

Etniklik, 21. yüzyılda ise kandaşlığın ve belirli kültürel özelliklerin tarihi olarak belirlendiği toplulukları ifade eden standart bir kavram olmaktan çıkıp zaman ve mekâna bağlı olarak etnikliğe temel olabilecek özelliklerden herhangi birinin öne çıkıp önem kazanmasıyla belirginleşen bir kültürel oluşum olarak kabul edilmektedir. Kimi yer ve zamanda bu özellik dil kimi yer ve zamanda din; kiminde toprak ortaklığı kiminde ekonomik uğraş olabilmektedir. Hatta insanların mekân değiştirmelerine bağlı olarak ötekince algılanma biçiminden doğan ve daha önce belirgin olmayan bir etnik kimliğe yakıştırılmaları ya da bu kimliği üstlenmeleri bile söz konusu olabilmektedir.

Etnik Grup Analizi Üzerine

Etniklik kavramının yanı sıra etnik grup tanımlamasının da meselenin izahı yönünden ayrıca analiz edilmesi gerekir. Sosyal antropoloji gruplar arasındaki ilişkilerin biçimi ve kültürel ayırmadan hareketle etnik grubu şu şekilde tanımlar: *“Biyolojik olarak kendi varlığını sürdürebilen, açık bir şekilde ortak bazı temel kültürel değerlere sahip olan; karşılıklı etkileşim ve iletişimin olduğu bir alan yaratan, kendisi ve diğer etnik gruplara ait bireyler tarafından bir etnik gruba aidiyetle tanımlanan insanlardan oluşan toplumsal kategori.”*¹⁵

Bu alandaki çalışmalarıyla öne çıkan kuramcılardan Anthony D. Smith, bir etnik grubu; tarihî, kültürel ve sembolik niteliklerini; soya ait mitlerin ve tarihî anılarını; din, dil, gelenek gibi farklılıklarını vurgulayan kültürel tip olarak tanımlar.¹⁶

Smith'e göre bir etnik grubun oluşumunda altı temel nitelik söz konudur. Bunlar; *"kolektif özel bir ad, ortak bir soy miti, paylaşılan tarihî anılar, ortak kültürü farklı kılan bir ya da daha fazla unsur, özel bir yurtla bağ, nüfusun önemli bir kesiminde dayanışma duygusu"*dur. Belli bir nüfus, bu niteliklere ne kadar sahipse veya bu nitelikleri paylaşıyorsa ideal etnik grup ya da etnik tipine o ölçüde yaklaşır.¹⁷

Etnik bir küme, somut bir sosyal eylemle etnik gruba dönüşmesi için öncelikle çıkarlarını özgürce ifade edebilen bir grup olmak zorundadır. Bu gruplaşmanın oluşması için en önemli koşullardan biri, üyelerin davranışlarına karşılıklı alışabilmesine yol açan genellikle ortak dil, dinsel inanç ve âdetler tarafından uyarlanmaktır.

Bir etnik topluluk, oluşumunun ilk dönemine girdiğinde, etnik grubun öncü kısmı, maddi ve ideolojik değerleri toplar. Toplanan bu değerler etik sahasında emredici bir unsur hâline gelir ve etnik topluluğun her üyesi kendini etnik varlığın aktif bir oluşturucusu ve eski atalara ait çizginin bir devamı olarak sayıp topluluğun kültürünü devam ettirecek unsurları eklemeye mecbur hisseder.¹⁸ Böylece devam eden süreçte *"etnik topluluk"* hâline gelen bu grup; ırk ya da kültür açısından ortak bağlarla bir araya gelerek yabancı bir medeniyet içinde yaşayan, fakat kültürel açıdan farklı olduğunu düşünen veya bireylere bu hissi veren gruplar meydana getirir. Oluşan bu etnik grupların hepsi *"azınlık"* olarak değerlendirilemez. Ancak *"fiziksel ya da kültürel özelliklerinden dolayı içinde yaşadıkları toplumda farklı ve eşit olmayan davranışlara maruz kalan ve kendilerini toplu bir ayrımcılığın hedefi olarak gören"* insan grupları azınlık olarak tanımlanabilir.

Ayrıca bir toplumda *"azınlık"* grubun varlığı, bunun karşısında daha yüksek sosyal statülere ve daha büyük imtiyazlara sahip *"hâkim"* bir grubu gerektirir. Etnisite kavramı ise bunların dışında daha çok kültürel farklılıklar üzerinde durur ve güç ile imtiyaz dağılımında etnik farklılıkların rollerine daha az dikkat eder. Bu yüzden mevcut görüşler ışığında etnik grup; ortak kökenden gelen, ortak bir kültür ve kökenin önemli kısımlarına ait faaliyetleri paylaşan ve daha büyük bir toplumun parçasını teşkil eden bir gruptur.¹⁹

Farklılıklarıyla Etnik Grup ve Millet

Sonuç olarak etnik grup nesnel ve öznel birtakım niteliklere sahiptir. İçinde bulunduğu toplumsal yapı içinde kendi farklılıklarını muhafaza etmesiyle öznel; toplumla benzeşmesiyle nesnel özellikler taşır. Üyeleri belirsiz de olsa ortak bir kökeni paylaşan, çeşitli kültürel, tarihî ve coğrafi bağlarla sahip, ancak belirli siyasal niteliği bulunmayan etnik grupları, milletle karıştırmamak gerekir. Etnik gruplarla milletler arasında tarihsel ve kavramsal benzeşmeler olduğu görülse

de etnik gruplar bir milletin sahip olduğu pek çok nitelikten yoksundurlar. Millet, etnisitede olduğu gibi tanım gereği ortak mitleri ve anıları olan toprağa bağlı bir topluluktur. Ancak etnisitede bireyin bir ülke ile olan bağı sadece tarihsel ve sembolik kalabilirken millette bu bağ siyasi nitelik taşır. Ayrıca etnik gruplar, milletler gibi ortak bir kamu kültürü, bir iş bölümü ya da ekonomik birlik göstermedikleri gibi herkes için geçerli yasal kodlara da sahip değildir.²⁰

Kısacası millet toplumsal ve siyasi bir kategoriyken; etnik grup kuşaktan kuşağa geçen ve devlet sınırlarına bağlı olmayan kültürel bir kategoridir.²¹ Ayrıca etnik gruptan sayılabilmek için doğuştan birtakım özellikleri taşımak gerekliken, millet için genellikle böyle bir şart yoktur. Bu hâliyle etnik gruplar dışlayıcı; milletler ise kapsayıcıdır.

Milletin oluşumunda etnisitenin belirleyici olduğunu savunan ve bu ölçüde ilkçi yaklaşımdan etkilenenler olmasına rağmen; ilkçi yaklaşımın milletin oluşum sürecini açıklamada yetersiz kaldığı da aşikârdır. Çünkü milletin ezelden beri var olduğunu kabul etmek tarihî gerçeklerle hiç mi hiç bağdaşmamaktadır. Milletin oluşum sürecini, millet olgusunu daha realist parametrelerle açıklayan modern teori ise kendi içinde daha tutarlıdır. Bu teoriye göre, milletler aşama aşama ortaya çıkmış; feodal devletlerin yıkılmasının ardından 1789 Fransız İhtilali sonucunda millî devletler dönemi başlamıştır.

Bu bağlamda milleti; *“Belli bir ülkede aynı yasalara ve kurumlara boyun eğen bir halk topluluğu”* olarak tanımlayan Smith,²² daha geniş bir tarifile milleti; tarihî bir toprağı(ülkeyi), ortak mitleri ve tarihî belleği, kitlesel bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğu olarak tanımlamaktadır.²³

Smith, milletin oluşumunda devletin etkin rolünü ise şöyle açıklamaktadır: *“Milleti oluşturanın devlet olduğunu, devletin vergilendirmesinin, askere alma düzeninin ve yönetimin kendi yargı alanı içinde kalan nüfusu toplu bir kimlik ve sivil bağlılıkla donattığını görmekteyiz. Devlet, bugün bu kadar bariz olan millî bağlılığın kulcası olmak bakımından zorunlu bir koşul ve matristi. Vatandaşlık haklarının yaygınlaşması, ülkenin uzak kısımlarını bağlayan bir altyapının inşası ve devlet sınırları boyunca devasa ölçülere varan yoğun bir iletişim ağının tesisi, giderek daha çok bölge ve sınıfı millî, siyasi alanın içine çekti ve bugünlere dek uzanan güçlü bağlılık duygularını uyandıran (...) millî topluluk imgeleri yarattı.”*²⁴ Smith, bu açıklamasıyla somut şartların temel etkisini benimsemekle birlikte etnik kökene dayanmayan uluslaşma süreçlerinin başarılı olamayacağı fikrini de savunur.

Milletin oluşum sürecini açıklamada modern teoriyi benimseyen Benedict Anderson, millet olmanın ve milliyetçiliğin toplumsal ve kültürel ürünler olduğunu savunmaktadır. Diğer bir tabirle millet, toplumsal bir iş birliği sonucu ortaya çıkmıştır. Anderson’a göre millet, tahayyül edilen siyasi bir topluluktur. Çünkü şahıslar hiçbir zaman kendi toplumlarının tüm üyelerini bilemezler, onlarla yüz yüze gelemezler. Bununla birlikte her birinin düşüncesinde kendileriyle

ortak yanları olan ve ayrı inancı paylaşan insanların ve toplum düşüncesi mevcuttur ve insanlar bu anlayışa 18. yüzyılın sonlarında ulaşmışlardır.²⁵

Milliyetçiliği öncelikli olarak siyasal birim ile ulusal birimin çakışmasını öngören ilke şeklinde tanımlayan²⁶ Ernest Gallner'in yaklaşımı ise şu vurguları içerir: "Özlerinde taşıdıkları, ancak uzun süre ertelenmiş kaderlere sahip, doğal, Tanrı vergisi insan sınıflamaları olarak uluslar birer mittir. Bazen önceden var olan kültürleri alıp onları ulusa dönüştüren ulusçuluk bazen de ulusları kendi icat eder ve çoğu kez de önceden var olan kültürleri ortadan kaldırır. İyi de olsa kötü de olsa bu bir gerçekliktir."²⁷

Milliyetçiliğin, milletlerin oluşumundaki doğrudan ve hâkim etkisini bu şekilde açıklayan Gallner, bu gelişmenin de sanayi toplumunun ortaya çıkmasıyla mümkün olduğunu ifade eder. Sanayileşme, geleneksel tarım toplumlarında çok yönlü değişimlere yol açmakta ve kentleşmiş nüfus yoğunluğu değişen şartlar içerisinde zorunlu olarak yeni bir siyasi örgütlenmeye gereksinim duymaktadır. Sonuçta sanayileşme milliyetçilik çağını da beraberinde getirir.²⁸

Milletlerin oluşumunu belirleyen esas etkenler; devlet aygıtı, devlet iktidarını eline alan elit kesim ve bu elitlerin devlet aygıtının sağladığı otorite ile en etkili şekilde kullandıkları ideolojik silahları olan milliyetçiliktir.

Hobsbawn, milletin oluşumunu açıklarken kolektif aidiyet duygularını harekete geçiren bağları ön millî unsurlar olarak tanımlar. Bu bağları oluşturan unsurlar; etkileri millet öncesi dönemler boyunca uzunca bir süre hissedilmiş ve hâlâ hissediliyor olan dil, din ve bunlara bağlı etnik yapılanmalardır. Bu unsurlar, ön milliyetçiliğin harcının içinde yer alır, ancak milletin oluşumunda ön milliyetçiliğe zorunlu bir anlam yüklediği için asla ona temel teşkil etmez. Dillerin ise devletlerle birlikte çoğaldığını; devletler dillerle birlikte çoğalmadığını iddia eden Hobsbawn örnek olarak İtalyan ve Fransız örneğini verir. "Bir millî dilin temelini oluşturan lehçenin konuşulduğu durumlarda, bu lehçeyi konuşanların bir azınlık olması, yeterli politik ağırlığa sahip oldukları sürece fazla önemli değildir." dedikten sonra, 1789'da Fransızların sadece % 12-13'ünün Fransızca'yı doğru konuştuğunu, İtalyan birliğinin sağlandığı 1860 yılında ise İtalyanların çok az bir kısmının, yalnızca % 2,5'inin

İtalyanca konuştuğunu hatırlatarak asıl belirleyici olanın nicelikteki bu azlığın değil, bu dilleri konuşan kesimin eğitilmiş elit kesim olduğunu söylemektedir.²⁹

Bu tespitlerden hareketle Hobsbawn, dil, din ve etnisite unsurlarından ziyade ön milliyetçiliğin en belirleyici kriterinin kalıcı bir politik birime aidiyet bilinci olduğunu ifade eder.³⁰

Sonuçta milletlerin oluşumunu belirleyen esas etkenler; devlet aygıtı, devlet iktidarını eline alan elit kesim ve bu elitlerin devlet aygıtının sağladığı otorite ile en etkili şekilde kullandıkları ideolojik silahları olan milliyetçiliktir. Aidiyet

duygusundan politik bir program çıkararak yönetici kesim, halkı ortak hedefler etrafında toplayarak siyasal aidiyete geçişi hedefler. Sonraki aşamada kitlelerin geniş desteği elde edilir ve siyasal toplum içinde beliren iktidara etkin bir şekilde katılım sağlanır. Böylece kurgulanan millet, bu sürecin sonunda siyasi bir kimlik olarak ortaya çıkar.³¹

Bu sebepten etnik grupları tarihte millet olabilmiş toplumların kalıntılarından, uzantılarından ya da azınlıklardan ayırmak gerekir. Etnik gruplar bir millet oluşturabilmek için birçok koşulu yerine getirmiş olabilirler, ama bir milletin varlığı için en önemli özelliklerden biri olan maddi ve tarihî temellerden yoksundurlar. Belli bir ortak dil, ortak geçmiş, bu geçmişe bağlılık ortak bir kültür etnik gruplarda da görülebilir. Bütün bu unsurların varlığının bir millet oluşturmaya yetmediğini etnik gruplar açık birer örnek olarak bugün bizlere göstermektedirler. Toplumlar arası ilişkilerde belli bir yer bulamamanın, görev üstlenmemenin getirdiği boşluk, etnik grupları milletlerden ayırmaktadır.³²

Türk Milletinin Yeniden İnşası Sürecinde Türk Kimliği Tanımı

Kimlik, bireylerin ve toplumların kim ya da ne olduklarını tanımlamak için kullandıkları bir kavramdır. Temelleri felsefi manada ilk insana ve İlk Çağ filozoflarına kadar götürülebilecek olan kavramın, modern manada millî kimlikler açısından karşılığını 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bulmak mümkündür.

Tarih boyunca çeşitli coğrafyalarda mevcut olmuş bir millet olarak Türklerin; Türk kimliğini arama ve sahiplenme durumları Osmanlı Devleti'nin son yüzyılına denk düşmektedir.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına girişinin ardından imzalanan antlaşmalar ve gerçekleştirilmek zorunda kalınan Millî Mücadele hareketi, Anadolu'da önce vatan sonra millet kavramının gelişmesine yol açmıştır.³³

Atatürk'ün yaptığı bir tanıma göre "Millet dil, kültür ve ideal birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu bir siyasi ve içtimai heyettir."³⁴ Yine Atatürk'e göre milletin en kısa tanımı şudur : "Aynı harstan olan insanlardan oluşan topluma millet denir."³⁵

Atatürk, milleti oluşturan şartları incelerken toplumun millet olabilmesi için hiç değilse bir kısmının bir araya gelmesini öne sürmüş, fakat millet olma şartlarının hepsinin bir arada bulunmasının da çok gerekli olmadığını vurgulamıştır.³⁶

Etnik gruplar bir millet oluşturabilmek için birçok koşulu yerine getirmiş olabilirler, ama bir milletin varlığı için en önemli özelliklerden biri olan maddi ve tarihî temellerden yoksundurlar.

Atatürk'ün sözleri ve yukarıda bahsi geçen çalışmaların ürünleri incelendiğinde, Atatürk'ün Türk ve Türk milleti tanımının iki veçhesinin bulunduğu tespit edilebilir. Birinci veçheyi geçmişte ve bugün Türk etnik kimliğine atıfta bulunma, sahiplenme ve gurur duyma oluşturmaktadır. İkinci veçheyi ise, yeni Cumhuriyet'in siyasi sınırlarında yaşayan farklı etnik kimliklerin, mazi, dil, kültür ve ahlak birliği ile geçmişte yaşanan vatanda gelecekte de birlikte yaşama arzusu çerçevesinde Türk milleti ve Türk olarak tanımlanması oluşturmaktadır. Bu anlayış çerçevesinde de "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkına Türk milleti denir".

Atatürk, mazi, kültür, ahlak, dil birliği ile sadakat duygusu olan ve gelecekte de birlikte yaşama arzusu taşıyan Türkiye halkını Türk milleti ve Türk olarak tarif ve kabul etmekteydi. Hukuki anlamda Türk halkı birbiriyle eşit haklara sahipti. Ancak, Cumhuriyet'in kurucu unsuru Türklerin birincilliği muhakkak ve Türk kültürünün benimsenmesi esastı. Türk kültürünün benimsenmesi ve Türk milletinin yeniden inşası için yeni Türk vatandaşlarının yaratılmasına da çalışılmıştı. Vatandaşlık, millet/ ulus inşa sürecinde benzeştirici, uluslaşmaya hizmet eden bir araç olacaktı.³⁷

Modernleşmekte Türkiye Cumhuriyeti, millî ve üniter bir devlet modelini esas alarak, Türk dilini, kültürünü ve etnisitesini çekirdek olarak alan ve diğer etnisiteleri de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı çevresinde bütünlüştürmeye çalışan bir proje benimsemiştir.

Sonuç Yerine

Klasik çağın emperyalist imparatorluklarının yıkılmasına yol açan modern dünyanın millî devletin de küreselleşmenin etkisi altında yapısı ve içeriği tartışılmaktadır. Bilindiği üzere küreselleşme, daha çok iletişimsel boyutu olan iktisadi bir kavramdır. O hâlde sermayenin uluslararasılaşması nasıl oluyor da ulusal sınırları zorlayan ve hatta millî devletin yeniden tanımlanmasını gündeme getiren sosyal içerikli olan bir harekete yol açabiliyor? Bir başka deyişle sosyal dünyamız nasıl oluyor da bir taraftan küreselleşirken diğer taraftan yerelleşmeye zorlanıyor?³⁸

Zihinlerdeki bu sorunun cevabını bir tarihçi ve sosyal bilimci olarak şu doğrultuda verebiliriz: Dünyada başat güç olmaya çalışan güçler veya dengeler, kendilerini inşa ettikleri ve kararlılıkla korudukları millî devletlerin -ki ABD gibi yapay bir millî devlet bile muhafaza ederken egemen olmak istedikleri coğrafyalardaki siyaseten ve iktisaden zayıf gördükleri millî devletleri; etnik kökenli hareketlerle zayıflatma ve parçalama isteğinden kaynaklanmaktadır.

Modernleşmekte Türkiye Cumhuriyeti, millî ve üniter bir devlet modelini esas alarak, Türk dilini, kültürünü ve etnisitesini çekirdek olarak alan ve diğer etnisiteleri de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı çevresinde bütünleştirmeye çalışan bir proje benimsemiştir. Osmanlı Devleti'nin çok etnisiteli, çok kültürlü toplumunu modern millî bir topluma dönüştürme projesi benimsemiş olan Türkiye'de bu konuda ciddi güçlükler yaşanmıştır.³⁹

Bunlardan en güncel ve çokça tartışılanı ise Kürt etnik kimliğinin Türk etnik kimliği seviyesine anayasal düzeyde çıkarılması ve kendilerini bu etnik kimlikten addeden insanların yaşadıkları bölgelerde onlara bir nevi özerklik verilmesi hususudur.

Tarihimizde Kürtçülüğün ideolojiye dönüşmesinin yüzyıla yakın bir geçmişi vardır. Bunun siyasi parti tarzında yasa dışı örgütlenmesi ise 1965 yılında başlamıştır. Diyarbakır merkez olmak üzere Türkiye Kürdistan Demokrat Partisinin tüzüğünde sözde aydınların ve terör örgütü vekillerinin de günümüzde dilendirdikleri şu hezeyanlar yer almaktaydı: *"Türk Anayasa'sına Kürt teriminin de konulması, Kürdistan olarak tanımladıkları bölgeye göçmen yerleştirilmemesi, bu bölgelere Kürt kökenli yöneticiler atanması, bu bölgede resmî dilin Kürtçe olması, Kürtçe radyo ve televizyon kurulması, Kürtçe kitap, gazete dergi yayınlanması vs."*⁴⁰

Bölücü aydınlar ve sözde vekillerin bu masum(!) isteklerinin uygulamaya konulması elbette ki Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin parçalanmasına giden süreci başlatıp üniter ve millî devletimiz için Pandora'nın Kutusu'nu açacaktır.

Söz konusu hakların verilmesi istenen ve Türk kimliğine alternatif olarak gösterilen Kürtler, Türkiye'nin yanı sıra Irak, Suriye, İran, Ermensitan, Rusya gibi farklı kültür coğrafyalarında yaşamaktadırlar. Zazaca, Kırmançî, Gorani, Sorani gibi dört ayrı dil konuşmakta ve üç ayrı alfabe kullanmaktalar. Ayrıca İslam'ın birçok farklı mezhebine mensup⁴¹ olup aralarında neredeyse ortak bir kültür bulunmamaktadır.

Bu tabloya baktığımızda Kürt etnisitesinden yola çıkıp özerklik talep edenlerin, Türk üst kimliğine alternatif çıkartabilecek ortak bir kültürden söz edebilmeleri de bizim açımızdan bilimsellikten ve tarihî gerçekleri anlamaktan çok uzak olmanın doğal bir neticesidir. Daha açık bir deyişle "millî devlet" ve "millet tanımını" çok iyi bilen "küresel aydınlar"ın bunu görmezlikten gelmek için saptıkları çıkmaz yollardır.

Kürtler arasındaki bu karmaşık yapıyı ve "Etnik bir kümenin, somut bir sosyal eylemle etnik gruba dönüşmesi için, en önemli koşullardan biri, üyelerin davranışlarına karşılıklı alışabilmesine yol açan genellikle ortak dil, dinsel inanç ve âdetler tarafından uyarlanmasıdır." gerçeğini bilen "küresel aydınlar"⁴² iç ve dış baskılarla bazı önemli "kapitülasyonlar" da kazanmışlardır. Bu açıdan bakıldığında günümüzde takip edilen devlet televizyonunda Türkçe dışında yayınlar yapılması da demokratiklik kisvesi altında bilerek veya bilmeyerek ortak grubu yaratmak için öncelikle bir dil birlikteliği sağlamak gayretinden ileri gelmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk, “*Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına, Türk milleti denir.*” derken; Türk milletini birbiriyle çatışan sınıflar hâlinde değil birbirine ihtiyacı olan sosyal dilimlerden ibaret, bölünmez bir bütün olarak kabul etmiştir. Bu bütünlük anlayışında toplumun farklılıklarına işaret edilmemiş, tam tersine benzerlikleri üzerinden birliktelik tanımı yapılmıştır. “Türkiye halkına” derken “halkına” kelimesinin önündeki “Türkiye” kelimesi hem coğrafyayı hem de Türk’e ait bir kimliğin ve Türk’e ait bir vatanın ifadesinden başka bir şey değildir. Atatürk’ün yaptığı bu tanımın sonrasına bakıldığında “Türk kimliği”ni daha açık bir şekilde vurguladığı görülebilir. Onun bu tanımla yapmaya çalıştığı, Misak-ı Millî coğrafyasında her ne sebeple olursa olsun kimseyi dışlamaksızın devlet-millet uyuşmasını sağlamaktır. Aynı tanımla ortak geçmişin, ortak dilin, ortak kültürün ve ortak hedefin sonucu olan “toplumsal uzlaşma”yı da tesis

Türkiye’yi etnik bir mozaik, Türk unsurunu çok karışık bir topluluk olarak göstermek ve bu görüşleri benimsetmek Türkiye’de kişilerin ve toplumun kimlik-benlik direncinin oluşturduğu savunma yapısını yıkabilecektir.

etmek ister. Atatürk’ün öngördüğü bu bütünleşmeden umduğu fayda ise millî devlet olabilmiş millet; yönetme, yaşama, kalkınma ve gelişme fikriyatı birlikte hedefe ulaşabilecek bir devlet yapılanmasıdır. Üstelik bu hedefi gerçekleştirmeye çalışırken Türk milletini imtiyazsız ve sınıfsız bir topluluk olarak tanımlar. Atatürk için “Türkiye Cumhuriyeti” ile “Türkili Cumhuriyeti” veya “Türkeli Cumhuriyeti” kavramları arasında fark olmayıp her üç tanımda da algılama biçimi aynıdır.

Türkiye Cumhuriyeti’nde hem Türk vatandaşı hem Kürt veya başka bir etnisiteden olunabilmelidir. “*Ne mutlu Türk’üm diyene!*” yerine “*Ne mutlu Türkiye Cumhuriyeti’nin vatandaşı olana.*” zihniyetini getirme ve yaşatma çabaları, bir yandan Türkiye Cumhuriyeti’nin dayandığı millet tasarımı ve kavramını yanlış anlamayı öte yandan millete mensubiyet ile cumhuriyetin yurttaşlığı arasındaki ayrımı gözden kaçırmayı içermektedir.

Türkiye’yi etnik bir mozaik, Türk unsurunu çok karışık bir topluluk olarak göstermek ve bu görüşleri benimsetmek Türkiye’de kişilerin ve toplumun kimlik-benlik direncinin oluşturduğu savunma yapısını yıkabilecektir.⁴³

Kimlik siyasal alanın dışında tutulmaz, siyasal platforma taşınırsa Kürt milliyetçiliğine ve Kürt etnisitesini temel alan bir millet anlayışına gidilir. Bu yüzden Kürtlük siyasal toplum planında değil, sivil toplum planında düşünülmelidir. Siyasal planda herkes Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlığını ve etnik anlamda kullanılmayan bir Türk milletine mensubiyeti benimsemelidir.⁴⁴

Türkiye’de devletin kimlik sorunu yoktur, demokrasi sorunu vardır. “Türk kimliği”ni rencide edici yaklaşımlar çözüm değil, feci çözümsüzlükler getirir. Bunun yolu sansasyonel, spekülatif yeni üst kimlikler icat etmek değildir. Kimlik gibi duyarlı konuları kaşıymaktan sakınmalı, çözümü bireysel özgürlükler alanında Türk kavramının vatandaşlık anlamının derinleştirilmesinde aramak gereklidir.⁴⁵

Teoride yapılması ve uygulanması mümkün ve hatta kolaymış gibi görülen, bu yolda çeşitli çalışmalar yapıp toplum mühendisliği ile zihinlere işlenilmeye çalışılan “*Türkiyelilik*” düşüncesi zorlamayla veya zihinlere kazınmayla insanlara sonradan kazandırılacak bir kavram değildir. Kimlik dediğimiz şey sosyolojik-psikolojik bir olgu olup millî ve tarihî bir derinliği gerektirir. Kanaatimizce böyle bir zorlamanın zihinlerde geri tepmeye yol açacağı muhakkaktır. Bu geri tepme de millî devleti temelinden sarsacak, millî devletin temel yapı taşı ve kurucu ögesi olan millet ile milleti oluşturan diğer unsurlar arasındaki beraberliği bozarak çizgiyi aşacak ve açacaktır. ■

¹ Olgular ve kavramlar arasındaki ilişki ve bu ilişkinin tarihsel boyutu konusunda ayrıntılı bir açıklama için bk. Reinhart Koselleck, **Kavramlar Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 55 vd.

² Server Tanilli, **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, İnsanlık Tarihine Giriş**, Say Yayınları, Cilt 1, İstanbul, s. 6 vd.

³ Ayrıntılı açıklama için bk. Franz Oppenheimer, **Devlet**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2005.

⁴ Anthony D. Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 2002, s. 23.

⁵ Orhan Türkdoğan, **Etnik Sosyoloji**, Timaş Yayınları, İstanbul, 1997, s. 10.

⁶ E.J.Hobsbawm, **1780’den Günümüze, Milletler ve Milliyetçilik, Program, Mit, Gerçeklik**, (çev. Osman Akınhay), 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 85.

⁷ HOBBSAWM, age., s. 84.

⁸ Fredrik Barth, **Etnik Gruplar ve Sınırları**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2001, s. 14-21.

⁹ BARTH, age., s. 18.

¹⁰ L. N. Gumilev, **Halkların Şekillenışı, Yükseliş ve Düşüşleri**, (çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul, 2003, s. 64.

¹¹ Alain Dieckhoff, Christophe Jaffrelot, **Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek (Kuramlar ve Uygulamalar)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 69,70 vd.; Ayrıca bk. Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları (Eleştirel Bir Bakış)**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2008, s. 81, 105.

¹² Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s.41.; Cahit Aslan, **Birey-Toplum-Devlet Kavramlaştırma ve Ara Değişken Olarak Etnisite**, Adana, 2004, s. 7.

¹³ Sezer Baykan, “Etnik Gruplara Duyulan İlgi”, (ed.Orhan Türkdoğan), **Etnik Sosyoloji, Türk Etnik Sosyolojisi**, İstanbul, 1998, s. 59.

¹⁴ ASLAN, age., s. 8.

¹⁵ BARTH, age., s. 3.

¹⁶ SMİTH, age., s.41.

¹⁷ SMİTH, age., s. 22-30.

¹⁸ ASLAN, age., s. 7-12.

¹⁹ ASLAN, age., s. 13.

²⁰ SMİTH, age., s. 71.

²¹ Immanuel Wallerstein, Etienne Balibar, **İrk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler**, Metis Yayınları, İstanbul, 1995, s. 92.

²² SMİTH, age., s. 31,32.

- ²³ SMİTH, age., s. 24.
- ²⁴ SMİTH, age., 100.
- ²⁵ Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Metis Yayınları, İstanbul, 2004, s. 20-22.
- ²⁶ Ernest Gallner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, Hil Yayınları, İstanbul, 2008, s. 71.
- ²⁷ GALLNER, age., s. 128.
- ²⁸ GALLNER, age., s. 118.
- ²⁹ HOBSBAWM, .age., s. 64, 65-83,80,81.
- ³⁰ HOBSBAWM, age., s. 94, 95.
- ³¹ HOBSBAWM, age., s. 24, 102 vd.
- ³² BAYKAN, “Etnik gruplara Duyulan İlgî”, s. 59.
- ³³ E. Semih Yalçın, Atatürk’ün Türk Kimliği Tanımı ve Türk Milletinin Yeniden İnşası, **Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmaları Dergisi**, Sayı 1 (Kasım 2009), s. 14-20.
- ³⁴ A. Afet İnan, **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları**, TTK Yayınları, Ankara, 1969, s.18.
- ³⁵ İNAN, age., s.24.
- ³⁶ İNAN, age., s.372-373.
- ³⁷ E. Semih Yalçın, agm., s. 14-20.
- ³⁸ ASLAN, age., s. 1.
- ³⁹ Bahattin Akşit, “Türkiye’de Kent-Köy, Sınıf, Din ve Etnisite Farklılaşmaları ve Toplumsal Kültürel Bunalımdan Demokratik Çıkış” **Türkiye’de Bunalım ve Demokratik Çıkış Yolları**, Ankara, 1998, s. 213-214.
- ⁴⁰ TÜRKDOĞAN, **Etnik Sosyoloji**, s. 127.
- ⁴¹ Koray Düzgören, Gürsel Gürsel, Basık Oran, Füsün Üstel, **Türkiye’nin Kürt Sorunu**, İstanbul, 1996.
- ⁴² ASLAN, age., s. 12.
- ⁴³ Ali Tayyar Önder, **Türkiye’nin Etnik Yapısı**, 4. Basım, Kitap Matbaacılık, İstanbul, 2002.
- ⁴⁴ Nuri Bilgin, **Kolektif Kimlik**, İstanbul, 1995, s. 208.
- ⁴⁵ Taha Akyol, “Atatürk Türk Devleti Demedi!!!”, **Milliyet**, 2.11.2004.

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

Düşünce Dünyasında Türkiz dergisi, sosyal bilimler alanında iki ayda bir yayımlanan hakemli bir dergidir. Her yılın son sayısında derginin yıllık dizini yayımlanır.

Makalenin yazarı; adını, soyadını, unvanını, görev yaptığı kurumu tam ve açık olarak belirtmeli; ayrıca iletişim sağlanacak açık adres, telefon numarası ve e-posta adresini vermelidir.

Dergiye gönderilen yazılar, bilgisayarla hazırlanarak PC uyumlu disket (CD veya DVD) üzerinde olmalı veya e-posta adresine gönderilmelidir.

Gönderilen yazılar, daha önce yayımlanmamış olmalıdır. Herhangi bir sempozyum, kongre vb. bilimsel toplantıda sunulmuş bildiriler veya diğer bilimsel yazılar; etkinliğin adı, yeri ve tarihi belirtilmek koşuluyla yayımlanabilir.

Dergimizde yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler ve sorumluluk yazarlara aittir.

Yayımlanmaları amacıyla dergiye gönderilen yazılar; Yayın Kurulunca yayın ilkeleri açısından incelenir ve değerlendirilmek üzere alanında uzman iki hakeme gönderilir. Ancak, hakemlere yazar adı, yazarlara ise hakem adı bildirilmez. Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olması hâlinde yazı, üçüncü bir hakeme gönderilir ve bu sonuca göre Yayın Kurulunca yazıların yayımlanması hususunda karar verilir.

Yayın Kurulu, hakemlerin eleştiri ve önerilerini dikkate alarak yazılar üzerinde anlatım açısından gerekli düzeltmeleri yapabilir.

Yayımlanması uygun görülmeyen yazılar, bir örneği saklanmak kaydıyla, yazarın isteği üzerine iade edilir.

Yazım Kuralları ve Biçimsel Özellikler

1- Dergiye gönderilen yazılar, Türk Dil Kurumunun *Yazım Kılavuzu*'na (kısaltmalar dâhil) uymak zorundadır. Yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır.

2- Başlık: İçerikle uyumlu olarak en çok 10-15 sözcükten ibaret, tamamen büyük harfle, koyu (bold) ve 12 punto olmalıdır. Ara başlıklar, bölüm başlıklar ve alt başlıklar sadece ilk harfleri büyük olacak şekilde, 11 punto koyu (bold) yazılmalıdır.

3- Yazar adı ve adresi: Makale yazarı, adını, soyadını ve unvanını yazı başlığının altına (*) işaretini belirterek yazılmalıdır. Bu işaret, dipnotta gösterilecek, makale yazarının kurumu ve unvanı yazılacaktır. Herhangi bir kurumda görev yapmayan yazarlar, konumuna uygun sıfatları kullanmalıdır: araştırmacı, yazar vb.

4- Ana metin: Yazılar, Times New Roman tipi ile 11 punto büyüklüğünde ve bir satır aralığıyla yazılmalıdır.

Alıntılar italik harflerle ve tırnak içinde verilmeli; beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan birer santimetre içeride, blok hâlinde ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır.

5- Yazılara bilgisayarla sayfa numarası verilmemelidir (Gerekirse çıktılar üzerinde kalemle verilebilir.)

6- Kaynak gösterme: Metin içinde yapılan göndermeler soyadı, basım yılı, gerektiğinde sayfa numarası parantez içinde belirtilmelidir: (Özbay 2010), (Özbay 2010: 163). Yazarın aynı yıl yayımlanmış birden çok eserine gönderme yapılmışsa (Altın 2010 a Altın 2010 b); birden çok kaynağa gönderme yapılmışsa (Erkin 2008, Canbel 2009) şeklinde belirtilmelidir. Birden çok yazar adı yazılmalı ve “vd.” kısaltması kullanılmalıdır: (Yakıcı vd. 2005)

Dipnotlar yalnızca açıklamalar için kullanılmalı, sayfa altında ve numaralandırılarak gösterilmelidir. Herhangi bir internet adresine yapılan göndermelerde bu adresler kaynaklar arasında verilmeli ve indirme tarihi belirtilmelidir: (<http://www.guntulu.com.tr/22.03.2010>).

7- Kaynakça: Yararlanılan kaynaklar, yazının sonunda “Kaynakça” bölümünde, 10 punto alfabetik olarak verilmelidir. Makalelerde Türkçe kaynaklara öncelikle yer verilmelidir. Örnek olarak:

Tek Yazarlı Makale:

ÖZÖNDER, Cihat (1984), “Kültür Bültenleşmesi ve Alt Kültür Grupları Hakkında Düşünceler”, **Türk Kültür Araştırmaları**, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 132: 136-139.

Tek Yazarlı Kitap:

ÖZBAY, Hüseyin (2010), **Kelimeler Kuşatması**, Ankara: Berikan Yayınları.
FORSYTH, Patrick (2000), **30 Dakikada Rapor Yazma** çev. E. Sabri Yarmalı, İstanbul: Damla Yayınevi.

İki Yazarlı Kitap:

KIRAN, Ali ve KIRAN, Ezgiler (2001), **Dil Bilimine Giriş**, Ankara: Seçkin Yayınları.

Çok Yazarlı Kitap:

YAKICI, Ali vd. (2008), **Üniversiteler İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Ankara: Gazi Kitabevi.

Yayımlanmamış Tez:

KARA, E. (1996), **Öğretmenlerin Statü Düzeyleri**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yazarın Aynı Yıl Yayımlanmış Birden Çok Makale veya Kitabı Varsa:

KORKMAZ, Zeynep (2005 a), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (2005 b), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 2**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

THE PUBLICATION PRINCIPLES OF THE JOURNAL OF OPINIONS WORLD (DÜŞÜNCE DÜNYASI'NDA TÜRKİZ)

The Journal of Opinions World is a peer viewed journal devoted to the social fields published on bi-monthly period. The annual index is given in the last issue of the year

The author(s) are supposed to clearly state their names, titles, institution and give a Corresponding address or an email.

The manuscript must be submitted a PC compliant CD or through email

The papers must be original and not published previously in any other journal. The papers submitted to a conference, congress or symposium can be published provided that the name, the place and the time of the activity are clearly stated.

All the opinions and the ideas published in the journal entirely belong to the authors and do not bind the journal in any way.

The papers submitted to the journal are first checked regarding to the publication rules of the journal by the editorial board and then sent to two referees for the through reviewing process. The manuscripts sent to the referees do not contain the names of the authors. Similarly the names of the referees are not revealed to the authors. In the case of one positive one negative view of the referees the manuscript is sent to a third referee for the final decision.

The editorial board reserves the right to make syntaxual changes on the papers based on the recommendations of the referees.

The rejected papers are returned to the authors upon request. A copy of each paper is achieved by the journal

Writing rules and formatting

1- The papers sent to the journal must be in compliance with Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu (including the abbreviations)

2- Title: The title must be in good compliance with the content, contain maximum 10-15 words, written in bold 12 fond capital letters. The sub titles should be 11 fond bold letter in title case

3- The name and the title of the author should be written under the title with *. This should give in the footnote indicating the institution and the title of the author. The authors which are not working in any institution should use titles which describe them such as researcher , author etc

4- Main text: The main text should be written 11 fonts Times New Roman with single spacing. The quotations should be italic and given within “. The quotations longer than five lines should be given by 1 cm indentation from the both end of the page with single spacing.

5- The papers should not contain page numbers (The authors may indicate the pages with a pencil on the hard copy if necessary)

6- Referencing: The references in the text should be given by the surname of the author and the publication year of the source in parenthesis (Özbay 2010).The related page can be quoted if necessary (Özbay 2010: 163). More than one documents of the same author published in the same year are referenced as (Altın 2010 a, Altın 2010 b); Referencing more than one source should be made as (Erkin 2008, Canbel 2009). The sources with more than one author should be given by the surname of the first author followed by et.al and the publication year : (Yakıcı et.al. 2005)

The footnotes should only be employed for the explanations and numbered according to the order given in the page . The quotations from an internet address should be given in the references by stating the downloading date : (<http://www.guntulu.com.tr/22.03.2010>).

7. References : All the sources used in the study should be given in the “References” section in 10 fonts alphabetical order . The Turkish sources should be given priority . Following are the examples of giving various references

Paper with a single author:

ÖZÖNDER, Cihat (1984), “Kültür Bültenleşmesi ve Alt Kültür Grupları Hakkında Düşünceler”. **Türk Kültür Araştırmaları**, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 132: 136-139.

Book with a single author :

ÖZBAY, Hüseyin (2010), **Kelimeler Kuşatması**, Ankara: Berikan Yayınları.
FORSYTH, Patrick (2000), **30 Dakikada Rapor Yazma** çev. E. Sabri Yarmalı, İstanbul: Damla Yayınevi.

Book with two authors :

KIRAN, Zeynel ve KIRAN, Ezgiler (2001). **Dil Bilimine Giriş**. Ankara: Seçkin Yayınlan.

Book with multiple authors:

YAKICI, Ali vd. (2008), **Üniversiteler İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Ankara: Gazi Kitabevi.

Unpublished thesis:

KARA, E. (1996), **Öğretmenlerin Statü Düzeyleri** Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Multiple papers or the book written by the same author and published in the same year:

KORKMAZ, Zeynep (2005 a), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KORKMAZ, Zeynep (2005 b), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 2**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

BOŞ SAYFA

BOŞ SAYFA